

Çirkli Pulların Yuyulmasına qarşı Mübarizə

Zaur HACILI

ÇİRKİLİ PULLARIN YUYULMASINA QARŞI MÜBARİZƏ

Bakı
yanvar 2010

¹ Bu kitabdakı bütün fikirlər müəllifin şəxsi mülahizələri olub, işlədiyi və ya oxuduğu təşkilata aid edilə bilməz.

Zaur HACILI

Çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizə

Abşeron Nəşr, Bakı, 2010-cu il, 236 səh.

Tiraj 300 nüsxə

Format 70x100 1/16

ISBN 978-9952-8138-0-7

Kitab Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının Bakı Ofisinin dəstəyi ilə çap edilmişdir.

Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupunun razılığı əsasında, kitabda həmin qurumun 40+9 Təvsiyəsinin qeyri-rəsmi tərcüməsi çap edilmişdir.

Korrektor: Fəxri ƏLİYEV

Dizayner: Zaur HACILI

Rəyçilər:

- Azərbaycan Bank Tədris Mərkəzinin Direktoru, Cavanşir ABDULLAYEV;
- Qafqaz Universitetinin Hüquq Fakültəsinin dekanı Doktor Fərhad MEHDİYEV

Bu kitabın hazırlanmasında verdiyi dəstəyə və dəyərli töhfələrə görə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Pulların Yuyulmasına və Terrorçuluğun Maliyyələşdirilməsinə qarşı Tədbirlər üzrə Ekspertlər Qrupunun rəhbəri, ölkəmizi Avropa Şurasının MONEYYVAL Komitəsində təmsil edən nümayəndə heyətinin rəhbəri, Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsinin sədri cənab Rüfət Aslanlıya minnətdarlığımı bildirirəm.

Eyni zamanda, bu kitabın yazılması prosesində dəyərli tövsiyələri ilə mənə yardım göstərmiş Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı yanında Maliyyə Monitorinqi Xidmətinin direktoru cənab Adışirin Qasımova, Xidmətin direktor müavini cənab Anar Salmanova, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının Kredit təşkilatlarının fəaliyyətinə nəzarət departamentinin direktoru cənab Rəşad Orucova, departamentin direktor müavinləri cənab Fətulla Ələkbərova və cənab Əliyər Məmmədyarova da dərin təşəkkürümü izhar etməyi özümə borc bilirəm.

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	6
I. GİRİŞ	8
II. ÇİRKİLİ PULLARIN YUYULMASI	11
1. MAHİYYƏTİ.....	11
2. ÇOXCƏHƏTLİLİYİ.....	15
3. ANLAYIŞI.....	31
A. Tərif	31
B. Tərkibi.....	33
C. Predikativ cinayətlər.....	36
D. Subyekt	43
4. TERRORİZMİN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİ İLƏ ƏLAQƏSİ.....	46
III. ÇİRKİLİ PULLARIN YUYULMASINA QARŞI MÜBARİZƏ	49
1. ORTAYA ÇIXMASININ TARİXİ ZƏRURƏTİ VƏ TARİXİ.....	49
2. ƏHƏMİYYƏTİ.....	54
A. PY-nin mənfi nəticələri.....	54
a. İqtisadi nəticələr.....	56
b. İctimai-siyasi nəticələr.....	60
B. Məqsədi.....	63
C. Mübarizəni şərtləndirən dünyadakı PY-nin payı.....	67
3. İSTİQAMƏTLƏRİ.....	69
A. Müsadirə və əlaqədar prosessual hərəkətlər.....	70
B. Səlahiyyətli orqanların rollarının artırılması.....	76
a. Maliyyə Kəşfiyyat Orqanı (MKO) və istintaq aparan digər müvafiq dövlət orqanları.....	78
b. Gömrük orqanları.....	86
c. Nəzarət orqanları.....	87
C. Monitoring subyektləri.....	90
a. Maliyyə təsisatları və onların xaricdəki törəmə təsisatları.....	90
b. Müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatları və peşəkarları (MQTP).....	93
c. Digər təsisatlar və peşəkarlar.....	98
d. Monitoring subyektlərinə yönəlmiş tələblər.....	99

i. Daxili nəzarət sistemi	110
ii. Risk-əsaslı yanaşma	113
iii. Şübhəli əməliyyatların ifşa edilməsinin texnikası	121
1) İlk şübhələrin təsdiqlənməsi üçün görülən əlavə eyniləşdirmə tədbirləri	121
2) Əməliyyatın şübhəli olub-olmamasına dair qərarın qəbul edilməsi.....	129
D. Beynəlxalq əməkdaşlıq	132
IV. SON SÖZ.....	140
SİYAH I	143
SİYAH I I	148
SİYAH I I I	150
CƏDVƏL I	153
FATF-ın 40 Təvsiyəsi	157
FATF-ın 9 Xüsusi Təvsiyəsi	199
Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu	204
ABREVİAURALAR VƏ QISALTMALAR	222
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏSAS MƏNBƏ VƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	224

ÖN SÖZ

“Çirkli pulların yuyulması” söz birləşməsi bizim hüquqi və iqtisadi lüğətimizə yeni daxil olmağa başlasa da, əslində qloballaşan dünyada uzun müddətdir ki, ən çox təhlükə yaradan cinayətlərdən biri hesab olunur.

Qeyri-qanuni yolla pul vəsaitlərinin əldə edilməsi və onların toplanması əslində istənilən cəmiyyətin siyasi, iqtisadi, ictimai və sosial həyatına ciddi zərbə vurur. Odur ki, cəmiyyətdə sosial ədalət prinsipinin bərqərar olunmasını istəyən vətəndaş həm qeyri-qanuni yolla pul vəsaitlərinin və digər varidatın əldə edilməsinə, həm də onun leqallaşdırılmasına qarşı öz imkanları və səlahiyyətləri daxilində amansız mübarizə aparmalıdır. Əlbəttə ki, bunun üçün insanların ilk növbədə, qeyri-qanuni yolla əldə edilən pul, onun leqallaşdırılması yolları barədə maarifləndirilməsinə böyük ehtiyac vardır. Bu sahədə maarifləndirilmə dedikdə mən heç də hər bir şəxsin çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizə aparmalı olduğunu nəzərdə tutmuram. İnsanları bu sahədə maarifləndirməklə biz bir tərəfdən cinayətkar qrupları tərəfindən qeyri-qanuni yolla əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və digər əmlakın leqallaşdırılması üçün onlardan istifadə olunmasını minimumlaşdırırıq, digər tərəfdən də vətəndaşları belə qeyri-qanuni hərəkətlərdən müəyyən qədər çəkindirə bilərik. Maarifləndirmə istiqamətində indiyədək müəyyən addımlar atılmışdır; 2001-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı banklara Volsberq prinsiplərinin tətbiqini tövsiyə etməyə, 2002-ci ildən isə Azərbaycan Bank Tədris Mərkəzi bank əməkdaşları üçün davamlı olaraq, “Pulların yuyulmasına qarşı mübarizə tədbirləri” mövzusunda təlim kursları aparmağa başlamışdır.

Bütövlükdə cəmiyyətin qeyri-qanuni yolla pul vəsaitlərinin əldə edilməsi və onların yuyulmasına qarşı maarifləndirilməsi üçün geniş oxucu dairəsini əhatə edəcək, məsələnin mahiyyəti və ciddiliyini asan başa düşülən tərzdə izah edə biləcək kitaba böyük ehtiyac var idi. Bununla bağlı hesab edirəm ki, hazırkı kitabın ərsəyə gətirilməsi ilə də bu missiyanın öhdəsindən layiqlə gəlinmiş və nümunəvi vətəndaş mövqeyi ortaya qoyulmuşdur.

Kitab, qeyri-qanuni yolla pul vəsaitlərinin əldə edilməsi mənbələrinə tutmuş ona qarşı mübarizə üzrə beynəlxalq normalar və yerli qanunvericiliyə qədər bir çox məsələləri özündə əks etdirir.

Müəllif kitabda qeyri-qanuni yolla əldə edilmiş pul vəsaitlərinin terrorizm ilə əlaqəsini geniş işıqlandırmaqla, bunun adı bir cinayət hadisəsi

deyil, bugünkü dünyanı daha çox narahat edən geniş-əhatəli və global cinayət olmasının mahiyyətini oxucuya çatdırır.

Artıq 5 ildən artıqdır ki, bu mövzuda təlim kursları aparan bir şəxs kimi deyər bilərəm ki, kitabda beynəlxalq normalara və müxtəlif ölkələrin bu sahədəki qanunvericiliyinə, habelə mövzu üzrə müxtəlif müəllif və digər araşdırıcıların materiallarına çox yerində istinad edilmiş, konkret təkliflər irəli sürülmüşdür.

Qeyri-qanuni yolla pul vəsaitlərinin və digər varidatın əldə edilməsinin, habelə onun yuyulmasının ictimai bir bəla olmasını, qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən bu bəlaya qarşı mübarizə üçün hüquq-mühafizə orqanlarının, maliyyə sektorunun və ümumilikdə ictimai məsuliyyətinin artırılmasının, habelə pulların yuyulmasının cinayət kimi tanınmasının zəruriliyini nəzərə alaraq, bu mövzunun hüquqi və iqtisadi yönümlü təhsil ocaqlarında tədris olunmasını, əlinizdəki kitabın bir dərs vəsaiti kimi istifadəsini tövsiyə etməklə yanaşı müəllifə bu sahədə araşdırmalarını davam etdirməyi arzulayıram.

Hörmətlə,

**Azərbaycan Bank Tədris
Mərkəzinin Direktoru**

Cavanşir ABDULLAYEV

I. GİRİŞ

Əslində, cinayət yolu ilə² əldə olunmuş varidatın³ leqallaşdırılmasının və ya qısa desək, (çirkli) pulların yuyulmasının⁴ (bundan sonra – **PY**) nə olduğunu başa düşmək çətin deyildir. Bunun nə olduğunu hamımız intuitiv başa düşürük, lakin konkret misallara gəldikdə, aramızda mübahisələr yarana bilər. Bu da onunla əlaqədardır ki, PY bir cinayət kimi müxtəlif ölkələrdə müxtəlif cür tərif edilə bilər. Buna etiraz olaraq deyə bilərsiniz ki, onun tərfi beynəlxalq sənədlərdə də verilmişdir və mübahisə zamanı PY cinayətinin anlayışı məhz həmin sənədlərdə olduğu kimi başa düşülməlidir. Lakin bu yanaşma mübahisənin həllinə az kömək edə bilər. Birincisi ona görə ki, beynəlxalq sənədlərin arasında PY anlayışına münasibətdə vahid yanaşma mövcud deyildir. Bundan savayı, beynəlxalq sənədlərdəki tərif qəti deyil və ölkələrə həmin tərifin əhatə dairəsini bir qədər daraltmağa və yaxud genişləndirməyə icazə verilir. İkincisi, beynəlxalq sənədlər belə müxtəlif cür şərh edilə bilər. Üçüncüsü, PY-nin kriminallaşdırılmasının cəmiyyət üçün əhəmiyyəti heç də bütün elm adamları tərəfindən eyni cür qavranmır və məhz bu qavrayış fərqləri PY-nin fəlsəfi cəhətdən müxtəlif cür şərh edilməsinə səbəb olur.

² “*Cinayət yolu ilə*” və “*qeyri-qanuni yolla*” anlayışlarını qarışdırmamaq lazımdır; əgər birinci anlayış yalnız müvafiq ölkənin cinayət qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş əməllərə aiddirsə, ikincisi daha geniş olub, bütün qeyri-qanuni (cinayət, inzibati və maliyyə xarakterli) əməllərə aiddir.

³ Qanunvericiliyimizdə cinayət nəticəsində əldə olunmuş hər hansı əmlak (daşınar/daşınmaz, maddi/qeyri-maddi), pul vəsaitləri və ya hər hansı hüquqları təsdiq edən sənədləri nəzərdə tutmaq istədikdə qısa olaraq “*pul vəsaitləri və ya digər əmlak*” ifadəsindən istifadə olunur. Əgər pul vəsaitləri əmlak sayılırsa, həmin ifadədən bunu ancaq bu cür başa düşmək olar, bu halda ifadədən “*pul vəsaitləri*”ni çıxarıb tək “*əmlak*” sözünü saxlamaq lazım olacaqdır. Yalnız bu halda da “*əmlak*” məfhumu təkbəşinə istifadə edilərkən onun içində həm də “*pul vəsaitləri*”nin nəzərdə tutulduğunu anlamaq çətin olur. Eynilə həmin ifadənin yerinə yalnız “*gəlir*” ifadəsi işlənsə, bu təqdirdə burada həm də “*əmlak*” nəzərdə tutulması şübhə altında olacaqdır. Bu baxımdan, Azərbaycan dilinin zənginliyini məhdudlaşdırmamaq məqsədilə “*varidat*” ifadəsinin istifadəsinin daha məqsəduyğun olduğunu görürük.

⁴ Bu kitabdakı yazının qavrayışını uzun ifadələrlə mürəkkəbləşdirməmək üçün qanunvericiliyimizdə qəbul edilmiş “*cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması*” ifadəsi yerinə “*pulların yuyulması*” (və ya – **PY**) ifadəsinin işlədilməsini daha məqsəduyğun hesab edirik.

Bunları nəzərə alaraq, güman etmək olar ki, bu kitabda söyləyəcəklərimiz istər-istəməz subyektiv xarakter daşıyacaqdır. Nəzərə alsaq ki, beynəlxalq hüququn və bütövlükdə məsələyə ümumi baxışın mənbələrindən birini də məhz bu cür subyektiv fikirlər təşkil edir, mülahizələrimizin davam etdirilməsinin faydalı olacağına inamımız bir daha artar.

Hesab edirik, öncə PY-nin nə olduğunu və hansı sxemlərlə həyata keçirildiyini misallarla qavramaq, daha sonra isə bu təzahürün ortaya çıxmasının tarixi səbəblərini və bunlara qarşı mübarizənin yollarını araşdırmaq məqsədəuyğun olardı.⁵

Qeyd etməliyik ki, terrorizmin⁶ maliyyələşdirilməsi (bundan sonra – **TM**) məsələsinə yalnız bu kitabın məqsədləri üçün zəruri olan hallarda və ümumi konteksti dolğunlaşdırmaq üçün toxunacağıq.

Eynilə ölkəmizdə PY-yə qarşı görülən tədbirlər çoxşaxəli və geniş olsa da, kitabımızda bu cür tədbirlər barədə yalnız ümumi və qanunvericilik məsələlərinə dair bəzi texniki mülahizələrimiz veriləcəkdir. Bu barədə daha ətraflı məlumat verilməsi kitabımızın məqsədləri xaricindədir.

Zərərli ictimai fenomen olan PY-yə qarşı mübarizədə hansı effektiv üsulların olacağını başa düşmək üçün, hesab edirik, sadəcə PY-nin cəmiyyət üçün nə qədər zərərli olduğunu, konkret misallar üzrə nədən ibarət olduğunu və hansı yollarla həyata keçirilə bildiyini anlamaq kifayət edəcəkdir. Bu məqsədlə dövlətlər tərəfindən hər hansı beynəlxalq sənədlərin imzalanması və tək onlara əsasən beynəlxalq əməkdaşlığın aparılması labüd deyildir. Halbuki hər bir beynəlxalq sənədin olduğu kimi, hər bir dövlətin də öz siyasəti və tarix boyunca dəyişən prinsipləri vardır. Qarşıya qoyulan məqsəd siyasət deyil, həqiqətən də effektiv mübarizə aparılmasıdırsa, öncə PY-nin nə olduğu açıq və aydın şəkildə başa düşülməlidir.

⁵ Burada “məqsəd” dedikdə, ölkə xalqının və ayrı-ayrı vətəndaşların xeyri və rifahının artırılması naminə qanunvericiliyimizin effektiv tətbiqini təmin etmək üçün müvafiq nəzəri bazanın yaradılması və beləliklə, qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə təkan verə biləcək elmi işin yazılması başa düşülür.

⁶Bütün kitab boyunca “terrorçuluq” yerinə “terrorizm” terminini işlətməyi üstün tutmuşuq. “*Terrorçuluq*” bir məfhum olaraq əməli təzahüründən çox, bir növ, ideologiya mənasını daşıyır. Ümumbəşəri cinayətlərə qarşı mübarizədən söz etdikdə isə, ideologiyaya qarşı deyil, cinayət əməllərinin təzahürlərinə qarşı mübarizə kimi başa düşülməlidir.

Beləliklə, bu kitabda PY-nin məğzi, anlayışı, tərkib hissələri, həyata keçirilmə sxemləri, ictimai təhlükəsinin nədən ibarət olduğu, kriminallaşdırmada əhəmiyyətinin nə dərəcədə olduğu, ona qarşı mübarizənin məqsədəuyğunluğu, bu mübarizənin effektivliyinin dərəcəsi, yolları, bu sahədə digər ölkələrin təcrübəsi və PY problemi ilə bağlı bir sıra digər prinsiplial və texniki suallara cavab verməyə çalışmışıq. Bu məqsədlə kitabdakı yazılan iki əsas fəslə ayırmışıq. “*Pulların yuyulması*” adlı birinci fəsilə ictimai bir fenomen olaraq pulların yuyulmasının mahiyyəti, xüsusiyyətləri, təzahür formaları və cəmiyyətin digər mənfi bir fenomeni olan terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqəsi barədə söhbət açılır. PY-yə qarşı mübarizənin dörd əsas istiqamətə ayrıldığını nəzərə alaraq, “*Pulların yuyulmasına qarşı mübarizə*” fəslini də müvafiq olaraq dörd əsas hissəyə bölmüşük: 1. PY-nin kriminallaşdırılması və əlaqədar prosessual hərəkətlər; 2. Səlahiyyətli orqanların rollarının artırılması; 3. Monitoring subyektləri tərəfindən tətbiq olunmalı tədbirlər; və 4. Beynəlxalq əməkdaşlıq.

Bəri başdan deyim ki, kitabımız geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, həm elmi işlə məşğul olan tələbə və müəllim heyəti, həm qanunvericiliyimizin təkmilləşdirilməsinə töhfə verə bilən və ya müvafiq nəzarəti həyata keçirən dövlət orqanlarının məmurları, həm PY ilə bağlı tədbirlərin həyata keçirilməsinə görə məsuliyyət daşıyan monitoring subyektlərinin əməkdaşları, həm də, ümumiyyətlə, PY və ona qarşı mübarizənin nə olduğundan ümumi anlayışa sahib olmaq istəyən hər kəs burada verilən məlumatlardan və edilən təhlillərdən əhəmiyyətli dərəcədə yararlanı bilər. Etiraf etməliyik ki, kitabda əks olunan bütün məsələlərə yalnız səthi toxuna bilməmişik. Lakin onu da qeyd etməliyik ki, burada verilən məlumatlar öz-özlüyündə məsələnin təməl daşı rolunu oynamaqla yanaşı, eyni zamanda, həm praktiki suallara konkret cavab verir, həm də bir sıra vacib mənbələrə istinadlarla zəngindir.

Hər bir araşdırmanın uğuru daha çox onun nəticəsində konkret cavabların verilməsi ilə deyil, əvvəllər verilmiş sualların daha dəqiq və daha düzgün ifadə edilməsi ilə ölçülür. Bu baxımdan, ola bilər ki, oxucular bu kitabı oxumazdan qabaq verdikləri suallara konkret cavabları almasınlar, lakin ümidvarıq ki, kitabımızı oxuduqdan sonra düzgün cavabın tapılmasında daha bir addım irəliləmiş olacaqlar.

*Bir adam deyirsə ki, pul olanda hər şey etmək olar,
bil ki, həmin adamın pulu yoxdur, heç olmayıb da.*

(E. Hou)

II. ÇİRKLI PULLARIN YUYULMASI

1. Mahiyyəti

Bir an içində özünü bir cinayətkar kimi təsəvvür edin...

Sözün düzü, adamın özünü cinayətkar kimi hiss etməsi hər zaman o qədər də asan olmaya bilər. Hərdən adam cinayət törəndə belə, ələlxüsus iqtisadi, kiber və ya ekoloji cinayətləri törətdiyi halda özünü cinayətkar saymır, o ki qala bunu nəzəri cəhətdən təsəvvür etsin.

Hər nədirsə, təsəvvür edin ki, Siz bir tələbəsiniz və əksər tələbələr kimi kasıb birisiniz. Bir çox ehtiyaclarınız və reklamların yaratdığı cazibədar təkliflərə “tələbatınız” vardır. Bu arada dostunuz dayısından qalmış bahalı bir avtomobilin satılmasında kömək göstərməyinizi xahiş etməklə bunun müqabilində Sizin də haqqınız olacağını vəd edir.

Köməyinizlə münasib bir müştəri tapılandan sonra avtomobilin alqı-satqısı həyata keçirilir. Dostunuz vəd etdiyi kimi, haqqınızı verdiyi zaman bildirir ki, əslində, satılmış avtomobil oğurluq mal imiş. Bəlkə də əqddən öncə bunu bilsəydiniz, dostunuza kömək etməzdiniz, amma iş-ışdən keçəndən və düçar olduğunuz vəziyyəti nəzərə alandan sonra dostunuzdan vəd olunmuş haqqı alıb törədilmiş cinayət barədə hüquq-mühafizə orqanlarına xəbər vermirsiniz. Bu isə bir cinayətdir⁷ və Siz cinayətkar sayılacaqsınız (təbii ki, məhkəmənin müvafiq hökmü olarsa), əldə etdiyiniz pullar isə “çirkli pullar” hesab olunacaqdır.

Pulla ifadə olunan haqqınızı (çirkli pulları) aldıqdan sonra Siz onu xərcləmək, ya da çoxaltmaq istəyəcəksiniz. Lakin bu zaman bir problemlə rastlaşa bilərsiniz. Dost-tanışlarınız çəkdiyiniz xərclərdən əlinizdə xeyli pulun birdən peyda olduğunu hiss edib, onları haradan aldığınızı öyrənmək

⁷ Maşın çox bahalıdır və onun dəyəri *AR Cinayət Məcəlləsinin* (bundan sonra – *CM*) 177-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş “külli miqdar” məbləği ilə uyğundursa, yəni, maşının oğurlanması ağır cinayət hesab olunsaydı, *CM-in* 307-ci maddəsi əsasında bu əməl cinayət hesab olunacaqdır. Amma nəzərə almalıyıq ki, Siz təkcə xəbər verilməməsinə görə deyil, həm də cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın satılmasında iştirak etdiyinizə görə də ittiham edilə bilərsiniz. Halbuki bu da mübahisəli məsələdir.

istəyəcəklər. Bəlkə də bunu ona görə istəməirlər ki, bu pulların düzgün, yoxsa əyri yollarla əldə olunduğu müəyyənləşdirilsin, daha çox ona görə istəyə bilərlər ki, özləri də bu pulları qazanmaq yollarını öyrənsinlər. Bir də təsəvvür edin ki, oğurlanmış avtomobillə əlaqədar istintaq başlandı və Siz artıq şahid qismində avtomobili oğurlayan dostunuz barədə dindirildiniz. Vəziyyət belə olunca, şübhənin hər an Sizin üzərinizə də düşə biləcəyini nəzərə alaraq qazanılmış pulların mənbəyinə dair bir hekayə uydurmağa və bunu da müəyyən dəlillərlə sübuta yetirməyə ehtiyac hiss edəcəksiniz.⁸ Hekayələrdən biri o ola bilər ki, guya pullar Sizə xaricdə yaşayan qohumunuz tərəfindən göndərilmişdir. Hekayənizi təsdiqləyəcək sənədləri əldə etmək üçün Siz qohumunuz yaşayan xarici ölkədə açılmış bir bank hesabına pulunuzu köçürüb daha sonra bu pulların yenidən özünüdə köçürülməsinin təmin edilməsini aqlınızdan keçirə bilərsiniz. Əlinizdəki çirkli pulların cinayət mənbəyinin bu cür üsullarla ört-basdır edilməsi də PY sayılır.⁹ Qanunvericiliyimizin prizmasından baxdığımız zaman bu misalda “*cinayət barəsində xəbər verməmə*” cinayəti cinayət-hüquqi dildə “*predikativ cinayət*”¹⁰ kimi tövsif ediləcəkdir. Halbuki Sizin pulların yuyulması cinayətinizin başlanma anı maşın satılmasından əldə edilmiş pulların cinayət yolu ilə əldə olunduğunu gizlətmək məqsədilə onlarla bank köçürmələri kimi müxtəlif maliyyə əqdlərinin həyata keçirilməsinə başlanma anıdır. Əgər Siz maşının satılmasından əvvəl onun oğurlanmış olduğunu bilsəydiniz, o halda

⁸ Beləliklə, yadda saxlanılmalıdır ki, hər bir cinayətkar pulları iki əsas ehtiyacına görə “yuyur”. Birincisi özünün törətdiyi cinayətlə əlaqəsi olmadığını göstərmək, digəri isə əldə etdiyi qanunsuz vəsaitləri rahat xərcləmək ehtiyaclarıdır.

⁹ Bununla belə, qeyd edilməlidir ki, bir əməlin PY sayılıb-sayılmaması məsələsinə poliqaмик nöqtəyi-nəzərdən baxıldıqda fərqli şərtlər vermək mümkündür. İrəlində görəəcəyimiz kimi, PY-yə qarşı mübarizəyə dair nöinki beynəlxalq standartlar bir ölkənin milli qanunvericiliyindən, hətta beynəlxalq təcrübədən də fərqlənə bilər. PY tərifinin sosial, əxlaqi, iqtisadi və hüquqi yanaşmaları üçün daha ətraflı bax: **E.Bağırzadə**, “*İqtisadiyyatda çirkli pul probleminin bəzi nəzəri-konseptual aspektləri*”, (“*Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizədə nəzarətin rolu və əhəmiyyəti*” adlı beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları, Bakı, 18-19.09.2008), *İqtisadiyyat və audit jurnalı*, 2008, s.270-277

¹⁰ “*Predikativ cinayətlər*” dedikdə, çirkli pulların mənbəyi olan cinayətlər başa düşülür. Beynəlxalq aləmdə PY-yə qarşı mübarizənin ilk vaxtlarında predikativ cinayətlərə yalnız narkotik və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi aid edilirdi. Son vaxtlarda isə predikativ cinayətlərə bütün növ cinayətlərin aid olunması meyli müşahidə edilir. Predikativ cinayətlər barədə daha ətraflı bax: aşağıdakı “*Predikativ cinayətlər*” bölməsinə (s. 36).

predikativ cinayətlər *cinayət barəsində xəbər verməmə* ilə yanaşı, onun oğurlanmış olduğunu bilə-bilə satılması da hesab olunacaqdı¹¹; bu təqdirdə isə PY cinayətini onu satdığınız andan etibarən törətməyə başlayıb-başlamadığınız mübahisə predmeti ola bilər. Belə ki, qanunvericiliyimiz baxımından, iddia edilə bilər ki, CM-in 194-cü maddəsi kontekstindəki “*əmlakın alqı-satqısı*” CM-in 193-1-ci maddəsi kontekstindəki “*maliyyə əməliyyatı və ya digər əqd*” sayılmadığına görə,¹² misalımızdakı maşının satılması öz-özlüyündə PY sayılmayacaqdır,¹³ hətta sübut olunsada ki, maşının satılmasında onun oğurlanmış olduğunun gizlədilməsi məqsədi güdülmüşdür.¹⁴ Məsələyə beynəlxalq normalar prizmasından baxıldıqda isə, görünür ki, əmlakla əlaqədar hər hansı əməliyyat, o cümlədən alqı-satqı da PY-nin predmetini təşkil edə bilər.¹⁵ Beləliklə, son misalımızda beynəlxalq normalar kontekstində, Siz maşının satılmasından əvvəl onun oğurlanmış olduğunu bilsəydiniz, onu satdığınız (sata bilmədiyiniz halda isə satmağa cəhd etdiyiniz) andan etibarən PY cinayətini törətməyə başlayacaqdınız.

Oxşar mübahisə dostunuzla əlaqədar yaranır. Yəni, onun tərəfindən oğurlanmış maşının satılmasının pulların yuyulması (və ya daha dəqiq desək, “*əmlakın yuyulması*”) sayılması sual altındadır. Çünki dostunuzun da maşının satılmasında əsl məqsədi pul qazanmaqla yanaşı, maşının oğurlanmış olmasını gizlətməkdir. Yuxarıda bəhs etdiyimiz, milli qanunvericiliklə

¹¹ O şərtlə ki, bu məsələ qanunvericiliyimizə uyğun olaraq ələ alınsın – CM, m.194. Ümumiyyətlə, qeyd olunmalıdır ki, qanunvericiliyimizdəki PY anlayışının beynəlxalq tələblərə uyğunluğundan danışanda CM-in 193-1 maddəsi ilə yanaşı 193, 194-cü və ümumi hissəsindəki digər müvafiq maddələr də hallanmalıdır.

¹² Əks halda 194-cü maddənin tətbiqi yalnız 193-1-ci maddənin tətbiqindən sonra mümkün olacaqdır. Nəzərə alınsa ki, 193-1-ci maddənin cazası 194-cü maddədən daha sərttir, onda 194-cü maddənin 193-1-ci maddə ilə əhatə olunduğunu hesab etmək məqsədəuyğun olmayacaqdır. Bu barədə daha ətraflı mülahizələrimizi aşağıdakı “*Predikativ cinayətlər*” bölməsində irəli sürəcəyik (s. 36).

¹³ Yəni, 193-1 maddəsi əsasında məsuliyyəti yaratmayacaqdır.

¹⁴ Bu barədə mülahizələrimizi daha irəlidə davam etdirəcəyik.

¹⁵ *Vyana Konvensiyası*, m.3.1.c.i; *Palermo Konvensiyası*, m.6.1.b.i; Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Konvensiya (bundan sonra – *Strasburq Konvensiyası*), m.6.1.c. Bu münasibətlə xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, bütün bu konvensiyaların əsas məqsədi nəzərdə tutulmuş əməllərin PY və ya digər ifadələrlə adlandırılması deyil, onların dövlətlərin qanunvericiliklərinə uyğun olaraq kriminallaşdırılmasıdır. Bu baxımdan, qanunvericiliyimizin beynəlxalq standartları arasındakı uyğunsuzluq praktiki cəhətdən çox nəzəri xarakter daşıyır.

beynəlxalq normalar arasındakı uyğunsuzluq dostunuzla əlaqədar da deyilə bilər. Yalnız bir şeyi əlavə etmək olar ki, beynəlxalq standartlara əsasən, ölkələr öz qanunvericiliyinin fundamental prinsiplərinin tələblərinə əsasən, predikativ cinayəti birbaşa törədən şəxsə PY-ni aid etməyə də bilərlər.¹⁶ Onu da qeyd etmək ki, bu misalımızda dostunuz baxımından predikativ cinayətlərə, həmçinin, *maşının oğurlanması* da aid ediləcəkdir.

İndi isə yuxarıdakı ssenarini davam etdirməklə təsəvvür etmək ki, Siz əlinizdəki pulların yuyulma üsullarını ağılımızdan keçirəndə ehtimal edirsiniz ki, Sizə qarşı şübhə daha da artsa və açılmış istintaqa artıq təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb olunsanız, uydurulmuş hekayənin yalan olması asanlıqla aşkarlanı bilər. Çünki istintaq zamanı, məhkəmənin qərarına əsasən, ötən dövr ərzində bank əməliyyatlarınız barədə bütün məlumatların açıqlanması mümkün ola bilər. Bu cür ehtimalı nəzərə alaraq, Siz daha öncə ağılımızdan keçirdiyiniz sadə bank əməliyyatlarının yerinə və ya onlara əlavə olaraq daha da qəliz üsulları axtarmağa başlayacaqsınız. Misal üçün, xaricdəki qohumunuza pulunuzu bank vasitəsilə deyil, nağd olaraq sərhəddən və yaxud poçt vasitəsilə göndərə bilərsiniz.¹⁷ Nəticədə üsullar nə qədər qəlizləşsə, pulların mənbəyinin müəyyən edilməsi də bir o qədər çətin olur. Başqa sözlə desək, pullar nə qədər çox yuyulur, Sizə qarşı ittihamların boş çıxması ehtimalı da o qədər çoxalır.

Yuxarıda fərz etdiyimiz əməllər PY-yə qarşı beynəlxalq səviyyədə mübarizənin aparılmasına, bəlkə də, ciddi təkan verməzdi. Ancaq bu günlərdə qloballaşan dünyada mütəşəkkil və xüsusilə ağır cinayətlərin izlərini gizlətmək üçün həyata keçirilən çoxsaylı maliyyə əməliyyatları məsələnin ciddiliyinə xüsusi əhəmiyyət verilməsinə səbəb olmuşdur.¹⁸

¹⁶ FATF, t.1; *Strasburq Konvensiyası*, m.6.2.b. Bu barədə mülahizələrimizi daha irəlidə davam etdirəcəyik.

¹⁷ Nəzərə alınmalıdır ki, qanunvericiliyimizlə poçt vasitəsilə sikkələrin, banknotların və ya yol çəklərinin göndərilməsi qadağandır (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “*Poçt göndərişlərində göndərilməsi qadağan olunan malların və əşyaların Siyahısı*”nın və “*Poçt göndərişlərinin saxlanması, açılması, satışı və məhv edilməsi Qaydaları*”nın təsdiq edilməsi barədə Qərarı, № 191, 09.12.2004, bənd 1.12). Bununla belə, qiymətli kağızların və elektron pul daşıyıcılarının (kredit, depozit, telefon, nəqliyyat və s. kartların) göndərilməsi qadağan edilməmişdir.

¹⁸ Tarix boyunca PY-yə qarşı mübarizənin əhəmiyyət qazanması barədə daha ətraflı mülahizələrimizi aşağıdakı “*Ortaya çıxmasının tarixi zərurəti və tarixi*” bölməsində irəli sürəcəyik (s. 49).

Ağılla pul xərcləmək üçün sadəcə iki şey lazımdır.

*Sizcə, bunlar nələrdir...?*¹⁹

2. Çoxcəhətliyi

PY sxemləri yuxarıda dediyimizdən daha qəliz və mürəkkəb olub, böyük həcmdəki²⁰ varidatla²¹ bağlı bir neçə ölkənin bir sıra müxtəlif maliyyə və qeyri-maliyyə təsisatları vasitəsilə həyata keçirilə bilər.²² Qeyd edək ki, sənədləri saxtalaşdırmaqla və ya digər cinayət xarakterli əməlləri törətməklə həyata keçirilən PY üsulları saysız-hesabsız ola bilər. Lakin pulları yuyan

¹⁹ *Cavab – pul və ... ağıl* (Stas Yanovski).

²⁰ Ona görə böyük ki, az vəsaitlərin gizlədilməsinə, bir qayda olaraq, ehtiyac yaranmır.

²¹ Qanunvericiliyimizdə cinayət nəticəsində əldə olunmuş hər hansı əmlak (daşınar/daşınmaz, maddi/qeyri-maddi), pul vəsaitləri və ya hər hansı hüquqları təsdiq edən sənədləri nəzərdə tutmaq istədikdə qısaca “*pul vəsaitləri və ya digər əmlak*” ifadəsindən istifadə olunur. Zənnimizcə, əgər pul vəsaitləri əmlak sayılırsa, belə ki, həmin ifadədən bunu ancaq bu cür başa düşmək olar, bu halda ifadədən “*pul vəsaitləri*”ni çıxarıb tək “*əmlak*” sözünü saxlamaq lazım olacaqdır. Yalnız bu halda da “*əmlak*” məfhumu təkbaşına istifadə edilərkən onun içində həm də “*pul vəsaitləri*”nin nəzərdə tutulduğunu anlamaq çətin olur. Eynilə həmin ifadənin yerinə yalnız “*gəli*” ifadəsi işlənsə, bu təqdirə burada həm də “*əmlak*” nəzərdə tutulması şübhə altında olacaqdır. Bu baxımdan, Azərbaycan dilinin zənginliyini məhdudlaşdırmamaq məqsədilə “*varidat*” ifadəsinin istifadəsinin daha məqsəduyğun olduğunu görürük.

²² Misallar üçün bax. **Калинин А.П.**, *Экономическая преступность, отмывание и вывоз денег за рубеж*, <http://law.edu.ru/script/matredirect.asp?matID=1123213>, 15.06.2008; **Освальдо Гуекуца**, *Отмывание денег и мировая экономика*, <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/osnovi/geoeconomics/clear-out/>, 15.08.2008; **Виталий Шапран, Наталья Шапран**, *Схемы отмывания, о которых знают в FATF* <http://www.forextimes.ru/article/a14722.htm>, 19.03.05; **Александр Шварев**, *Технология денежной стирки. В камере собрались интеллигентные люди...*, <http://www.vremya.ru/2000/07/5/38.html>, 07.08.2000; **Роман Шлейнов**, *Акции «Газпром»а можно купить в обход президентского указа?*, <http://2001.novayagazeta.ru/nomer/2001/08n/n08n-s11.shtml>, 05.02.2001; *Таможенная служба хочет отсудить у Bank of New York астрономическую сумму* – 22,5 млрд долларов, <http://www.newsru.com/finance/17may2007/bony.html>, 18.05.2007; *Bank of New York за 38 млн долларов уладил дело об отмывании денег*, <http://www.newsru.com/finance/09nov2005/bony.html>, 09.11.2005; *В Европе прошла крупнейшая операция против российской мафии*, <http://www.newsru.com/world/11jun2002/mafia2.html>, 11.06.2002

həmişə elə yol seçir ki, PY zamanı mümkün qədər az qanun pozuntusu törətsin, bunun üçün isə baş sındırmağa ehtiyac vardır. Aşağıda da, əsasən, məhz bu cür sxemlərdən (fiktiv²³ əməllərdən) bəhs edəcəyik. Amma yenə də vurğulamalıyıq ki, aşağıdakı misallar bütün mümkün variantları əhatə etmir. Pulları yumaq istəyənlər üçün onu da qeyd etməliyik ki, aşağıdakı sxemlərin uğurlu tətbiqi yalnız PY-yə qarşı mübarizənin olmadığı və ya zəif olduğu ölkə və ya ərazilərdə mümkün ola bilər.

- Əlində böyük həcmdə qeyri-qanuni pulu olan şəxslər öz vəsaitlərini bəraət etdirmək üçün, bir qayda olaraq, qanuni biznes fəaliyyətini başlamaq məcburiyyətində qalırlar. Məsələn, pulu yuyan şəxs qanuni, amma **fiktiv bir şirkət** yaratmaqla və beləliklə, hər ay vergi orqanlarında həmin şirkətin fəaliyyəti nəticəsində getdikcə qazanılan yüksək gəliri göstərməklə və vergi ödəməklə əlindəki qeyri-qanuni vəsaitləri leqallaşdırır.²⁴
 - Vəsaitlərin mənbəyini daha da ört-basdır etmək məqsədilə bir neçə digər şirkət də yaradıla və ya mövcud şirkətlərin payları alına bilər. Həmin şirkətlər arasında bir sıra alqı-satqı və ya xidmətlərin görülməsinə dair fiktiv müqavilələr əsasında vəsaitlərin hərəkəti də mümkündür.

²³ “Fiktiv” ifadəsini “saxta” ifadəsindən fərqləndirmək lazımdır. Əgər birincisi “qanuni, amma qeyri-qanuni məqsəd daşıdığı” nəzərdə tutursa, ikincisi “tam olaraq qeyri-qanuni” mənasına gəlir.

²⁴ Şirkətin fəaliyyəti nəticəsində əldə edilən gəlir həcmində şirkət tərəfindən göstərilmiş xidmətlərə uyğun olub-olmamasını müəyyənləşdirmək daha çətin olduğundan yaradılan şirkətlər, bir qayda olaraq, mal istehsal edənlər deyil, kafe, restoran, mehmanxanalar və bu qəbildən olan digər xidmət göstərən və nağd vəsaitlərlə işləyən şirkətlər olur.

- Bundan savayı, pulu yuyan tərəfindən oxşar şirkətlər xaricdə, “ofşor”²⁵ deyilən zonalarda da yaradıla bilər. Həmin xarici şirkətlərlə pulu yuyanın yerli şirkətləri arasında müxtəlif əsaslarla pul köçürmələri də mümkündür,²⁶ hətta yerli şirkətlərin xarici şirkətlərə investisiya qoyuluşu, yəni, nizamnamə kapitallarında iştirakı da mümkündür. Hətta xarici şirkətin yerli şirkətin nizamnamə kapitalında iştirakı ola-ola həmin xarici şirkətin nizamnamə kapitalında digər yerli şirkətin (və ya bir neçə şirkətin) paylarının olması da mümkündür. Nəzərə alınsa ki, bütün bu şirkətlər, əslində, bir adamın əlindədir və onların bütün fəaliyyətləri bir adamın sözü ilə idarə olunur, bütün bu sxemlərdə müvafiq orqanların PY faktlarını müəyyən etməsi qeyri-mümkün görünür. Əgər həmin şirkətlər, həqiqətən də, hansısa işgüzar fəaliyyətlə məşğul olacaqlarsa, onların öz qanuni gəlirləri də olacaqdır; bu halda PY faktlarına şübhə yaransa da, hansı gəlirin qanuni, hansının isə yuyulmuş (leqallaşdırılmış) olmasının ayırd edilmə məsələsi də tam qəlizləşəcəkdir.

²⁵ İngiliscə “*offshore zone*” – ədəbiyyatda buna həm də “*vergiləndirilmədən sığınacaq*” və ya “*vergisiz liman*” deyilir. Ofşor zona sərbəst iqtisadi zonaların bir növüdür. Bu elə bir ərazidir ki, orada sahibkarlıq fəaliyyəti üçün mənbət valyuta, maliyyə və vergi rejimi, habelə bank və kommersiya sirlərinin qorunub saxlanması yüksək səviyyəsi müəyyən edilir. Bu ərazilərdə hər cür şirkət, o cümlədən bankı, böyük kapitalla, uzun vaxt aparan bürokratik sənədləşdirməyə və ya hər hansı ciddi qeydiyyatın aparılmasına, yaxud müəyyən meyarlara uyğun olan fiziki mövcudluğa ehtiyac olmadan təsis etmək mümkündür. Belə ofşor şirkətlər, prinsip etibarilə, digər şirkətlərdən fərqlənməyəcəkdir. Bu şirkətlər təsərrüfat münasibətlərinin tamhüquqlu subyektli olmaqla rezident nümayəndəliklərinə və xarici filiallara sahib ola bilər (Daha ətraflı bax: <http://en.wikipedia.org/wiki/Offshore>; **Andrew Adler-Herrera**, *Offshore Financial Centers in the Pre and Post-September 11th, 2001 International Regulatory Context*, Comparative Business-Government Strategies, Professor Murphy, 16.12.2002; www.offshore4business.com)

²⁶ Qanunvericiliyimizə əsasən, xaricə köçürülən pul vəsaitləri müqabilində ölkəmizə həmin dəyərdə mallar idxal olunmalı və ya xidmətlər göstərilməlidir (*Azərbaycan Respublikasında rezident və qeyri-rezidentlərin valyuta əməliyyatları rejimi haqqında Qaydalar*, m.2.2.2 və 2.2.3). Pul yumaq istəyən şəxs xaricdə təsis etdiyi (və ya etmədiyi) şirkətlə xidmətlər göstərilməsi barədə hər hansı fiktiv və ya qeyri-fiktiv müqavilə bağlaya bilər. Həmin müqavilə və xidmətlərin görülmüş olduğunu təsdiqləyən fiktiv akt banka təqdim edilməklə müvafiq məbləğ xaricə köçürülə bilər. Bu əməliyyatın PY ilə əlaqədar olmağa dair şübhə yaratmaya da bilər. Şübhələr yaransa da, onların yoxlanması və əsaslı olduğunu sübut etmək çətin olacaqdır.

- PY-ni **qiymətli kağızlar** da asanlaşdırır. Yuxarıdakı misallarda gördüyümüz kimi, bir-günlük şirkətləri təsis etməklə və ya mövcud şirkətin səhmlərini almaqla elə əməliyyatlar aparmaq mümkündür ki, pul axınının nə başlanğıcı, nə də sonu məlum olsun. İndi isə təsəvvür edin ki, hansısa etibarlı, tanınmış və böyük bir şirkətin müəyyən adsız səhmlərinə bir cinayətkar sahibdir; burada ancaq fərziyyələrə əsaslanaraq PY-nin geniş vüsət aldığından danışmaq mümkün olacaqdır.
 - PY-ni qiymətli kağız sayılan yol çeklərinin tədavülü də asanlaşdırır. PY-yə qarşı mübarizə zəif olan bir ölkədə yol çeklərini əldə etməklə onları heç bir gömrük bəyannaməsində qeyd etmədən sərbəst şəkildə digər ölkəyə aparmaq və orada nağdlaşdırmaq mümkündür. Nağdlaşdırılmış bu cür vəsaitlər bank sektoruna artıq “qanuni” vəsait kimi daxil edilə bilər. Çünki həmin vəsaitin birbaşa qanuni mənbəyinin nağdlaşdırılmış yol çekləri olduğunu asanlıqla sübut etmək olar.²⁷ Oxşar sxem depozit sertifikatları ilə də həyata keçirilə bilər.²⁸
 - Son vaxtlar veksellər, çeklər, opsiyon, fyuçerslər və digər qiymətli kağızların alqı-satqısı ilə də PY halları çoxalıb.²⁹ Sadə bir misal gətirək. Bir fiziki şəxs ofşor zonasında “A” şirkətini təsis edir, bu şirkət isə, öz növbəsində, həmin şəxsin yaşadığı ölkədə “B” şirkətini təsis edir. Fiziki şəxsə “A” şirkəti arasında malların alqı-satqısı və ya xidmətlər göstərilməsi üzrə fiktiv müqavilə bağlanır. Fiziki şəxs alıcı olduğuna görə “A” şirkətinə pul yerinə veksəl verir. “A” şirkəti isə bu vekselin komitentinin hesabına satılması üçün qiymətli kağızlar bazarının peşəkar iştirakçısı ilə komissiya müqaviləsi bağlayır.³⁰ Həmin peşəkar iştirakçı da bu vekseli nominal dəyərində deyil, bu dəyərdən qat-qat aşağı qiymətə “B” şirkətinə satır. “B” şirkəti də bu vekseli fiziki şəxsə təqdim edəndən

²⁷ Bax: **FATF**, *Report on Money Laundering Typologies*, 02.2002

²⁸ PY-yə qarşı mübarizə kontekstində qanunvericiliyimizdə anonim depozit sertifikatların buraxılmasına qadağa qoyulmuşdur (*Banklar haqqında Qanun*). Hesab edirik ki, Mülki Məcəlləsinin ziddiyyətli olan 1078-5-ci maddə bu cür qadağadan əvvəl qüvvəyə mindiyinə görə nəzərə alınmalı deyildir.

²⁹ ЦБ усилит контроль над операциями с векселями, http://lawlinks.ru/view_data.php?id=156230

³⁰ Məsəlimdə komissiya müqaviləsinə görə komissiyonçu (məsəlimdəki qiymətli kağızlar bazarının peşəkar iştirakçısı) komitentinin (məsəlimdəki “A” şirkəti) tapşırığı ilə öz adından, lakin komitentinin hesabına vekselin satılmasını öhdəsinə götürür. Ən əsas odur ki, komissiyonçu komitentinin icazəsi olmadan onun adını açıqlamamalıdır (Daha ətraflı bax: *AR MM*, m. 808.1, 809.4).

və ödəniş etdikdən sonra əldə olunmuş pullar yuyulmuş sayılacaq, yəni, onların mənbəyinin “izi-tozu” qalmayacaqdır.

- Müflisləşmə zamanı iri şirkətlərin və ya bankların rəhbərləri tərəfindən də qiymətli kağızların alqı-satqısı ilə dələduzluqlar edilə bilər. Məsələn, müflisləşmə güman edilən zaman bank rəhbərinin yaratdığı (və ya yaratmadığı) “fiktiv” bir şirkətdən likvid olmayan veksellər alınır. Aydın ki, firmaya ödənilmiş pullar daha sonra bank rəhbərinin sərəncamına keçəcək (daha doğrusu, artıq keçmiş olur), “boş” veksellər isə “havada” qalacaqdır.³¹
- PY sığorta sektorunda da həyata keçirilir.³²
 - Məsələn, PY məqsədilə böyük məbləğə sığorta müqaviləsini o şərtlə bağlamaq mümkündür ki, həmin müqavilə birtərəfli qaydada pozulduqda sığorta haqqı, ondan müəyyən faiz tutulmaqla, sığortalının (və ya digər şəxsin) xaricdə olan bank hesabına və hətta başqa valyutaya konvertasiya edilməklə köçürülsün. Beləliklə, bu cür pulların mənbəyinin izi getdikcə silinmiş olacaqdır.
 - Bəzən sığorta haqqı sığortacıya bank vasitəsilə ödənilir. Bu halda sığorta haqqının “təsədüfən” ikiqat artıq ödənilməsi halları da mümkündür. Artıq ödənilmiş məbləğlər daha sonra sığortacı tərəfindən ya çek şəklində, ya da köçürmə vasitəsilə qaytarılır. Qaytarılmış bu cür vəsaitlərin mənbəyi legitim³³ kimi görünür (xüsusən də əgər sığortacı təminatlı və uzun fəaliyyətinə görə etibar qazanmış bir şirkətdirsə).
 - Sığortanın agentləri ilə əlbir olub (və ya olmadan, dələduzluq yolu ilə) müəyyən bir əmlakı yüksək sığorta haqqı məbləği ilə sığortalamaq, daha sonra isə guya sığorta hadisəsi nəticəsində ödənilmiş sığorta haqqından

³¹ Yeri gəlmişkən, bu cür əməliyyatlara görə *CM-in* 210-cu maddəsi (“Müflisləşmə zamanı qanunsuz hərəkətlər”) ilə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmamışdır (Daha ətraflı bax: **F.Y.Səməndərov**, *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası*, Digesta nəşr., 2003, s.511).

³² Daha ətraflı bax: *Examples of money laundering and suspicious transactions involving insurance*, Appendix to the IAIS Guidance paper on anti-money laundering and combating the financing of terrorism, oktyabr 2004

³³ “Legitim” ifadəsini “leqal” (qanuni) ifadəsindən fərqləndirmək lazımdır. Əgər “leqal” anlayışı “mövcud qanunvericiliyə uyğun” mənasına gəlsə, “legitim” anlayışı “cəmiyyətin ümumi haqq-ədalət (əxlaq, təcrübədə qəbul edilmiş qaydalar) barədə fikrinə uyğun” mənasına gəlir.

az olan məbləğdə³⁴ zərərin baş verdiyini bəyan etmək və müvafiq sığorta ödənişini tələb etmək də mümkündür. Bu sxem həm sığorta şirkəti, həm də pulu yuyan şəxslər üçün əlverişlidir. Sığorta təminatları sərfəli şərtlərlə satıldığına görə sığorta agentlərinə sığorta şirkətinin rəhbərliyi tərəfindən hətta mükafatlar da verilə bilər. Belə də etmək olar ki, bir əmlakı onun öz faktiki dəyərindən xeyli yüksək məbləğə sığortalayasan, daha sonra onun “gözlənilməz” səbəblərə görə məhv olması nəticəsində həmin sığorta məbləği həcmində sığorta ödənişi alasan. Ümumiyyətlə, sığorta sektorunda pulların yuyulması üçün ən yayılmış sxem də sığorta hadisəsini baş vermiş kimi göstərməklə, yəni, dələduzluq nəticəsində, sığorta ödənişinin alınması ilə həyata keçirilir. Lakin artıq burada ən azı dələduzluq cinayətinin tərkibini də görmək mümkündür. Həmçinin təsəvvür edin ki, bir şəxs eyni əşyanı bir neçə sığorta şirkətində sığortalayır, bu halda həmin şəxs əşyaya dəymiş zərərin əvəzini bir neçə dəfə artıq almaq imkanına malik olur.³⁵

- Sığorta bazarında geniş yayılmış sxemlərdən biri də həyat sığortasına aid sığorta siniflərinin tətbiqi ilə həyata keçirilir. Təsəvvür edin, bir neçə il üçün bağlanmış həyat sığortası müqaviləsi müəyyən bir müddətdən sonra sığortalı tərəfindən birtərəfli qaydada pozulur. Bu halda həmin müddət ərzində sığortaçıya ödənilmiş sığorta haqları sığortalıya (və ya digər faydalanan şəxsə) geri ödənilir. Geri ödənilmiş pulların mənbəyi nüfuzlu bir sığorta şirkəti kimi göründüyündən ciddi şübhələr yaranmaz.
- Qeyri-legitim gəliri³⁶ qanuni əsaslarla qabaqcadan planlaşdırmamış da əldə etmək olar. Təsəvvür edin ki, bir şəxs öz əmlakını, misal üçün, maşını sığortalayır; müəyyən bir müddət keçdikdən sonra başqasının təqsihi üzündən maşın zədələnir. Sığortalı zərərin əvəzini almaq üçün nəinki sığorta şirkətinə müraciət edir, həm də təqsirli şəxsə əlaqədar

³⁴ “Az olan məbləğdə” ona görə ki, sığortaçı mənfəət qazansa, heç kəsin sığorta hadisəsinin həqiqətən baş verib-vermədiyini dərinləndirən yoxlamaq istəyi olmasın.

³⁵ Qanunvericiliyimizdə (*MM*, m.895.2) “*ikili və ya çoxqat*” sığortalanma halları etibarsız sayılsa da, bu halları vaxtında aşkar edən və onların qarşısını alan mexanizmlərin olması da pis olmazdı.

³⁶ Burada “qeyri-qanuni gəlir” ifadəsini işlətməkdən o məqsədlə çəkinmişik ki, həmin gəlirin qeyri-qanuni kimi müəyyən edilməsi ölkədən ölkəyə fərqlənə bilər, lakin onun bütün cəmiyyətlərdə ədalətsiz kimi qəbul edilməsi üzrə mübahisəyə, çətin ki səbəb olar.

məhkəmədə iddia qaldırır. Nəticədə zərərin əvəzindən başqa qeyri-legitim gəlir də əldə edilir.

- Böyük məbləğdə pul vəsaitlərinin yuyulması təkrarsığorta sektorunda da geniş yayılmışdır. Bir sığortaçının böyük bir şirkətin risklərini sığortalayarkən (həmin şirkət sığortaçı tərəfindən və ya sığortaçının təsisçiləri, yaxud səhmdarları tərəfindən təsis olunmuş şirkət də ola bilər) sığortalının həmin risklərin xaricdə olan digər sığortaçı tərəfindən təkrar sığortalanmasını tələb etməsi sığorta bazarında yayılmış praktikadır. Bu cür əməliyyatların PY məqsədilə həyata keçirilib-keçirilməməsinin müəyyən edilməsi isə, xüsusən də sığorta bazarı ilə peşəkar biliyi olmayan şəxslər üçün, çox çətin ola bilər.
- Bəzi ölkələrin qanunvericiliyi ilə şəxsiyyəti açıqlamadan üçüncü şəxsin xeyrinə də sığorta müqavilələri bağlamaq və ya sığortalanmış əşyanın özgəninkiləşdirilməsi də mümkündür. Sığorta bazarında normal biznesin əlaməti sayılan bu cür anonimlik də, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, uğurla nəticələnən PY üçün ən vacib prerekvizitlərdən³⁷ biridir.
- Leqallaşdırmanın bir başqa üsulu **qiymətli daş və metalların alqı-satqısı** da ola bilər. Qiymətli daş və metalların digər PY alətlərindən üstünlüyü ondadır ki, burada böyük dəyərlər kompakt şəkildə (misal üçün, bir brilyantda) bir insanın əlində cəmlənə, asanlıqla digər ölkəyə aparıla və istənilən yerdə öz alıcısını tapa bilər. Daha sonra satış zamanı onların haradan gəlməsi barədə sual verildikdə, nənə-babadan qaldığı da deyilə bilər.³⁸ Həmin pullar əsasında şirkətlər təsis edilə, qiymətli kağızlar alına bilər, bir sözlə, burada söz etdiyimiz digər sxemlər üzrə PY prosesi daha da mürəkkəbləşə bilər.
- **Daşınmaz əmlakın alqı-satqısına** da PY sxemlərində tez-tez rastlanır. Daşınmaz əmlakın dəyəri ölkə bazarında, bir qayda olaraq, sabit qalır. Ona görə də alınmış əmlakı daha sonra satmaqla həmin miqdarda, amma bu dəfə artıq “təmiz” pulları almaq mümkün olacaqdır.
- Pulu yumaq istəyən şəxs hər hansı qanuni daşınmaz əmlaka və ya ümumiyyətlə əmlaka sahibdirsə, onu **fiktiv müqavilə** əsasında öz faktiki

³⁷ “Prerekvizit” – tələb olunan ilkin şərt.

³⁸ Bununla belə, qeyd edilməlidir ki, qiymətli metallarla müqayisədə qiymətli daşların əsl mənbələrinin müəyyən edilməsi daha asandır.

dəyəmindən daha yüksək qiymətə fiktiv alıcıya³⁹ sata bilər.⁴⁰ Faktiki və fiktiv qiymətlər arasında yaranmış fərq də yuyulmuş pulun miqdarını ifadə edəcəkdir. Bu cür PY-nin təkə malların alqı-satqısı üzrə deyil, fiktiv olan hər növ müqavilə (o cümlədən lizing, podrat və s.) üzrə həyata keçirilməsi mümkündür.

- Təbii ki, ən geniş və klassik yuyulma prosesləri **banklar** vasitəsilə həyata keçirilir. Yuxarıda gətirdiyimiz misallarda da bir çox əməliyyat banklar vasitəsilə həyata keçirilə bilər və bir qayda olaraq keçirilir də. Lakin şirkətlər təsis edilmədən və ya qiymətli daş, metallar, yaxud daşınmaz əmlak satılıb-alınmadan, yalnız bank əməliyyatları nəticəsində də yuyulma mümkündür.
 - Misal üçün, hər hansı bank hesabına (bu hesab xaricdə də ola bilər) yatırılmış müəyyən məbləğdəki pul vəsaitini girov olaraq göstərməklə digər xarici və ya yerli, yaxud da həmin bankdan kredit alınma bilər.
 - Yuyulmanın bir başqa üsulu bir neçə anonim hesabın açılması ilə mümkündür. Misal üçün, eyni şəxs tərəfindən açılmış bir neçə anonim hesabdən öz adına açılmış bank hesabına pullar daxil edilə bilər.⁴¹ Bu pulların hansı şəxslər tərəfindən göndərildiyini müəyyən etməyə çalışanda isə onların guya həm biznes üzrə partnyorlarından, həm də kömək məqsədilə dostlar və ya qohumlardan gəldiyini iddia etmək olar.
 - Bank əməliyyatlarındakı anonimlik müxbir hesabları vasitəsilə də təmin edilə bilər. Müxbir münasibətlərin qurulması ilə banklar fiziki mövcudluğu olmayan ölkələrdə həm özləri, həm də müştəriləri xeyrinə müxtəlif beynəlxalq əməliyyatları həyata keçirə bilərlər. Bu o deməkdir ki, müxbir hesab vasitəsilə bankın hansı müştərilərinə xidmət göstərildiyi, demək olar ki, müəyyən edilə bilməz, respondent bank

³⁹ Alıcı həmin əmlakı onun faktiki dəyəri üzrə öz vəsaitləri ilə alsada, alqı-satqı müqaviləsində qiymətin daha böyük göstərilməsinə razı olur (bunu, təbii ki, müəyyən “şirinlik”dən sonra edə bilər).

⁴⁰ Son vaxtlarda maliyyə sektorundan keçən klassik PY mexanizmi daha çox ticari olmağa meyil göstərir (Daha ətraflı bax: **FATF**, *Best Practices Paper on Trade Based Money Laundering*, 20.06.2008).

⁴¹ PY ilə mübarizə kontekstində bir sıra ölkələrdə müəyyən məbləğdən (limit) yuxarı olan bütün əməliyyatlar barədə məlumat müvafiq səlahiyyətli orqanlara təqdim edilməlidir. Pulların yumaq istəyən şəxslər bunu nəzərə alaraq bank hesablarına limitdən bir qədər az məbləğdə pullarını yatırılar. Ədəbiyyatda bu üsul “*smurfing*” (ingiliscə “*smurfing*”) kimi tanınır.

yalnız müxbir hesabı açan bankın verdiyi məlumatlara arxalanmalı olacaqdır (bu məlumatlar isə səhv, natamam və yoxlanılmamış ola bilər). Xidmət görən bank “şel bank”dırsa⁴², məlumatların yoxlanılması daha da çətinləşəcəkdir.

- o Bank əməliyyatları həyata keçirilərkən, eyni zamanda, “fiktiv” şəxslərdən⁴³ (müşətilərdən) də istifadə etmək mümkündür. Bu cür şəxslər (bunlara “peşəkar vasitəçilər”⁴⁴ də demək mümkündür) müəyyən haqq müqabilində pulu yumaq istəyən şəxslər üçün öz adına bank hesabları da açsın, müəyyən köçürmələri də həyata keçirə, kredit də ala və digər bank əməliyyatlarında iştirak da edə bilərlər.
- o Xaricdə açılmış bank hesablarına müxtəlif digər hesablardan pulların köçürülməsi ilə də PY mümkündür. Məsələn üçün, “peşəkar vasitəçi” sayılan, qiymətli kağızlar bazarının peşəkar iştirakçısı olan broker tərəfindən belə hesablar xaricdə açıla bilər. Bununla əlaqədar, qeyd edilməlidir ki, bir çox ölkədə, o cümlədən ölkəmizdə də⁴⁵ xarici şəxslər tərəfindən açılmış hesablardakı vəsaitlər sərbəst şəkildə repatriasiya edilə bilər. Bundan başqa, bu cür hesab xarici ölkənin “şel bank”ında da açıla bilər. Nəticədə belə hesabda digər hesablardan yığılmış vəsait repatriasiya edilməklə onun mənbəyinin müəyyən edilməsi xeyli çətinləşəcəkdir. Buradakı broker həm pulu yumaq istəyən şəxsin xeyrinə qanuni fəaliyyət göstərə (bu halda o, pulların yuyulduğunu bilməyə də bilər), həm də qiymətli kağızlar bazarındakı müəyyən dələduzluqları etməklə özü (və əlbir olan digər şəxslər) üçün pul yuya bilər.
- o Bank vasitəsilə təkcə kənar şəxslər tərəfindən deyil, həm də yalnız bank işçiləri tərəfindən pullar yuyula bilər. Məsələn üçün, bankın hər hansı rəhbəri tərəfindən “fiktiv” bir firma yaradılır. Həmin firma ilə bank arasında banka yeni müştərilərin cəlb edilməsi məqsədilə müqavilə bağlanır. Belə ki, cəlb edilən hər bir yeni müştəriyə görə firma komissiyon

⁴² İngiliscə – “*shell bank*”. Şel bank fiziki olaraq mövcud olmadığı yurisdiksiyada qeydiyyatdan alınmış və hər hansı nizamlanmış maliyyə qrupu ilə heç bir bağlılığı olmayan bankdır (*FATF Təvsiyələri, lüğət*).

⁴³ “İngiliscə – “*front (straw) man*”. Belə şəxslər (hüquqi) şəxsin xeyrinə, amma öz adından fəaliyyət göstərə bilər.

⁴⁴ İngiliscə – “*professional intermediaries*”. Bax: **Bazel Komitəsi**, *Customer due diligence*, b. 2.2.4

⁴⁵ *Azərbaycan Respublikasında rezident və qeyri-rezidentlərin valyuta əməliyyatları rejimi haqqında Qaydalar*, m.3.2.2.e

haqqı alır. Beləliklə, firmanın təşəbbüsü ilə gəlmiş hər bir müştəriyə (bunlar bank rəhbərinin qohum-əqrəbası və ya digər “fiktiv” şəxslər ola bilər) verilən kredit və ya müştəri tərəfindən qoyulan depozitdən başqa firmaya verilən komisyon haqları da yuyulur.

- Kredit və depozit kartlarından başqa, banklar tərəfindən həm də ödəniş vasitəsi kimi qabaqcadan ödənilmiş depozit kartları⁴⁶ da istifadəyə verilir. Bu kartların digər kartlardan əsas fərqi və üstünlüyü ondadır ki, bunlar anonim açıla, eyni eyniləşdirmə nömrəsi ilə (dublikatlar) bir neçə şəxsə və 18 yaşa çatmamış şəxslərə verilsə, habelə yalnız bir maliyyə əməliyyatı üçün nəzərdə tutula bilər. Təsəvvür edin ki, internetdə gördüyünüz 10 dollarlıq bir kitabı almaq istəyirsiniz, lakin internetdə kredit kartları ilə müxtəlif dələduzluqlardan ehtiyatlandığınıza görə əlinizdə olan 1000 dollarlıq kredit və ya depozit kartı yerinə yalnız 10 dollarlıq qabaqcadan ödənilmiş depozit kartından istifadə edə bilərsiniz (bu halda riskiniz 10 dollarla məhdudlaşacaqdır) (İnternetlə bağlı PY riskləri barədə isə növbəti bəndə baxın). Digər tərəfdən, məktəbə gedən uşağınız varsa və ona verdiyiniz cib xərcinin itiriləcəyindən və ya oğurlanacağından narahatsızsınızsa, yaxud övladınız xaricdə təhsil alırsa, bu cür kartı ona verə bilərsiniz. Beləliklə, xaricdə olan və həmin kartın dublikatına sahib şəxsə pul köçürmək üçün yalnız əsas kartın hesabına həmin pulların mədəxil edilməsi kifayət edəcəkdir. Bu cür hallar da özündə PY riskini daşıyır.
- PY-ni geniş şəkildə beynəlxalq **pulköçürmə sistemləri, poçt, telefon və elektron bankçılıq** vasitəsilə də həyata keçirmək mümkündür; xüsusən də əgər anonimlik bu sahələrdə normal bir hal sayılırsa. Baxmayaraq ki, son vaxtlar PY-nin hətta mobil telefonlar vasitəsilə həyata keçirilməsi riskləri artır,⁴⁷ internetdə istifadə edilən elektron pullar isə PY-ni daha da asanlaşdırmaqdadır.⁴⁸ Bildiyimiz kimi, internetdə bir çox qanuni və qeyri-

⁴⁶ İngiliscə – “prepayment debit card” və ya “prepaid debit card”; banklarımızda bu cür kartlar, həmçinin, “ilk kart” adı ilə buraxılır.

⁴⁷ Ədəbiyyatda mobil telefonlarla həyata keçirilən ödənişlər “*m-ödənişlər*” (ingiliscə “*m-payments*”) kimi tanınır. M-ödənişlər barədə daha ətraflı bax: **Zoe Lester**, *M-Payments: Money Laundering goes mobile*, ACAMS Today jurnalı, sentyabr-oktyabr 2007

⁴⁸ Elektron pullar və internetlə ödəniş sistemləri barədə daha ətraflı bax: **FATF**, *Money Laundering and Terrorist Financing Vulnerabilities of Commercial Websites and Internet Payment Systems*, 18.06.2008; **Kanadanın Ədliyyə Nazirliyi**,

qanuni yolla pul qazanmaq mümkündür. Həmin pulları elektron pula çevirməklə elə internetdə bir çox müxtəlif maliyyə əməliyyatları həyata keçirilə bilər. Bu pulların mənbəyini gizlətmək üçün heç də bank əməliyyatlarından istifadəyə ehtiyac yoxdur. Xidmətlərin və ya müxtəlif proqram təminatlarının alqı-satqısı pulların mənbəyinin gizlədilməsi üçün kifayət edə bilər. Əsl pulları elektron pula çevirməklə, daha sonra bu pullarla internetdə fiktiv maliyyə əməliyyatları həyata keçirməklə və nəhayət, həmin elektron pulunu yenidən əsl pula dəyişdirməklə (və ya dəyişdirmədən istifadə etməklə) pulu yumaq istəyən şəxslər istədikləri məqsədə nail ola bilərlər.

- PY-nin digər bir üsulu **həvalədir**.⁴⁹ Qeyd edilməlidir ki, həmin üsuldən daha çox bir ölkədə qeyri-legal yaşayan milli azlıq istifadə edir. Bu cür insanların ölkədə qazandığı bütün gəlirlər qeyri-legaldır, hətta cinayət nəticəsində də əldə edilə bilər. Bu təqdirdə, misal üçün, İngiltərədə yaşayan və vizasının vaxtı çoxdan keçmiş bir hindli müəyyən bir məbləği öz ailəsinə göndərmək istədikdə, təbii ki, banka getməz. O öz funt sterlinqlərini yaxında yerləşən bir hind dükənina verəcək, çünki həmin dükəninin yiyəsi eyni zamanda bu cür əməliyyatları həyata keçirən şəxsdir, həvalədarıdır. Həvalədar Hindistandakı məsləkdaşı ilə əlaqə saxlayıb xahiş edəcək ki, həmin məbləğ göstərilən ünvana dərhal çatdırılsın. İki məsləkdaş arasında yaranmış borc malların göndərilməsi ilə və ya Hindistanda marağı olan digər həvalədara satılması ilə daha sonra bağlana bilər. Funt sterlinqlərin rupiyə konvertasiyası rəsmi məzənnədən daha sərfəli “qara bazar” məzənnəsi ilə çevriləcəkdir ki, Hindistandakı həvalədar yaranmış fərq xidmətəhaqqı kimi özünə götürsün. Nəticədə həm pulu göndərən, həm də pulu alanlar üçün bütün bu xidmətlər təmənnəsiz kimi görünəcəkdir. Beləliklə, növbəti gün hindlinin ailəsinə hind rupisində nağd pullar çatdırılacaqdır. Məsələ məsrəfsiz, sadə və tez həllolunandır.

Hindistandakı həvalədarda həmin məbləğ olmasa, məsələn bir az qəlizləşdiriləcəkdir. Misal üçün, “A” ölkəsində yaşayan həvalədara müəyyən pul məbləğini “B” ölkəsinə köçürmək tapşırılmışdır. Bu

Electronic Money Laundering: An Invironmental Scan, 04.10.2002, www.ww2.ps-sp.gc.ca/publications/crim_jusmoney_laundering_e.asp; www.projects.ex.ac.uk/RDavies/arian/emoney.html, 31.08.08.

⁴⁹ Bu cür üsuldən, eyni zamanda, TM-də də geniş istifadə edilir. Dünyanın müxtəlif yerlərində bu cür maliyyə xidmətləri “*chop chop*”, “*chiti*”, “*hundi*” və “*stash house*” kimi də tanınır.

tapşırıqla, eyni zamanda, həmin pulun “B” ölkəsinin valyutasına konvertasiya edilməsi də nəzərdə tutulur. “B” ölkəsində yaşayan həvalədar da həmin məbləğ olsa, onun müvafiq ünvana çatdırılması çətin olmaz. Lakin belə məbləğ olmaya da bilər.

Təqribən həmin vaxt ərzində “B” ölkəsinin həvalədarına bir sahibkar müraciət edir. O, “C” ölkəsindən aldığı mallar müqabilində pulu müvafiq valyutaya konvertasiya etməklə satıcının “C” ölkəsindəki bank hesabına köçürülməsini xahiş edir.

Bu halda həvalədarın ikisi də kömək üçün Dubayda fəaliyyət göstərən vasitəçi⁵⁰ müraciət edir. Həmin vasitəçi məbləğlərin təqribən eyni olduğunu müəyyən etdikdən sonra bu əməliyyatları həyata keçirməyin yolunu göstərir.

Belə ki, “A” ölkəsindəki həvalədar öz ölkəsinin valyuta birjasında “C” ölkəsinin valyutasını alaraq vasitəçinin “D” ölkəsindəki bank hesabına köçürür. “B” ölkəsinin həvalədarı da sahibkardan “B” ölkəsinin valyutasında pulunu aldıqdan sonra onları “A” ölkəsinin həvalədarının göstərişi ilə müvafiq ünvana çatdırır (beləliklə, “A” ölkəsindəki həvalədar tapşırığı yerinə yetirmiş olur). Və nəhayət, vasitəçi “A” ölkəsinin həvalədarının göndərdiyi pulları “C” ölkəsinin hesabına köçürür (beləliklə, “B” ölkəsindəki həvalədar da tapşırığı həyata keçirmiş olacaqdır).

Yuxarıda bu cür həvaləni qəliz adlandırmışıqsa da, etiraf edilməlidir ki, faktiki olaraq daha mürəkkəb həvalə əməliyyatları həyata keçirilir.⁵¹

- Pulların nağd olaraq ölkədən çıxarılması (və ehtiyac varsa, daha sonra onların yenidən ölkəyə gətirilməsi və ya bank vasitəsilə köçürülməsi), yəni, **gömrük** sərhədindən keçirilməsi yolu ilə də PY mümkündür. Məsələn üçün, malın öz faktiki dəyərindən daha az dəyərdə olduğunu bəyan etməklə idxal edilməsi nəticəsində artıq ödənilmiş pullar yuyulmuş olacaqdır.⁵² Bu sxem sadə olsa da, daha mürəkkəb variantları da mövcuddur.

⁵⁰ Ümumiyyətlə qeyd olunmalıdır ki, peşəkar xidmət kimi həvalənin mərkəzi Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay şəhəri hesab olunur.

⁵¹ Bax: **İqor Ponomaryov**, *Финразведчики всех стран объединяются в борьбе против древнейшей системы денежных переводов*, Национальный Банковский Журнал, №10(33), oktyabr, 2006.

⁵² Elə hallar da olub ki, bahalı növə aid mallar ucuz növ kimi göstərilmişdir (birinci növ un ikinci növ kimi göstərilmişdir və s.). Məsələn üçün bax: *Уголовное дело о*

Bu variantların əksəriyyətində vergidən yayınma və ya dövlət büdcəsindən müəyyən əvəzləşdirmələr alınması halları yer alır. Məsələn üçün, ucuz bir malı daha bahalı kimi göstərüb daha da yüksək əlavə dəyər vergisini (bundan sonra – **ƏDV**) ödəməklə ölkəyə idxal etmək olar. Daha sonra şişirdilmiş qiyməti olan bu malı ölkə daxilində daha yüksək qiymətlə öz kontrolu altında olan bir neçə şirkət arasında bir-birinə satdırmaqla malın qiymətini daha da şişirtmək olar. Bütün bu proses nəticəsində xeyli miqdarda ƏDV dövlət büdcəsinə ödənilir. Pulları yuyan şəxs üçün bunun nə xeyri olacağını soruşsanız, həmin malın yenidən ixrac edilə bildiyini nəzərə alandan sonra cavabını özünü tapı bilərsiniz. Belə ki, sözügedən mal yenidən ixrac edilərsə, malın üzərində yığılmış bütün ƏDV malı alan xarici şəxsə qaytarılır. Xarici şəxs də “öz adamı” olduğu üçün vergidən yayınmış pullar nəticədə pulları yuyanın sərəncamına keçəcəkdir.

Bu cür qanunsuz yollarla əldə edilmiş vəsaitin yuyulması yenidən gömrük orqanlarında və yenidən hüquqpozmalar, habelə müəyyən qeyri-leqal gəlirin əldə edilməsi ilə müşayiət olunur. Ədəbiyyatda bu üsullara hətta “karusel” deyilir.⁵³ Bir qayda olaraq, bu cür sxemlərdə gömrük orqanları nümayəndələrinin birbaşa iştirakı vardır. Ən maraqlısı da odur ki, ortada nə malın (xidmətin), nə də pulların tədaviyə ola bilər; milyonlar həcmindəki əməliyyatlar bir otaqda bir neçə şəxs tərəfindən bir sıra fiktiv sənədləri düzüb qoşmaqla “həyata keçirilə bilər”.

- Vəzifəli və ya hər hansı başqa şəxslər **qeyri-hökumət təşkilatları** yaratmaqla (və ya kontrola almaqla) onlara qrant verə bilər. Qrantlar verildiyi zaman onların qanuniliyinə çətin ki, kimsə şübhə edər (fikirləşə bilərlər ki, qanunu pozmaqla pulu “qazanan” şəxslər çətin ki, onları asanlıqla kiməsə bağışlayar), şübhə etsələr də, bunu çox araşdırmaz (fikirləşə bilərlər ki, hər nədirsə, pullardan xeyirli məqsədlər üçün istifadə olunur). Qrantı almış bu cür QHT aldığı qrantla istənilən əməliyyatı həyata keçirə bilər – ya PY prosesini davam etdirəcək, ya da qrantı onu vermiş şəxsin xeyrinə xərcləyəcək.

крупной контрабанде и отмывании денег направлено в суд,
http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_34_aId_447519.html, номер 17 (464) от 25.04.2008.

⁵³ Bax: **FATF**, *Laundering the Proceeds of VAT Carousel Fraud*, 23.02.2007; **Aleksey Komaxa**, məqalə, <http://www.business.ua/i641/a21920>.

- Təbii ki, ən asan, ən tanınmış və ən qədim PY üsulu **kazino və qumar oyunları keçirən digər müəssisələrdən** keçir. Bu barədə danışmağa da dəyməz; o yerdən ki heç bir iqtisadi və ya maliyyə məntiqinə əsaslanmadan, sadəcə bəxtə görə (və ya guya bəxtə görə) pul qazanmaq mümkündür, həmin yerdə istənilən məbləğdə və istənilən qədər çirklə pulların yuyulması asan olur.⁵⁴ Bəzən bunun üçün heç də kazino rəhbərləri ilə əlbir olmağa ehtiyac da olmur. Məsələn üçün, iki dost kazinoda ruletka oynayır. Onlardan biri qırmızıya, digəri isə qaraya pul qoyur. “Zero” və ya “Double Zero” düşməsə (bunun ehtimalı da çox azdır), onlardan birinin pulu ikiqat artır, beləliklə, pullar yuyulmuş olur.
- Çirklə xırda pul banknotlarının daha böyük banknotlara dəyişdirilməsi və çirklə pul banknotlarının başqa banknotlara və ya digər valyutaya dəyişdirilməsi də **valyuta əməliyyatları** vasitəsilə həyata keçirilən PY-ni ifadə edir.
 - Biri milli, digəri isə xarici valyutada iki bank hesabını açıb milli valyutada bank hesabına milli valyutanın qoyulması, daha sonra həmin valyutayı nağdsız qaydada xarici valyutaya çevirib xarici valyutada hesabına köçürülməsi və nəhayət, xarici valyutanın nağd olaraq hesabından çıxarılması bu qəbildən PY-nin üsuludur.
 - Valyuta əməliyyatları ilə bağlı PY-nin bu üsulundan yuxarıda söz etdiyimiz həvalə üsulu ilə birgə də istifadə edilə bilər.⁵⁵ Məsələn üçün, bir şəxs əlindəki qeyri-qanuni pulların “A” valyutasını başqa bir ölkənin (B) valyutasına çevirtməyə istəyir. Bu məqsədlə o, “B” ölkəsinin “qara bazar”ının brokerinə müraciət edərək pullarını həmin ölkənin valyutasına dəyişdirir. Broker isə “A” valyutasını buna ehtiyacı olan “B” ölkəsinin idxalçılara verir. İdxalçılar “A” valyutasını aldıkları malların müqabilində “A” ölkəsinə köçürürlər. İdxal olunmuş mallar “B” ölkəsində satıldıqdan sonra əldə olunmuş “B” valyutasındakı vəsaitlər brokerə qaytarılır vəssalam. Bütün bu əməliyyatlardan hamı razı qalır:

⁵⁴ Xoşbəxtlikdən, qanunvericiliklə bütün qumar oyunları qadağan edilmişdir (Bax: *Azərbaycan Respublikasında iqtisadi cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı*, 21.01.1998).

⁵⁵ Məsələn üçün, 90-cı illərdə Kolumbiya və ABŞ-ın dövlət rəsmilərinin rəstləşdiqları PY məsələsi barədə daha ətraflı bax: *Money Laundering Methods – Black Market Colombian Peso Exchange*, <http://money.howstuffworks.com/money-laundering1.htm>, 03.10.2008.

pulu yuyan – pulu yuya bildiyinə görə, broker – xidməti müqabilində komisyon haqqını aldığına görə, idxalçılar – daha sərfəli valyuta kursu ilə valyutanı konvertasiya edə bildiklərinə görə.

- Ədəbiyyatda heç rastlanmayan və beynəlxalq sənədlərlə əhatə olunmayan PY-nin həyata keçirilməsinin bir sıra digər vasitələri də mövcuddur və cəmiyyətin daimi inkişaf prosesində olduğu nəzərə alınsa, bundan sonra da mövcud olacağına dair nəticə çıxarıla bilər. Bütün bu vasitələri müəyyən etmək və gündəliyə gətirmək, bir qayda olaraq, yalnız onlardan PY məqsədləri üçün istifadənin müəyyən edildiyi zaman mümkün olur. Bununla belə, hesab edirik, bu cür vasitələrdən istifadə edilməsini gözləmədən onun nəzəri cəhətdən müəyyən olunması və müvafiq tədbirlərin görülməsinə zərurət var. Bu cür vasitələrdən biri, misal üçün, **məhkəmələr** ola bilər. Təsəvvür edin ki, iki şəxs aralarındakı sövdələşməyə əsasən, bir-birinə qarşı iddia qaldıra bilər. Bir qayda olaraq, iddia cavabdehin yaşadığı yer üzrə qaldırılır. Amma bu iki şəxs öz arasında elə fiktiv bir müqavilə bağlaya bilər ki, aradakı anlaşmazlıqlar lap xarici ölkənin məhkəməsində həll edilsin. Məhkəmənin çıxardığı qətnamə isə kimin lehinə olur olsun, mübahisə edilən predmetlərin (pul, əmlak) mənəblərinin müəyyən edilməsini qəlizləşdirəcəkdir (yəni, qeyri-qanuni varidat yuyulmuş olacaqdır). Maraqlısı da odur ki, mübahisə predmeti olan varidat faktiki deyil, yalnız fiktiv sənədlər üzərində mövcud ola bilər. Daha sonra bu mövcud olmayan varidat fiktiv bir müqavilə əsasında və real pullar müqabilində kiməsə satıla bilər. “Əldə olunmuş” bu cür pullar iqiqat yuyulmuş olacaqdır.

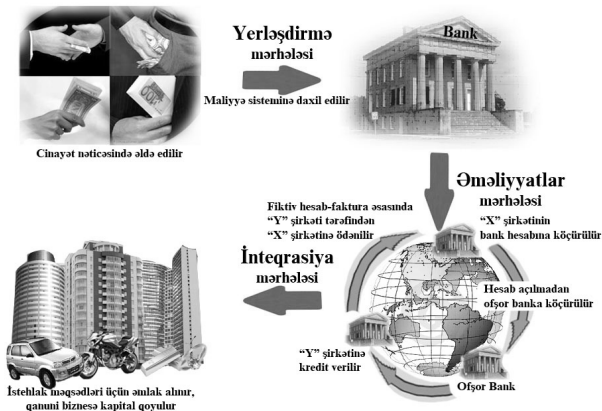
Nəzərə alınmalıdır ki, yuxarıda çəkdiyimiz və çəkmədiyimiz bütün misalların calaqları da mümkündür. Misal üçün, həm ofşor zonalarda şirkətlər yaratmaqla, həm qiymətli kağızlar, daşınmaz və digər əmlakı alıb-satmaqla, həm banklar vasitəsilə müxtəlif əməliyyatlar həyata keçirməklə, həm kazinolara getməklə, həm də indi ağılımıza gəlməyən digər əməliyyatları həyata keçirməklə qeyri-qanuni pulların mənəbləri də daha çox gizlədilər bilər.

Bütün bu sxemləri nəzərə alsaq, görəəcəyik ki, PY-ni bir proses olaraq müəyyən mərhələlərə də bölmək mümkündür. Ədəbiyyatda⁵⁶ bu prosesi üç

⁵⁶ İngiliscə – müvafiq olaraq “*placement*”, “*layering*” və “*integration*” mərhələləri. Daha ətraflı bax: http://en.wikipedia.org/wiki/Money_laundering, <http://money.howstuffworks.com/money-laundering.htm>, 03.10.2008.

mərhələyə ayırırlar – çirkli pulların maliyyə və ya qeyri-maliyyə sektoruna yerləşdirilməsi (yerləşdirmə mərhələsi), qeyri-qanuni mənbəyini gizlətmək məqsədilə onlarla həmin sektorda müxtəlif əməliyyatların həyata keçirilməsi (əməliyyatlar mərhələsi) və nəhayət, artıq təmiz olan pulun (gəlirin) qanuni iqtisadiyyata daxil edilməklə cinayətkara birbaşa və ya dolayı yolla qaytarılması (inteqrasiya mərhələsi).

*PY-nin tipik sxemi*⁵⁷

Yerləşdirmə mərhələsi PY-nin aşkar edilməsindəki həssaslıqla səciyyələnir. PY-nin davam etdirilməsinin qarşısının alınması ən asan və ən çox ehtimalla məhz bu mərhələdə mümkündür. Əməliyyatlar mərhələsi isə bir sıra əməliyyatların həyata keçirilməsi ilə səciyyələnir. Bu cür əməliyyatlar mütləq maliyyə əməliyyatı olmaya və tək əməliyyatları deyil, həm də əqdləri (alqı-satqı, lizinq və s.) və digər əməlləri (kazinoya, məhkəmə və s.) əhatə edə

⁵⁷ İdeyanın mənbəyi – BMT-nin Narkotiklər və Cinayət üzrə Ofisi (<http://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/laundrycycle.html>).

bilər.⁵⁸ Əməllərin sayı da PY-nin dərinliyini ifadə edəcəkdir – əməllər nə qədər çoxdursa, cinayət nəticəsində əldə olunmuş varidatın mənbəyinin müəyyən edilməsi də o qədər çətin olacaqdır. Və nəhayət, sonuncu, inteqrasiya mərhələsində pulları yuyan şəxs yuyulmuş varidatı şəxsi məqsədlər üçün istifadə edə bilər. Bunu həm birbaşa özü, həm də başqa hüquqi və ya fiziki şəxslər vasitəsilə edə bilər.

3. Anlayışı

A. Tərfi

Hər bir ölkənin qanunvericiliyində PY-nin tərfi müxtəlif cür ola bilər. Onun beynəlxalq səviyyədə ilk tərfi isə Vyana Konvensiyasında verilmişdir, hərəcənd bu konvensiya ilə kriminallaşdırılmış əməllərə “pulların yuyulması” və ya hər hansı başqa bir ad verilməmişdir.⁵⁹ Sonrakı konvensiyalarda həmin əməllərə məhz “yuyulma cinayətləri”⁶⁰, “cinayət nəticəsində əldə olunmuş gəlirlərin yuyulması”⁶¹ və ya “pulların yuyulması”⁶² adı verilməyə başlanmışdır. Bütün bu beynəlxalq sənədlərə əsasən, tərəf dövlətlər elə tədbirlər görməlidirlər ki, aşağıdakı əməllər qəsdən törədildikdə cinayət hesab olunsun:

I əmlakın cinayət fəaliyyəti və ya bu cür fəaliyyətdə iştirak nəticəsində əldə edildiyini bilə-bilə, həmin əmlakın qeyri-qanuni mənbəyini gizlətmək və ya əsas hüquq pozuntusunun törədilməsində iştirak edən hər hansı şəxsə öz əməllərinə görə hüquqi məsuliyyətdən qaçmaq üçün yardım etmək məqsədilə həmin əmlakın ötürülməsi və ya onun statusunun dəyişdirilməsi;

II əmlakın cinayət fəaliyyəti və ya bu cür fəaliyyətdə iştirak nəticəsində əldə edildiyini bilə-bilə həmin əmlakın həqiqi təbiətinin, mənsəyinin, olduğu və yerləşdiyi yerin, hərəkətinin və ya onunla əlaqədar hüquqların gizlədilməsi və ya ört-basdır edilməsi;

⁵⁸ Bu baxımdan, həmin mərhələyə, bəlkə də, “*əməliyyatlar mərhələsi*” yerinə “*əməllər mərhələsi*” demək daha düzgün olardı.

⁵⁹ *Vyana Konvensiyası*, m.3(b).

⁶⁰ *Strasburq Konvensiyası*, m.6; *Varşava Konvensiyası*, m.9.

⁶¹ *Palermo Konvensiyası*, m.6; 2003 *Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.23.

⁶² 26.10.2005-ci il tarixli 2005/60/EC nömrəli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi məqsədilə maliyyə sistemindən istifadə edilməsinə qarşı Avropa İttifaqının Direktivi (bundan sonra “*Üçüncü direktiv*”), m.1.

dövlətlərin öz konstitusional prinsipləri və öz hüquqi sistemlərinin əsas konsepsiyaları nəzərə alınaraq;⁶³

III əmlak qəbul olunduğu zaman onun cinayət fəaliyyəti və ya bu cür fəaliyyətdə iştirak nəticəsində əldə edildiyini bilə-bilə əmlakın əldə olunması, ona sahiblik və ya ondan istifadə edilməsi;

IV yuxarıdakı müddələrdə müəyyən edilmiş hər hansı bir əməlin törədilməsində iştirakçılıq və ya birgə iştirakçılıq, ona cəhd, kömək, təhrik və ya onunla əlaqədar təşkilatçılıq edilməsi.

Göründüyü kimi, daha əvvəl çəkdiyimiz PY misalları beynəlxalq sənədlərdə tərif verilən PY tərkibi ilə tam da eyni əməllərin həcmi əhatə etmir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, ədəbiyyatda PY bir neçə mərhələ ilə həyata keçirilən proses kimi ifadə olunur – qeyri-leqal pul, ən azı, müəyyən bir sektora yerləşdirilir, sonra bölüşdürülür, daha sonra isə leqal iqtisadiyyata inteqrasiya edilir. Bununla belə, beynəlxalq sənədlərdə tərif verilən PY prosesi yalnız bir mərhələdən və ya əməldən (hərəkət və hətta hərəkətsizlikdən)⁶⁴ ibarət ola bilər. Nəzəri cəhətdən də PY-nin sayca nə qədər hərəkətdən (əməliyyatdan) ibarət olduğu barədə ədəbiyyatda həmfikirlik olmasa da, PY-nin dərəcəsinin əməllərin sayı ilə ölçülə bildiyini, fikrimizcə, etiraf etmək lazımdır. Bu kontekstdə qeyd edilməlidir ki, beynəlxalq standartlarla kriminallaşdırılan əməllərin zəruri ünsürü kimi tələb olunan məlumatın, motivin və ya məqsədin mövcudluğu barədə nəticə obyektiv faktiki hallardan çıxarıla bilər.⁶⁵ Beləliklə, əməllərin çoxluğu həmin əməllərdə məlumatın, motivin və ya məqsədin də çox olmasından xəbər verəcəkdir.

PY tərifinin həcmi beynəlxalq sənədlərlə, yoxsa beynəlxalq təcrübə ilə müəyyən edilməli olduğuna dair suala isə, hesab edirik, hər bir dövlət öz iqtisadiyyat və digər sahələrinin inkişaf səviyyəsinə, habelə yürütdüyü siyasətə uyğun olaraq cavab verməlidir. Bu baxımdan, qanunvericiliyimizdəki PY anlayışının müəyyən qədər məhdud olması,

⁶³ Dövlətlərin konstitusional prinsipləri və hüquqi sisteminin əsas konsepsiyaları barədə daha ətraflı bax: *Strasburq Konvensiyasının Şərhi*, par.60.

⁶⁴ Məsəl üçün, qeyri-leqal pulların passiv olaraq gizlədilməsindən ibarət ola bilər.

⁶⁵ *Vyana Konvensiyası*, m.3.3; *Strasburq Konvensiyası*, m. 6-2-c; *Varşava Konvensiyası*, m.9.2.c; *Palermo Konvensiyası*, m. 6.2.f; 2003 *Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası*, m.28; *FATF Təvsiyələri*, t.2.a; Cinayətin obyektiv cəhəti barədə daha ətraflı bax: **F.Y.Səməndərov**, *Cinayət hüququ*, Ümumi hissə, Dərslük, "Hüquq Ədəbiyyatı" nəşr., 2002, s.162.

beynəlxalq sənədlərin ideallarına tam uyğun olmasa da, milli maraqlarına xidmət etdiyinə şübhəmiz yoxdur.

Milli qanunvericiliyimiz kontekstində PY CM-in bir neçə maddəsi çərçivəsində nəzərə alınmalıdır. Belə ki, aşağıdakı əməllər cinayət məsuliyyəti yaradır:

1. Kredit almaq, rüsumlardan azad olmaq və ya digər əmlak mənfəəti əldə etmək, yaxud qadağan edilmiş fəaliyyəti gizlətmək məqsədilə sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirmək niyyəti olmadan müəssisə və ya digər hüquqi şəxsin yaradılması xeyli miqdarda⁶⁶ ziyan vurduqda, habelə xeyli miqdarda gəlir əldə etməklə törədildikdə (*Yalançı sahibkarlıq*)⁶⁷ (IV)

2. Cinayət yolu ilə əldə edildiyini bilə-bilə pul vəsaitlərinə və ya digər əmlaka qanuni status vermək, onların əldə edilməsinin həqiqi mənbəyini gizlətmək məqsədilə belə pul vəsaitləri və ya əmlakdan istifadə etməklə maliyyə əməliyyatlarının və ya digər əqdlərin həyata keçirilməsi (*Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərini və ya digər əmlakı leqallaşdırma*)⁶⁸ (I)

3. Qabaqcadan vəd etmədən bilə-bilə cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakı xeyli miqdarda alma və ya satma (*Bilə-bilə cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakı alma və ya satma*)⁶⁹ (III)

4. Yuxarıdakı əməllərin törədilməsinə hazırlıq və ya cəhd,⁷⁰ habelə əməllərin törədilməsində iştirakçılıq⁷¹ (IV).

B. Tərkibi

Azərbaycan qanunvericiliyinin beynəlxalq standartlara nə qədər uyğun olduğuna daha detallı baxdığımız zaman müəyyən edə bilərik ki, beynəlxalq sənədlərdə nəzərdə tutulmuş əməllərin hamısı

⁶⁶ Bu bölmədə “xeyli miqdar” dedikdə, “min manatdan yeddi min manatadək olan məbləğ” başa düşülür (CM, m.190, Qeyd)

⁶⁷ CM, m.193.

⁶⁸ CM, m.193-1.

⁶⁹ CM, m.194.

⁷⁰ CM, Ümumi hissə, Altıncı fəsil.

⁷¹ CM, Ümumi hissə, Yeddinci fəsil.

qanunvericiliyimizlə tam əhatə olunmur. Aşağıda da məhz bu cür uyğunsuzluqlar barədə söz açmaq istərdik.⁷²

Belə ki, beynəlxalq standartlara görə, varidatın cinayət yolu ilə əldə olduğunu bilə-bilə onun ötürülməsi və ya statusunun dəyişdirilməsi yalnız ya onun əldə edilməsinin həqiqi mənbəyini gizlətmək, ya da predikativ cinayəti törədən şəxsin cinayət məsuliyyətindən qaçması üçün ona yardım etmək məqsədilə törədildiyi təqdirdə cinayət sayılmalıdır. Bu iki məqsəd isə cinayət tərkiblərini formalaşdırmaq üçün qanunvericiliyimizlə alternativ olaraq deyil, birgə nəzərə alınır.⁷³ Bununla belə, beynəlxalq sənədlərdə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin elementi kimi “*predikativ cinayəti törədən şəxsin cinayət məsuliyyətindən qaçmaq üçün yardım etmək məqsədi*”nin qanunvericiliyimizdə nəzərdə tutulmuş cinayət nəticəsində əldə olunmuş gəlirə “*qanuni status vermək məqsədi*” ilə əhatə olduğunu güman etmək olar.

“*Əmlakın ötürülməsi və ya statusunun dəyişdirilməsi*” məfhumu “*maliyyə əməliyyatlarının və ya digər əqdlərin həyata keçirilməsi*” məfhumundan daha geniş olduğundan, beynəlxalq standartlara görə, kriminallaşdırılmalı olan bir sıra əməllər ölkəmizdə cinayət məsuliyyətinin yaranmasına səbəb olmaya da bilər.⁷⁴ M.Səlimovun mülahizələrinə görə,

72 *CM-in 193-1-ci maddəsinin şərh*i, həmin maddə ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin əsas obyektii, predmeti, obyektiv və subyektiv cəhətləri, subyektii və digər ünsürləri barədə daha ətraflı bax: **A.F.Salmanov**, *Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərini və ya digər əmlakı leqallaşdırma əməlinin cinayət-hüquqi təhlili*, “Qanunçuluq” jurnalı, fevral, 2007.

73 İddia edilə bilər ki, əmlakla “*qanuni status vermək*” və onun “*əldə edilməsinin həqiqi mənbəyini gizlətmək*” məqsədləri mənaca tam eynidir və biri digərinin açığlanmasına kömək edir. Lakin biz həmin məqsədlərin eyni olduğunu hesab etmirik. Pulları “*balşın altında saxlamaq*” onların həqiqi mənbəyini gizlətmək məqsədilə ola bilər, amma onlara qanuni status vermək məqsədilə bunu etmək obyektiv cəhətdən mümkün deyil. Bununla belə, daxili inancımıza əsasən, beynəlxalq tələblərə uyğun olmasa da, sözügedən məqsədlərin məhz qanunvericiliyimizdə nəzərdə tutulduğu kimi, yəni, birgə əl alınması daha münasib olardı (Bu barədə daha ətraflı mülahizələrimizi aşağıdakı “*Subyektii*” bölməsində davam etdirəcəyik (s. 43)).

74 Məsəl üçün, oğurlanmış maşının bağışlanması və ya onun kiməsə istifadəyə verilməsi və ya oğurlanmış daş və digər tikinti materiallarından evin tikilməsi ölkəmizdə cinayət məsuliyyəti yaratmır. Bununla belə, qeyd edilməlidir ki, M.Səlimovun fikrinə əsasən, CM-in 194-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş “*satma*, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın həm əvəzli, həm də əvəzsiz (o cümlədən,

qanunvericiliyimiz “*maliyyə əməliyyatlarını əqdlərin bir növü kimi nəzərdə tutduğu üçün dövlət orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının aktlarının verilməsi, habelə onların vəzifəli şəxslər tərəfindən icra edilməsi*” cinayət nəticəsində əldə edilmiş “*pul vəsaitlərindən istifadə edilməklə törədilsə də, maliyyə əməliyyatları hesab edilməyəcəkdir*”. Digər tərəfdən, müəllimimizin fikrincə, maliyyə əməliyyatlarına, “*həmçinin həcminə görə mühüm olmayan əqdlərin*” aid edilməsi də düzgün olmazdı.⁷⁵ CM-in 14.2-ci maddəsini nəzərə alsaq, müəllimimizin son fikrinə müəyyən dərəcədə haqq qazandırmaq olar. Qeyd edək ki, həmin maddəyə görə, tərkibində cinayətin formal tərkibi görünsə də, heç kəsə zərər yetirilməsi ilə nəticələnməyən hər hansı əməl cinayət hesab oluna bilməz.

“*Əmlakın həqiqi təbiətinin, mənşəyinin, olduğu və yerləşdiyi yerin, hərəkətinin və ya onunla əlaqədar hüquqların gizlədilməsi və ya ört-basdır edilməsi*”, qanunvericiliyimizə əsasən, cinayət tərkibinin subyektiv cəhətini təşkil etsə də, öz-özlüyündə cinayət sayılır. Halbuki beynəlxalq sənədlərə əsasən bu əməllər də kriminallaşdırılmalıdır.

“*Əmlakın əldə olunması, ona sahiblik və ya ondan istifadə edilməsi*” beynəlxalq standartlara görə kriminallaşdırılmalı olduğu halda qanunvericiliyimizə əsasən əmlakın yalnız “*xeyli miqdarda*” və yalnız “*alınması*” və “*satılması*” kriminallaşdırılmışdır. Belə ki, misal üçün, Siz “*xeyli miqdardan*” az olan miqdarda oğurlanmış malı alsanız və ya satsanız, yaxud “*xeyli miqdarda*” olan oğurlanmış maldan istifadə etmək üçün qəbul etsəniz (onun oğurlanmış olduğunu bilə-bilə) CM-in 193, 193-1 və ya 194-cü maddələrinə əsasən məsuliyyətə cəlb oluna bilməzsiniz.⁷⁶

Bununla belə, sadalanan əməllərin törədilməsində iştirakçılıq və ya birgə iştirakçılıq, ona cəhd, kömək, təhrik və ya onunla əlaqədar təşkilatçılıq edilməsi CM-in ümumi hissəsinin altıncı və yeddinci fəsilələri, habelə 193-cü maddəsi ilə tam əhatə olunmuşdur.

bağışlama) olaraq başqasına verilməsi” kimi başa düşülməlidir (F.Y.Səməndərov, *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası*, Digesta nəşr., 2003, s.468; Həmçinin bax: Ю.И.Скрятов, *Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации*, изд. Норм-Инфра, 1999, s.412).

⁷⁵ F.Y.Səməndərov, *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası*, Digesta nəşr., 2003, s.640.

⁷⁶ Bax: 74-cü istinad.

Əlavə edə bilərik ki, Strasburq və Varşava konvensiyaları dövlətlərə sözügedən əməllərin bir sıra digər şərtlərlə törədildiyi halda da kriminallaşdırılmasını tövsiyə edir. Belə ki, şəxs əmlakın cinayət yolu ilə əldə olunduğunu güman etməli idisə və (və ya) şübhələnilsə, gəlir əldə etmək (tamah) və (və ya) cinayət fəaliyyətini davam etdirmək məqsədilə fəaliyyət göstəribsə, cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmalıdır.⁷⁷ Dövlətlərin ixtiyarına buraxılmış bu tövsiyələr PY-nin qəsdən deyil, ehtiyatsızlıqdan törədilməsi halını da əhatə edə bilər. Bu cür məsələlər qanunvericiliyimizdə əhatə olunmamışdır.

“Pecunia non olet”⁷⁸

C. Predikativ cinayətlər

Bir əməlin PY sayılması üçün varidatın hansı cinayətlərin (və ya beynəlxalq praktikaya əsasən desək, hansı hüquqpozmaların) törədilməsi nəticəsində əldə olunduğunu müəyyən etmək də vacib bir məsələdir.⁷⁹ Əgər Vyana Konvensiyası ilə bu cür cinayətlərin siyahısı yalnız narkotik və psixotrop maddələrin alqı-satqısı, hazırlanması, dövriyyəsi və sair əməlləri ilə məhdudlaşmışdısa, sonrakı beynəlxalq sənədlərdə bu siyahı bütün, ələxüsus ağır və xüsusilə ağır cinayətləri əhatə etmişdir.⁸⁰ FATF Tövsiyələri əməllərin predikativ cinayət sayılması üçün minimum meyarları müəyyən etmişdir:

“Predikativ hüquqpozmaların ən geniş dairəsini əhatə etmək məqsədilə dövlətlər bütün ağır hüquqpozmaların⁸¹ törədilməsi yolu ilə

⁷⁷ *Strasburq Konvensiyası*, m. 6.3, *Varşava Konvensiyası*, m.9.3.

⁷⁸ Latıncadan “*puldan iy gəlməz*” ifadəsi ictimai tualetlərdən istifadəyə vergilərin artırılması barədə İmperator Vespasianusa aid bəyanatdır (Concise Oxford Dictionary of Quotations, Oxford, 1986, s.262). Tanınmış bu aforizmi bu günlərdə bu cür ifadə etmək olardı: “*Bu günlərdə puldan iy gəlməz, çünki onlar yuyulur...*” (<http://e-terror.ru/it2b2.view5.page15.html>, 24.03.2009).

⁷⁹ Bax: **Z.N.Hacı**, *Çirklili pulların yuyulması üzrə predikativ cinayətlərə dair bəzi aspektlər*, Qanunçuluq hüquq jurnalı, №12, dekabr 2008.

⁸⁰ *Strasburq Konvensiyası*, m.1, *Varşava Konvensiyası*, m.1 – predikativ cinayətin tərifləri.

⁸¹ Tərcüməçidən: burada “*ağır hüquqpozmalar*” (ingiliscə “*serious offences*”) dedikdə, ölkəmizin qanunvericiliyi kontekstində ümumiyyətlə “*cinayətlər*” başa düşülməlidir (Bax: **FATF**, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.12).

əldə olunan gəlirlərin yuyulmasına görə cinayət məsuliyyəti tətbiq etməlidir. Predikativ hüquqpozmalar bütün hüquqpozmalara və ya ağır hüquqpozmalara, yaxud predikativ hüquqpozmaya görə tətbiq olunan azadlıqdan məhrumetmə cəzasının müddətinə şamil edilən həddə (hədd yanaşması), eləcə də predikativ hüquqpozmaların siyahısına və ya bu yanaşmaların məcmusuna istinad olunmaqla müəyyən edilə bilər.

Hədd yanaşmasını tətbiq edən dövlətlər üçün predikativ hüquqpozmalar, ən azı, milli qanunvericiliklə ağır hüquqpozmalara aid edilən bütün hüquqpozmaları və ya törədilməsinə görə ən azı bir il müddətinə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulan hüquqpozmaları əhatə etməlidir. Hüquq sistemləri hüquqpozmalara görə minimal hədd müəyyən edən dövlətlər üçün isə, predikativ hüquqpozmalar dedikdə, törədilməsinə görə ən azı altı ay azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulan bütün hüquqpozmalar başa düşülməlidir.

Tətbiq edilən yanaşmadan asılı olmayaraq, hər bir dövlət ən azı müəyyən olunmuş hüquqpozmalar kateqoriyaları ⁸² üzrə hüquqpozmaları predikativ olaraq müəyyən etməlidir.”⁸³

Bizim qanunvericiliyimiz prizmasından baxıldıqda, bir tərəfdən iddia edilə bilər ki, predikativ cinayətlərə heç bir hədd və ya meyardan asılı olmadan CM-də nəzərdə tutulmuş bütün cinayətlər aid edilmişdir. Bu cür qənaətə CM-in 193-1-ci maddəsini nəzərə aldıqda gələ bilərlik. Digər tərəfdən, haqlı olaraq iddia edilə bilər ki, CM-in 194-cü maddəsi kriminallaşdırılmalı əməli “*xeyli miqdarda*” çərçivəsinə salır. Bu o deməkdir ki, misal üçün, terrorizmin törədilməsindən və ya narkotik maddələrin satışından əldə olunmuş əmlak *xeyli miqdardan* azdırsa, qabaqcadan vəd etmədən onun bilə-bilə alınması və ya satılması CM-in 194-cü maddəsi əsasında cinayət məsuliyyətinə səbəb olmayacaqdır.⁸⁴ Əgər iddia edilirsə ki, *xeyli miqdardan* az olan əmlakın bilə-bilə alınması və ya satılmasına CM-in 193-1-ci maddəsi çərçivəsində baxılmalıdır, bu halda həmin maddə üzrə (194-cü maddə ilə müqayisədə) daha ciddi cəzanın müəyyən edilməsi

⁸² Bu kateqoriyalara aid edilən hüquqpozmaların siyahısı və qanunvericiliyimizi əsasən, onlara uyğun gələn cinayətlər siyahısı üçün bax: aşağıda “*Siyahı I*”.

⁸³ FATF Təvsiyələri, t.1.

⁸⁴ Qeyd edək ki, bu halda qanunvericiliyimizlə inzibati məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur (AR *İnzibati Xətalər Məcəlləsi*, m.234).

məqsədəuyğun olmayan kimi qiymətləndiriləcəkdir. Əgər iddia edilirsə ki, 194-cü maddə 193-1-ci maddə ilə tam əhatə olunur və cəza cinayətlərin məcmuyu üzrə təyin edilməlidir, o təqdirdə 194-cü maddənin CM-də ümumiyyətlə yer alması ağılabatan sayılmayacaqdır. Çünki bu, həm də o demək olacaqdır ki, 194-cü maddə heç bir halda təkbaşına tətbiq oluna bilməz. Ümumiyyətlə, cinayətlərin məcmuyu üzrə təyin edilməsi o halda məqsədəuyğun olar ki, cinayətlərin tərkibi fərqli olsun; əks halda “*ne bis in idem*” prinsipi⁸⁵ pözlümüş olacaqdır.

Digər tərəfdən, nəzəriyyəyə görə,⁸⁶ qiymətli kağızların, metalların və ya daşların, silahın, pornoqrafik və ya radioaktiv materialların qanunsuz dövriyyəsi, o cümlədən alqı-satqısı üçün CM-də digər maddələrlə⁸⁷ nəzərdə tutulmuş məsuliyyət 194-cü maddə ilə əhatə olunmamalıdır. Bununla demək istədiyimiz o deyildir ki, PY-nin kriminallaşması məhdudlaşacaqdır, vurğulamaq istədiyimiz odur ki, sözügedən maddələrin tətbiqi zamanı müvafiq orqanlar, o cümlədən məhkəmə tərəfindən hamı üçün vahid yanaşmadan istifadə edilməyə də bilər – eyni tərkibli əmələ görə bəzi hallarda bir neçə maddə əsasında, bəzi hallarda isə tək-cəza bir maddə əsasında cəza təyin edilə bilər. Bu da cinayət hüququnun məqsədlərinə və ədalətlik prinsipinə ziddir.

Hər nədirsə, bu gün üçün nəzərdə tutulmuş zərərin miqdarından başqa, 193-1-ci və 194-cü maddələrdəki əməlləri bir-birindən fərqləndirən ən əsas ünsür odur ki, birinci maddədə nəzərdə tutulmuş məqsəd ikincidə nəzərdə tutulmur. Yəni, yuxarıda çəkdiyimiz misalda olduğu kimi, “dostunuz” oğurladığı maşını satdığı zaman öz maddi ehtiyaclarını ödəməkdən başqa, həm də maşının oğurlanmış olduğunu gizlətmək məqsədini güdmüş olsaydı və bu da sübuta yetirilsəydi, həmin şəxs hər iki maddəyə əsasən cinayət məsuliyyətinə cəlb olunacaqdı. Əməlinə maşının oğurlanmış olduğunu gizlətmək məqsədi sübuta yetirilməzsə, həmin şəxs yalnız 194-cü maddə ilə cəzalandırılacaqdır. Yuxarıda da dediyimiz kimi, məqsədin olması barədə nəticə obyektiv faktiki hallardan çıxarıla bilər.⁸⁸ Sözügedən misalımızda

⁸⁵ Hüquqda eyni əmələ görə iki dəfə cəza verilməməsi prinsipidir (misal üçün, CM, m.8)

⁸⁶ Волженкин Б. В., *Экономические преступления*, "Юридический центр Пресс" nəşr., 1999, s.114-115.

⁸⁷ CM-in 204, 213, 226, 228 və 242-ci maddələri.

⁸⁸ Bu barədə daha ətraflı mülahizələrimizi yuxarıdakı “*Tərif*” bölməsində irəli sürmüşük (s. 31).

maşının satılmasının öz-özlüyündə “obyektiv faktiki hal” kimi qiymətləndirilib-qiymətləndirilməyəcəyi isə mübahisəli məsələdir. Beləliklə, 194-cü maddə ilə əlaqədar bu kimi mübahisəli məsələlərin praktikada ortaya çıxmasını qabaqcadan proqnozlaşdırmaq çətin deyildir.⁸⁹

Lakin predikativ cinayətlər siyahısı (**Siyahı I**) tək 194-cü maddə ilə deyil, CM-də nəzərdə tutulmuş bütün cinayətlərin keyfiyyəti və sayı ilə də məhdudlaşır. Belə ki, FATF və Varşava Konvensiyası ilə⁹⁰ minimum olaraq müəyyən edilən və predikativ cinayətlər siyahısına daxil edilən “insayder treyding” və “bazarla manipulyasiya” əməllərinin qanunvericiliyimizdə cinayət kimi qəbul edilib-edilməməsi mübahisəlidir. Həmin hüquqpozmaların tərkibi PY və TM ilə əlaqədar beynəlxalq sənədlərlə müəyyən edilmədiyindən, deyə bilərik ki, onlar qanunvericiliyimizdə kommersiya və ya bank sirri olan məlumatları qanunsuz yolla əldə etmə, vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə, vəzifə səlahiyyətlərini aşma və vəzifəli şəxsin səlahiyyətlərini mənimsəmə⁹¹ cinayətləri ilə əhatə olunur. Oxşar mülahizələri CM-də nəzərdə tutulmuş bütün digər cinayətlərə münasibətdə irəli sürə bilərik.⁹²

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, beynəlxalq standartların elə bir qəti tələbi hələ yoxdur ki, predikativ cinayətlər siyahısı bütün cinayətləri əhatə etsin, əksinə, müəyyən cinayət kateqoriyalarının predikativ olaraq sayılması kifayətdir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, predikativ cinayətlərin siyahısı ölkədən-ölkəyə fərqli olsa da, onun həcmi getdikcə genişlənir, lakin ölkələrin əksəriyyətində ən azı FATF Təvsiyələri ilə nəzərdə tutulmuş minimum cinayət kateqoriyaları predikativ olaraq qəbul edilir. Məsələn, Rusiyada vergi və gömrük ödənişlərini ödəməkdən yayınma və xarici valyuta vəsaitlərini xaricdən qaytarmama cinayətləri predikativ sayılır. Bu da onunla əsaslandırılır ki,⁹³ bu cür cinayətlər nəticəsində faktiki olaraq gəlir

⁸⁹ Söylənənlər nəzərə alınaraq CM-in 194-cü maddəsinin CM-dən tam çıxarılmasının məqsəduyğun olduğuna inanırıq.

⁹⁰ *Varşava Konvensiyası*, m.9.4, Annex; *Varşava Konvensiyasının Şərhi*, par.99.

⁹¹ *CM*, m.202, 308-310.

⁹² Eyni zamanda nəzərdə tutulmalıdır ki, İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 212-ci maddəsində “insayder treyding” ilə əlaqədar xətanın tərkibi ümumi xətlərlə artıq göstərilmişdir.

⁹³ Hər nə qədər ölkələr tərəfindən vergi ödəməkdən yayınma kimi cinayətlərin predikativ cinayətlərə aid edilməməsinin müxtəlif bəhanələrlə əsaslandırılmasına cəhd göstərilə də, belə qənaətə gələ bilərik ki, bu cür yanaşmanı şərtləndirən, o cümlədən fərdi maraqlar və siyasi cəhətlər də ola bilər.

əldə edilmir, sadəcə, əvvəllər də mövcud olan təqsirkarın pul vəsaitləri və ya əmlakı qorunub saxlanılır.⁹⁴ Lakin nəzərə alınmalıdır ki, beynəlxalq standartlara görə, “*gəlir cinayətin törədilməsi nəticəsində əldə edilən hər hansı iqtisadi mənfəət deməkdir. Bu mənfəət hər bir növ əmlakdan, maddi və ya qeyri-maddi, daşınar və ya daşınmaz əmlakdan, habelə bu cür əmlaka hüquq verən hüquqi aktdan və ya sənəddən ibarət ola bilər*”.⁹⁵ Beləliklə, gəlirin əldə edilməsi dedikdə, təkcə fiziki olaraq bu cür gəlirin öz mövcud mülkiyyətinə əlavə edilməsi deyil, həm də əvvəllər mövcud olan əmlakın azalmaması nəticəsində yaranmış iqtisadi mənfəətin (üstünlüyün) əldə edilməsi kimi də başa düşülməlidir. Bundan başqa, beynəlxalq standartlarla dövlətlər təşviq olunur ki, PY-yə görə cinayət məsuliyyəti say baxımından mümkün qədər çox predikativ cinayətlərə tətbiq edilsin.⁹⁶ Həqiqətən də nəzərə alınsa ki, *vergi ödəməkdən yayınma* cinayəti iqtisadi cinayətkarlıqda əhəmiyyətli paya malikdir, ona qarşı mübarizənin məhdudlaşdırılması eyni zamanda ümumiyyətlə PY-yə qarşı mübarizəni də məhdudlaşdırma bilər.⁹⁷

Digər əhəmiyyətli və maraqlı məsələlərdən biri də odur ki, PY ilə əlaqədar istintaqın başlanması üçün predikativ cinayətlə əlaqədar məhkəmə hökmünün olması tələb edilmir. Məsələn, hansısa dövlət məmuru öz gəlirinə qeyri-mütənasib əməliyyatlar həyata keçirdiyinə görə onun gəlir mənbəyinin böyük qisminin rüşvətخورluq və ya vəzifədən sui-istifadə nəticəsində əldə olunduğuna dair yaranmış şübhə belə istintaqın başlanmasına və hətta müvafiq məhkəmə hökmünün çıxarılmasına səbəb ola bilər (bu cür şübhələr başqa məhkəmə hökmü ilə təsdiqlənməsə də).⁹⁸ Hətta predikativ cinayətin konkret olaraq hansı əməldən ibarət olması və PY-nin nəyin əsasında həyata keçirilməsi müəyyən olunmasa belə, müvafiq məhkəmə hökmünün çıxarılması mümkündür.⁹⁹ Əsas odur ki, pulları

⁹⁴ Bu məntiqi davam etdirsək, kredit borclarını ödəməkdən qəsdən yayınma, müflisləşmə zamanı qanunsuz hərəkətlər, qəsdən müflisləşmə və bu qəbildən digər cinayətləri də predikativ cinayətlər siyahısından çıxarmaq lazım olacaqdı. Halbuki Rusiya qanunvericiliyində bu cinayətlər predikativ sayılır.

⁹⁵ *Strasburq Konvensiyası*, m.1.a, b; *Varşava Konvensiyası*, m.1.a, b.

⁹⁶ *Palermo Konvensiyası*, m.6; *FATF-in 13-cü Təvsiyəsinin Şərh Qeydi*.

⁹⁷ “Nəzərə alınmalıdır ki, maliyyə təsisatları tərəfindən şübhəli əməliyyat haqqında məlumatın açıqlanmasının qarşısını almaq məqsədilə pulların yuyulmasını həyata keçirən şəxslər əqdlərinin vergi məsələləri ilə bağlı olmasını da bildirə bilər” (*FATF-in 13-cü Təvsiyəsinin Şərh Qeydi*).

⁹⁸ Bax: *Varşava Konvensiyası*, m.9.5.

⁹⁹ *Varşava Konvensiyası*, m.9.6.

yuyanın varidatın cinayət yolu ilə əldə olunduğunu bildiyi sübuta yetirilsin.¹⁰⁰

Nəzərə alınsa ki, PY vaxt etibarilə predikativ cinayətin törədilməsindən sonra həyata keçirilən bir prosesdir, nəticə çıxara bilərik ki, hər konkret işdə predikativ cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti PY üçün nəzərdə tutulmuş cəlb etmə müddətindən, böyük ehtimalla, fərqli olacaqdır. Digər tərəfdən, nəzərə alınsa ki, pulları yuyan şəxslər mütləq surətdə predikativ cinayəti törədən şəxslər olmaya da bilər,¹⁰¹ nəticə çıxara bilərik ki, predikativ cinayəti törədən şəxslərin vəfat etməsi, azyaşlı olması və sair kimi məsuliyyəti istisna edən hallar pulları yuyanların üzərindən məsuliyyəti götürür. Beləliklə, predikativ cinayətlərə görə cinayət təqibini və ya məsuliyyəti istisna edən səbəblər, PY-yə görə, cinayət təqibinə və ya məsuliyyətə cəlb edilməsinə maneə yarada bilməz. Nəticədə predikativ cinayətə görə heç kəs məsuliyyətə cəlb edilməsə də, pulları yuyanın PY-yə görə məsuliyyətə cəlb edilməsi mümkün kimi görünür.

Bütün bunlara baxmayaraq, CM-in 193-1-ci maddəsi üzrə bu günə kimi cinayət təqibi və ya məhkəmə hökmü olmadığından, sözügedən məsələnin ölkəmizin hüquq praktikasında mümkün olub-olmayacağı bərdə nəticə çıxarmaq hələ tezdir.

Əməllərin cinayət sayılması üçün onların həmin ölkənin yurisdiksiyası altında baş verməsi şərt deyildir.¹⁰² Predikativ cinayətlər ölkə yurisdiksiyasının həm daxilində, həm də xaricində baş vermiş cinayətləri əhatə etməlidir. Bununla belə, bir dövlətin yurisdiksiyası xaricində baş vermiş əməllər predikativ olaraq iki şərtlə hesab oluna bilər. Belə ki, həmin əməllər həm baş verdiyi xarici ölkənin milli qanunvericiliyinə, həm də həmin əməllərlə əlaqədar yurisdiksiyanın tətbiq ediləcəyi ölkənin qanunvericiliyinə əsasən predikativ kimi sayılmalıdır.¹⁰³ Qeyd edilməlidir ki, beynəlxalq standartlara görə, yalnız birinci şərt, yəni, əməlin xarici ölkənin qanunvericiliyinə əsasən predikativ cinayət sayılması həmin əməlin predikativ sayılması üçün kifayət ola bilər.¹⁰⁴ Nəzəri baxımdan¹⁰⁵ deyə

¹⁰⁰ Bax: *Varşava Konvensiyasının Şərhi*, par.101.

¹⁰¹ Bu bərdə daha ətraflı mülahizələrimizi aşağıdakı “*Subyekt*” bölməsində irəli sürəcəyik (s. 43).

¹⁰² *Strasburq Konvensiyası*, m.6.2.a.

¹⁰³ *Palermo Konvensiyası*, m.6.2.c; 2003 *Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası*, m.23.2.c.

¹⁰⁴ *FATF Təvsiyələri*, t.1; *Varşava Konvensiyası*, m.9.7.

bilərik ki, məsələyə bu cür yanaşma PY-yə tətbiq olunacaq yurisdiksiyanın tam olmasa da, daha çox universal xarakter daşıdığından xəbər verir.

“Universal yurisdiksiya cinayət əməlinin harada baş verməsindən və əməli törədən şəxsin vətəndaşlığından asılı olmayaraq həyata keçirilir. Bu yurisdiksiya üçün əsas ərazi və ya vətəndaşlıq yox, törədilmiş əməlin xarakteridir” (soyqırımı, müharibə, insanlıq əleyhinə və bu qəbildən digər ciddi cinayətlər).¹⁰⁶

Qanunvericiliyimizə əsasən, Azərbaycan Respublikası ərazisində başlamış, yaxud davam etmiş və ya başa çatmış cinayət Azərbaycan Respublikasının yurisdiksiyasına tabedir¹⁰⁷ (obyektiv və subyektiv ərazi yurisdiksiyası). Respublika ərazisində başlamamış, davam etməmiş və başa çatmamış cinayətlərə münasibətdə yurisdiksiya dörd halda tətbiq edilə bilər.¹⁰⁸

- əməllərin hər iki dövlətin qanunvericiliyinə əsasən cinayət sayıldığı halda Azərbaycan vətəndaşları və ya respublikada daimi yaşayan vətəndaşlığı olmayan şəxslərə (vətəndaşlıq yurisdiksiyası),
- Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənarında Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına və ya Azərbaycan Respublikasının maraqlarına (mənafehinə) qarşı cinayət törədildiyi halda əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə (passiv vətəndaşlıq və qoruyucu yurisdiksiyalar),
- heç bir halla şərtləndirilmədən müəyyən növ cinayətlərlə əlaqədar istənilən şəxsə (universal yurisdiksiya), habelə
- Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hallarda istənilən şəxslərə (vətəndaşlara, əcnəbilərə vətəndaşlığı olmayan şəxslərə və sülhməramlı hərbi birləşmələrin tərkibində olan Azərbaycanın hərbi qulluqçularına) münasibətdə.

¹⁰⁵ Bax. **L.H.Hüseynov**, *Beynəlxalq hüquq*, “Hüquq Ədəbiyyatı” nəşr., 2000, s.83-87.

¹⁰⁶ **L.H.Hüseynov**, *Beynəlxalq hüquq*, “Hüquq Ədəbiyyatı” nəşr., 2000, s.85.

¹⁰⁷ *CM*, m.11.1.

¹⁰⁸ *CM*, m.12.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının həm Palermo, həm də Korrupsiya əleyhinə BMT konvensiyalarına qoşulması,¹⁰⁹ eləcə də bu konvensiyalara görə, xarici ölkənin yurisdiksiyası altında baş vermiş əməlin predikativ cinayət sayılması üçün bu əməlin hər iki dövlətin qanunvericiliyinə əsasən cinayət sayılmasının zəruri olduğunu, bu iki şərtin Azərbaycan vətəndaşları və ya respublikada daimi yaşayan vətəndaşlığı olmayan şəxslərə münasibətdə qanunvericiliyimizlə tam nəzərdə tutulmasını və bu iki şərtin digər şəxslərə münasibətdə Azərbaycanın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə nəzərdə tutula bilməsini nəzərə alaraq qənaətə gələ bilirik ki, qanunvericiliyimiz əsasında predikativ cinayətlərə müvafiq yurisdiksiyanın tətbiq edilməsindəki şərtlər bu məqsədlər üçün beynəlxalq standartlarla nəzərdə tutulmuş şərtlərə tam uyğundur. Bundan savayı, nəzərə alınmalıdır ki, beynəlxalq standartlara görə, mütləq qaydada predikativ sayılmalı ən azı beş cinayət növü (terrorçuluq, o cümlədən, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi, insan alveri və miqrantların qaçaqmalçılığı, seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri, o cümlədən uşaqların cinsi istismarı, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi, pul nişanlarının saxtalaşdırılması) qanunvericiliyimizlə universal yurisdiksiyaya tabedir.¹¹⁰

D. Subyekti

Beynəlxalq normalara görə, dövlətlər PY cinayətlərini predikativ cinayətləri birbaşa törədən şəxslərə aid etməyə də bilirlər.¹¹¹ Qanunvericiliyimizdə bu cür yanaşma qəbul olunmamış, CM-in 193, 193-1 və 194-cü maddələri ilə predikativ cinayətləri birbaşa törətmiş şəxslərə də aid oluna biləcəyi nəzərdə tutulmuşdur.

¹⁰⁹ *Palermo Konvensiyası* 30.10.2003-cü il tarixdə ratifikasiya olunub; *Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası* 30.09.2005-ci il tarixdə qüvvəyə minib.

¹¹⁰ *CM-in* 12.3-cü maddəsinə əsasən, “*sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər, müharibə cinayətləri, insan alveri, terrorçuluq, terrorçuluğu maliyyələşdirmə, hava gəmisini qaçırma, girov götürmə, işgəncələr, dəniz quldurluğu, narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi, saxta pul və ya qiymətli kağızları hazırlama və ya satma, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə və ya təşkilatlara hücum etmə, radioaktiv materiallarla əlaqədar cinayətlər törətmiş*” istənilən şəxs “*cinayətlərin törədilməsi yerindən asılı olmayaraq ... cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir*”.

¹¹¹ **FATF** tərəfindən (t.1), bu, yalnız dövlətin “*fundamental prinsiplərinin*” tələbi olduğu halda mümkün olsa da, *Strasburq* (m.6.2.b) və *Varşava* (9.2.b) *konvensiyaları* tərəfindən belə bir şərt tələb olunmur.

Yuxarıdakı misalımızı yada salsaq, deyə bilərik ki, dostunuz oğurladığı maşını satdığı zaman pulları yumuş sayılsa da, onun cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması, beynəlxalq standartlara görə, tələb olunmur; cinayət məsuliyyətinə maşının oğurlanmış olduğunu bilən və dostunuzdan bu maşını alan və ya satmağa kömək edən şəxslər cəlb olunmalıdır. Qanunvericiliyimizə əsasən isə, məsuliyyətə dostunuz da cəlb edilməli olacaqdır.¹¹² Əslində, bu cür yanaşmanın qəbul edilməsinin cinayət və cəza məqsədlərinə tam uyğun olub-olmaması mübahisəli məsələdir.

Ümumiyyətlə, cinayət qanunvericiliyində hər hansı ünsürün yer almasının məqsəduyğunluğu onun cəmiyyət tərəfindən ictimai qaydalara riayət edilməsinə nə qədər səbəb olacağı səviyyəsi əsasında qiymətləndirilməlidir. Məlumdur ki, cəzaların təyin edilməsi üç əsas məqsədə xidmət edir: sosial ədalətin bərpası, cinayətkarın islah edilməsi və digər şəxslərin cinayət törətməkdən çəkindirilməsi.¹¹³ Predikativ cinayəti törədən şəxsə PY cinayətlərinin də aid edilməsinin isə bu məqsədlərə çox məhdud çərçivələrdə xidmət etdiyini iddia etmək olar.

Həqiqətən də bir əmələ görə bir şəxs cəza çəkdiyi halda, digər şəxsin eyni əmələ görə cəza çəkməməsi **ədalətsizlik** hissi yaradır. Buna baxmayaraq, şəxslərin ikisinin də fərqli əsaslarla olsa da, faktiki olaraq mütənəsb (proporsional) cəza çəkəcəkləri (predikativ cinayəti törədənin – bu cinayəti törətdiyinə görə, cinayət nəticəsində əldə edilmiş varidatın yuyulmasında iştirakı olan digər şəxslərin – bu yuyulmada iştiraka görə) nəzərə alındıqda ədalət bərqərar edilmiş olur.¹¹⁴

Tamah məqsədlə törədilən bütün cinayətlər, istər-istəməz, böyük ehtimalla PY ilə nəticələnəcəkdir. Əks halda predikativ cinayətin törədilməsində iqtisadi mənə qalmayacaqdır. Bir şəxs maşını, bəlkə də, sürmək üçün deyil, özünün təhsil və ya yaxın qohumunun müalicə haqqını ödəmək üçün oğurlayır. Bu halda həmin şəxsə həm maşını oğurladığına, həm də ehtiyac duyduğu pulları əldə etmək üçün onu satdığına görə iki ayrı cəza verilməsinin məqsəduyğun olacağı mübahisəli məsələdir.

Ümumiyyətlə, cinayət törədilməsi nəticəsində əldə edilmiş gəlirin mənbəyinin gizlədilmə istəyi hər bir cinayətkarın təbii və öz niyyəti

¹¹² O şərtlə ki, satılan əmlak “xeyli miqdardan” çox olsun.

¹¹³ Misal üçün bax: CM, m.41.2.

¹¹⁴ Hər bir halda yadda saxlanılmalıdır ki, “bərabərliyi” “ədalət” ilə eyniləşdirməmək gərəkdir.

baxımından ağlabatan istəyidir. İnanmıram ki, kimsə maşın oğurlayandan sonra bunu hər kəsə bəyan edəcəkdir, əksinə, oğurluğu hər cür qanuni vasitə ilə ört-basdır etməyə çalışacaqdır (qabaqcadan bu cür ört-basdırın planlaşdırmasa da); bu da çox təbiidir. Bu cür təbii davranış və belə davranışa böyük ehtimal hər bir predikativ cinayətdə artıq qabaqcadan nəzərdə tutulduğuna görə cinayətkarı ikinci dəfə cəzalandırmağın hətta “*ne bis in idem*” prinsipini dolayı yolla pozduğunu deməyə əsas verir. Bu hal predikativ cinayətdə nəzərdə tutulmuş cəzadan artıq cəzanın təyin edilməsinə səbəb ola bilər. Sözsüz ki, cəzanın artırılması predikativ cinayətin törədilməsindən **vaz keçilməsi** istəyinə təsir edəcəkdir, lakin yalnız predikativ cinayətin, PY cinayətlərinin törədilməsindən deyil. Bundan başqa, bu təsir artırılmış cəzaya nisbətən qeyri-mütənasib olmaqla optimal sayılmayacaqdır.¹¹⁵

Analoji mülahizəni cinayətkarın **islah edilməsi** ilə əlaqədar irəli sürmək mümkündür. Əvvəllər məhkumluğu olmuş və cəzasını çəkmiş şəxs yalnız predikativ cinayətin bir daha törədilməsi ilə əlaqədar tərəddüd keçirə bilər; predikativ cinayətin törədilməsinə dair qərar qəbul etdikdən sonra PY cinayətlərinin törədilməsində artıq tərəddüd etməyəcəkdir.

Bir cinayətkara predikativ cinayət üçün nəzərdə tutulmuş cəzadan artıq cəza verilməsi, – təkcə ona görə ki, o öz instinktiv tələbi ilə cinayət nəticəsində əldə etdiyi gəlirin mənbəyini gizlədir, – zənnimizcə, ədalətsiz və məqsəddən kənardır. Buna baxmayaraq, predikativ cinayəti törədən şəxslərə PY cinayətlərinin aid edilməməsi və predikativ cinayətlər üçün nəzərdə tutulmuş ağırlaşdırıcı hallara “*cinayət yolu ilə əldə edilmiş varidatın leqallaşdırılması*” halının əlavə edilməsi ədaləti bərqərar edərdi.¹¹⁶ Bu halda predikativ cinayət üçün nəzərdə tutulmuş cəzadan artıq cəza verilməsi mümkün olmazdı, pulu yuyan və yumayan şəxslərə verilmiş cəzalarda da fərq olardı. Ağırlaşdırıcı hal olaraq cəzanın artırılması məhz predikativ cinayətkarlığın səviyyəsinə birbaşa və mütənasib şəkildə təsir göstərərdi ki, bu da cinayət hüququnun məqsədlərinə xidmət edərdi.

Bəzi dövlətlərin qanunvericiliyinə əsasən,¹¹⁷ PY-də iştirak edən şəxs cinayətdə iştirakını könüllü etiraf etsə və cinayətin açılmasına kömək

¹¹⁵ Cəzanın sonsuz qədər artırılması cinayətkarlığın tam kəsilməsinə heç vaxt səbəb olmayacaq.

¹¹⁶ Burada cinayəti yüngülləşdirən hallardan biri olan “*cinayətin açılmasına kömək*” edilməsini də yada salmaq məqsədəuyğun olardı (CM, m.59.1.9).

¹¹⁷ Məsəl üçün bax: *Belarus Respublikasının Cinayət Məcəlləsi*, 25.01.2006, m. 235.

göstərsə, PY üçün nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətindən tam azad olunur. Güman etmək olar ki, oxşar müddəanın qanunvericiliyimizdə də nəzərdə tutulması PY-yə qarşı mübarizənin effektivliyini dəfələrlə artıracaq, monitoring subyektləri tərəfindən həyata keçirilmiş, lakin şübhəli kimi görünən əməliyyatlar barədə məlumatların müvafiq dövlət orqanına ötürülməsini stimullaşdıracaqdır.

4. Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqəsi

Bu günlərdə PY və ona qarşı mübarizə barədə bütün müzakirələrdə ayrılmaz bir məsələ olaraq terrorizmin maliyyələşdirilməsi (TM) də qeyd olunur. Hətta ölkə daxilində fəaliyyət göstərən şirkət və şəxslər tərəfindən beynəlxalq tələblərə uyğun olan tədbirlərin görülməsi zamanı, əslində, iki məqsəd güdülür: mübarizəni həm PY-yə, həm də TM-ə qarşı aparmaq. Baxmayaraq ki, PY üzrə şübhəli əməliyyatların müəyyən edilməsi meyarları TM üzrə şübhəli əməliyyatların müəyyən edilməsi meyarları ilə, habelə PY-yə qarşı mübarizə yolları TM-ə qarşı mübarizə yolları ilə təqribən eynidir,¹¹⁸ effektiv mübarizə aparılması məqsədilə PY-ni TM-dən dəqiq fərqləndirmək zəruridir.

Birinci onu qeyd edək ki, beynəlxalq standartlara əsasən, terrorizm və terrorizmin maliyyələşdirilməsi PY cinayətində predikativ cinayətlər rolunu oynaya bilər. Lakin burada bir nüansı qeyd etmək lazımdır. İddia edilə bilər ki, terrorizm, faktiki olaraq, elə bir cinayət deyil ki, ondan tamah məqsədilə, yəni, gəlir əldə etmək üçün istifadə etmək mümkün olsun. Terrorizm nəticəsində elə bir gəlir əldə olunmur ki, o daha sonra yuyula bilsin. Bununla belə, terror müəyyən məvəbib müqabilində törədilə bilər. Terror, eyni zamanda, tamah məqsədilə törədildikdə və/və ya onun nəticəsində gəlir əldə edildikdə, demək, terrorizmi təşkil edən əməllərdə digər cinayət tərkib(lər)i də var (misal üçün, qanunvericiliyimizdə nəzərdə tutulmuş, adamları girov götürmə, hava gəmisini qaçırma və s. cinayətlər). Təbii ki, bu cür yanaşma "terrorizm" dedikdə nə başa düşüldüyündən asılı olacaqdır.¹¹⁹ Yuxarıda

¹¹⁸ Terrorizmin maliyyələşdirilməsinin xüsusiyyətləri barədə daha ətraflı bax: **FATF**, *Guidance for Financial Institutions in Detecting Terrorist Financing*, 24.04.2002

¹¹⁹ "Terrorizm" anlayışı üzrə daha ətraflı bax: **BMT**, *Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə, o cümlədən diplomatik agentlərə yönəlmiş cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya*, 14.12.1973 (*Convention on the*

dediyimiz iddia ilə o halda razılaşmaq mümkün olar ki, “terrorizm” anlayışındakı əməllərin məqsədi yalnız qorxu yaratmaq və ya müəyyən ideologiyani yürütmək olsun.

Terrorizmin maliyyələşdirilməsi nəticəsində əldə olunmuş gəlirin nəzəri cəhətdən yuyula bilməsi məsələsi isə, bir qayda olaraq, mübahisə yaratmır. Lakin “terrorizm” anlayışı ilə bağlı məsələdə olduğu kimi burada da “terrorizmi maliyyələşdirmə” adı altında birmənalı olmayan nəticələr çıxarıla bilər.¹²⁰

Ümumilikdə, “terrorizmin maliyyələşdirilməsi” dedikdə, varidatın tamamilə və ya qismən, bilavasitə və ya dolayısı ilə terror aktının¹²¹ törədilməsinə qəsdən yönəldilməsi və ya həmin məqsədlə qəsdən toplanması başa düşülür.¹²² Bura, həmçinin, terror fəaliyyəti ilə məşğul olduğunu bilə-bilə hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxsə, qrupa və ya təşkilata varidat verilməsi və ya onlar üçün varidatın toplanması halları da daxildir.

Nəzərə alınmalıdır ki, terror həm çirkli, həm də qeyri-çirkli – təmiz pullarla maliyyələşdirilə bilər. Terrorizm təmiz pullarla maliyyələşdirilərkən pullar qanuni mənbələrdən (misal üçün, bağışlama, maliyyə dəstəyi və ya digər ianələr nəticəsində) gəldiyi, lakin qeyri-qanuni fəaliyyət (terrorizm)

Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents); **BMT**, Adamların girov götürülməsinə qarşı mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya, 17.12.1979 (*International Convention against the Taking of Hostages*); **BMT**, Bomba terrorizmi ilə mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya, 15.12.1997 (*International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings*); **BMT**, Nüvə terrorçuluğu əməlləri ilə mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya, 13.04.2005 (*International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism*); *Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə haqqında Avropa Konvensiyası*, 27.01.1977 (*European Convention on the Suppression of Terrorism*); və s.

¹²⁰ “Terrorizmin maliyyələşdirilməsi” anlayışı üzrə daha ətraflı bax: **BMT**, *Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya*, 10.01.2000 (*International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*); **BMT**, *Təhlükəsizlik Şurasının Qətnaməsi*, 1373, 28.09.2001.

¹²¹ Burada “terrorizm” yerinə “terror aktı” ifadəsinin işlədilməsini üstün tutmuşuq. Çünki bu tərifdəki “terror aktı” ifadəsi CM-də nəzərdə tutulmuş “terrorçuluq” və digər beynəlxalq sənədlərdə nəzərdə tutulmuş “terrorizm” anlayışlarından daha genişdir.

¹²² Təqdim edilmiş və CM-də analoqu olan “terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi” tərifi hər nə qədər qısa olsa da, onun bütün elementləri beynəlxalq sənədlərdə verilmiş tərifdəki elementlərlə üst-üstə düşür.

üçün nəzərdə tutulduğuna görə yenidən çirkli pullara çevrilir. Pul yuyanlardan fərqli olaraq, terrorizmi maliyyələşdirənlərin məqsədi pulların mənbəyini yox, onlardan nə üçün istifadə ediləcəyini (təyinatını) gizlətməkdir. Beləliklə, terrorizmin maliyyələşdirilməsi nəticəsində əldə olunmuş pulların mənbəyinin qanuni və ya qeyri-qanuni olmasından asılı olmadan, həmin pulların qeyri-qanuni yolla (yəni, terrorizmin maliyyələşdirilməsi nəticəsində) əldə olunduğunu gizlətmək məqsədilə onlarla müxtəlif əməliyyatların həyata keçirilməsi PY cinayətini təşkil edəcəkdir.

Texniki cəhətdən həm PY, həm də TM zamanı cinayətkarlar tərəfindən eyni üsullardan istifadə edilir. İlk baxışdan elə görünə bilər ki, qanuni mənbələrdən maliyyələşdirmənin gizlədilməsinə ehtiyac yaranmır, lakin cinayətkarın bu qanuni mənbələr arasında əlaqələrin gizlədilməsinə ehtiyacı vardır. Bu əlaqələr gizlədildikdə isə, bir qayda olaraq, PY zamanı istifadə olunan üsullar işə salınır. Bununla belə, qeyd edilməlidir ki, TM zamanı daha çox pulun nağd göndərilməsi və həvalə yollarından, habelə digər qeyri-maliyyə sektorundan istifadə edilir. Digər tərəfdən, əgər PY-yə dair əməliyyatların müəyyən edilməsində əsas meyar bu əməliyyatların qeyri-adekvatlığı ilə səciyyələnirsə, TM-yə dair əməliyyatların əsas meyarını pulu göndərən və alan şəxslər arasında ağlabatan əlaqənin olmaması təşkil edir. Ümumilikdə həm PY-nin, həm də TM-in müəyyən edilməsindəki meyarlar əsasən eyni olsa da, TM faktının müəyyənəşdirilməsi PY-nin müəyyən edilməsindən praktikada daha çətindir.

Kaş ki xərcləmək qazanmaq kimi asan olaydı...

(Mafiya başçısının arzusu)

III. ÇİRKLI PULLARIN YUYULMASINA QARŞI MÜBARİZƏ

1. Ortaya çıxmasının tarixi zərurəti və tarixi

Hər şeyin müsbət və mənfi cəhətləri olduğu kimi,¹²³ bu günlərdə dünyada baş verən qloballaşma, kapitalın və investisiya hərəkətlərinin sərbəstləşməsi, yeni maliyyə alətlərinin və informasiya texnologiyalarının yayılması, habelə postmodernizm kimi proseslər də özlərində müəyyən təhlükələr gizlədir. Bütün bu proseslər transmilli cinayətlərin daha mütəşəkkil və məqsədyönlü xarakter almasına zəmin yaradır. Tamah məqsədilə törədilən hər bir cinayət istər- istəməz əldə edilmiş gəlirlərin leqallaşdırılması ilə nəticələnir. Bütün digər cinayətlərin əksəriyyətinin, xüsusən də transmilli və bəşəriyyət əleyhinə yönəlmiş olanların isə əsasında maliyyə mənbələri durur. Bu münasibətlə bütün ağır cinayətlərlə mübarizə məhz maliyyə sahəsində aparılmalıdır. PY-yə və TM-ə qarşı mübarizə də bu məqsədlərə xidmət edir.

Maliyyə etibarilə PY-nin minilliklərdən bəri həyata keçirildiyinə dair məlumatlar mövcuddur. Belə ki, qədim dövrlərdə çinli tacirlər qazandıqlarını hökmdardan gizlətmək məqsədilə Çinin uzaq əyalətlərinə və hətta Çindən kənar bölgələrə investisiya qoyarmışlar. Orta əsr Avropa tacirləri isə Katolik Kilsəsinin sələmçiliyə¹²⁴ qoyduğu qadağadan yan keçmək üçün ya malların qiymətini, ya da valyutanın konvertasiya dərəcələrini artırmışlar. Hətta bu gün ofşor kimi tanınan və o vaxtlar Aralıq dənizi sahilində mövcud olan bəzi şəhər-dövlətlər dəniz quldurlarının əldə etdikləri qənimətləri öz iqtisadiyyatlarına cəlb etmək məqsədilə öz aralarında rəqəbat aparmış.¹²⁵

Bir ifadə kimi isə *“pulların yuyulması”* heç də uzaq keçmişdə deyil, keçən əsrin sonlarında ABŞ-da mafiyanın gördüyü işlərlə əlaqədar işlənməyə başlamışdır. O vaxtlar mafiya dələduzluqdan, fahişəlikdən, qumar oyunlarından, qaçaq yolla gətirilmiş spirtli içkilərin satışından və qanunla qadağan olunan digər bu qəbil əməllərdən əldə etdiyi gəlirləri qanuni mənbələrdən əldə olunmuş kimi göstərməyə və sübut etməyə çalışırdı. Bu

¹²³ Bu kitabın məqsədləri üçün *“əxlaq”*, *“fayda”*, *“nisbilik”* və bunun kimi digər fəlsəfi anlayışlardan mümkün qədər məhdud çərçivələrdə istifadə etməyə çalışmışıq.

¹²⁴ Rusca *“постовищичество”* – yüksək faizlərlə borca pul verilməsi.

¹²⁵ **George Farrugia, Money Laundering – Why Bother?** (http://www.fiumalta.org/pdfs/ml_why.pdf, 25.12.2008).

məqsədlə Al Kapone başda olmaqla mafiya adamları çirkli pulları nağd pulla işləyən qanuni biznesə qoşmağa başlamışdılar. Bu biznesdə böyük pay isə özəl çamaşırxanalara məxsus idi. Məhz ona görə də bu cür çamaşırxanalarda çirkli paltardan başqa həm də “çirkli” pulların “yuyulduğu” deyilirdi. Kütləvi informasiya vasitələrində bu cür “pulların yuyulması” əməlləri ilk olaraq “Votergeyt qalmaqalı” zamanı “Guardian” qəzeti tərəfindən hallandırılmışdı.¹²⁶ O vaxt ABŞ Prezidenti Riçard Niksonun seçki qərarı qeyri-qanuni topladığı ianələri Mexikodakı hesabına köçürüb, daha sonra Mayamidəki şirkəti vasitəsilə geri qaytarmışdı.

Bəlkə də mütəşəkkil cinayətkarlıqla (mafiya) üzləşən ilk ölkələrdən olduğuna görədir ki, çirkli pulların yuyulması ilə mübarizə üzrə qanunvericilik ABŞ-da başqalarından daha tez formalaşdırılmağa başlamışdır. Artıq 1970-ci ildə ABŞ Konqresi tərəfindən PY problemi ilə birbaşa əlaqəsi olan üç əsas qanun¹²⁷ qəbul edilmişdi.¹²⁸

Beynəlxalq aləmdə PY məsələsi keçən əsrin 80-ci illərində öz aktuallığını artırmağa başlamışdır və artıq 1988-ci ildə BMT-nin Narkotik və psixotrop maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında Konvensiyası (bundan sonra – **Vyana Konvensiyası**) hazırlanıb dövlətlərin ratifikasiyasına açıq elan edilmişdir. Məhz həmin dövrdə pulların yuyulması problemi beynəlxalq səviyyəli problemə çevrilməyə başlamışdır. Artıq bir il sonra “Böyük yeddiliy”in sammitində məsələ kifayət qədər ciddi hesab olunaraq xüsusi Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupunun (bundan sonra – **FATF**) yaradılması barədə qərar qəbul edilmişdi.¹²⁹ Əgər o vaxtlar FATF 15 üzv dövlətdən ibarət idisə, bu gün ona 35 ölkə¹³⁰ daxildir. Qeyd olunmalıdır ki, qalan ölkələrin də əksəriyyəti FATF tipli digər qurumların üzvüdür.¹³¹

¹²⁶ **Jeffrey Robinson**, *The Laundrymen, The Merger and The Sink*.

¹²⁷ “Mütəşəkkil cinayətkarlıq üzrə nəzarət”, “Bank sirri” və “Narkotiklərin yayılmaması üzrə ümumi nəzarət” haqqında qanunlar.

¹²⁸ 1986-cı ildə isə narkotiklərin dövriyyəsi ilə yanaşı, digər predikativ cinayətləri nəzərdə tutan “Pulların yuyulması üzrə nəzarət” (“*Money Laundering Control Act*”) haqqında qanun qəbul edilmişdir.

¹²⁹ FATF barədə daha ətraflı bax: www.fatf-gafi.org.

¹³⁰ Bura, həmçinin, “Böyük yeddilik” ölkələri də daxildir.

¹³¹ Caribbean Financial Action Task Force (www.cfatf.org), Eurasian Group (www.eurasiangroup.org), Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group (www.esaamlg.org), Intergovernmental Action Group against Money-Laundering in Africa (www.giaba.org).

Doğrudur ki, beynəlxalq miqyaslı bir çox digər qurumlar kimi FATF da dövlətlər üçün məburedici heç bir qərar qəbul edə bilməz, qəbul etdiyi hər hansı qərar və ya sənəd yalnız və yalnız tövsiyə xarakteri daşıyır. Buna baxmayaraq, PY/TM-ə qarşı mübarizədə FATF-ın əhəmiyyəti həddindən artıq böyükdür. Bu günlərdə FATF tərəfindən hazırlanmış “40 Tövsiyə” və “9 Xüsusi Tövsiyə” (bundan sonra – **FATF Tövsiyələri**)¹³² hər bir dövlətdə və müvafiq məqsədlərlə fəaliyyət göstərən beynəlxalq qurumlarda PY/TM-ə qarşı mübarizə sahəsində rəhbər rolunu oynayır. Dünya Bankı, Avropa Şurası və hətta BMT öz üzvlərinin PY/TM-ə qarşı mübarizəsinin lazımı səviyyədə olub-olmamasını qiymətləndirərkən məhz FATF Tövsiyələrinə istinad edir.

FATF-ın ən əsas nailiyyətlərindən biri o oldu ki, PY artıq yalnız nağd pul vəsaitləri ilə əməliyyatlar kimi deyil, daha geniş spektrli əməllərlə əlaqədar mənfəi ictimai təzahür kimi qəbul edilməyə başlanmışdır.

Vyana Konvensiyasının verdiyi mandata əsasən, 1997-ci ildə Cinayətkarlığa və narkotiklərin yayılmasına qarşı mübarizə üzrə BMT-nin Departamenti nəzdində PY-yə qarşı mübarizə üzrə xüsusi Qurum yaradılmışdır.¹³³ O vaxtdan bəri qurum tərəfindən “PY-yə qarşı mübarizə üzrə Tədbirlər Planı”¹³⁴ icra edilməkdədir. Tədbirlər planının əsas məqsədi də üzv dövlətlərə PY-yə və TM-ə qarşı mübarizə, o cümlədən cinayət nəticəsində əldə edilmiş varidatın müəyyən edilməsi, həbsi və müsadirəsi istiqamətində müvafiq texniki yardım göstərməkdən ibarətdir. Bununla əlaqədar həm anglo-sakson, həm də kontinental hüquq sistemləri üçün PY-yə qarşı mübarizə üzrə nümunəvi qanunlar hazırlanmışdır.¹³⁵

1995-ci ildə bir sıra ölkənin PY-yə qarşı mübarizə aparən maliyyə kəşfiyyat orqanları (bundan sonra – **MKO**) aralarındakı əməkdaşlıq münasibətlərini tənzimləmək məqsədilə Brüsseldəki “Egmont Arenberg Palace” sarayında bir qrup yaratmaq qərarına gəldi. İldə bir dəfə rəsmi iclas keçirən qrup bu gün “Egmont Group” kimi tanınaraq sıralarında artıq 117 ölkəni birləşdirir.¹³⁶ Eqmont Qrupu “PY-yə qarşı mübarizə üzrə müvafiq milli proqramların həyata keçirilməsinin dəstəklənməsi məqsədilə [müxtəlif ölkələrin] *MKO-lar üçün forum*¹³⁷ təşkil edən” qeyri-rəsmi bir təşkilatdır”.

¹³² Qeyd edək ki, “40 Tövsiyə” PY, “9 Xüsusi Tövsiyə” isə TM məsələlərinə aiddir.

¹³³ Daha ətraflı bax: <http://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/index.html>

¹³⁴ İngiliscə “Global Programme against Money-Laundering”.

¹³⁵ Qanunların son variantları müvafiq olaraq 2003 və 2005-ci illərdə hazırlanmışdır.

¹³⁶ Daha ətraflı bax: www.egmontgroup.org

¹³⁷ “Forum” – hər hansı məsələnin müzakirəsi məqsədilə təşkil olunmuş yığıncaq (iclas).

Eqmont Qrupu tərəfindən verilən belə dəstəyə “*maliyyə kəşfiyyat məlumatları mübadiləsinin genişləndirilməsi və bir sistemə salınması, MKO əməkdaşlarının daha artıq ixtisaslaşdırılması, habelə texniki nailiyyətlərdən istifadə edərək MKO-lar arasındakı əlaqələrin daha da effektivləşdirilməsi*” məsələləri aiddir.¹³⁸

Bank sektorunda PY riskini minimuma endirmək məqsədilə 2000-ci ildə dünyanın ən böyük banklarının nümayəndələri İsveçrənin “*Chateau Wolfsberg*” əyalətində bir araya gələrək bank sahəsində rəhbərlik funksiyasını yerinə yetirə biləcək standartlaşdırılmış prinsipləri müəyyənləşdirmək qərarına gəlmişlər. Volsberq Qrupu kimi tanınan bu qurum hal-hazırda 12 iri bankın üzv olduğu beynəlxalq bir təşkilatdır. Etiraf edilməlidir ki, qurum qarşısına qoyduğu məqsədə nail olunmasında kifayət qədər uğur qazanıb.¹³⁹ Belə ki, müştərinin eyniləşdirilməsi, müxbir hesabları, risk-əsaslı yanaşma və bunun kimi bir sıra digər məsələlərə dair təfərrüatlı prinsiplər *Volsberq Standartlarında* öz əksini artıq tapmışdır.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı,¹⁴⁰ Avropa Şurası,¹⁴¹ Avropa İttifaqı,¹⁴² Beynəlxalq Hesablaşmalar üzrə Bank,¹⁴³ Bank Nəzarəti üzrə Bazel Komitəsi,¹⁴⁴ Beynəlxalq Valyuta Fondu,¹⁴⁵ Dünya Bankı,¹⁴⁶ G8, G20, Maliyyə Sabitlik Forumu¹⁴⁷ və bu kimi digər artıq mövcud olan beynəlxalq qurumlar tərəfindən də PY-yə qarşı mübarizə sahəsində bir sıra tədbir və standartlar hazırlanmışdır.¹⁴⁸

¹³⁸ **Egmont Group**, *Information Paper on Financial Intelligence Units and the Egmont Group*, s.3.

¹³⁹ Daha ətraflı bax: www.wolfsberg-principles.com/index.html

¹⁴⁰ www.oecd.org. Qeyd edilməlidir ki, FATF-ın katibliyi məhz İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatında yerləşir. Bununla belə, təşkilatlardan ikisi də bir-birindən müstəqil fəaliyyət göstərir.

¹⁴¹ www.coe.int

¹⁴²

http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/crime/laundering/doc_crime_laundering_en.htm, 17.11.2008

¹⁴³ www.bis.org

¹⁴⁴ www.bis.org/bcbs/index.htm

¹⁴⁵ www.imf.org/external/np/exr/facts/aml.htm, 17.11.2008

¹⁴⁶ www.worldbank.org

¹⁴⁷ <http://www.financialstabilityboard.org>

¹⁴⁸ Bir tərəfdən PY-yə qarşı mübarizə üzrə bu qədər beynəlxalq sənədlərin olması mübarizənin əhəmiyyətliyinə işarə edən haldır. Hər nədirsə, müxtəlif düşüncələr

2001-ci ilin məlum 11 sentyabr hadisəsi dünyanı dəyişdirdi. Məhz o vaxtdan bəri PY-yə qarşı mübarizə aparən beynəlxalq qurumların gündəliyinə TM-ə qarşı tədbirlər də daxil olunmağa başlandı. Son vaxtlar isə beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən kütləvi qırğın silahlarının yayılmaması üzrə müəyyən standartların hazırlanması ətrafında da müzakirələr gedir.¹⁴⁹

Qeyd etməliyə ki, 80-ci illərin sonunda Azərbaycan çətin vaxtlar yaşasa da, müstəqilliyinin bərpasını elan etdikdən qısa müddət sonra Vyana Konvensiyasına qoşulub, onun bütün tələblərinə bu günədək tam həcmdə riayət etməyə çalışır. 2002-ci ildə Azərbaycan Avropa Şurasının *Pulların yuyulmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı tədbirlərin qiymətləndirilməsi üzrə Ekspertlər Komitəsinə* (bundan sonra – **MONEYVAL**) üzv olmuşdur. O vaxtdan bəri PY və TM-ə qarşı mübarizə istiqamətində Azərbaycan tərəfindən bir sıra əhəmiyyətli tədbirlər görülmüşdür.

Bəri başdan qeyd etmək lazımdır ki, 2003-cü ildə Nazirlər Kabineti yanında yaradılmış *Pulların yuyulmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı tədbirlər üzrə Ekspertlər Qrupu* tərəfindən işlərin əksəriyyəti görülmüşdür. Belə ki, qrupun təşəbbüsü ilə Cinayət Məcəlləsinə PY əməlini kriminallaşdıran¹⁵⁰ və əmlak dəyərinin müsadirəsinə imkan verən¹⁵¹ maddələr əlavə edilmişdir.¹⁵² Ən əsası isə, qrup tərəfindən “*Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə*” haqqında qanun layihəsinin hazırlanmasında olduqca əhəmiyyətli rol oynamışdır. Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, ABŞ Ədliyyə Departamentinin, Avropa Şurasının, BMT-nin Narkotiklər və Cinayət üzrə Ofisinin, Dünya Bankının və BVF-in nüfuzlu qurumlarının ekspertləri tərəfindən qanun layihəsi ümumilikdə müsbət

düzgün düşüncənin ortaya çıxmasına səbəb olur. Digər tərəfdən isə, bu qədər sənədin olması müəyyən çəş-başlıq yaratmaqla yanaşı, sənədlərdə nəzərdə tutulmuş müddəaların arasındakı ziddiyyət riskini də artırır. Bu isə, hər nə qədər ironik olsa da, bu sahədə fəaliyyət göstərən beynəlxalq qurumların məqsədlərinə heç də uyğun gəlməz.

¹⁴⁹ Misal üçün bax: **FATF**, *Proliferation Financing Report*, 18.06.2008.

¹⁵⁰ *CM*, m.193-1. Bununla əlaqədar 241-ci maddə (“*Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi*ndən əldə edilmiş pul vəsaitini və ya digər əmlakı leqallaşdırma”) qüvvədən düşmüşdür.

¹⁵¹ *CM*, m.51.3.

¹⁵² TM əməlini kriminallaşdırən maddə (214-1) *CM*-ə 2002-ci ildə qəbul edilmişdir.

qiymətləndirilmişdir. Hal-hazırda müvafiq qanun və bu qanunla bağlı digər normativ xarakterli aktlar qüvvədədir.¹⁵³

Azərbaycan bir sıra beynəlxalq sənədlərə (bax: *Siyahı II*) qoşularaq bəzi müvafiq tədbirlər görmüşdür. Bu tədbirlər arasında Maliyyə Monitoringi Xidmətinin yaradılması, müvafiq qanunvericiliyimizdə müəyyən dəyişikliklər edilməsi, müvafiq qanunvericiliyimizin tətbiqi üçün tədbirlər görülməsi, qanunvericiliyimizə riayət edilməsinə nəzarət, zaman keçdikcə onun bir daha dəyişdirilməsinə zərurət olub-olmaması məsələsinin daim nəzarətdə saxlanması, dövlət orqanları əməkdaşlarının və digər vətəndaşların bu sahədə daim maarifləndirilməsi kimi tədbirlər yer almışdır.

2. Əhəmiyyəti

A. PY-nin mənfi nəticələri

Mənfi ictimai təzahür kimi PY ilə bağlı çoxlu müzakirə olmuş, bir çox fikir və mülahizələr irəli sürülmüşdür.¹⁵⁴ Bir qayda olaraq, ədəbiyyatda bu təzahürün cəmiyyət üçün zərəri və ona qarşı mübarizənin zəruriliyi bir sıra beynəlxalq tələblərlə əsaslandırılır. PY-nin cəmiyyət üçün həqiqətən hansı mənfi nəticələrə səbəb ola biləcəyi, onunla mübarizənin cəmiyyət üçün nə qədər faydalı olacağı barədə məsələlərə ədəbiyyatda çox səthi toxunulur. Sözsüz, bu cür mübarizə dünyada artıq başlanıbsa, onun faydası olmadığını düşünmək bir az çətindir, amma mübarizənin məhsuldarlığının ölkənin inkişaf səviyyəsinə görə dəyişiləcəyinə şübhəmiz yoxdur. Bəlkə də ona görə inkişafda olan ölkələrlə müqayisədə inkişaf etmiş ölkələr mübarizənin əhəmiyyətini qabardıb bu istiqamətdə beynəlxalq əməkdaşlığa çağırmaqda daha da təşəbbüskardırlar.

Artıq PY yeni bir fenomen deyildir. Lakin onun forma və texnikası daim dəyişir, yeniləşir. Deyilir ki, PY ilə əlaqədar problem son vaxtlar xeyli böyümüşdür. PY-nin ümumiyyətlə cəmiyyət üçün böyük problem və zərərli təzahür olduğu bir çox ədəbiyyatda israrla vurğulanır. PY-nin mənfi təsiri ölkənin ümumi biznes mühitində və iqtisadiyyatın inkişafında özünü göstərir.

¹⁵³ Bax: *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun*.

¹⁵⁴ Bax: **Z.N.Hacı**, *Pulların yuyulmasına qarşı mübarizənin əhəmiyyəti*. Azərbaycan xalqının ümummillə lideri H.Əliyevin anadan olmasının 86-cı ildönümünə həsr edilmiş "Heydər Əliyev – Azərbaycan dövlətçiliyinin banisidir" mövzusunda elmi-praktiki konfransın materialları, 2009, s.192-201.

İlk olaraq qeyd etməliyik ki, PY sxemləri müxtəlif ola bilər, məhz bu cür müxtəlifliyə görə hər bir ayrı PY sxemi ölkənin müxtəlif sektorlarında özünə xas nəticələrə səbəb ola bilər; hər bir PY sxemi özünəməxsus nəticələrlə səciyyələnir; nəticələr müsbət və ya mənfi ola bilər. Mənfi və ya müsbət məfhumların özləri də nisbi anlayışlardır; bir şey kimin üçünsə mənfi, kimin üçünsə müsbət ola bilər.¹⁵⁶ Bununla belə, nəticələrin müsbət, yoxsa mənfi olaraq qiymətləndirilməsi nəzərdə tutduğumuz müddətin uzun və ya qısa olmasından asılıdır.

Ümumiyyətlə, PY-yə görə, ölkə iqtisadiyyatının birdən-birə dəyişməsi və ya başqa istiqamətdə inkişaf etdirilməsi qısamüddətli perspektivdə ölkə əhalisinin müəyyən təbəqələri üçün zərərli ola bilər; lakin uzunmüddətli perspektivdə belə zərərlər əvvəlkindən də artıq faydalarla əvəzlənə bilər. PY nəticəsində iqtisadiyyat üçün proqnozlaşdırılan bütün mənfi nəticələr yalnız ona görədir ki, şəxslər pulları yuyarkən mənfəət əldə etmək məqsədi güdmürlər, iqtisadi cəhətdən adekvat olmayan məkana (sektora) sərmayə olaraq qoyduqları pulları iqtisadi cəhətdən adekvat olmayan zamanda onları yenidən geri götürə (çəkə) bilər.

PY-nin cəmiyyətə birbaşa zərərlər vurub-vurmaması barədə ədəbiyyatda müzakirələr gedir.¹⁵⁷ Deyilir ki, PY-nin birbaşa zərəri onda ifadə olunur ki, “*PY nəticəsində iqtisadi güc qanunlara əməl edən vergi ödəyicilərindən cinayətkarlara keçir*”,¹⁵⁸ “*qurbanlar zərər çəkir*,

¹⁵⁵ **Brigitte Unger və qeyrilər**, *The amounts and the effects of money laundering*, Report for Ministry of Finance of Netherlands, 16.02.2006, s.8.

¹⁵⁶ Burada bu anlayışlardan hər hansı ayrı bir şəxs və ya şəxslər qrupu deyil, bir ölkənin sahibkarlıqla məşğul olmayan istehlakçılarının əksəriyyəti baxımından istifadə edəcəyik.

¹⁵⁷ Daha ətraflı bax: **Peter J.Quirk**, *Money Laundering: Mudding the Macroeconomy*, BVF-ın sənədi 96/66, 1997; *The effects of money laundering*, <http://money.howstuffworks.com/money-laundering3.htm>, 03.10.2008.

¹⁵⁸ **Mackrell, N.**, *Economic Consequences of Money Laundering*, 1997, **Graycar A., Grabosky, P.**, *Money Laundering in the 21st Century: Risks and Countermeasures*, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series, 1996, s.3.

cinayətkarlar qazanır".¹⁵⁹ Məsələnin kökünə baxanda isə görəcəyik ki, bu cür zərər çəkmə-qazanma heç də PY nəticəsində deyil, predikativ cinayətlər nəticəsində baş verir. Predikativ cinayətlər nəticəsində əldə edilmiş varidat yuyulmasa da, faktiki olaraq cinayətkara xeyir gətirə, yəni, iqtisadi güc cinayətkara keçə bilər; PY isə bu cür qazanmanın ardınca labüd şəkildə gələn bir əməl deyildir. Bir sözlə, cinayət nəticəsində əldə edilmiş varidatın yuyulub-yuyulmamasından asılı olmadan, zərərçəkən artıq zərər çəkmiş, cinayətkar isə artıq qazanmış olacaqdır. PY nəticəsində cinayətkar, bəlkə də, daha çox qazanar, amma zərərçəkən birbaşa daha çox zərər çəkməz.

PY-nin səbəb ola bildiyi bütün digər nəticələr barədə ədəbiyyatda formalaşan ümumi fikir ondan ibarətdir ki, bütün bu nəticələr birbaşa deyil, dolayı yolla ortaya çıxacaqdır. Bu mənfi nəticələri isə iki əsas kateqoriyaya bölmək olar: iqtisadi və ictimai-siyasi nəticələr.

*PY demokratiya prosesinin özəyini sarsıdacaq qədər təhlükəli ola bilər.*¹⁶⁰

a. İqtisadi nəticələr

Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, pulları yuyanın məqsədi pulu leqallaşdırmaqdır. Bunun üçün o, daha az effektiv və məhsuldar, işsizliklə səciyyələnən və daha çox riskli iqtisadiyyatın sektorlarına sərmayə qoya bilər. Bununla əlaqədar deyilir ki, PY **sərmayənin qeyri-optimal qoyuluşuna** səbəb olur.¹⁶¹ Lakin nəzərə alınmalıdır ki, həmişə belə olmaya da bilər. Məhsuldarlıq və ya məhsuldarlıq ehtimalı qısamüddətli deyil, həm də uzunmüddətli əsaslarda qiymətləndirilməlidir. Riskli və az məhsuldar sektorlara sərmayələrin qoyuluşu onları zamanla daha çox məhsuldar edə bilər.

¹⁵⁹ **Camdessus, M.**, *Money Laundering: the importance of International Countermeasures*, Plenary meeting of the FATF, Paris, 10.02.1998 (<http://www.imf.org/external/np/speeches/1998/021098.htm>, 18.11.2008).

¹⁶⁰ **Tanzi, V.**, *Macroeconomic Implications of Money Laundering*, Harwood Academic Publishers, 1997, s.99.

¹⁶¹ **Tanzi, V.**, *Macroeconomic Implications of Money Laundering*, Harwood Academic Publishers, 1997, s.99; Daha ətraflı bax: **Bartlett B. L.**, *The negative effects of money laundering on economic development*, "Platypus" jurnalı, No. 77, Dekabr 2002, s.19.

Digər tərəfdən, bir ölkəyə yatırılmış çirkli pullar **ölkəyə təmiz sərmayə qoymaq istəyən sahibkarları təşəbbüsdən yayındıra bilər**. Burada, kobud desək, “çirkli pullar təmiz pulları qovar” sözü ilə ifadə edilən bilən Gresham Qanunu¹⁶² işləyəcəkdir.

Pulları yuyanlar çox halda xaricdən zinət əşyaları alır və ya ümumiyyətlə, pulları xarici bir ölkəyə köçürürlər. Nəticədə pul ölkədən çıxır, müqabilində isə ya bir şey gəlir, ya da faktiki olaraq heç bir iqtisadi aktivliyi və ya məşğuliyyəti artırmayan zinət əşyaları gətirilir. Bu cür **kapitalın qaçışından** zərər çəkən də pulları köçürən ölkənin bütün iqtisadiyyatı olur. Bununla belə, pullar köçürülmüş ölkənin iqtisadiyyatı qısa müddətdə bundan hətta yararlı ola bilər.

Artıq bildiyimiz kimi, cinayətkar tərəfindən qurulmuş və ya idarə edilən şirkət gəlir qazanmaq məqsədilə fəaliyyət göstərməyə də bilər. Beləliklə, həmin şirkət tərəfindən təklif edilən mal və xidmətlərin qiyməti oxşar təmiz bir şirkətin təklif etdiyinə qiymətlərindən qat-qat aşağı ola bilər (və böyük ehtimalla olacaqdır). Oxşar vəziyyət tender və ya özəlləşdirmə zamanı da yaranı bilər. Bu da **qeyri-sağlam rəqabət**in (dempinqin) bariz nümunəsidir.¹⁶³

PY qiymətlərin artımına da gətirib çıxara bilər.¹⁶⁴ Birincisi ona görə ki, istehlakın istiqaməti (başqa sözlə, mal və xidmətlərə tələb) dəyişiləcəkdir; əgər əvvəllər cinayət qurbanının istehlak səbəti bir olubsa, cinayətkarın istehlak səbəti tam başqa ola bilər. Bu da cinayət qurbanının istehlak səbətinəki mal və xidmətlərin qiymət artımına səbəb olacaqdır. Bundan başqa, pulları yumaq istəyənlərin əsl məqsədi pul qazanmaq deyil, əllərində olan çirkli pulları leqallaşdırmaq olduğuna görə onlar daha yüksək qiymətlə mal və xidmətlər almağa razı olurlar. Bu da həmin mal və xidmətlərin qiymətlərində süni artıma gətirib çıxaracaqdır. Həmçinin nəzərə

¹⁶² **Michael J. McIntyre**, *Offshore Banking and Gresham's Law*, avqust 1990, (http://www.law.wayne.edu/McIntyre/text/archives/Offshore_banking_Gresham.pdf, 12.11.2008).

¹⁶³ Daha ətraflı bax: **Walker, J.**, *Estimates of the Extent of Money Laundering in and through Australia*, Sənəd “Australian Transaction Reports and Analysis Centre” üçün hazırlanmışdır, sentyabr 1995, s. 33

¹⁶⁴ **Keh, D.I.**, *Economic Reform and Criminal Finance, Transnational Organized Crime*, 1996, s.7 (http://www.unodc.org/pdf/technical_series_1996-01-01_2.pdf, 18.11.2008)

alınmalıdır ki, qiymət artımına PY-nin burada bəhs etdiyimiz digər mənfəət natiçələri (o cümlədən, qeyri-sağlam rəqabət) də səbəb ola bilər.

Ədəbiyyatda belə bir fikirə də rast gəlinir ki, yuyulmuş pullar faktiki olaraq gəlir sayılsa da, vergitutmadan kənarda qalır, buna görə də iqtisadiyyat zərər çəkir.¹⁶⁵ Bununla razılaşımaq çətindir. Birincisi ona görə ki, vergitutma, prinsip etibarilə, yalnız qanuni gəlirlər üçün tətbiq oluna bilər; qeyri-qanuni gəlirə münasibətdə də verginin tətbiq edilməsi heç də vergitutmanın məqsədlərinə uyğun gəlməz. Vergitutma ədalətli, bərabər və ümumi olmaqla yanaşı, iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmalıdır.¹⁶⁶ Bu prinsiplərə riayət etsək, onda cinayət nəticəsində əldə edilmiş gəlirdən müəyyən bir faiz deyil, bütün gəlirin dövlət nəfəsinə alınmalı olduğu qənaətinə gələrik; bu həm iqtisadi cəhətdən əsaslandırılır, həm də ədalətli olardı. Lakin bu, artıq vergitutma deyil, müsadirə olacaq. Bununla yanaşı, yadda saxlanmalıdır ki, qanuni fəaliyyət zamanı vergi ödəməkdən yayınma PY-nin predikativ cinayəti sayılmaqdadır.

Digər tərəfdən, bir çox PY hallarında cinayətkarlar, əksinə, çirkli pulları vergitutmadan keçirməyə çalışırlar. Çünki məhz vergitutmadan sonra pullar təmiz kimi görünə bilər.

Bununla belə, PY-yə qarşı mübarizə dövlətdən müəyyən xərclər tələb edir. Bu xərclər də vergi şəklində adi vətəndaşların çiyinlərinə düşür. Beləliklə, güman etmək olar ki, hər yeni PY ilə **vergitutma bazası artırılı bilər**.¹⁶⁷

Qeyd edilir ki, qeyri-qanuni fəaliyyətin¹⁶⁸ 10%-lik artımı 6%-lik pul tələbatının düşməsinə və ardıcıl olaraq valyuta kursunun və faiz dərəcəsinin dəyişməsinə səbəb olacaqdır.¹⁶⁹ **Pula tələbatın, valyuta kurslarının və faiz dərəcəsinin qeyri-sabitliyi** ölkənin pul siyasətinin effektivliyini azaldan

¹⁶⁵ Bax. **İnönü Akgün ALP**, *Karaparanın MakroEkonomik Etkileri*, 19.04.2004, s.3; Bax. **Alldrige, P.**, *The Moral Limits of the Crime of Money Laundering*, Buffalo Criminal Law Review, Vol. 5:279, 2002, s. 315 ([http://wings.buffalo.edu/law/bcl/bcl/articles/5\(1\)/Alldrige.pdf](http://wings.buffalo.edu/law/bcl/bcl/articles/5(1)/Alldrige.pdf), 18.11.2008)

¹⁶⁶ Misal üçün bax. *AR Vergi Məcəlləsi*, m.3

¹⁶⁷ **Brigitte Unger və qeyrilər**, *The amounts and the effects of money laundering*, Report for Ministry of Finance of Netherlands, 16.02.2006, s.88

¹⁶⁸ Vurğulanmalıyıq ki, burada PY-dən deyil qeyri-qanuni fəaliyyətdən (bunun içində həmçinin PY də daxildir) söz edilir.

¹⁶⁹ **Peter J.Quirk**, *Money Laundering: Mudding the Macroeconomy*, BVF-in sənədi 96/66, 1997, s.3.

haldır.¹⁷⁰ Bundan savayı, nəzərə alınmalıdır ki, PY elə bir təzahürdür ki, çirkli pulların nə vaxt ölkəyə girəcəyini və nə vaxt ölkədən çıxdığını iqtisadi baxımdan ağılabatan şəkildə müəyyənləşdirmək mümkün deyildir. Bununla yanaşı, sabitsizlik yalnız pul tələbatı ilə əlaqədar olmayacaqdır, o cümlədən daşınmaz əmlak bazarında və birjalarda müşahidə ediləcəkdir.

Ölkəyə girən çirkli pullar xarici valyutada olacağı üçün onların milli valyutaya dəyişdirilməsi zərurəti də yaranacaqdır. Bu hal isə **yerli valyutanın bahalaşmasına səbəb olacaqdır**. Milli valyutanın bahalaşması iqtisadiyyata təsir edən iki əsas nəticəyə gətirib çıxara bilər. Biri odur ki, ölkənin ixracatı azalıb idxalatı artacaqdır, digəri isə odur ki, ölkənin bir sıra maliyyə təşkilatlarının, xüsusən də bankların valyuta riski çoxalacaqdır.

PY nəticəsində bank sektoruna digər baxımdan da ciddi ziyan vurula bilər. Nəzərə alınmalıdır ki, bir çox PY sxemləri məhz bank sektorundan keçir; irihəcmli pul vəsaitləri bank depozit hesablarına yatırılır. Bu məqam da banklar üçün daha çox kreditlər verilməsini stimullaşdırır, faiz dərəcələrinin aşağı düşməsinə səbəb olur. İqtisadi sağlam fikrə əsaslanmadan (yəni, bank üçün tamamən gözlənilmədən), depozitə qoyulmuş çirkli pulların birdən-birə geriyə çəkilməsi bank üçün müflisləşmə dərəcəsinə qədər ciddi **likvidlik problemi** yarada bilər.¹⁷¹ Digər tərəfdən, etiraf edilməlidir ki, pulların birdən-birə geriyə çəkilməsi belə likvidlik problemini yaratmaya da bilər. İş orasındadır ki, banklar öz fəaliyyətlərini həyata keçirərkən müəyyən likvidlik tələblərinə riayət etməlidirlər.¹⁷² Həmin likvidlik tələbləri düzgün tətbiq olunsa, pulların birdən-birə depozitdən götürülməsi bank üçün ciddi problem yaratmaya da bilər. Likvidlik tələblərinə görə, pul yuyan şəxsdən müəyyən “cərimələr” də tutula bilər. Lakin bu cür cərimələr pulları yuyan şəxs üçün “PY xidmətinin qiyməti” kimi gələ bilər, ona görə də o, bu cəriməni ödəyəcəyini qabaqcadan belə razılıq verə bilər.

¹⁷⁰ Bax: **İnönü Akgün ALP**, *Karaparanın MakroEkonomik Etkileri*, 19.04.2004, s.2 (http://www.turkhukuksitesi.com/makale_116.htm, 18.11.2008); **Camdessus, M.**, *Money Laundering: the importance of International Countermeasures*, Plenary meeting of the FATF, Paris, 10.02.1998 (<http://www.imf.org/external/np/speeches/1998/021098.htm>, 18.11.2008).

¹⁷¹ **Brigitte Unger və qeyrilər**, *The amounts and the effects of money laundering*, Report for Ministry of Finance of Netherlands, 16.02.2006, s.89-91.

¹⁷² Banklarda likvidlik tələbləri üçün daha ətraflı bax: **Bazel Komitəsi**, http://www.bis.org/list/bcbs/tid_64/index.htm

Maliyyə sektorunun iflic vəziyyətinə düşməsinə bir çox halda süni şəkildə şişirdilmiş maliyyə sektoru və bu şişirtmə nəticəsində **ölkədə yanlış iqtisadi siyasət yürüdülməsi** də səbəb olur. İqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarına çirkli vəsaitlərdən ibarət iri kapital qoyuluşları süni tələb yaradır, siyasətçilər isə iqtisadi siyasəti məhz bu gözdadıcı tələblərə uyğunlaşdırırlar. PY prosesi müəyyən bir həddə çatandan və yaxud müvafiq istintaq orqanları tərəfindən bütün bu pul axınının mənbəyinə maraqla göstərməyə başlandıqdan sonra qabaqcadan proqnozlaşdırıla bilən heç bir iqtisadi səbəb olmadan bütün bu pul kütləsi bir an içində yox olur; iqtisadiyyat isə parça-parça olur.

Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı və digər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən inkişafda olan ölkələrə edilən ianələrin və maliyyə yardımlarının bir qismi PY prosesi nəticəsində yenidən Avropa ölkələrinə qayıdır. Bu da beynəlxalq maliyyə siyasətini müəyyənləşdirməyə cəhd edən **ABŞ-in və Avropa ölkələrinin səylərinə mənfi təsir göstərir.**

b. İctimai-siyasi nəticələr

Kommersiya və maliyyə xidmətləri sektorunun reputasiyası, əsasən, onun fəaliyyət göstərdiyi qanunçuluğun yüksək standartları, mütəxəssislik və etika üzərində qurulur. Reputasiya hər bir maliyyə təşkilatının ən vacib ünsürlərindən biridir. Əgər pullar maliyyə təşkilatından keçə bilirsə, “növbəti gün” həmin təşkilat (və ya təşkilatın rəhbərləri) cinayətkarlarla iştirakda günahlandırıla bilər. Bu cür iştirakçılıqda sübutlar həmin maliyyə təşkilatına digər maliyyə təşkilatları, hökumət və adi vətəndaşlar tərəfindən verilmiş etimadı köklü şəkildə sarsıdacaqdır. **Reputasiyanın sarsıdılması** isə maliyyə təşkilatını iflic vəziyyətinə sala bilər.¹⁷³ Bir də təsəvvür edin ki, ölkədə olan ən böyük maliyyə təşkilatının və ya bir neçə təşkilatın reputasiyası sarsılmış olsun; bu hal, ümumiyyətlə, ölkənin bütün iqtisadiyyatına ciddi xələl yetirə bilər.¹⁷⁴ PY məqsədilə həyata keçirilən əməliyyatlar maliyyə bazarlarının etibarlılığını və sabitliyini sarsıda bilər. Belə ki, maliyyə sektoru mütəşəkkil

¹⁷³ Misallar üçün bax: **ABŞ-in Senatı**, *Money Laundering and Foreign Corruption: Enforcement and Effectiveness of the Patriot Act, a case study involving Riggs Bank*, 15.07.2004; **Bruno M. Tondini**, *Enron case: Money laundering, Corruption and... Capitalism?*, Centro Argentino de Estudios Internacionales Programa Derecho Internacional, www.caei.com.ar

¹⁷⁴ Daha ətraflı bax: **Boorman, J., Ingves, S.**, *Financial System Abuse, Financial Crime and Money Laundering.*, BVF-in sənədi – Background Paper, 2001, s.9

cinayətkarlığın nəzarəti altındakı olan ölkəyə investisiya qoyulması təhlükəli təşəbbüs kimi qiymətləndirilir. İlk növbədə ona görə ki, cinayətkar qruplardan hər hansı birinin fəaliyyəti uğursuzluqla nəticələnersə, bütün ölkənin və hətta regionun maliyyə sistemi bundan zərər çəkə bilər.

PY-nin bu cür mənfi təsirinə də ən çox inkişaf edən dövlətlər məruz qalır. Buna bir misal olaraq 1990-cı illərdə Baltıqyanı dövlətlərin üzvləşdiyi bank böhranını göstərmək olar. Həmin dövrdə Baltıqyanı dövlətlərin bir sıra banklarında böyük həcmdə çirkli pulların depozitə yerləşdirildiyi barədə sözsöhbət yayılmışdı. Belə “söz-söhbətin” təsiri və cinayət istintaqı başlanacağı təqdirdə sığorta ödənişlərindən məhrum edilmə qorxusu altında bank rəhbərləri başda olmaqla əhali tərəfindən təmiz pullar vahimə əhvaliruhiiyyəsinə geri götürülməyə başlandı. Nəticədə banklar müflisləşdi.

Nəzərə alınsa ki yuyulmuş pullar son nəticədə cinayətkarların əllərində cəmlənir, demək olar, dolay yolla PY **cinayətkarlıq səviyyəsinin artımına** da səbəb olur. Yaxşı bilirik ki, qanuna etibarın sarsıdılması hətta adı şəxsləri cinayət törətməyə vadar edə bilər. Qısaca desək, cinayət cinayət gətirir. Bununla yanaşı, nəzərə alınmalıdır ki, pullar xarici bir ölkədə (misal üçün, ofşor zonada) yuyulsa və yenidən cinayətkarın yaşadığı ölkəyə qaytarılsa, həmin xarici ölkədə cinayətkarlıq səviyyəsinin artımından danışmaq düzgün olmazdı. Lakin iddia edilə bilər ki, cinayətkarlar da daimi yaşayış üçün məhz bu cür ofşor zonaları seçə bilərlər.

PY-yə qarşı mübarizə üzrə minimum da olsa, müəyyən qayda-qanunları olan ölkədə pul yumaq istəyən şəxsə PY-yə “göz yuman” maliyyə xidmətlərindən başqa, notariuslar, müstəqil auditorlar, maliyyə qiymətləndiriciləri və digər bu kimi xidmətlər göstərən şəxslər də lazım olacaqdır.¹⁷⁵ Məlum məsələdir ki, PY-yə “göz yumulmasını” təmin edən “ən yaxşı” üsul “şirinliyin” verilməsidir. Beləliklə, **rüşvətxorluq**¹⁷⁶ PY-yə tələbatın gətirdiyi digər bir mənfi nəticədir.

Rüşvətxorluqla müşayiət edilən (və ya edilməyən) PY nəticəsində cinayətkarlar maliyyə və iqtisadi sektorlar üzərində kontrolu ələ almaqla

¹⁷⁵ Bax: **Allridge, P.**, *The Moral Limits of the Crime of Money Laundering*, Buffalo Criminal Law Review, Vol. 5:279, 2002, s. 308 ([http://wings.buffalo.edu/law/bcl/bcl/articles/5\(1\)/Allridge.pdf](http://wings.buffalo.edu/law/bcl/bcl/articles/5(1)/Allridge.pdf), 18.11.2008).

¹⁷⁶ Rüşvətxorluğu cinayətkarlıq səviyyəsinin artımına aid etmək olardı, lakin nəzərə alınmalıdır ki, burada söz etdiyimiz rüşvətxorluq PY-nin səbəb ola biləcəyi digər cinayətlərdən fərqli olaraq, PY prosesindən əvvəl baş verən təzahürdür.

yanaşı, tədricən ölkənin siyasi gücünü də əllərində toplamağa başlayacaqlar. Nəticədə dövlətin idarəçiliyi cinayətkarların əlinə keçə bilər. Bu isə “demokratiya prosesinin özəyinə”¹⁷⁷ ciddi zərbə vurulması bəhanəsi ilə **cəmiyyətdə mitinq və iğtişaşla ifadə olunan narazılığa səbəb olacaqdır.**¹⁷⁸

Beləliklə, dolayısıyla olsa da, PY cəmiyyət üçün aşağıdakı mənfi nəticələrə səbəb ola bilər:

- sərmayənin qeyri-optimal qoyuluşuna,
- kapitalın qaçışına,
- ölkəyə təmiz sərmayə qoymaq istəyən sahibkarları öz təşəbbüslərindən yayındırmağa,
- qiymətlərin artımına,
- qeyri-sağlam rəqabətə,
- vergitutma bazasının artımına,
- pula tələbatın, valyuta kurslarının və faiz dərəcəsinin qeyri-sabitliyinə,
- yerli valyutanın bahalaşmasına,
- likvidlik probleminə,
- ölkədə yanlış iqtisadi siyasət yürütməsinə,
- ABŞ-ın və Avropa ölkələrinin səylərinə mənfi təsirə,
- şirkət və hətta ölkənin reputasiyasının sarsıdılmasına,
- cinayətkarlıq səviyyəsinin artımına,
- rüşvətxorluğa,
- cəmiyyətdə mitinq və iğtişaşla ifadə olunan narazılığa.

¹⁷⁷ **Tanzi V.**, *Macroeconomic Implications of Money Laundering*, Harwood Academic Publishers, 1997, s.99.

¹⁷⁸ PY-nin siyasi aspektlərə təsiri barədə **A.E.Jaklinski** və FATF rəhbərlərindən olan **E.Yanqın** düşüncələri barədə daha ətraflı bax: **Кернер Х.-Х., Дах Э.**, *Отмывание денег. Путеводитель по действующему законодательству и юридической практике*. М., 1996, s.8.

*Pulun əldə edilməsi mərdlik, pulun qorunub saxlanması kamillik,
pulun xərclənməsi isə ustalığ tələb edir.*

(Bertold Averbax)

B. Məqsədi

Göründüyü kimi, PY iqtisadi və ictimai-siyasi istiqamətdə bir sıra mənfəət nəticələrinə səbəb ola bilər. Lakin burada xüsusilə vurğulamaq istədiyimiz məqam odur ki, PY bu nəticələrə səbəb “ola bilər”, bu isə heç də “mütləq olacaq” demək deyildir. Mənfəət nəticələri barədə təhlillərimiz zamanı biz hər bir nəticənin müəyyən ehtimallar və ya şərtlərlə gerçəkləşə bildiyindən söz salmışıq. Bir neçə dəfə onu da qeyd etmişik ki, PY-dən ölkəyə həтта xeyir də gələ bilər.¹⁷⁹ Bura bunu da əlavə edə bilərik ki, iqtisadiyyatın, xüsusən də keçid dövrü yaşayan iqtisadiyyatların inkişafının xarici kapitaldan asılılığı güclü olduğuna görə həmin kapitalın mənbələrinə xüsusi diqqət yetirilməsi mümkün və həтта ağılabatan olmaya da bilər.

Təhlilimizi bir az da dərinləşdirsək, görərik ki, nə qədər paradoksal olsa da, əslində, PY-nin səbəb olduğu bütün bu mənfəət nəticələri əsasən ona görə ortaya çıxır ki, PY cəmiyyətdə bir cinayət kimi qəbul edilir.

Sizcə, PY-yə görə heç kəs məsuliyyətə cəlb olunmazsa, pul yuyan şəxslər qeyri-adi və iqtisadi cəhətdən proqnozlaşdırıla bilinməyən əməliyyatlara girişlərimi, qeyri-optimal sektorlara sərmayə qoyarlarını, kapitallarını xaricə köçürələrimi, depozitə qoyduqları pulları heç bir iqtisadi zərurət olmadan birdən-birə çəkələrimi, iqtisadi ehtiyac olmadan xarici valyutanı yerli valyutaya dəyişdirələrimi, təmiz pulları olan sahibkarları ölkəyə sərmayə qoymaqdan çəkinələrimi?

Əgər PY kriminallaşdırılmasaydı, ona qarşı mübarizəyə ayrılmış pullar dövlət büdcəsində qalıb vergi ödəyicilərinə yük olmazdı, ölkənin və dünyanın iqtisadi siyasəti uğursuzluğa düşər qalmazdı, PY-yə görə rüşvət verməyə ehtiyac olmazdı, ölkənin və ya şirkətlərin reputasiyası isə sarsılmazdı, ölkə də sabit təməllərlə inkişaf edərdi. Axı faktiki olaraq PY-nin həyata keçirilməsi ilə heç kəsə birbaşa zərər yetirilmir. Əksinə, yuyulma prosesi zamanı ölkənin maliyyə sistemi canlanır, işgüzar aktivlik artır.

¹⁷⁹ Əslində, PY-nin nəticələri siyahısı daha da genişdir; biz isə burada yalnız PY-nin səbəb ola biləcəyi ciddi mənfəət nəticələri müəyyən etməyə çalışmışıq.

Bəlkə ona görə də məhz inkişafda olan ölkələr PY-yə qarşı mübarizəni gücləndirməyə o qədər də tələsmirlər. Hər nədirsə, fakt olaraq başlanğıcda PY-nin gətirdiyi faydalar öz cazibədarlığı ilə uzaq gələcəkdə hansısa mənfəi iqtisadi nəticələr bərədə gümanlara hər zaman kölgə salır. Ümumiyyətlə, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə hökumətin iqtidarda qalması üçün qısa zaman ərzində pullara ehtiyacı vardır. Bu halda ölkəyə gələn və ya ölkə iqtisadiyyatında tədavi edilən pulların təmizliyinə o qədər də fikir verilməz; fikir verilməsi də, çox güman, düzgün olmazdı.¹⁸⁰

Bütün məsələ PY-nin kriminallaşdırılıb-kriminallaşdırılmamasındadırsa, onda qoy beynəlxalq aləm və ayrı-ayrı dövlətlər PY ilə əlaqədar deyil, iqtisadi sabitliyin qorunub saxlanması üzrə tədbirlər görsünlər. Misal üçün, ölkədəki qiymətlərin artımına və qeyri-sağlam rəqabətə dair müvafiq qanunvericilik məqamları (anti-inhisar və anti-dempinq kimi məsələlər) təkmilləşdirildəndən sonra PY nəticəsində ortaya çıxma biləcək bu cür nəticələrin qarşısı da alınmış olacaq.¹⁸¹

Bəzi müəlliflər tərəfindən iddia edilir ki, PY-yə qarşı mübarizə Beynəlxalq Valyuta Fondunun və digər beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının kapital hərəkətinin sərbəstləşdirilməsi üzrə səylərinin üstündən xətt çəkir. Bunda müəyyən həqiqət olsa da, eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, hətta FATF-in Təvsiyələrinə görə,¹⁸² vəsaitin ölkədən nağd çıxarılması zamanı riayət olunmalı tələblər malların alqı-satqısı və ya xidmətlər görülməsi müqabilində həyata keçirilməli ödənişlərə və yaxud kapitalın hərəkətinə hər

¹⁸⁰ Məsələ ondadır ki, inkişafda olan və inkişaf olmuş ölkələr cəmiyyətin ümumi inkişaf dövrüylə baxımdan eyni səviyyədə deyildir. Belə ki, inkişafda olan ölkələrlə müqayisədə inkişaf olmuş ölkələr artıq kapitalizm dövründən sosial dövlət dövrünə dönüşmək yolundadır. Lakin, vaxt olmuşdur ki, bu ölkələr də bu gün PY-yə qarşı bu qədər qızğın mübarizəni apardıqları halda keçmişdə həmin PY-nin gətirdiyi faydalardan yararlanırdılar. Bu məntiqi davam etdirsək, nəticəyə gələ bilirik ki, PY-yə qarşı mübarizə, tarixin labüd olan inkişafdakı qaçınılmaq bir prosesdir. Bu baxımdan, PY-yə qarşı mübarizənin, cəmiyyətin son kapitalizm dövründən (hətta deyərdik, sosializmin birinci mərhələsindən) növbəti inkişaf dövrünə keçidini şərtləndirən ictimai təzahür olduğunu düşünürük. Başqa sözlə desək, PY-yə qarşı mübarizənin aparılması daha çox sosial dövlət institutu formalaşmış olan ölkələrin ehtiyaclarını qarşılıyacaqdır.

¹⁸¹ Bu münasibətlə hətta deyərdik ki, PY-yə qarşı mübarizəni aparmaqdan sonra TM-ə qarşı mübarizəni aparmaq daha müsbət nəticələrə səbəb olardı. Ən azından ona görə ki, PY-dən fərqli olaraq TM-dən ölkə iqtisadiyyatına heç bir xeyri gəlmir.

¹⁸² FATF-in IX Xüsusi Təvsiyəsinin Şərh Qeydi

hansı formada əngəl törətmədən yerinə yetirilməlidir. Bir sözlə, PY-yə qarşı mübarizə kontekstində görülən tədbirlər kapitalın sərbəst hərəkətinə maneə yaratdığı yerdə prioritet kapitalın sərbəst hərəkətinə verilməlidir. Bu bir nəzəriyyədir, təcrübədə isə, güman etmək olar ki, bu, hər zaman belə olmaya da bilər.

Digər tərəfdən, bu cür mülahizələrdə bu qədər qəti fikir yürütmək, hər halda, düzgün olmazdı. Məsələn ondadır ki, PY prosesi sadəcə kriminallaşdırıldığına görə deyil, predikativ cinayətlərin ört-basdır edilməsi ehtiyacının olduğuna görə də ortaya çıxır. Bununla belə, etiraf edilməlidir ki, məhz PY-nin kriminallaşdırılması PY-dən ortaya çıxma biləcək fəsadların ciddiliyini daha da artırır.

Beləliklə, bütün digər cinayətlərdən fərqli olaraq, PY əməlinin kriminallaşdırılması bu əməlin özünün qarşısının alınmasından daha çox, onunla əlaqədar olan digər cinayət əməllərinin qarşısının alınması və aşkar edilməsi məqsədini daşıyır. Bəlkə ona görə də görkəmli hüquq elmləri doktoru E.Həsənov hesab edir ki, PY cinayətinin tərkibində ictimai təhlükəli nəticələrin baş verməsi nəzərdə tutulmur.¹⁸³ Müəllimimizin fikrincə, PY-nin kriminallaşdırılmasının məqsədi ölkənin iqtisadi sisteminin qorunması ilə yanaşı *“...mütəşəkkil cinayətkar dəstələr və ya bunlara daxil olmayan cinayətkarlar tərəfindən həyata keçirilən, gəlir əldə edilməsinə yönəldilmiş cinayətkar fəaliyyəti vaxtında xəbərdar etmək və onun qarşısını almaq üçün müvafiq tədbirlər görməkdən ibarətdir”*.¹⁸⁴ PY-yə qarşı mübarizənin mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizədə müstəsna rol oynadığı barədə burada qeyd edilənlər çox yerinə düşmüşdür, çünki məhz mütəşəkkil cinayətkarlar üçün PY həyati əhəmiyyətə malikdir. Ancaq ümumiyyətlə desək, PY-nin kriminallaşdırılmasının əsl məqsədi digər (predikativ)

¹⁸³ **F.Y.Səməndərov**, *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası*, Digesta nəşr., 2003, s.641; **Ю.И.Скрятов**, *Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации*, Норм-Инфра nəşr., 1999, s.409-410; Bu fikirlə tam razılaşmaq bir az çətindir. Çünki heç bir əməl ictimai təhlükəli olmadan cinayət sayıla bilməz (İctimai təhlükəli nəticə barədə daha ətraflı bax: **F.Y.Səməndərov**, *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası*, Digesta nəşr., 2003, s.178-187).

¹⁸⁴ Bir əvvəlki istinad, **F.Y.Səməndərov**, s.640; **Ю.И.Скрятов**, s.408.

cinayətlərin cazibədarlığını azaldaraq onlarla mübarizənin effektivliyini artırmaqdır.¹⁸⁵

Beləliklə, biz PY ilə mübarizədən danışanda, əslində, PY ilə mübarizə vasitəsilə digər cinayətlərlə mübarizəni nəzərdə tuturuq. Bu münasibətlə, etiraf edilməlidir ki, digər cinayətlərlə müqayisədə PY-yə görə məsuliyyət tədbirlərinin tətbiqi öz məqsədlərində kifayət qədər effektivdir. Lakin bir şey də nəzərə alınmalıdır ki, o,nə qədər effektivdirsə, insan hüquqlarının pozulmasına və ümumiyyətlə sui-istifadə hallarına da bir o qədər həssasdır.

Məsələ ondadır ki, PY aşkar edilməsi prosesində ciddi insan hüquqları pozuntularının yüksək ehtimalı ilə müşayiət olunan yeganə cinayətdir.¹⁸⁶ PY-yə qarşı mübarizə zamanı bu cür ehtimalların minimuma endirilməsinə dair ədəbiyyatda bir çox tövsiyələrə rast gəlinir.¹⁸⁷

Mübarizə kontekstində PY-nin digər bir xüsusiyyətini də vurğulamaq istərdik. O da odur ki, PY-nin iqtisadi sahədə digər hər hansı cinayətlə birgə törədilmə ehtimalı da yüksəkdir. Yəni, iqtisadi sahədə hər hansı cinayətin törədilmə əməlinə, eyni zamanda, PY əməlinin tərkibini də tapmaq, böyük ehtimalla, mümkün ola bilər. Lakin bu, şərt deyildir, əks halda CM-də yer alan iqtisadi sahədəki bütün cinayətlərin yeganə 193-1-ci maddə ilə əvəz edilməsi lazım gələrdi.¹⁸⁸

PY-nin digər cinayət növlərindən bu cür fərqi göstərməklə onun cinayət kimi təsvif edilməsinin məqsəduyğun olduğunu şübhə altına almaq deyil, əksinə, onun tətbiq edilməsi zamanı müvafiq dövlət strukturlarının daha diqqətli olması zərurətini vurğulamaq istəmişik. Hər bir halda nəzərə

¹⁸⁵ Bu baxımdan hətta deyə bilərik ki, PY-yə qarşı mübarizə, eyni zamanda, bütün cinayətlərin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə rolunu da üstələyir (bax: **Mariano-Florentino Cuéllar**, *The tenuous relationship between the fight against money laundering and the disruption of criminal finance*, 0091-4169/03/9302-0311, Journal of Criminal Law & Criminology, Vol. 93, Nos. 2-3, Northwestern University, School of Law, 2003).

¹⁸⁶ Məsəl üçün bax: *Казусы скрининга. В Швеции заработал первый исламский финансовый фонд и специализированный банк, который в частности позволит избежать... дискриминации в «обычных» банках*, <http://bankir.ru/analytics/antilegal/404/150859>, 15.09.2008

¹⁸⁷ *Varşava Konvensiyasının Şərhi*, par.28; **Australian Human Rights and Equal Opportunity Commission**, *Comments on Anti-money Laundering and Terrorist Financing Bill 2006 and draft consolidated AML/TF Rules*, avqust 2006.

¹⁸⁸ CM-in 194-cü maddəsi ilə əlaqədar fərqli düşüncəmiz barədə yuxarıdakı “*Predikativ cinayətlər*” bölməsinə baxın (s. 36).

almalıyq ki, mübarizə PY-yə qarşı deyil, PY-nin gətirə biləcəyi fəsadların ehtimallarına qarşı aparılmalıdır. Məhz ona görə ki, bu cinayət öz xüsusiyyətləri və fəlsəfi mahiyyəti ilə digər cinayət növlərindən özünəməxsus şəkildə fərqlənir.¹⁸⁹

C. Mübarizəni şərtləndirən dünyadakı PY-nin payı

Bütün bunlara baxmayaraq, PY-nin ümumi iqtisadiyyata təsir edən biləcəyini və hər bir halda təsir etdiyini etiraf etməmək mümkün deyildir. PY fenomeninin makroiqtisadi göstəricilərə təsir edən biləcəyini (hətta mənfi və ya müsbət olduğunu deyil, ümumiyyətlə, təsir edən biləcəyini) sübut etmək üçün onun sadəcə ümumdünya iqtisadi aktivliyində hansı paya sahib olduğunu göstərmək kifayət edəcəkdir. Baxmayaraq ki, hər hansı bir iqtisadiyyatdakı PY həcmnin dəqiq və birbaşa ölçülməsi obyektiv cəhətdən mümkün deyildir, bu cür ölçülmələr dəqiq ölçülmüş digər göstəricilərə əsasən həyata keçirilə bilər. Belə ki, J.Quirkin fikrincə, 1980-ci illərdə makroiqtisadçılardan gizli iqtisadiyyatı ölçmək cəhdləri, əslində, məhz PY-nin payının ölçülməsi cəhdləri idi. Bu təşəbbüslərin nəticəsi kimi göstərilmişdir ki, gizli iqtisadiyyatın ölkədəki ümumi daxili məhsula faiz nisbəti, misal üçün, Avstraliyada 412, Almaniyada 211, İtaliyada 1033, Yaponiyada 412, Böyük Britaniyada 415, ABŞ-da 433 faiz təşkil etmişdir.

Ölçülmə nəticələrində böyük fərqlər yarandığına görə müəyyən bir konsensusa nail olunmuşdur. Belə ki, 1994-cü ildə "Financial Times" qəzetinin verdiyi xəbərə görə, Böyük Britaniya və ABŞ rəsmilərinin açıqladığı məlumata əsasən, ümumdünya maliyyə sistemində PY-nin həcmi təqribən 500 milyard ABŞ dollarına bərabərdir ki, bu da ümumdünya daxili məhsulunun 2 faizini təşkil edirdi.¹⁹⁰

¹⁸⁹ PY-nin kriminallaşdırılmasına fəlsəfi cəhətdən baxdıqda, deyə bilərik ki, bu cinayət növü cinayət hüququnun inkişafında yeni mərhələnin başlanğıcı olmaqla yanaşı, sosial dövlətin inkişafında zəruri və qaçılmaz tarixi qanunauyğunluğun nəticəsidir. Beləliklə, gələcəkdə ya bu cinayət anlayışının genişləndirilməsini, ya da bu qəbildən cinayət anlayışı saylarının çoxalmasını proqnozlaşdırmaq mümkündür. Misal üçün, ehtimal edə bilərik ki, terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə ilə yanaşı, hər bir cinayətin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə də vaxtilə öz aktuallığını qazanacaqdır.

¹⁹⁰ Peter J.Quirk, *Money Laundering: Mudding the Macroeconomy*, BVF-in sənədi 96/66, 1997; *The effects of money laundering*,

Rusiya Daxili İşlər Nazirliyinin araşdırmalarına əsasən,¹⁹¹ 1993-cü ildə Rusiyada cinayətkar birliklər tərəfindən əldə olunmuş gəlirin ümumi həcmi təqribən 2 trilyon rus rublu məbləğində idi. Bu məbləğin əsas hissəsi sahibkarlıq fəaliyyəti nəticəsində leqallaşdırılırdı. Gəlirlərin yuyulması üzrə 3 mindən artıq müxtəlif cinayətkar birlik ixtisaslaşmışdı, onların yarısı isə bu məqsədlər üçün qanuni, lakin fiktiv təsərrüfat strukturları yaradırdılar. Cinayətkar birliklər 40 mindən artıq təsərrüfat obyektinə, o cümlədən 400 banka, 47 birjaya, 1500 dövlət təşkilatına nəzarət edirdi. Leqallaşdırılan vəsaitlərin 2/3-si cinayətkar fəaliyyətə, 1/5-i daşınmaz əmlakın alınmasına xərclənirdi. Rusiya Daxili İşlər Nazirliyinin hazırladığı 1996-cı il üzrə hesabatda vəziyyətin daha da pisləşdiyini bildirilirdi; gizli iqtisadiyyatın həcmi artıq ümumi daxili məhsulun 40 faizinə çatmışdı, qeyri-qanuni yolla əldə edilmiş vəsaitlərin 70 faizi isə müxtəlif sahibkarlıq fəaliyyətlərinə yatırılırdı. Cinayət nəticəsində əldə olunmuş gəlirin böyük hissəsi xarici valyutaya konvertasiya edilib ölkədən kənara köçürülürdü. Məsələn, 1999-cu ildə müəyyən edilmişdi ki, əhalisi on bir mindən artıq olmayan və ərazisində 400-ə yaxın bankın fəaliyyət göstərdiyi dünyanın ən kiçik ölkələrindən olan Nauru dövlətinin maliyyə sistemində Rusiyadan 70 milyard ABŞ dollarına qədər pul vəsaiti keçirilmişdir.¹⁹² Bundan savayı, qeyd edilir ki, “Bank of New York” bankı vasitəsilə rus kommertiya bankları tərəfindən milyardlarla dollar vəsait yuyulmuşdur (burada hətta Rusiya Mərkəzi Bankının payı olduğu da iddia edilir).¹⁹³ Eyni zamanda, əsasən narkotik ticarətindən əldə

<http://money.howstuffworks.com/money-laundering3.htm>, 03.10.2008; Bax: **Ukraynanın Maliyyə Kəşfiyyat Orqanı**, *Typologies report on legalization (laundering) of the proceeds from execution of financial transactions involving unmarketable securities*.

¹⁹¹ **Волженкин Б.В.**, *Отмывание денег: Серия “Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе”*, Санкт-Петербургский Юридический Институт Генеральной Прокуратуры Российской Федерации, ISBN 589094-055-4, ББК 67.99(2)8, СПб., 1998, s.4.

¹⁹² **Agence France Presse**, *Tiny Pacific Island Is Facing Money-Laundering Sanctions*, dekabr 6, 2001 (<http://www.globalpolicy.org/nations/lauder/general/2001/1206nauru.htm>);

Brigitte Unger və qeyrilər, *The amounts and the effects of money laundering*, Report for Ministry of Finance of Netherlands, 16.02.2006, s.160-161.

¹⁹³ **Mariano-Florentino Cuéllar**, *The tenuous relationship between the fight against money laundering and the disruption of criminal finance*, 0091-4169/03/9302-0311, the Journal of Criminal Law & Criminology Vol. 93, Nos. 2-3, Northwestern University, School of Law, 2003, s.317; Bax: *United States v. \$15,270,885.69*, No.

olunmuş 16 milyard ABŞ dolları ekvivalentində pul vəsaitinin Rusiyada yuyulduğu da iddia edilir.

3. İstiqamətləri

PY-yə qarşı mübarizə tək bu cür əməllərin kriminallaşdırılması ilə məhdudlaşmır; mübarizə ölkənin bir sıra, o cümlədən maliyyə və qeyri-maliyyə sahələrini əhatə etməklə çoxşaxəlidir. Mübarizənin geniş palitrasını bir sıra beynəlxalq, ələlxüs maliyyə təşkilatları müəyyən etmişdir. Bunun ağır çəkisinin FATF-ın payına düşdüyünü xüsusilə vurğulamaq lazımdır. FATF Təvsiyələri başda olmaqla, beynəlxalq sənədlərin təhlili zamanı mübarizənin dörd əsas istiqamətini müəyyən etmək olar. *Birincisi*, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, PY əməllərinin kriminallaşdırılması və bununla əlaqədar prosessual hərəkətlərin (müsadirə, həbs və s.) müəyyənləşdirilməsidir. *İkincisi*, mübarizədə səlahiyyətli orqanların rolunun artırılması ilə yanaşı, Maliyyə Kəşfiyyatı Orqanının yaradılmasıdır. *Üçüncüsü*, maliyyə əməliyyatlarının həyata keçirilməsində iştirak edən hüquqi və fiziki şəxslərin müəyyən tələblərə riayət etməsinin təmin edilməsi. Və nəhayət, *dördüncüsü* daxili və beynəlxalq əməkdaşlığın təşviq edilməsidir.¹⁹⁴

Lakin bir dövlətdə bu əsas istiqamətlərin effektiv tətbiqinə onların nominativ mövcud olması dəlalət etməz. Bunun üçün həmin dövlətdə bir sıra digər başlıca prinsiplər bərqərar edilməlidir. Bunlar aşağıdakılardır:

- şəffaflıq, habelə optimal və effektiv idarəçilik;
- dövlət orqanları və maliyyə əməliyyatları həyata keçirən şəxslər tərəfindən PY-yə və bununla əlaqədar korrupsiyaya qarşı mübarizə kontekstində düzgün mədəniyyətin (etik qaydalarnı) formalaşması;
- qanunçuluğa və məhkəmə sisteminə etibar və inamın artırılması;
- icraedici orqanlar, habelə müstəqil auditor, mühasib və hüquqşünaslar tərəfindən müvafiq peşə qabiliyyətlərinin peşəkarcasına mənimsənilməsi

99 Civ. 10255(RCC) 2000 WL 1234593, at *2 (S.D.N.Y. 31 avqust 2000); Bax: **Aleksey Frenkelin** açıq məktubu *Как Центральный Банк с отмыванием денег борется* (<http://bankir.ru/analytcs/antilegal/1362444>, 23.01.2007).

¹⁹⁴ Daha ətraflı bax: *FATF, Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral, 2008-ci il tarixdə yenilənmiş).

və yüksək əxlaq normalarına riayət edilməsi (icraedici orqanlar tərəfindən, o cümlədən, insan hüquqlarına hörmət bəslənməsi).

A. Müsadirə və əlaqədar prosessual hərəkətlər

PY-nin kriminallaşdırılması ilə yanaşı, yuyulmuş əmlakın, PY/TM-dən və ya predikativ cinayətlərin törədilməsindən əldə edilmiş varidatın (yalnız bu bölmədə – **cinayət varidatı**), qeyd olunan cinayətlərin törədilməsi üçün istifadə olunan və ya bunun üçün nəzərdə tutulmuş vasitələrin, yaxud da müvafiq dəyərdə digər əmlakın müsadirəsi üçün səlahiyyətli orqanlara imkan verən tədbirlər (o cümlədən qanunvericilik tədbirləri) də PY-yə qarşı mübarizənin vacib ünsürlərindən biridir. Bu cür tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

- müsadirə ediləsi əmlakın müəyyənləşdirilməsi, mənbəyinin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi;
- bu cür əmlakla əlaqədar hər hansı əqdin bağlanması, onun başqa şəxsə verilməsinin və ya barəsində sərəncam verilməsinin qarşısının alınması məqsədilə onun dondurulması və həbsi kimi qətimkan tədbirlərinin¹⁹⁵ görülməsi;
- müsadirə ediləsi əmlakın dövlət tərəfindən axtarışına maneə yaradan hər hansı əməlin qarşısını almaq məqsədilə tədbirlərin görülməsi;
- digər müvafiq istintaq tədbirlərinin görülməsi.

Belə ki, beynəlxalq standartlara görə, müsadirə ilə cinayətkarın aşağıdakılardan daimi məhrum edilməsi nəzərdə tutulur:¹⁹⁶

- yuyulmuş əmlak;¹⁹⁷
- cinayət varidatı;¹⁹⁸
- cinayət varidatından birbaşa və ya dolayı yolla törənən varidat; tərkib hissəsində cinayət varidatı olan qanuni yolla əldə edilmiş varidat

¹⁹⁵ İngiliscə “*provisional measures*” ifadəsini “*qətimkan tədbirləri*” kimi tərcümə etmişik. Buna “*müvəqqəti tədbirlər*” də deyə bilərik.

¹⁹⁶ Bax: *Vyana Konvensiyası*, m.1(f); *Palermo Konvensiyası*, m.2(g) 2003; *Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası*, m.2(g); *Varşava Konvensiyası*, m.1(d).

¹⁹⁷ *FATF Təvsiyələri*, t.3; *Varşava Konvensiyası*, m.3.1.

¹⁹⁸ Bax: əvvəlki istinad.

(sözügedən cinayət varidatının dəyərində uyğun olan həcmdəki varidat);¹⁹⁹ habelə bu cür varidatlardan və ya sözügedən cinayət varidatından əldə edilmiş gəlir, fayda və ya xeyirlə ifadə olunan digər nemət;²⁰⁰ və

- PY/TM-dən və ya predikativ cinayətlərdə istifadə edilmiş və edilməsi planlaşdırılan alət və vasitələr;²⁰¹ və ya:
- cinayət varidatının dəyərindəki digər varidat²⁰² (bu cür müsadirəyə qısaca “*dəyər müsadirəsi*” də demək olar).²⁰³

Azərbaycan qanunvericiliyində müsadirə institutu öz ifrat forması ilə Sovetlər dövründən üzübəri hələ də mövcuddur.²⁰⁴ Hal-hazırkı qanunvericiliyimizlə isə müəyyən cinayətlər nəticəsində əldə edilmiş varidatın,²⁰⁵ o cümlədən yuyulmuş varidatın müsadirəsi mümkündür. Lakin bu cür varidat vasitəsilə əldə edilmiş hər hansı nemətin (misal üçün, oğurlanmış pulun banka depozit qoyulmasından əldə edilmiş faizlərin və yaxud, oğurlanmış maşının kirayə verilməsindən əldə edilmiş gəlirlərin və s.) müsadirəsinə dair norma nəzərdə tutulmamışdır. Digər tərəfdən, cinayətdə istifadə edilən alət və vasitələrin müsadirəsi mümkün olsa da, cinayətdə

¹⁹⁹ *Vyana Konvensiyası*, m.5.6(b); *Palermo Konvensiyası*, m.12.4; *2003 Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası*, m.31.5, *Varşava Konvensiyası*, m.5.b.

²⁰⁰ *Vyana Konvensiyası*, m.5.6(a), 5.6(c); *Palermo Konvensiyası*, m.12.3, 12.5; *2003 Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası*, m.31.4, 31.6, *Varşava Konvensiyası*, m.5.a, 5.c.

²⁰¹ *Palermo Konvensiyası*, m.12.1(b); *2003 Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası*, m.31.1(b); *Varşava Konvensiyası*, m.3.1.

²⁰² *Vyana Konvensiyası*, m.5.1(a); *Palermo Konvensiyası*, m.12.1(a); *2003 Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası*, m.31.1(a), *Varşava Konvensiyası*, m.3.1.

²⁰³ İngiliscə “*value confiscation*”. *Cinayət nəticəsində əldə edilmiş varidatın, alət və vasitələrin müəyyənləşdirilməsi, mənbəyinin müəyyən edilməsi, dondurulması, həbsi və müsadirəsi haqqında Avropa Birliyinin Şura qərarı (Council of the EU Framework Decision on money laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime)*, m.3. Bu qərara əsasən, Avropa Birliyi ölkələri tərəfindən PY/TM-dən və ya digər predikativ cinayətlərdən əldə edilmiş varidatın dəyəri 4 000 avrodan az olan dəyərdəki digər əmlakın müsadirəsi qanunvericiliklərində nəzərdə tutulmaya da bilər.

²⁰⁴ Bax: **F.Y.Səməndərov**, *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası*, Digesta nəşr., 2003, s.112-114.

²⁰⁵ Qanunvericiliyimizə əsasən, müsadirənin təbiqi CM-də nəzərdə tutulan bütün cinayətlərə deyil, yalnız müəyyən cinayətlərə münasibətdə mümkündür (CM, m.51.2).

istifadəsi planlaşdırılan alət və ya vasitələrin müsadirəsi imkanı CM-də hələ də öz əksini tapmamışdır.

Beynəlxalq standartlara uyğun olan “*dəyər müsadirəsi*” deyilən müsadirə növü də qanunvericiliyimizdə artıq öz əksini tapmışdır. Belə ki, CM-ə uyğun olaraq, “*cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlak və ya cinayətin predmetinin istifadə edildiyi, özgəninkiləşdirildiyi və ya başqa səbəblərdən dövlət nəfinə alına bilinmədiyi halda həmin əmlakın dəyəri məbləğində məhkuma məxsus pul və ya digər əmlak müsadirə edilir*”.²⁰⁶

“*Dəyər müsadirəsi*” ilə əlaqədar digər bir məsələyə də toxunmaq istərdik. Təsəvvür edin ki, müsadirə məqsədləri üçün cinayətkarda nəinki cinayət nəticəsində əldə olunmuş əmlak, ümumiyyətlə, heç bir əmlak qalmayıb. Bir çox halda da bunun səbəbi odur ki, cinayət nəticəsində əldə olunmuş əmlak cinayətdən dərhal sonra cinayətkarın yaxın qohumlarına və ya onların adına keçirilir. Bu cür ssenariyə dair müvafiq yanaşma beynəlxalq sənədlərdə və qanunvericiliyimizdə nəzərdə tutulmamış kimi görünür. Buna dair təklifimiz isə o olardı ki, cinayətkar cinayəti törəyəndən həmin cinayət faktı müəyyən edildiyi vaxtadək olan müddət ərzində öz yaxın qohumlarına cinayət varidatının dəyəri çərçivəsində hər hansı bir əmlakı (pulu) bağışlamışdırsa, yaxud hər hansı bir əqdə və ya əməliyyatda güzəştə getmişdirsə, həmin dəyərdəki əmlak (pul, güzəşt) sözügedən yaxın qohumlarından müsadirə edilsin.²⁰⁷ Bu cür müsadirə sözügedən cinayətin törədilməsindən yaxın qohumların xəbərdar olub-olmamasına baxmadan həyata keçirilməlidir. Lakin bu halda yaxın qohumların vicdanlıq prezumpsiyası²⁰⁸ altında olmalarını və əmlakın (pulun) birbaşa cinayət nəticəsində əldə olunmadığını nəzərə alaraq, müsadirə prosedurunun mümkün qədər yumşaq və yalnız müsadirə ediləsi əmlakın (pulun) dəyərindən (bir və ya bir neçə dəfə) çox olmayan həcmdə zərər verməklə keçirilməsi məqsəduyğun olardı.

²⁰⁶ CM, m.51.3.

²⁰⁷ Gələcəkdə müsadirənin yalnız yaxın qohumlara deyil, bütün şəxslərə aid edilməsi məsələsinə də baxıla bilərdi.

²⁰⁸ “*Vicdanlıq prezumpsiyası*” – şəxsin vicdansız davrandığı sübuta yetirilmədikdə şəxsin vicdanlı davrandığı hesab olunması prinsipi (analoji prinsip olan “*təqsirsizlik prezumpsiyası*” üçün bax. AR Konstitusiyası, m.63)

Hər bir halda nəzərə alınmalıdır ki, müsadirə zamanı vicdanlı üçüncü tərəflərin hüquqları pozulmamalıdır.²⁰⁹ Vicdanlı üçüncü tərəflərin hüquqlarının təmin edilməsi üzrə qanunvericiliyimiz isə, deyə bilərik ki, kifayət qədər təkmildir.

Beynəlxalq sənədlərlə müsadirə edilmiş əmlakın aqibətinin nə olacağı müəyyən edilməsə də, bir qayda olaraq, onun dövlət nəfinə alınması nəzərdə tutulur. Bununla belə, dövlətlərə tövsiyə edilir ki, müsadirə edilmiş əmlakın hamısı və ya bir qismi ölkədə əvvəlcədən təsis edilmiş bir fonda yatırılınsın. Bu fondakı vəsaitlər hüquq-mühafizə, sağlamlıq, təhsil və digər müvafiq məqsədlər üçün xərclənə bilər.²¹⁰ Qanunvericiliyimizə əsasən, müsadirə edilmiş əmlak dövlət nəfinə həyata keçirilməlidir. Bu cür əmlakın hər hansı fonda yatırılması nəzərdə tutulmasa da, onun bir qisminin hüquq-mühafizə və digər orqanların maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılmasına yönəldilməsi mümkündür.²¹¹

Müsadirə ilə əlaqədar beynəlxalq sənədlərdə milli qanunvericilik prinsiplərinin imkan verdiyi çərçivədə yerinə yetirilməsi tövsiyə edilən bir sıra fakültativ tələblər də nəzərdə tutulmuşdur. Biri odur ki, cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmədən müsadirəyə imkan verilsin²¹² (ədəbiyyatda buna “*mülki müsadirə*”²¹³ də deyilir), digəri isə odur ki, müsadirəyə məruz qalası varidatın mənbəyinin qanuniliyini sübuta yetirməyi təqdirəndirilən şəxsdən tələb edən normalar qəbul olunsun.²¹⁴ Bundan savayı, ədəbiyyatda cinayətkar və ya qeyri-qanuni fəaliyyət göstərən birliklərin hər hansı əmlakının müsadirəsinə imkan verən normaların qəbul edilməsi zərurəti barədə də fikirlərə rast gəlinir.²¹⁵

²⁰⁹ *FATF Tövsiyələri*, t.3; *Vyana Konvensiyası*, m.5.8; *Palermo Konvensiyası*, m.12.8; 2003 *Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası*, m.31.9.

²¹⁰ *FATF-in 38-ci Tövsiyəsinin Şərh Qeydi*.

²¹¹ Daha ətraflı bax: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 16 oktyabr tarixli, 469 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş *Müsadirə edilmiş əmlakın bir hissəsinin hüquq-mühafizə və digər orqanların maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılmasına yönəldilməsi Qaydaları*.

²¹² *FATF Tövsiyələri*, t.3.

²¹³ İngiliscə “*civil forfeiture*”.

²¹⁴ *Vyana Konvensiyası*, m.5.7; *Palermo Konvensiyası*, m.12.7; 2003 *Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası*, m.31.8; *Varşava Konvensiyası*, m.3.4.

²¹⁵ Bax: **FATF**, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.15.

Qanunvericiliyimizin təməl prinsiplərinə görə isə, məhkəmənin hökmü olmadan müsadirəyə yol verilə bilməz;²¹⁶ digər tərəfdən, heç kəs öz təqirsizliyini sübuta yetirməli deyildir,²¹⁷ öz əmlak və ya pul vəsaitini istənilən qanuni fəaliyyətə yönəldə, habelə bunlardan istədiyi kimi istifadə edə bilər.²¹⁸ Bununla belə, cinayətkar birliklərin hər hansı əmlakının müsadirəsinə qanunvericiliyimizlə imkan verilir.²¹⁹

Müsadirəni mümkün edən tədbirlərdən danışarkən əgla ilk gələn əmlakın həbsi və artıq qanunvericiliyimizdə də öz əksini tapmış əmlakın “dondurulması” institutlarıdır. Təbii ki, burada həmçinin müsadirə edilməli olan varidatın aşkar olunması, izlənməsi, qiymətləndirilməsi, müvafiq istintaq və digər tədbirlərin görülməsi də nəzərdə tutulur.²²⁰

Əmlak üzərində həbs qanunvericiliyimizə görə, bir qayda olaraq, yalnız məhkəmənin hökmü ilə mümkündür.²²¹ Cinayət-prosessual qanunvericiliyimizdə “dondurma” məfhumundan istifadə olunmasa da,²²² mahiyyət etibarilə bu cür institutun da mövcud olduğu qənaətinə gələ bilərik. “Həbsi” “dondurmadan” fərqləndirən xüsusiyyət də məhz müvafiq tədbir görülməsinin sürətidir. Dondurma həbsdən onunla fərqlənir ki, o, təxirə salına bilinməyən hallarda qısa müddət üçün, başqa sözlə desək, məhkəmə qərarı olmadan da tətbiq edilə bilər. Belə ki, cinayət-prosessual qanunvericiliyimizə əsasən, bəzi istintaq hərəkətləri məhkəmə qərarı olmadan birbaşa müstəntiq tərəfindən həyata keçirilə bilər (lakin bu cür dondurma yalnız artıq başlanmış cinayət prosesi zamanı tətbiq edilə bilər).²²³

Bizim üçün əhəmiyyət kəsb edən isə cinayət prosesi başlanmadan tətbiq oluna bilən dondurma növü və ya növləridir. Qanunvericiliyimizə əsasən, bu cür dondurma növlərini ikiye ayırmaq olar: birinci növ dondurma

²¹⁶ CM, m.51.2.

²¹⁷ “Təqsirsizlik prezumpsiyası” barədə daha ətraflı bax: CPM, m.21.

²¹⁸ Daha ətraflı bax: *Varidata təminat verilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*, 15.01.1993.

²¹⁹ Bax: CM, m.218. Lakin qeyd edilməlidir ki, qanunvericiliyimizə görə, “cinayətkar birliklər” dedikdə ağır və ya xüsusilə ağır olan cinayətlərin törədilməsi məqsədilə bir neçə şəxsdən ibarət qrup nəzərdə tutulur. Halbuki beynəlxalq standartların tövsiyə etdiyi odur ki, hər hansı cinayəti törətmək məqsədilə yaradılmış hər hansı qrupun əmlakı müsadirə edilə bilsin.

²²⁰ FATF Təvsiyələri, t.3.

²²¹ CM, m.177.3.

²²² Yerinə “əməliyyatların icrasının dayandırılması” ifadəsindən istifadə olunur.

²²³ CPM, m.177; 249.5.

maliyyə əməliyyatları həyata keçirən şəxslərin fəaliyyətinə nəzarət edən səlahiyyətli orqanlar tərəfindən iki iş günü ərzində tətbiq oluna bilər,²²⁴ ikinci növ dondurma ilə birinci növ dondurmanın əlavə üç təqvim günü qədər uzadılması maliyyə monitorinqi orqanı tərəfindən təmin edilə bilər.²²⁵ Beləliklə, ümumilikdə dondurmanın müddəti 5 günə qədər uzadıla bilər; nəzərə alınsa ki, bir çox maliyyə qurumları üçün həftənin 2 günü iş günü sayılmır, faktiki olaraq dondurma müddəti 7 gün də təşkil edə bilər.

Lakin nəzərə alınmalıdır ki, hər bir şübhəli əməliyyatın PY və ya TM ilə əlaqədar olması doğrulmaya da bilər. Bu halda belə əməliyyatların azı iki iş günü müddətinə dondurulması əməliyyatı həyata keçirən və heç bir günahı olmayan şəxslər üçün böyük itkilərə səbəb ola bilər. Təsəvvür edin ki, bir şəxs irihəcmli gül-çiçək partiyasını ölkəyə idxal etmək üçün xarici şirkətlə müqavilə bağlayır, müqavilə əsasında alıcı avans ödənişini köçürdükdən sonra mallar ölkənin gömrük ərazisinə çatdırılır. Bu malları gömrük ərazisindən çıxarmaq üçün alıcı ödənişin digər qismini bank vasitəsilə köçürməyə çalışdığı zaman bankdan bu əməliyyatın yalnız iki iş günündən sonra həyata keçirilə biləcəyini öyrənir. Lakin bu iki gün ərzində malların gömrük ərazisində qalmasına görə onların saxlanması üçün tələb olunan xərclərdən başqa, ümumiyyətlə, tez xarab olan mal olduğuna görə gül-çiçəyin tam məhv olmasından yaranan böyük zərər ortaya çıxır. PY-yə qarşı mübarizə haqqında qanuna görə, monitorinq subyektlərinin qanunun tələblərinə əsasən əməliyyatın dayandırılmasına görə heç bir məsuliyyət daşımadaqlarını nəzərə alaraq²²⁶ sözügedən əməliyyatın şübhəliliyi doğrulmazsa, satıcının və alıcının üzləşdikləri zərərin əvəzini kimin ödəyəcəyi barədə aydınlıq yoxdur. İndi isə təsəvvür edin ki, iki gündən sonra MMX tərəfindən həmin əməliyyat daha 3 günədək dayandırılır, lakin nəticədə onun PY və ya TM ilə əlaqəsinin olmadığı müəyyən edilir. Bu halda hüquqları pozulmuş alıcı (ikinci tərəf) və ya satıcı (üçüncü tərəf) MMX-yə qarşı məhkəmədə iddia qaldıraraq kompensasiya ala biləcəkmə sualı da açıq qalır.²²⁷ Baxmayaraq ki, beynəlxalq sənədlərdə vicdanlı üçüncü tərəflərin

²²⁴ PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun, m.11.4.

²²⁵ PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun, m.19.2.

²²⁶ PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun, m.14, 15.

²²⁷ Azərbaycan qanunvericiliyində bu məsələ qaranlıq olsa da, bir sıra ölkələrin qanunvericiliklərində MKO tərəfindən dondurmanın tətbiqinə dair qərarından şikayət verilməsi məsələləri də əhatə olunur.

hüquqlarının pozulmamasının əhəmiyyəti vurğulansa da,²²⁸ ikinci tərəflərin hüquqlarının bərpası barədə söz edilmir.²²⁹

Bununla belə, cinayət-prosessual fəaliyyəti zamanı ortaya çıxan oxşar vəziyyətin həlli isə cinayət-prosessual qanunvericiliyimizdə öz əksini tapmışdır. Belə ki, misal üçün, əmlaka səhvən qoyulmuş həbsdən zərər çəkmiş şəxs(lər) qanunvericiliyimizə əsasən, vurulmuş əmlak ziyanına görə kompensasiya ala bilər.²³⁰

B. Səlahiyyətli orqanların rollarının artırılması

PY-yə qarşı mübarizədə başlıca rol oynayan MKO-ların effektiv fəaliyyəti, əsas etibarilə, dövlətin digər səlahiyyətli orqanlarının effektiv fəaliyyətindən asılıdır. Yadda saxlanmalıdır ki, MKO-lar, ələlxüsus da inzibati tipli olanlar hər şeydən öncə nəzarət yox, analitik orqanlardır. MKO-larda toplanan və təhlil edilən məlumatların doğruluğu, etibarlılığı və qanuniliyi, bir qayda olaraq, digər səlahiyyətli orqanların qanunvericiliyə uyğun və dürüst fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi ilə ölçülür. Ona görə də beynəlxalq standartların dövlətlər üçün müəyyən etdiyi tələblərdən böyük bir qismi dövlətlərdə fəaliyyət göstərən səlahiyyətli orqanlarla əlaqədardır. Hər bir səlahiyyətli orqana, onun öz xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, özünəməxsus tələblər irəli sürülməsinə baxmayaraq, bütün səlahiyyətli orqanlar üçün də ümumi tələblər işlənib hazırlanmışdır. Bunlar, əsasən, aşağıdakılardır:

- Müəyyən keyfiyyətə, ixtisaslaşmış ştata və müstəqil fəaliyyəti təmin edən müvafiq büdcəyə malik olması

Ölkənin bütün səlahiyyətli orqanları öz vəzifələrini effektiv və optimal həyata keçirməsi məqsədilə müvafiq qaydada strukturlaşdırılmalı,²³¹ kifayət qədər maliyyələşdirilməli, əməkdaşlarla komplektləşdirilməli, zəruri olan bütün texniki və digər resurslarla təchiz olunmalıdır. Xüsusi diqqət əməkdaşların peşə və digər bacarıqlarına, eləcə də onların konfidensiallıq

²²⁸ FATF Təvsiyələri, t.3; Vyana Konvensiyası, m.5.8; Palermo Konvensiyası, m.12.8; 2003 Korrupsiya əleyhinə BMT Konvensiyası, m.9.

²²⁹ Beynəlxalq sənədlərin kodifikasiyasında iştirak edən şəxslər tərəfindən bu cür məsələnin də nəzərdən keçirilməsini təklif edərdik.

²³⁰ Daha ətraflı bax: CPM, V Fəsil, m.176, 177.

²³¹ "Müvafiq qaydada strukturlaşdırılma"ya səlahiyyətli orqanların fəaliyyətindəki müstəqilliyinin təmin edilməsi və operativliyinə mane olan gərəksiz qarışmaların qarşısının alınması kimi tədbirlər daxildir.

standartlarına uyğun olub-olmamasına verilməlidir. Əməkdaşlar mütəmadi qaydada seminar/treninglərdə iştirak etməlidir.²³²

- Statistikanın aparılması;

Səlahiyyətli orqanlar tərəfindən tətbiq olunmalı bu vəzifə beynəlxalq standartlarda “*effektivliyin ölçülməsi*” kimi tanınır. Statistik məlumatlar səlahiyyətli orqanların PY-yə qarşı mübarizə sahəsindəki fəaliyyətinin mümkün qədər hər bir aspektinə dair aparılmalıdır.²³³

- Ölkədaxili əməkdaşlıq

Əməkdaşlıq nəinki səlahiyyətli orqanlar arasında, həmçinin səlahiyyətli orqanlarla MKO və PY-yə qarşı mübarizə sahəsində ölkənin ümumi siyasətini müəyyən edən digər qurumlar arasında həyata keçirilməlidir. Ölkədaxili əməkdaşlıq dedikdə yalnız gündəlik əməkdaşlıq deyil, həmçinin müvafiq hallarda PY-yə qarşı mübarizə sahəsində ölkə siyasətinin və ümumi strategiyanın inkişaf etdirilməsi üzrə fəaliyyətlərin əlaqələndirilməsi də başa düşülür.²³⁴ Bundan savayı, əməkdaşlıq yalnız iki və ya çoxtərəfli müqavilələrlə deyil, ən əsası, qanunvericiliklə təmin edilməlidir.²³⁵

Əməkdaşlığın digər aspektini səlahiyyətli orqanlarla özəl təşkilatlar arasındakı münasibətlər təşkil edir. Bununla da nəzərdə tutulur ki, qanunvericiliyə uyğun olaraq, səlahiyyətli orqanlar tərəfindən özəl təşkilatlardan məlumatların təqdim edilməsi və ya müəyyən tədbirlərin görülməsi tələb edildikdə, ləngitmədən belə məlumatlar təqdim olunmalı, müvafiq tədbirlər görülməlidir.²³⁶ Lakin qeyd edək ki, əməkdaşlığın bu son aspekti daha çox özəl təşkilatların vəzifələrinə aiddir.

²³² **FATF**, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.48.

²³³ *FATF Təvsiyələri*, t.32; Daha ətraflı bax: **FATF**, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.50.

²³⁴ *FATF Təvsiyələri*, t.31.

²³⁵ Daha ətraflı bax: *Palermo Konvensiyası*, m.7; *2003 Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.14, 38.

²³⁶ Bax: *FATF Təvsiyələri*, t.28; **FATF**, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.46; *2003 Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.37, 39, 40.

a. Maliyyə Kəşfiyyat Orqanı (MKO) və istintaq aparan digər müvafiq dövlət orqanları

Dünyada ilk MKO-lar 1990-cı illərin əvvəllərində peyda olmağa başladı. Məsələn ondadır ki, ölkələr PY-yə qarşı mübarizə kontekstində ilk strateji planlar qurduqları zaman belə bir problemlə üzləşdilər ki, hüquq-mühafizə orqanları PY ilə bağlı müvafiq işlərin araşdırılması üçün maliyyə təşkilatlarından lazımi məlumatları tam və vaxtında ala bilmir.²³⁷ Bu da ölkələrdə maliyyə təşkilatları tərəfindən şübhəli əməliyyatlar barədə hesabatlılıq sisteminin tətbiqinə, nəticədə bu cür hesabatları mütəmadi əsasda təhlil edən mərkəzi bir qurumun yaradılmasına gətirib çıxardı.²³⁸ Zaman keçdikcə və PY-yə qarşı daha effektiv mübarizə aparılmasına zərurət böyüdükcə belə bir mərkəzi qurumun yaradılması artıq beynəlxalq sənədlərdə tələb olunmağa başladı.

Lakin beynəlxalq standartların dövlətlərin üzərinə qoyduğu tələb tək MKO-nun yaradılması deyil,²³⁹ həm də və ən əsası, həmin MKO-nun müstəqil və qərəzsiz fəaliyyəti üçün müvafiq şəraitin yaradılması tələbidir.²⁴⁰ Burada MKO üçün həm müvafiq resursların ayrılması, həm də fəaliyyətini məhdudlaşdırmayan müvafiq büdcənin müəyyən edilməsi tələb olunur. Məsələn, bəzi ölkələrdə MKO-nun büdcəsinin bir qismi PY-yə qarşı mübarizə üzrə qanunvericiliyi pozan şəxslərdən alınmış cərimələr hesabına formalaşır.²⁴¹

MKO elə mərkəzi analitik dövlət orqanıdır ki, onun əsas vəzifələrini PY-yə və TM-ə dair şübhələrlə əlaqədar əldə olunmuş məlumatların təhlili, müvafiq araşdırmaların aparılması və əməliyyatların PY və ya TM ilə bağlı olduğuna əsaslı əminlik olduğu halda bu barədə məlumatların müvafiq dövlət

²³⁷ Bax: **William C. Gilmore**, *Dirty Money: The Evolution Of Money-Laundering Counter-Measures*, 2nd ed. (Strasbourg: Council of Europe Press), 1999, s.103.

²³⁸ Bax: **Egmont Group**, 1995, *The First International Meeting of Organizations Devoted to Anti-Money Laundering* (Brussels), s.1.

²³⁹ MKO-nun yaradılması tələbi tək *FATF Təvsiyələrindən* irəli gəlir, belə tələb, həm *Palermo Konvensiyasında* (m.7.1.b), həm də *Korrupsiyaya qarşı mübarizə Konvensiyasında* (m.14.1.b) nəzərdə tutulmuşdur.

²⁴⁰ Bax: *FATF Təvsiyələri*, t.30.

²⁴¹ Məsələn üçün bax: *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Bolqarıstanın Qanunu*, m.17a,(2)(3).

orqanlarına²⁴² bildirilməsi təşkil edir. Burada qeyd olunmalıdır ki, MKO tərəfindən məlumat istənilən mənbədən əldə oluna bilər, lakin əsas mənbəyi maliyyə və bir sıra digər əməliyyatları həyata keçirən şəxslər, eləcə də bir sıra dövlət orqanları tərəfindən təqdim olunmuş məlumatlardan ibarətdir.²⁴³

Bəri başdan deməliyə ki, MKO-nun statusu, xüsusiyyətləri və dövlət quruluşundakı yeri ölkədən-ölkəyə dəyişir. O, hər hansı digər dövlət orqanı nəzdində/yanında fəaliyyət göstərə bildiyi kimi, müstəqil də ola bilər. Lakin onun məqsədləri və ümumi fəaliyyət istiqamətləri eynidir.

Dünya praktikasına əsaslanaraq MKO-ları şərti olaraq üç əsas növə ayıra bilərik: inzibati, hüquq-mühafizə (və ya məhkəmə) və qarışıq tipli.

İnzibati tipli MKO-lar hər hansı inzibati orqanın strukturunda və ya onun nəzarəti altında yer alır. Bu tipli MKO-ların yaradılmasında əsas səbəb o göstərilir ki, maliyyə təşkilatları müştəriləri itirmək istəmədiklərinə görə hər bir şübhəli əməliyyat barədə məlumatı hüquq-mühafizə orqanlarına təqdim etməzlər. Beləliklə, bu cür MKO-lar maliyyə sistemi ilə hüquq-mühafizə sistemi arasında bir “*buffer*” rolunu oynayacaqdır. Bütün dövlət orqanlarından tam müstəqil fəaliyyət göstərən MKO-lar da inzibati tipli olanlara aiddir. Bu münasibətlə MKO-nun tam müstəqil yaradılmasına, yoxsa hər hansı inzibati orqanın strukturunda yer almasına dair sual yarandıqda, hakimiyyət bölgüsü nəzəriyyəsi nəzərə alınaraq birinci variantın lehinə seçim edilməsi ölkənin daha optimal və effektiv idarəçiliyinə xidmət edir. MKO-nun müstəqil fəaliyyət göstərməsi, həmçinin, orada toplanan məlumatların etibarlı qorunması baxımından da əhəmiyyət kəsb edir.

Hüquq-mühafizə (və ya məhkəmə) tipli MKO-lar, adından göründüyü kimi, hüquq-mühafizə və ya prokurorluq orqanlarının strukturunda yaradılır. Bu cür MKO-ların müsbət tərəfi ondadır ki, onlar tərəfindən həyata keçiriləcək araşdırma (tədqiqat) daha effektiv yollarla həyata keçirilə bilər.

Qarışıq tipli MKO-lar isə haqqında danışdığımız həm inzibati, həm də hüquq-mühafizə tipli MKO-lara aid funksiyaların qarışıq variantına malik olan orqanlardır.

²⁴² Bunla, hüquq-mühafizə orqanları, prokurorluq və cinayətlərin təqibi və araşdırılması üzrə fəaliyyət göstərən digər səlahiyyətli dövlət orqanlarıdır (bundan sonra – *müvafiq dövlət orqanları*).

²⁴³ FATF Təvsiyələri, t.26; Palermo Konvensiyası, m.7.b; 2003 Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası, m.14.b.

Ümumiyyətlə, MKO-lar öz spesifikasiyasına görə bütün digər dövlət orqanlarından xeyli fərqlənir. Doğrudur ki, MKO-nun bütün funksiyalarının analoqlarını digər dövlət orqanlarında tapmaq mümkündür, amma bu funksiyaların daha yoğun və qabarıq olması məhz MKO-da gözə çarpar. MKO-lar öz fəaliyyətlərinin spesifikasiyasına görə digər orqanlarla və hətta digər ölkələrin orqanları ilə daha sıx əməkdaşlıq içində olmalı, dövrü əsaslarla bir sıra dövlət və qeyri-dövlət orqanlarından məlumatlar almalı, öz təşəbbüsü ilə istənilən vaxt istənilən məlumata və mümkündürsə, məlumat bazalarına çıxış əldə edə bilməli, “*gizli istintaqlar*” aparmalı, mütəmadi və dərin təhlil etməli, yeni texnologiyalar və mübarizə üsulları üzərində işləməli, dövrü əsaslarla dövlət və qeyri-dövlət sektoru üçün metodologiyaların hazırlanmasında və yenilənməsində iştirak etməli, treninq və seminarlar keçirməli, ictimaiyyət üçün hesabatlar hazırlamalıdır. PY-yə qarşı mübarizədə MKO-nun rolu aparıcı olmalı, o bu mübarizədə dövlətdə əlaqələndirici funksiyasını da üstələməlidir.

Bir orqanda dövlətin bu qədər əhəmiyyətli funksiyalarının toplanması, təbii ki, bu orqanı korrupsiyaya həssas edir. Məhz buna görə də beynəlxalq standartların MKO-lara qoyduğu ən əsas tələb də odur ki, bu qurumlarda toplanan bütün məlumatlar etibarlı qaydada qorunsun, onların açıqlanması isə yalnız qanuna müvafiq qaydada mümkün olsun.²⁴⁴

Bununla əlaqədar qeyd etməyə dəyər ki, MKO tərəfindən məlumatların əldə edilməsi sorğusu ilə hər hansı bir dövlət orqanına və ya başqa ölkənin MKO-suna müraciət edilməsi yalnız və yalnız böyük hissəsi şübhəsiz təsdiqlənmiş əməliyyat (şəxs) barəsində olmalıdır. PY ilə əlaqəsi olması tam (və ya heç olmazsa 80 % nisbətində) təsdiqlənməmiş hər hansı şəxs və ya əməliyyat barədə sorğu edilməsi məlumatların etibarlı qorunması prinsipinə zidd olduğuna görə mənfəi nəticələrə səbəb ola bilər.

Beləliklə, MKO-nun əsas fəaliyyət predmeti məlumatlar (hər cür məlumatlar) olduğuna görə bu məlumatların mənbəyinin qanuniliyinə xüsusi diqqət yetirilməlidir, onları əldə etmə qayda və prosesi dəqiq qanunvericiliklə müəyyən edilməlidir. Birinci məqamla əlaqədar qeyd edilməlidir ki, MKO-nun üzərində işlədiyi məlumatların mənbəyi müəyyən hallarda tam qanuni olmaya da bilər. Təhlilin bu cür məlumatlar əsasında aparılıb-aparılmaması

²⁴⁴ **FATF**, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.44, b.26.7.

mübahisəlidir, amma əsas odur ki, gələcəkdə ehtimal olunan məhkəmə tərəfindən həmin məlumatlar nəzərə alınmasın və ümumiyyətlə məhkəmədə səslənməsin. Digər tərəfdən, hər hansı əməliyyat kifayət qədər şübhəli sayıldığı zaman onun barəsində məlumatlar müvafiq dövlət orqanına ötürülməlidir. Bununla belə, MKO-nun elə bir vəzifəsi olmamalıdır ki, o, müvafiq dövlət orqanının və ya hər hansı digər orqanın tələbi əsasında hər hansı məlumatı açıqlasın. Lakin dövlət orqanları tərəfindən sorğu ilə MKO-ya müraciət edilməsi sorğuda qeyd olunan məsələyə bu qurumun daha artıq diqqət yetirməsinə və əvvəllər qaranlıq olan məsələləri aydın etməsinə səbəb ola bilər.

Əməliyyatlar barədə məlumatlar MKO-ya daxil olduqdan sonra həmin əməliyyatlar barədə təhlil aparılır. Təhlil o məqsədlə aparılır ki, əməliyyatda cinayət işinin başlanması üçün kifayət qədər əsas olub-olmaması müəyyənləşdirilsin.

Bir çox ölkədə monitoring subyektləri tərəfindən təqdim edilən əməliyyatlar barədə məlumatların sayı həddindən artıq olduğuna görə²⁴⁵ bütün bu məlumatlar barədə təhlilin aparılması MKO-nun imkanları xaricində olur. Bu cür hallarda MKO öz daxilində müəyyən etdiyi meyarlara əsasən yalnız ilkin prioritet olan məlumatlar üzərində işləmək məcburiyyətində qalır. İlkin prioritetə, bir qayda olaraq, digər ölkələrin MKO-ları tərəfindən əldə edilmiş, habelə şübhəli əməliyyatlar barədə məlumatlar aiddir. Dərhal təhlil olunmayan məlumatlar isə ilkin prioritetli məlumatların növbəti təhlili prosesində və yaxud da əməliyyat və strateji təhlillərin aparılmasında əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Faktiki olaraq, bu cür məlumatlardan bir neçə ay və hətta bir neçə il sonra – yeni məlumatlar əldə olunduqdan və onlarla tutuşdurma aparmaq zərurəti ortaya çıxdıqdan sonra – istifadə edilə bilər.

İlkin məlumat daxil olduqdan sonra MKO tərəfindən əlavə məlumat toplanır. Əldə olunmuş məlumatların həcmi müəyyən həddə çatdıqdan sonra həmin məlumatların elektron bazalara daxil edilməsi zərurəti yaranır. Əks halda məlumatların təhlilinin çətin və qeyri-effektiv prosesə dönmək ehtimalı

²⁴⁵ Misaal üçün, 2004-cü ildə Moldova MKO-suna 25 000-dən artıq, 2007-ci ildə Rusiya MKO-suna isə 3 milyondan artıq şübhəli əməliyyatlar barədə məlumatlar təqdim edilmişdir (MONEYVAL, *Third Round Detailed Assessment Report on Moldova*, 02.10.2007; MONEYVAL, *Detailed Assessment Report on the Russian Federation*, 11.07.2008).

vardır. Bununla belə, yadda saxlanmalıdır ki, elektron baza və müvafiq proqram təminatları təhlil aparalarının işini yüngülləşdirə bilər, onların yerinə bu işi görə bilməz.

Şərti olaraq təhlil prosesini üç növə ayırmaq olar: taktiki, əməliyyat və strateji təhlillər.

Taktiki təhlil zamanı monitoring subyektlərindən əldə olunmuş məlumatlarla digər taktiki məlumatlar tutuşdurulur. Taktiki məlumatın əsas mənbəyini MKO-nun özündə yığılan məlumatlar, məlumata ümumi giriş imkanı olan mənbələr (şirkətlərin reyestri, auditor şirkətlərinin hesabatları, telefon bazaları, internet və s.), dövlət orqanlarının məlumat bazaları (vergi, ədliyyə, polis, immiqrasiya, gömrük, daşınar və daşınmaz əmlakın qeydiyyatı və s. bazalar), ilkin məlumatı təqdim etmiş monitoring subyektlərindən əldə olunmuş əlavə məlumatlar və digər ölkələrin MKO-ları tərəfindən təqdim edilmiş məlumatlar təşkil edir. İdealda MKO-nun digər dövlət orqanlarının məlumat bazalarına birbaşa çıxış imkanı da vardır.

Əməliyyat təhlili zamanı şübhəli şəxslərin ehtimal olunan davranışının proqnozlaşdırılması, araşdırılmalı olan yeni obyektlərin, subyektlə onunla əlbir olan digər şəxslər arasındakı münasibətlərin, istintaq ehtimallarının və kriminal xarakteristikaların müəyyən edilməsi və nəticədə əməliyyat-kəşfiyyat məlumatlarının hazırlanması məqsədilə taktiki məlumatlardan istifadə olunur. Faktiki olaraq əməliyyat təhlili araşdırma prosesinin davam etdirilməsini təmin edir. Məsələn üçün, əməliyyat təhlilinin metodlarından biri maliyyə profilinin müəyyən edilməsi əsasında qurulur. Burada şübhəli şəxsin faktiki maliyyə imkanlarını müəyyən və müvafiq sənədlərlə təsdiq edən müxtəlif məlumatlar toplanır. Şəxsin maliyyə statusu müəyyən edildikdən sonra onun gəlirləri ilə xərcləri arasında fərq tapılır. Şübhəlinin şəxsi aktivlərinin təhlili isə onun predikativ cinayətlərlə nə cür əlaqəsinin olduğuna dair ipucu verə bilər. Əməliyyat təhlili nəticəsində artıq əməliyyat-kəşfiyyat məlumatlarına dönməyən ilkin məlumatlar hüquq-mühafizə orqanlarına və ya prokurorluğa təqdim edilir.

Qeyd edilməlidir ki, MKO keçirdiyi bu cür təhlillərin effektivliyini adekvat ölçmək üçün onun gördüyü işin cinayət prosesinin davam etdirilməsində nə qədər uğurlu olduğunu daim izləməlidir, yəni, MKO müvafiq dövlət orqanlarına ötürdüyü məlumatların aqibətindən müəyyən müddət sonra xəbər tutmalıdır.

Strateji təhlil zamanı MKO-nun gələcəkdə ümumi fəaliyyət istiqamətlərinin müəyyən edilməsinə kömək edən bilik (strateji məlumatların) məcmusu formalaşdırılır. Strateji məlumatların əsas xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, bu cür məlumatlar ayrı-ayrı konkret məsələlərə deyil, yeni problem və tendensiyalara aiddir. Tələbatdan asılı olaraq, hər bir strateji təhlilin əhatə dairəsi geniş və ya dar ola bilər. Bura həm hər hansı konkret qrupda kriminal sxemlərin müəyyən edilməsi, həm də cinayət fəaliyyətinin yeni modellərinin geniş konsepsiyalarının hazırlanması daxil ola bilər. Bu iş daha geniş və hərtərəfli məlumatların daha təcrübəli analitiklər tərəfindən görülməsini tələb edir. Strateji təhlil nəticəsində, misal üçün, məlumatların təqdim edilməsi üzrə vəzifənin yeni monitoring subyektlərinin üzərinə qoyulması zərurəti müəyyən edilə bilər. Strateji təhlilin nəticələri, PY-yə qarşı mübarizə sahəsində müvafiq tədbirləri hazırlayan və ya bu sahədə əlaqələndirməni həyata keçirən digər dövlət orqanlarına da təqdim edilə bilər.

Məlumatların MKO-dan çıxmasına yalnız üç halda yol verilir: 1. şübhəli məlumatlar möhkəm əsaslarla təsdiqləndikdə və onlar əsasında istintaqın başlanması zərurəti yarandıqda – müvafiq dövlət orqanlarına göndərilir; 2. beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində sorğu edildikdə – müvafiq prosedura uyğun olaraq digər ölkələrin MKO-larına göndərilir;²⁴⁶ və 3. MKO öz fəaliyyəti zamanı monitoring subyektləri tərəfindən törədilmiş hüquqpozmaları müəyyən etdikdə və bunların əsasında inzibati və ya digər tədbirlərin görülməsi zərurəti yarandıqda – həmin monitoring subyektlərinə nəzarət edən orqanlara göndərilir.

Beləliklə, hər bir MKO-nun üç əsas funksiyası müəyyən edilir: 1. məlumatların toplanması; 2. məlumatların təhlili; 3. məlumatların müvafiq dövlət orqanlarına təqdim edilməsi. Bununla belə, MKO-nun digər funksiyaları da müəyyən edilə bilər: misal üçün, müvafiq sahədə 1. qanunvericiliyə riayət edilməsinə nəzarət; 2. əməliyyatların dayandırılması (dondurulması);²⁴⁷ 3. monitoring subyektlərinin əməkdaşları üçün təlim

²⁴⁶ Beynəlxalq əməkdaşlıq bərdə daha ətraflı mülahizələrimizi aşağıdakı "*Beynəlxalq əməkdaşlıq*" bölməsində irəli sürəcəyik (s.132).

²⁴⁷ Baxmayaraq ki, şübhəli əməliyyatlara münasibətdə dondurma tətbiq edilməsinə dair beynəlxalq tələblər mövcuddur, dondurmanın məhz MKO və yaxud da digər dövlət orqanı tərəfindən həyata keçirilməsinə dair bir tələb yoxdur. Ona görə də biz burada əməliyyatların dondurulması funksiyasını MKO-ların əsas olmayan funksiyalarına aid etmişik.

tədbirlərinin keçirilməsi; 4. tədqiqatların aparılması; 5. cəmiyyətin maarifləndirilməsi.

Azərbaycanda belə bir orqan artıq mövcuddur və PY üzrə şübhəsi təsdiqlənmiş əməliyyatlar barədə məlumatlar bu orqan tərəfindən müvafiq hüquq-mühafizə orqanlarına təqdim edilir. Maliyyə Monitorinqi Orqanı və ya daha dəqiq desək, Maliyyə Monitorinqi Xidməti (bundan sonra – **MMX**) Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı yanında yaradılmışdır.²⁴⁸ Etiraf edilməlidir ki, ümumilikdə Maliyyə Monitorinqi Xidmətinin səlahiyyətlərinə beynəlxalq standartların əsas tələblərinə uyğun hüquq və vəzifələr verilmişdir və yuxarıda MKO-larla əlaqədar toxunduğumuz prinsipial məqamlar bizim MMX-yə də aid edilə bilər.²⁴⁹ Yalnız qeyd edilməlidir ki, MMX-yə müəyyən nəzarət funksiyaları da verilmişdir. Belə ki, bəzi monitorinq subyektləri üzərində birbaşa nəzarət dövlətin digər orqanları tərəfindən deyil, birbaşa Xidmət tərəfindən həyata keçirilir.²⁵⁰ Bu şəxslərə lombardlar və daşınmaz əmlakın alqı-satqısı üzrə vasitəçilik xidmətlərini göstərən hüquqi şəxslər (rieltorlar) aid edilir.²⁵¹ Bununla belə, həmin şəxslər tərəfindən *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun* pozularsa, onlara qarşı “*inzibati və ya qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər tədbirlər*” yalnız məhkəmə tərəfindən tətbiq edilə bilər. Digər monitorinq subyektlərinə qarşı müvafiq tədbirlər isə tədbirin növündən asılı olaraq həm müvafiq nəzarət orqanları, həm də məhkəmələr tərəfindən tətbiq edilir.²⁵² Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, qanunvericiliyimizə əsasən, lombardların və rieltorların fəaliyyəti lisenziyalaşdırmaya tabe deyildir.

Etiraf edilməlidir ki, Azərbaycanda qarşısına bu cür ciddi vəzifələr qoyulmuş MKO kimi yeni bir qurum fəaliyyət göstərərək digər ölkələrin təcrübəsi də nəzərə alınmalıdır. Bu münasibətlə qeyd etməyə dəyər ki, bir çox digər ölkədə MKO-nun yaradılması cəmiyyətdə xoş təəssürat yaratmamışdı. Özal şirkətlər və fiziki şəxslər barədə maliyyə məlumatlarından sui-istifadə

²⁴⁸ Bax: *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanunun tətbiqi ilə bağlı Fərman*.

²⁴⁹ Bu barədə daha ətraflı bax: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 16 iyul tarixli 122 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş *Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı yanında Maliyyə monitorinqi xidməti haqqında Əsasnamə*.

²⁵⁰ Bu barədə daha ətraflı mülahizələrimizi aşağıdakı “*Nəzarət orqanları*” bölməsində irəli sürəcəyik (s. 87).

²⁵¹ Bax: *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun*, m. 4, 6.

²⁵² *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun*, m.17.6; *AR İnzibati Xətalər Məcəlləsi*, m.348.3.

ehtimalları ictimaiyyətdə qorxu yaratmış, MKO ilə əməkdaşlıq edilməsinin müştərilərinin mənfəətinə reaksiyasına səbəb ola biləcəyi maliyyə subyektlərində narahatlıq doğurmuşdur.

Fəaliyyətinin başlanğıcında MKO-ya etimad yox dərəcəsidir. Bu cür problemlər, əsasən, hüquq-mühafizə tipli MKO ilə əlaqədar ortaya çıxır; çünki elə görünür ki, MKO ilə əməkdaşlıq edən monitoring subyektləri istintaq və cinayət təqibi üzrə digər fəaliyyətlərdə iştirak edir. İnzibati tipli olduqda isə MKO-nun yaradılmasını dəstəkləməyən hüquq-mühafizə orqanları (prokurorluq) MKO ilə sıx əməkdaşlıq etməkdən çəkinir bilər.

Cəmiyyət və monitoring subyektləri tərəfindən etimadı olmayan heç bir MKO effektiv fəaliyyət göstərə bilməz. Ona görə də hər bir ölkədə ictimaiyyət MKO-nun əhəmiyyəti və maliyyə sistemi üçün faydası barədə məlumatlandırılmalıdır. Vaxt keçdikcə etimad müxtəlif yollarla qazanıla bilər. Bu yollardan birini monitoring subyektlərinin işçiləri ilə gündəlik əməkdaşlıq təşkil edir; MKO əməkdaşlarının professionallığı isə bu etimadı daha da möhkəmləndirəcəkdir. Etimadın yüksəldilməsinin digər bir yolu kütləvi informasiya vasitələri ilə işləməkdən keçir. Bu məqsədlə MKO-lar tərəfindən müxtəlif kitabça və bukletlər nəşr edilməli, məqalələr dərc olunmalı, müsahibələr təşkil edilməli, müxbirlərə əlavə məlumatlar təqdim olunmalıdır. Üçüncü tərəflərin hüquqlarının tam qorunması təmin edilməklə uğurla nəticələnən araşdırmalar barədə məlumatların açıqlanması ictimaiyyətin MKO-ya etimadını möhkəmləndirəcəkdir. Öz əməkdaşlarının təhlükəsizliyinin qorunması məqsədilə bir sıra ölkədə fəaliyyət göstərən MKO-lar kütləvi informasiya vasitələrindən çəkinməyə meyillidir. Bu halda MKO-lar birbaşa olmasa da, digər dövlət orqanları vasitəsilə PY-yə qarşı mübarizənin əhəmiyyəti barədə ictimaiyyəti məlumatlandırılmalıdır.²⁵³

PY-yə qarşı mübarizə kontekstində beynəlxalq standartlarda müvafiq dövlət orqanlarına da müəyyən tələblər irəli sürülür.²⁵⁴ Bütün bu tələblər cinayətlərin qarşısının alınması, aşkar təqib edilməsi, istintaq aparılması və bu kimi digər fəaliyyətlərin effektiv şəkildə göstərilməsinə yönəlir.

²⁵³ **BVF, Dünya Bankı, Financial Intelligence Units: An Overview**, 23.07.2004.

²⁵⁴ *FATF Təvsiyələri*, t. 27, 28.

b. Gömrük orqanları

Yuxarıda PY sxemləri barədə söz açarkən qeyd etmişdik ki, PY yalnız maliyyə sistemi vasitəsilə deyil, eyni zamanda, varidatın fiziki olaraq ölkədən çıxarılması və ölkəyə gətirilməsi yolu ilə də mümkündür. Məhz bu səhədəki PY risklərini minimuma endirmək məqsədilə beynəlxalq qurumlar tərəfindən ölkələrin bütün səlahiyyətli orqanlarına irəli sürülmüş tələblərdən başqa gömrük sistemində də özünəməxsus tələblər irəli sürülmüşdür. Bunlar, əsasən, aşağıdakılardır:

- Bəyannamə sisteminin tətbiq edilməsi;

Bununla əlaqədar ölkələrə iki bəyannamə sistemindən birinin və ya hər ikisinin tətbiq edilməsi təklif olunur: ya müəyyən məbləğdən²⁵⁵ yuxarı olan nağd pul vəsaitlərinin və adsız qiymətli kağızların²⁵⁶ ölkəyə gətirilməsi, yaxud ölkədən çıxarılması zamanı, ya da gətirilən/çıxarılan məbləğdən asılı olmadan gömrük orqanlarının səlahiyyətli şəxslərinin tələbi əsasında bəyannamə doldurulmalıdır. İkinci halda gömrük orqanlarının səlahiyyətli şəxsləri ya kəşfiyyat məlumatlarını, ya şübhələri və ya təsadüfi seçim əsasında bəyannamənin doldurulmasını tələb etməlidir.

Bəyannamə hər hansı əsaslarla doldurulmadıqda və ya bəyannamədəki məlumatların həqiqətə uyğun olmadığı aşkarlandıqda vəsaitlərin (adsız qiymətli kağızların) mənbəyi və təyinatı barədə daha ətraflı məlumat tələb edilməli, onların gətirilməsinin/çıxarılmasının isə müəyyən müddətə təxirə salınması qanunvericilik əsasında mümkün olmalıdır. Daşınan vəsaitlərin məbləği nəzərdə tutulmuş məbləğdən yuxarı olduqda və/və ya bəyannamədəki məlumatlar həqiqətə uyğun olmadıqda və/və ya PY-yə dair şübhələr olduqda vəsaitlər və vəsaitləri daşıyan şəxs barədə məlumatlar gömrük orqanlarında saxlanmalıdır.

Gömrük sərhədindən vəsaitlər deyil, qızıl, digər qiymətli metal və ya qiymətli daşlar daşınırsa və onların ölkəyə gətirilməsi/ölkədən çıxarılması qeyri-adi sxemlə həyata keçirilirsə, onların mənbəyi, təyinatı, daşınma məqsədi barədə əlavə məlumatlar tələb edilməlidir.

- Görəkli hallarda müvafiq sanksiyaların tətbiq edilməsi;

²⁵⁵ Bu məbləğin mümkün qədər aşağı olması tövsiyə olunur, amma hər bir halda o, 15 000 USD/EUR məbləğindən çox olmamalıdır.

²⁵⁶ İngiliscə olan "*currency and bearer negotiable instruments*" ifadəsini azərbaycanca "*nağd pul vəsaitləri və adsız qiymətli kağızlar*" kimi tərcümə etmişik.

Bəyannamədə həqiqətə uyğun olmayan məlumatlar aşkarlandıqda bəyannaməçiyə qarşı sanksiyalar tətbiq edilməlidir. Sanksiyalar PY ilə əlaqəsi olan vəsaitləri daşıyan şəxslərə münasibətdə də tətbiq edilir. Bəyannaməçi və ya vəsaitləri daşıyan şəxslər hüquqi şəxslərdirsə, sanksiyalar, eyni zamanda, həmin hüquqi şəxslərin rəhbər (məsul) şəxslərinə qarşı da tətbiq edilməlidir.

PY ilə əlaqəsi olan vəsaitləri daşıyan şəxslərə yuxarıda haqqında danışdığımız müsadirə və müvafiq prosessual hərəkətlər də tətbiq edilə bilər.

- Məlumatların MKO-ya təqdim edilməsi;

Bəyannamə sistemi nəticəsində əldə edilmiş məlumatlar MKO-ya təqdim edilməlidir. Məlumatların ya hamısı birbaşa, ya da yalnız şübhə doğuran vəsaitlərin daşınması hallarına dair məlumatlar təqdim edilməlidir.

- Ölkədaxili və beynəlxalq əməkdaşlığın həyata keçirilməsi;

Bir ölkənin gömrük orqanları ilə həm ölkə daxilindəki immiqrasiya və müvafiq digər orqanları arasında, həm də xarici ölkələrin səlahiyyətli orqanları arasında əməkdaşlıq əlaqələri daim olmalıdır.

c. Nəzarət orqanları

Nəzarət olunacaq təsisatlara görə nəzarət orqanları ikiye ayrılır – maliyyə təsisatlarına (o cümlədən kazinolara) nəzarət edən orqanlar (bunlar, bir qayda olaraq, dövlət orqanları olur) və digər təsisatlara nəzarəti həyata keçirən orqanlar (bunlar dövlət orqanı olmaya da bilər). Digər təsisatlara nəzarəti həyata keçirən orqanlarla müqayisədə maliyyə təsisatlarına nəzarət edən orqanlarla əlaqədar tələblər daha sərtir.²⁵⁷

Belə ki, beynəlxalq standartlara görə, maliyyə təsisatlarına effektiv nəzarətin tətbiqi məqsədilə onların lisenziyalaşdırılması və ya müvafiq dövlət qeydiyyatından keçirilməsi zəruri hesab edilir.²⁵⁸ Bu münasibətlə xüsusi vurğulanır ki, ölkədə ofşor bankların qeydiyyatdan keçirilməsi və ya belə bankların fəaliyyətlərinin davam etdirilməsi qadağan olunmalıdır. Nəzarət orqanları tərəfindən təmin edilməlidir ki, cinayətkarlar və onlarla əlbir olan

²⁵⁷ Bax: *FATF Təvsiyələri*, t. 18, 23, 29, 30.

²⁵⁸ Burada qeyd edilməlidir ki, lisenziyalaşdırılan orqan nəzarət edən orqan olmaya da bilər və əksinə, həm lisenziyalaşdırmamı (qeydiyyatı), həm də nəzarəti eyni orqan həyata keçirə bilər.

şəxslər maliyyə təsisatlarının paylarının əhəmiyyətli və ya nəzarət paketinə yiyələnmiş fayda sahibləri olmasın, yaxud da maliyyə təsisatlarında rəhbərlik funksiyalarını həyata keçirməsinlər; rəhbərlik funksiyalarını yalnız və yalnız “məqbul və lazımı” keyfiyyətlə²⁵⁹ malik şəxslər həyata keçirə bilsinlər.

Səlahiyyətli orqanlara yönəlmiş tələblərlə yanaşı, bütün nəzarət orqanlarına yönəlmiş əsas tələbləri dördə ayırmaq olar:

- Effektiv nəzarətin həyata keçirilməsi;

Qeyd edilir ki, bank sektoruna nəzarət edən orqanlar Bazel Komitəsinin,²⁶⁰ sığorta sektoruna nəzarət edən orqanlar Sığorta Sektoruna Nəzarət Orqanlarının Beynəlxalq Assosiasiyasının²⁶¹ və nəhayət, qiymətli kağızlar bazarına nəzarət edən dövlət orqanları Qiymətli Kağızlar üzrə Komissiyaların Beynəlxalq Təşkilatının²⁶² müəyyən etdiyi tələblərə uyğun nəzarət fəaliyyətlərini həyata keçirməlidirlər.²⁶³

Ümumiyyətlə, “*nəzarət*” dedikdə, həm daxili (yerlərdə), həm də xarici (təqdim olunmuş hesabatlar və digər sənədlər əsasında) nəzarət başa düşülür. Bu cür nəzarətlə isə ölkədə fəaliyyət göstərən bütün maliyyə təsisatları tərəfindən PY-yə qarşı mübarizə sahəsində müvafiq tədbirlərin görülməsinin müvafiq səviyyədə olub-olmaması yoxlanılmalıdır.²⁶⁴ Bu məqsədlə maliyyə təsisatlarına nəzarət edən orqanlar tərəfindən bu təsisatlarda mövcud olan müvafiq siyasət, daxili qayda və prosedurlar daim yoxlanmalı, hər hansı məsələnin araşdırılması ilə əlaqədar istənilən sənəd və ya məlumat tələb edilməlidir. Maliyyə təsisatları tərəfindən müvafiq nəzarət orqanlarına hər hansı məlumatın və ya sənədin verilməsi isə məhkəmənin qərarı olmadan

²⁵⁹ İngiliscə bu ifadə “*fit and proper*” kimi tanınır. Bunun hansı mənaya gəldiyinə misal olaraq bax: *AR Banklar haqqında Qanun*, m. 1 və 10.2.

²⁶⁰ Daha ətraflı bax: **Bazel Komitəsi**, *Core Principles for Effective Banking Supervision*, 1997 (www.bis.org/bcbs/index.htm).

²⁶¹ Daha ətraflı bax: **International Association of Insurance Supervisors (IAIS)**, www.iaisweb.org

²⁶² Daha ətraflı bax: **International Organization of Securities Commissions (IOSCO)**, www.iosco.org

²⁶³ Bax: sözügedən üç təşkilatın birgə forumunda işlənən sənəd, *Initiatives by the BCBS, IAIS and IOSCO to Combat Money Laundering and the Financing of Terrorism*, yanvar 2005.

²⁶⁴ Bu tələblər barədə daha ətraflı mülahizələrimizi aşağıdakı “*Monitoring subyektləri*” bölməsində irəli sürəcəyik (s. 90).

mümkün olmalıdır. Digər təsisatlara nəzarət edən orqanlar tərəfindən də müvafiq nəzarət həyata keçirilməli, lakin bu cür nəzarət risk-əsaslı olmalıdır.

- Gərəkli hallarda müvafiq sanksiyaların tətbiq edilməsi;

Monitoring subyektləri müvafiq tələblərə riayət etmədiyi təqdirdə nəzarət orqanları (və ya MKO) tərəfindən müvafiq sanksiyalar tətbiq edilməlidir.²⁶⁵ Sanksiyaların yalnız maliyyə təsisatlarının özlərinə münasibətdə deyil, həmçinin həmin maliyyə təsisatlarının rəhbər (məsul) şəxslərinə münasibətdə də tətbiqi mümkün olmalıdır. Bu məqsədlə maliyyə təsisatları və onların rəhbərləri üçün qanunvericiliklə məsuliyyət (mülki, inzibati və ya cinayət) müəyyən edilməlidir.

- Monitoring subyektlərinə öz vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə kömək edəcək müəyyən təlimatların və məlumatların hazırlanması;

Monitoring subyektlərinə PY-yə qarşı mübarizədə müvafiq tədbirlərin görülməsinə kömək edəcək müvafiq təlimatlar və ya rəhbərlik rolunu oynayacaq digər faydalı məlumatlar bütün nəzarət orqanları (eləcə də MKO) tərəfindən mütəmadi qaydada hazırlanıb təqdim edilməlidir. Bir qayda olaraq, bu cür faydalı məlumatlara PY-nin (yeni) texnika və üsulları, son dövr ərzində ölkədə PY-yə qarşı mübarizə sahəsində baş vermiş konkret hadisələr, hallar haqqında informasiya, həmçinin statistik məlumatlar daxildir.

Doğrudur ki, qeyri-müvafiq məlumatların açıqlanması PY ilə əlaqədar hazırda davam edən hər hansı istintaqa maneələr törədə bilər və yaxud da bank və ya digər sirlərin qorunması ilə əlaqədar qanunvericiliyə zidd ola bilər; lakin nəzərə alınmalıdır ki, düzgün və müvafiq məlumatların açıqlanması, əksinə, PY-yə qarşı mübarizəni daha da effektiv edə bilər. Belə ki, bu cür məlumatlar monitoring subyektlərinin (onların əməkdaşlarının) PY-yə qarşı mübarizə sahəsində ixtisaslaşmağa, əməliyyatların şübhəli olub-olmamasını müəyyən etmək üçün daha bilikli olmalarına təkan verməklə yanaşı, PY-yə qarşı effektiv mübarizənin məhz həmin şəxslər tərəfindən görülən müvafiq tədbirlərə görə mümkün olduğunu göstərməklə buna verilən dəyəərə işarə edir.²⁶⁶

²⁶⁵ FATF Təvsiyələri, t.17; **FATF**, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.42.

²⁶⁶ FATF Təvsiyələri, t. 25; Daha ətraflı bax: **FATF**, *Providing feedback to reporting financial Institutions and other persons - Best practice guidelines*,

- Fəaliyyət zamanı rastlaşdıqları şübhəli əməliyyatlar barədə məlumatların MKO-ya təqdim edilməsi.

Şübhəli əməliyyatlar barədə məlumatların MKO-ya ötürülməsi bir vəzifə kimi əsasən monitoring subyektləri üzərinə qoyulsa da, öz fəaliyyətində bu cür faktlarla rastlaşan nəzarət orqanları da bu işə görə cavabdehlik daşıyır.²⁶⁷

C. Monitoring subyektləri

Hər hansı bir istər fiziki, istərsə də hüquqi şəxsin maliyyə əməliyyatları həyata keçirmədən fəaliyyət göstərməsi mümkün deyildir. Bununla belə, PY-yə qarşı mübarizə kontekstində yalnız müəyyən şəxslərə və ya müəyyən meyarla uyğun olan şəxslərə beynəlxalq tələblər irəli sürülür. Belə ki, FATF Təvsiyələri ilə bu şəxslər maliyyə təsisatları (və onların xaricdəki törəmə təsisatları), müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatları və peşəkarları (MQTP)²⁶⁸ və digər təsisatlar və peşəkarlara bölünür (bundan sonra – **monitoring subyektləri**).

a. Maliyyə təsisatları və onların xaricdəki törəmə təsisatları

Maliyyə təsisatlarına sahibkarlıq fəaliyyəti çərçivəsində aşağıdakı hər hansı fəaliyyətlə məşğul olan və ya əməliyyatları həyata keçirən şəxslər daxildir:

1. qaytarılması şərti ilə əhalidən əmanətlərin və ya digər vəsaitlərin qəbul edilməsi;²⁶⁹
2. kreditlərin verilməsi;²⁷⁰
3. maliyyə lizinzi;²⁷¹

02.06.1998; **Avropa Birliyi**, *Report on Feedback on money laundering and terrorist financing cases and typologies*, 22.04.2008.

²⁶⁷ Üçüncü Direktiv, m. 25(1).

²⁶⁸ İngiliscə “*designated non-financial businesses and professions*” ifadəsini “*müəyyən qeyri-maliyyə müəssisə və peşəkarlar*” kimi tərcümə etmişik.

²⁶⁹ O cümlədən özəl bank xidmətləri.

²⁷⁰ Bir sıra digər kreditlərlə yanaşı, istehlak kreditləri, ipoteka kreditləri, reqress hüququ olan və ya olmayan faktoring, habelə kommersiya əqdlərinin maliyyələşdirilməsi (o cümlədən reqress hüququ olmayan veksellərin uçotu (ingiliscə “*forfeiting*”)).

4. pulların, qiymətli kağızların və ya qiymətli daşların (metalları) köçürülməsi və ya göndürülməsi;²⁷²
5. ödəniş vasitələrinin buraxılışı və idarə edilməsi (məsələn, kredit və depozit kartları, çeklər, yol çekləri, pul tapşırıqları və bank köçürmə vekselləri, elektron pullar);
6. maliyyə zamanətləri və öhdəlikləri;
7. aşağıda qeyd olunanlarla əməliyyatlar:
 - (a) pul bazarı alətləri ilə (çeklər, veksellər, depozit sertifikatları, törəmə qiymətli kağızlar və s.);
 - (b) xarici valyuta ilə;
 - (c) mübadilə kursu, faiz dərəcələri və indeksləri ilə əlaqədar olan vasitələrlə;
 - (d) köçürülmüş qiymətli kağızlarla;
 - (e) əmtəə fyuçərləri ilə.
8. qiymətli kağızların emissiyasında iştirak və bu emissiyalara aid maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi;
9. fərdi və kollektiv investisiya portfəllərinin idarə edilməsi;
10. digər şəxslərin adından nağd pul vəsaitlərinin və ya likvid qiymətli kağızların saxlanması və ya inzibati baxımdan müşayiəti;
11. digər şəxslərin adından aktivlərin və ya pul vəsaitlərinin investisiyası, inzibati baxımdan müşayiəti və ya idarə olunması;
12. həyat sığortası şəhadətnamələri və investisiyalarla bağlı olan digər sığorta şəhadətnamələrinin abunəsi və yerləşdirilməsi;²⁷³
13. pul və valyuta mübadiləsi.

²⁷¹ İstehlak məhsullarına aid olan maliyyə lizinqləri istisna olunur.

²⁷² Bura həm formal, həm də qeyri-formal sektorlar üzrə maliyyə fəaliyyətləri aiddir; misal üçün, "Western Union", "Moneygram" və s. kimi pulköçürmə sistemlərinin fəaliyyətləri (bax: *FATF-ın VI Xüsusi Təvsiyəsinin Şərh Qeydi*). Bura pul vəsaitlərinin köçürülməsi üçün maliyyə müəssisələrinin yalnız ismarış və digər sistemlərin təmin edilməsi ilə məşğul olan fiziki və ya hüquqi şəxslərin fəaliyyətləri aid deyildir (bax: *FATF-ın VII Xüsusi Təvsiyəsinin Şərh Qeydi*).

²⁷³ Bu fəaliyyətlər həm sığorta müəssisələrinə, həm də sığorta vasitəçilərinə (agentlərə, brokerlərə) şamil edilir.

İlk olaraq qeyd edilməlidir ki, sadalanmış fəaliyyətlərlə hər hansı hüquqi və hətda fiziki şəxslər də məşğul ola bilər. Bununla belə, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, PY-nin məhz böyük maliyyə müəssisələrində həyata keçirilməsi ən çox mənfəətli nəticələrə səbəb olur. Hər halda və həmçinin ona görə də hər hansı şəxsin yuxarıda sadalanan hər hansı fəaliyyəti epizodik və ya çox məhdud xarakter daşıyarsa və beləliklə, burada PY riski aşağıdırsa, PY-yə qarşı fəaliyyət üzrə tələblər belə şəxslərə tətbiq olunmaya da bilər.²⁷⁴ Bununla bağlı qeyd etmək istərdik ki, sadələşdirilmiş eyniləşdirmə tədbirlərinə məruz qalan aşağı riskli kimi əsaslandırılmış sahələrin risk səviyyəsinin müəyyən müddət sonra yüksəlib-yüksəlmədiyini mütəmadi qaydada yoxlayan mexanizmin olmasına dair tələb beynəlxalq sənədlərdə nəzərdə tutulmamışdır.²⁷⁵ FATF-ın tövsiyələri incələndikdən müəyyən olunur ki, maliyyə təsisatları üçün nəzərdə tutulmuş tələblər peşəkarlar üçün nəzərdə tutulmuş tələblərə nisbətən daha geniş və sərtidir; bu da, başa düşdüyümüz kimi, yenə də risk səviyyəsi ilə əlaqədardır.

Hər bir halda bir maliyyə təsisatına PY-yə qarşı tələblər tətbiq olunmalıdırsa, xarici ölkənin qanunvericiliyinin imkan verdiyi çərçivələrdə həmin maliyyə təsisatının sözügedən xarici ölkədəki törəmə təsisatına²⁷⁶ da müvafiq tələblər aid edilməlidir.²⁷⁷

İndi isə gəlin sadalanmış fəaliyyət növlərini ayrı-ayrılıqda incələyib Azərbaycanda onları həyata keçirən şəxslərin növlərini müəyyən edək. Əmanətlərin qəbulu, kreditlərin verilməsi və maliyyə lizinqi ilə məşğul olan şəxslər dedikdə, ilk olaraq banklar ağılımıza gəlir. Amma bu cür fəaliyyətlə təkcə banklar məşğul olmur. Kreditlərin verilməsi ilə həmçinin lombardlar və bank olmayan digər kredit təşkilatları da məşğuldur. Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən, hansı müəssisələr və ya şəxslər hansı fəaliyyət növləri ilə məşğul ola bildiklərini sadələşdirilmiş şəkildə görmək üçün tərtib etdiyimiz cədvələ baxaq (bax: *Cədvəl I*).

²⁷⁴ FATF Təvsiyələri, lüğət.

²⁷⁵ Beynəlxalq sənədlərin kodifikasiyasında iştirak edən şəxslər tərəfindən bu cür tələbin də nəzərdən keçirilməsini təklif edərdik.

²⁷⁶ Burada "törəmə təsisatı" dedikdə, paylarının yarısından çoxu baş təsisata aid olan təsisat başa düşülür.

²⁷⁷ Xarici ölkənin qanunvericiliyi ilə buna imkan verilmirsə, bu barədə məlumat baş maliyyə təsisatının yerləşdiyi ölkənin müvafiq dövlət səlahiyyətli orqanlarına xəbər verilməlidir (*FATF Təvsiyələri*, t.22).

Cədvəlin sol tərəfində FATF Təvsiyələri ilə maliyyə institutlarının səciyyəvləndiyi fəaliyyət növləri, cədvəlin üst hissəsində isə Azərbaycan qanunvericiliyi çərçivəsində bu fəaliyyət növləri ilə məşğul ola bilən şəxslər yer alır. Cədvəl incələyərkən nəzərə alınmalıdır ki, cədvəldə yer alan şəxslər yalnız göstərilən fəaliyyət növləri ilə deyil, cədvəldə nəzərdə tutulmuş digər fəaliyyətlərlə də məşğul ola bilərlər. Lakin bu fəaliyyətlər çox məhdud və müəyyən məqsədlərə xidmət edən çərçivələr içində olduğuna görə onları ayrıca göstərmək tərəfimizdən lüzumsuz bilinmişdir.

b. Müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatları və peşəkarları (MQTP)

FATF Təvsiyələrinə görə, MQTP-yə ölkədə fəaliyyət göstərən, demək olar ki, bütün hüquqi və sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən bütün fiziki şəxslər aiddir.

MQTP-yə bu cür şəxslər aid edilsə də, bütün bu şəxslərə hər bir halda FATF Təvsiyələrinin tələbləri aid edilmir. Bu tələblər yalnız bəzi hallarda, əsasən də şəxs müəyyən maliyyə əməliyyatları həyata keçirdiyi halda tətbiq olunmalıdır.

MQTP-yə aid şəxslərin və bu şəxslərə münasibətdə hansı hallarda FATF Təvsiyələrinin tətbiq edilməli olduğunu göstərən siyahı aşağıdakıdır:

1. kazinolar (o cümlədən internet-kazinoları) – müəyyən həcmdən yuxarı olan məbləğdə²⁷⁸ maliyyə əməliyyatlarının²⁷⁹ həyata keçirilməsi ilə müştərilərin əlaqəsi olduqda;
2. rieltorlar²⁸⁰ – öz müştəriləri üçün daşınmaz əmlakın alqı-satqısı üzrə əməliyyatların aparılmasında iştirak etdikdə;
3. qiymətli metallar və qiymətli daşlar üzrə dilerlər – müəyyən həcmdən yuxarı olan məbləğdə²⁸¹ nağd pul vəsaiti ilə maliyyə əməliyyatlarının²⁸² həyata keçirilməsi ilə müştərilərin əlaqəsi olduqda;

²⁷⁸ Bu həcm 3 000 USD/EUR məbləğə bərabər olmasa tövsiyə edilir (*FATF-in 5, 12 və 16-cı Təvsiyələrinin Şərh Qeydləri*).

²⁷⁹ Burada “maliyyə əməliyyatları” dedikdə, müəyyən edilmiş həcmdən yuxarı tək bir əməliyyat və ümumi məbləği müəyyən edilmiş həcmdən yuxarı bir-biri ilə əlaqəsi olan bir neçə əməliyyat başa düşülür.

²⁸⁰ Daşınmaz əmlakla əməliyyatlar üzrə agentlər.

²⁸¹ Bu həcm 15 000 USD/EUR məbləğə bərabər olmasa tövsiyə edilir (*FATF-in 5, 12 və 16-cı Təvsiyələrinin Şərh Qeydləri*).

4. vəkillər, notariuslar, hüquqi xidmət göstərən digər müstəqil mütəxəssislər, habelə mühasiblər (auditorlar)²⁸³ – aşağıda sadalanan fəaliyyət növlərinə münasibətdə öz müştəriləri xeyrinə əməliyyatları həyata keçirməyə hazırlaşdıqda və ya həyata keçirdikdə:
 - a. daşınmaz əmlakın alqı-satqısı;
 - b. müştərinin pul vəsaitlərinin, qiymətli kağızlarının və ya digər əmlakının idarə edilməsi;
 - c. bank, əmanət və ya qiymətli kağızlar hesablarının idarə edilməsi;
 - d. şirkətlərin təsis edilməsi, fəaliyyət göstərilməsi və ya idarə olunması üçün vəsaitlərin yığılmasının təşkil edilməsi;
 - e. hüquqi şəxslərin təsis edilməsi, fəaliyyətinin yürüdülməsi və ya idarə olunması, eləcə də müəssisələrin alqı-satqısı;
5. Trastlar²⁸⁴ və korporativ xidmətləri göstərən şəxslər – belə şəxslərə hazırkı Tövsiyələrin heç bir digər müddəası ilə əhatə olunmayan və öz sahibkarlıq fəaliyyəti qismində üçüncü şəxslərə aşağıda sadalanan xidmətlərdən biri və ya bir neçəsini göstərən bütün fiziki və hüquqi şəxslər aid edilir:
 - a. hüquqi şəxslərin yaradılması üzrə agent qismində fəaliyyət göstərilməsi;
 - b. şirkətin direktoru, katibi və ya ortaqlığın tərəfdaşı və yaxud da digər hüquqi şəxslərdə oxşar vəzifələr qismində fəaliyyət göstərilməsi (yaxud bu vəzifələrin qismində digər şəxslərin fəaliyyət göstərmələrinin təşkil edilməsi);
 - c. şirkət, ortaqlıq, yaxud hər hansı digər hüquqi şəxs və ya təsisat üçün qeydiyyatdan alınmış ofisin, hüquqi ünvanın və ya yerin, poçt və ya inzibati ünvanın təşkil edilməsi;

²⁸² Burada da “*maliyyə əməliyyatları*” dedikdə, müəyyən edilmiş həcmdən yuxarı tək bir əməliyyat və ümumi məbləği müəyyən edilmiş həcmdən yuxarı bir-biri ilə əlaqəsi olan bir neçə əməliyyat başa düşülür.

²⁸³ Bu şəxslərə təkbaşına və ya peşəkar firmalarla əməkdaşlıq edən və yaxud da həmin firmalar adından, lakin peşəkar xidmətini başqaları üçün göstərən şəxslər aiddir. Bu şəxslərə nə digər fəaliyyətlə məşğul olan müəssisələrdə qulluq edən “daxili” mütəxəssislər, nə də pulların yuyulması üzrə tədbirlərin artıq şamil oluna bildiyi dövlət müəssisələrində çalışan mütəxəssislər aiddir.

²⁸⁴ İngiliscə “*trust*”.

- d. ekspress trustların²⁸⁵ himayədar qismində fəaliyyət göstərməsi (yaxud himayədar qismində fəaliyyət göstərilməsi üçün digər şəxslərin fəaliyyət göstərmələrinin təşkil edilməsi);
 - e. başqa şəxs üçün nominal səhmdar kimi fəaliyyət göstərilməsi (yaxud nominal səhmdar qismində fəaliyyət göstərilməsi üçün digər şəxslərin fəaliyyət göstərmələrinin təşkil edilməsi).
- yuxarıda sadalanan fəaliyyət növlərinə münasibətdə öz müştəriləri xeyrinə əməliyyatları həyata keçirməyə hazırlaşdıqda və ya həyata keçirdikdə.

Yalnız qabaqcadan onu da qeyd etmək lazımdır ki, kazino və rieltorlara münasibətdə tətbiq olunan tələblər digər MQTP şəxslərinə nisbətən daha azdır. Vəkillərə, notariuslara, hüquqi xidmət göstərən digər müstəqil mütəxəssislərə, habelə mühasiblərə münasibətdə tələblər isə yalnız müəyyən şərtlər altında tətbiq oluna bilər.²⁸⁶

Kazino və ümumiyyətlə demək olar ki, bütün qumar oyunları ölkəmizdə birmənalı qadağan edilmişdir.²⁸⁷ Bununla belə, internet-kazinoları qadağan edən bir tələb yoxdur. Ölkəmizdə internet-kazinoların fəaliyyətini təmin edən şirkətlərin mövcud olub-olmaması barədə rəsmi məlumat olmasa da, belə şirkətlərin gələcəkdə ortaya çıxma biləcək riski nəzərə alınıb PY-yə qarşı mübarizə kontekstində indidən müvafiq tədbirlər görülməlidir.

Ölkəmizdə notariat vəkillik və auditorların fəaliyyətləri lisenziyalandırılmalı olan fəaliyyətlərdir. Bunlara lisenziyalarnın verilməsi və nəzarətin həyata keçirilməsi aşağıdakı qurumlar tərəfindən həyata keçirilir:

²⁸⁵ İngiliscə “*express trust*” – tərəflərin xüsusi məqsədləri üçün yaradılan trustların bir növü kimi başa düşülməlidir (Daha ətraflı bax: **FATF**, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.80) .

²⁸⁶ Bu barədə daha ətraflı mülahizələrimizi aşağıdakı “*Monitorinq subyektlərinə yönəlmiş tələblər*” bölməsində irəli sürəcəyik (s. 100).

²⁸⁷ Bax: *Azərbaycan Respublikasında iqtisadi cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı*, 27.01.2008.

Fəaliyyətlər	Qurumlar
Notariat	Ədliyyə Nazirliyi ²⁸⁸
Vəkillik ²⁸⁹	Vəkillər Kollegiyası
Auditor	Auditorlar Palatası

Qeyd: Qanunvericiliyimizə əsasən Vəkillər Kollegiyası və Auditorlar Palatası qeyri-dövlət və müstəqil orqanlardır.²⁹⁰

Rieltorlar,²⁹¹ vəkillər və notariuslardan başqa hüquqi xidmət göstərən digər müstəqil mütəxəssislər, mühasiblər, trastlar və korporativ xidmətlər göstərən şəxslər ölkəmizdə, faktiki olaraq, hər cür hüquqi şəxs və ya fərdi sahibkar qismində fəaliyyət göstərə bilər. Qanunvericiliyimizdə bu cür şəxslər ayrı növ hüquqi (və ya fiziki) şəxslər kimi müəyyən edilməyə də, dövlət qeydiyyatından (kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olmaq məqsədilə hüquqi və fiziki şəxslər üçün Vergilər Nazirliyindən, qeyri-kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olmaq məqsədilə hüquqi şəxslər üçün Ədliyyə Nazirliyindən) keçəndən sonra müvafiq fəaliyyəti sərbəst göstərə bilərlər. Yəni, faktiki olaraq belə şəxslər, misal üçün, həm məhdud məsuliyyətli cəmiyyət, həm açıq/qapalı səhmdar cəmiyyət, həm də sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər ola bilər.

Eyni mülahizələrimizi qiymətli metallar və qiymətli daşlar üzrə dilerlərə münasibətdə də irəli sürə bilərik. Lakin nəzərə alınmalıdır ki,

²⁸⁸ *Notariat haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*, m.4, 14.

²⁸⁹ 16.12.2009-cu il tarix üçün Vəkillər Kollegiyasının 778 üzvü vardı (www.barassociation.az/az/, 16.12.2009).

²⁹⁰ Daha ətraflı bax: *Vəkillər və vəkillik haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*; *Auditor Xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*; Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 19.09.1995-ci il tarixli 1115 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş *Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası haqqında Əsasnamə*.

²⁹¹ Ölkəmizdə bunlar daha çox “makler” adı ilə tanınır. (Mənşəyi Alman dili olan “makler” sözü “vasitəçi” kimi tərcümə edilsə də, əksər ölkələrdə həmin termindən daha çox qiymətli kağızlar bazarında istifadə olunur. İngilis dilində bu terminə “broker” deyilir.)

qiymətli metallar və qiymətli daşlar üzrə dilerlər dedikdə müəyyən həcmdən yuxarı məbləğdə nağd pul vəsaiti ilə maliyyə əməliyyatları həyata keçirən fiziki və ya hüquqi şəxslər başa düşülür. Ölkəmizdə bu cür əməliyyatlar isə nəinki Mülki Məcəllədə nəzərdə tutulmuş hüquqi və sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər, həm də banklar və qiymətli kağızlar bazarının peşəkar iştirakçıları tərəfindən həyata keçirilə bilər.²⁹² Təsnifatımıza əsasən (bax: *Cədvəl 1*), banklar və qiymətli kağızlar bazarının peşəkar iştirakçıları maliyyə təsisatlarına aid edildiyinə görə, onların MQTP-nin siyahısına daxil edilməsi düzgün olmazdı. Bundan başqa, nəzərə alınmalıdır ki, qanunvericiliyimizə əsasən, PY-yə qarşı müvafiq tələblər yalnız “*qiymətli daşların, qiymətli metalların, o cümlədən qiymətli daşlardan və ya qiymətli metallardan hazırlanmış zərgərlik və ya digər məişət məmulatlarının alqı-satqısı ilə məşğul olan hüquqi şəxslərə*”²⁹³ aid edilir, yəni, bunlara fiziki şəxslər aid deyildir. Bununla belə, bu cür şəxslərə irəli sürülən tələblər beynəlxalq standartların irəli sürdüyü tələblərdən daha sərtidir. Belə ki, beynəlxalq standartlara əsasən, bu cür şəxslərə münasibətdə PY-yə qarşı mübarizə sahəsindəki tədbirlər həmin şəxslər tərəfindən yalnız müəyyən həcmdən yuxarı məbləğdə və yalnız nağd pul vəsaiti ilə maliyyə əməliyyatları həyata keçirildiyi halda tətbiq olunmalıdır. Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən isə, belə tədbirlər həmin şəxslərə münasibətdə hər bir halda tətbiq edilməlidir.

Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, qiymətli metallar və qiymətli daşlar üzrə əməliyyatların aparılması üçün lisenziya alınmalıdır.²⁹⁴ Ölkəmizdə bu cür əməliyyatların lisenziyalaşdırılması vəzifəsi Maliyyə Nazirliyinə, əməliyyatlarla məşğul olan şəxslərin fəaliyyətinə nəzarət funksiyası isə əməliyyatın və onunla məşğul olan şəxsin növündən asılı olaraq Maliyyə Nazirliyinə (o cümlədən Dövlət Əyar Palatasına), Mərkəzi Banka və Dövlət Gömrük Komitəsinə həvalə edilmişdir.²⁹⁵ PY-yə qarşı

²⁹² Daha *Qiymətli metallar və qiymətli daşlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*, m.5, 16.

²⁹³ Bax: *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun*, m.4.0.8.

²⁹⁴ *Qiymətli metallar və qiymətli daşlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*, m.13.

²⁹⁵ *Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi haqqında Əsasnamə*, m. 2, 3; *Azərbaycan Respublikasında qiymətli metallarla əməliyyatların aparılması və əqdlərin bağlanması Qaydaları*, m. 2, 4.

mübarizə kontekstində isə nəzarət funksiyası yalnız Maliyyə Nazirliyinə verilmişdir.²⁹⁶

c. Digər təsisatlar və peşəkarlar

FATF Təvsiyələrinə görə, ölkələr tərəfindən MQTP-nin siyahısında nəzərdə tutulmamış, lakin PY/TM riski ilə səciyyələnən digər təsisat və peşəkarlara münasibətdə də PY-yə qarşı mübarizə kontekstində tədbirlər müəyyən edilməlidir.²⁹⁷

Müxtəlif ölkələrin qanunvericiliyi incələndikdən sonra deyə bilərik ki, bu cür təsisatlara, misal üçün, idman (futbol) klubları,²⁹⁸ avtosalonlar, turizm agentlikləri, restoranlar, lotereya və digər qumar oyunlarını həyata keçirən, tarixi, sənət əsərləri və antik malların kolleksiyası və alqı-satqısı ilə məşğul olan şəxslər aid edilə bilər.

Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən, bu cür təsisatlara lotereya, dini və qeyri-hökumət təşkilatları aid edilmişdir.²⁹⁹ Bunlara nəzarət aşağıdakı qurumlar tərəfindən həyata keçirilir:

Cədvəl III

Təşkilatlar	Nəzarət Qurumları
Lotereya	Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsi
Dini	Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi
Qeyri-hökumət	Ədliyyə Nazirliyi

Qeyd: Qanunvericiliyimizə əsasən, dini təşkilatların qeydiyyatı həyata keçirilsə də, onların fəaliyyəti lisenziyalaşdırmaya tabe deyildir.³⁰⁰

²⁹⁶ Bax: *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun*, m.6.1.3; *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanunun tətbiqi ilə bağlı Fərman*, m.4.4.

²⁹⁷ *FATF Təvsiyələri*, t.20.

²⁹⁸ Eyni zamanda bax: **FATF**, *Report on Money Laundering through the Football Sector*, iyul 2009.

²⁹⁹ Bax: *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun*, m.4. Onu da qeyd etməliyik ki, qeyri-kommersiya təşkilatlarının TM-də iştiraklarının qarşısının alınması məqsədilə dövlətlər tərəfindən müvafiq normativ xarakterli aktlar qəbul edilməlidir (FATF-in Xüsusi Təvsiyələri, t.VIII).

d. Monitoring subyektlərinə yönəlmiş tələblər

FATF Təvsiyələri incələndikdən sonra, dövlət vasitəsilə bir sıra monitoring subyektlərinə yönəlmiş tələbləri əhəmiyyət dərəcəsinə görə üç əsas kateqoriyaya ayırmaq olar:

Cədvəl IV

Tələblər	Birinci dərəcəli ³⁰¹	İkinci dərəcəli	Üçüncü dərəcəli
Maliyyə təsisatları (xaricdəki törəmə təsisatları) və MQTP üçün	<ol style="list-style-type: none"> Eyniləşdirmə tədbirlərinin görülməsi (t.5). Müvafiq sənədlərin qorunub saxlanması (t.10). Şübhəli əməliyyatlar barədə məlumatların MKO-ya ötürülməsi (t.13). 	<ol style="list-style-type: none"> Siyasi əhəmiyyətli şəxslərlə əlaqədar gücləndirilmiş eyniləşdirmə tədbirlərinin görülməsi (t.6). İnkişafda olan yeni texnologiyalardan PY təhdidinin gələ bildiyinin nəzərə alınması (t.8). Mürəkkəb, qeyri-adi çoxşaxəli və ya qeyri-adi sxemləri olan əməliyyatlara xüsusi diqqət yetirilməsi (t.11). MKO-ya məlumatların təqdim edilməsi barədə məlumatın açıqlanmaması (t.14.b); Daxili nəzarət sistemlərinin yaradılması (t.15); FATF Təvsiyələrini lazımi səviyyədə yerinə yetirməyən dövlətlərin fiziki və ya hüquqi şəxslərlə əlaqədar işgüzar münasibətlərə və ya 	-

³⁰⁰ Bax: *Azərbaycan Respublikasının Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi haqqında Əsasnamə*, b.12.

³⁰¹ Birinci kateqoriyaya sadalanmış tələblər tam olaraq deyil, onların yalnız əsas elementləri aiddir (*FATF Təvsiyələrinin Şərh Qeydi*, Ümumi müddəalar).

		<p>əməliyyatlara xüsusi diqqət yetirilməsi (t.21).</p> <p>7. Üçüncü tərəfin həyata keçirdiyi eyniləşdirmə tədbirlərinin nəticələrinə etibar edilməsi ilə əlaqədar tələblər (t.9).</p>	
<p>Yalnız maliyyə təsisatları (və xaricdəki törəmə təsisatları) üçün</p>	–	<p>1. Xarici müxbir münasibətləri ilə əlaqədar əlavə eyniləşdirmə tədbirlərinin görülməsi (t.7).</p> <p>2. Ofşor banklarla əlaqələrin yaradılmasının qadağan edilməsi (t.18).</p> <p>3. Vəsaitləri köçürən şəxs (adı, ünvanı, hesab nömrəsi) və köçürməni müşayiət edən ismarış barədə dolğun və etibarlı məlumatların təqdim edilməsi və həmin məlumatların həyata keçirilən köçürmənin bütün mərhələlərində köçürmə və ismarışla müşayiət etdirilməsinin təmin edilməsi.</p> <p>– Vəsaiti köçürən şəxs barədə dolğun məlumatları (adı, ünvanı, hesab nömrəsi) ehtiva etməyən şübhəli pul köçürmələrinə xüsusi diqqət yetirilməsi və monitoring edilməsi (t.VII).</p>	<p>1. Müəyyən həcmdən yuxarı olan məbləğdə³⁰² həyata keçirilmiş əməliyyat-lar barədə məlumat-ların milli mərkəzi agentliyə ötürülməsi (t.19).</p>

³⁰² Bu həcm FATF tərəfindən müəyyən edilməmişdir. Həcmın müəyyən edilməsi hər bir dövlətin öz ixtiyarına buraxılsa da, onun müəyyən edilməsində ölkənin maliyyə vəziyyəti və ən əsası, risk faktoru nəzərə alınmalıdır.

<p>Digər təsisatlar və peşəkarlar üçün</p>	<p>–</p>	<p>–</p>	<p>Dövlətin mülahizəsindən asılı olaraq FATF-in müvafiq tələblərinin yerinə yetirilməsi (t.20).³⁰³</p>
---	----------	----------	---

Müvafiq FATF tövsiyələrinin ən əhəmiyyətli olan birinci dərəcəli tələblər kateqoriyasına aid edilməyimizin səbəbi həmin tövsiyələrin ölkənin qanunvericilik orqanı tərəfindən təsdiqlənmiş qanun və ya qaydalarda nəzərdə tutulması tələbinin olmasıdır. Müvafiq FATF tövsiyələrinin ikinci dərəcəli tələblər kateqoriyasına aid edilməyimizin səbəbi isə həmin tövsiyələrin ölkənin qanun, qaydaları və yaxud digər səlahiyyətli orqanlar tərəfindən təsdiqlənmiş normativ hüquqi aktlarında nəzərdə tutulması tələbinin olmasıdır.³⁰⁴ Nəhayət, 19 və 20-ci tövsiyələrin bütövlükdə üçüncü dərəcəli tələblər kateqoriyasına aid edilməyimizin səbəbi həmin tövsiyələrdə birbaşa monitorinq subyektlərinə və ya ümumiyyətlə dövlətə yönəlmiş qəti tələblərin olmaması, sadəcə nəzərdə tutulmuş məsələlərə dövlətlər tərəfindən “*baxılması*”³⁰⁵ tələbinin olmasıdır.

Bununla belə, qeyd edilməlidir ki, tövsiyələrin birinci və ya ikinci dərəcəli tələblərə aid edilməsindən asılı olmadan, hər bir tövsiyənin ayrı-ayrı elementləri ikinci və üçüncü dərəcəli tələblərə də aid edilə bilər.

PY-yə qarşı mübarizənin təməlini təşkil edən birinci kateqoriyaya aid tələblərdən biri müştərilərin eyniləşdirmə zərurətidir. Bu münasibətlə bütün

³⁰³ Dövlətlər tərəfindən öz mülahizələrinin digər təsisatlar və peşəkarların risk dərəcəsiindən asılı olaraq irəli sürülməsi *FATF Tövsiyələrinin* məntiqinə uyğun olardı.

³⁰⁴ Bax: *FATF Tövsiyələrinin Şərh Qeydi*, Ümumi müddəalar. 2; *FATF, Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.10, par.24.

³⁰⁵ İngilis dilində qəti tələbi nəzərdə tutmayan bu cür ifadələr “*should consider*” kimi işlənir.

maliyyə təsisatlarına anonim hesabların və ya aşkar surətdə uydurma adlara açılmış hesabların aparılması qadağan edilmişdir. Beynəlxalq standartlara görə, təsisatlar nəinki öz müştərilərini mümkün qədər dərindən eyniləşdirməli, həm də fayda sahiblərinin ³⁰⁶ kim olduğunu müəyyənləşdirməlidir. ³⁰⁷ Baxmayaraq ki, eyniləşdirmə zərurəti yalnız müəyyən hallarda tələb olunur (məsələn üçün, biznes əlaqələri qurulduğu və ya biznes əlaqələri qurulmadan əməliyyatda müəyyən həcmdən yuxarı olan məbləğdə ³⁰⁸ pul vəsaitlərindən istifadə edildiyi hallarda), müştərilərin eyniləşdirilməsi PY-yə və TM-ə dair şübhələr olduğu hər bir halda tələb olunur. ³⁰⁹

Sual yarana bilər ki, PY-yə və ya TM-ə dair şübhələr olmadığı təqdirdə eyniləşdirmənin həyata keçirilməsi nə qədər məqsəduyğundur. Bununla əlaqədar deyə bilərik ki, mübarizə “nominal” deyil, riskyönümlü və ya başqa sözlə desək, risk-əsaslı olmalıdır. ³¹⁰ Şübhələr olmasa da, əməliyyatın və ya işgüzar münasibətin həcmi nə qədər böyükdürsə və ya əhəmiyyətlidirsə, ehtimal edilən zərərin böyük olacağına dair də bir o qədər ehtimal (risk) mövcuddur. Risk isə nə qədər böyükdürsə, onun qarşısını ala biləcək eyniləşdirmə tədbirləri də o qədər geniş olmalıdır. ³¹¹

³⁰⁶ İngiliscə “*beneficial owners*”. Fayda sahibi barədə daha irəlidə söz edəcəyik. Bəri başdan onu da qeyd edək ki, bu anlayış qanunvericiliyimizdə “*benefisiar*” kimi tərcümə edilmişdir.

³⁰⁷ Bundan sonra müştəridən söz açılarkən, eyni zamanda, fayda sahibi də nəzərdə tutulacaqdır.

³⁰⁸ Bu həcm 15 000 USD/EUR məbləğə bərabər olması tövsiyə edilir (*FATF-in 5, 12 və 16-cı Təvsiyələrinin Şərh Qeydləri*).

³⁰⁹ *FATF Təvsiyələri*, t.5.

³¹⁰ Bu barədə daha ətraflı aşağıdakı “*Risk əsaslı yanaşma*” bölməsində söz edəcəyik (s. 113). Həmçinin daha ətraflı bax: **FATF**, *Guidance on the risk-based approach to combating money laundering and terrorist financing*, 2007; *FATF Təvsiyələri*, t.24.b; *Bazel Komitəsinin 85 nömrəli sənədinə əlavə, General Guide to Account Opening and Customer Identification*, fevral 2003, b.4.

³¹¹ Bu münasibətlə monitorinq subyektləri üçün qeyd edərdik ki, müştəridən geniş məlumatın nisbətən asan olaraq alınması müştəri ilə ilk əlaqəyə girdiyi zaman mümkün olur. Aşağıdakı bölmədə görəcəyimiz kimi, müştəri barədə məlumat nə qədər çox əldə olunursa, həmin müştəri bir o qədər az riskli hesab olunur. Lakin eyni zamanda, monitorinq subyekti müştərisi barədə nə qədər çox məlumata malikdirsə, həmin müştəriyə görə bir o qədər çox məsuliyyət daşıyır (**D.Telesklaf**, “*Pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizəyə dair bank nümayəndələri üçün*” seminarın materialları, Bakı, 03.09.2009).

Bundan savayı, eyniləşdirmə tədbirlərinin dərinliyi müştəridən-müştəriyə dəyişə bilər. Məsələn üçün, siyasi əhəmiyyət kəsb edən şəxslərdən³¹² normal eyniləşdirmə üçün tələb olunan məlumatlardan başqa, istifadə olunan pul vəsaitlərinin mənbəyinin müəyyənləşdirilməsi də tələb olunur.³¹³ Xüsusi eyniləşdirmə tədbirlərinin görülməsi maliyyə təsisatlarının xarici banklarla müxtəbir münasibətlərə girdikləri zaman da tələb olunur.³¹⁴ Bununla əlaqədar maliyyə təsisatları, ofşor banklarla müxtəbir bank münasibətlərinə girməməli, hesabların bu cür ofşor banklar tərəfindən istifadə edilməsinə imkan verən xarici maliyyə təsisatları ilə əlaqələr qurmamalıdır.³¹⁵

Eyniləşdirmə hallarda sadələşdirilmiş eyniləşdirmə tədbirlərinin görülməsi də mümkündür. Məsələn üçün, pensiya ayrımalarının məsələn tutulması və ya cüzi miqdarda həyat sığortası şəhadətnamələri ilə əməliyyatlar həyata keçirildiyi zaman sadələşdirilmiş eyniləşdirmə tədbirləri də tətbiq oluna bilər.³¹⁶

Ümumiyyətlə, eyniləşdirməni eyniləşdirmə tədbirlərindən fərqləndirmək lazımdır.³¹⁷ Əgər eyniləşdirmə deyəndə yalnız müştəri və fayda sahibinin kimliklərinin (adı, soyadı, doğulduğu yeri, tarixi vətəndaşlığı, ünvanı və s. məlumatlar) müəyyənləşdirilməsi nəzərdə tutulursa, eyniləşdirmə tədbirləri deyəndə eyni zamanda eyniləşdirmə nəticəsində əldə edilmiş məlumatların mütəmadi qaydada həqiqətə uyğun olub-olmamasının yoxlanılması, müştəri profilinin və risk kateqoriyasının müəyyən edilməsi, əməliyyatın həyata keçirilməsində məqsədin öyrənilməsi, zəruri hallarda istifadə olunan pul vəsaitlərinin mənbəyinin müəyyənləşdirilməsi və digər prosesual tədbirlər nəzərdə tutulur.³¹⁸ Eyniləşdirmə tədbirləri, bir qayda olaraq, əməliyyatların icrasından əvvəl və ya icrası zamanı görülür. Bu cür tədbirlərin görülməsi mümkün deyilsə, maliyyə təsisatlarına hesabların açılması, işgüzar münasibətlərin qurulması və ya əməliyyatların icrası qadağan edilir.

³¹² İngiliscə “*politically exposed persons*”.

³¹³ FATF Təvsiyələri, t.6 və 12. Bu tələb ikinci dərəcəli tələblər kateqoriyasına aiddir.

³¹⁴ FATF Təvsiyələri, t.7. Bu tələb ikinci dərəcəli tələblər kateqoriyasına aiddir.

³¹⁵ FATF Təvsiyələri, t.18. Bu tələb ikinci dərəcəli tələblər kateqoriyasına aiddir.

³¹⁶ FATF-ın 5-ci Təvsiyəsinin Şərh Qeydi.

³¹⁷ “Eyniləşdirmə” – ingiliscə “*identification*”, “*eyniləşdirmə tədbirləri*” – ingiliscə “*customer due diligence measures*”.

³¹⁸ Daha ətraflı bax: FATF Təvsiyələri.

İşgüzar münasibətlər qurularkən və ya əməliyyatlar həyata keçirilərkən maliyyə əməliyyatları ilə əlaqəsi olan şəxslərə, üçüncü tərəflərin müvafiq standartlara uyğun həyata keçirdiyi eyniləşdirmə tədbirlərinə əsaslanaraq (etibar edərək) özləri tərəfindən eyniləşdirmə tədbirlərinin bir qisminin görülməməsinə icazə verilir. Bununla belə, müştərinin eyniləşdirilməsinə və eyniləşdirmə məlumatlarının yoxlanılmasına görə məsuliyyət üçüncü tərəfə etibar edən monitoring subyektinin üzünə qoyulur.³¹⁹

Bir əməliyyatda və ya işgüzar münasibətdə fayda sahibinin kim olduğunu öyrənmək çox vacib məsələdir. Bu baxımdan PY-yə qarşı effektiv mübarizədə “fayda sahibi” məfhumu³²⁰ mərkəzi anlayışdır. Gəlin bunun nə olduğunu misal çəkməklə başa düşək.

Təsəvvür edin ki, yanınıza xaricdən bir varlı qonaq gəlib. Öz ölkəsinə qayıtmaqdan qabaq Sizə bildirir ki, gətirdiyi pulun əksəriyyətini burada xərcləyə bilməmişdir, ona görə də onları geriyə qaytarmaq istəyir, lakin bunu görmükdən deyil, daha etibarlı olsun deyə bank sistemi vasitəsilə etmək istəyir. Yerli dili bilmədiyinə və bank əməliyyatçısı ilə ünsiyyət yarada bilmədiyinə görə Sizdən xahiş edir ki, onun pulunu öz adınızdan göndərsiniz. Bank vasitəsilə Siz bu əməliyyatı həyata keçirərsiniz, bank üçün müştəri sayılacaqsınız, Sizin qonağınız isə fayda sahibi hesab olunmalıdır. Bu əməliyyatı həyata keçirdiyiniz zaman banka fayda sahibinin kim olduğu barədə məlumat vermədiyiniz təqdirdə onun kim olduğunu müəyyən etmək bank üçün qeyri-mümkün olacaqdır.³²¹ Lakin bunu etmək Sizin öz marağınızdadır. Əks halda köçürdüyünüz pullar gələcəkdə çirkli və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsinə yönəlik hesab olunsa, Siz özünüz müvafiq orqanlarla problemlər yaşaya bilərsiniz. İndi isə təsəvvür edin ki, Siz bir şirkətin payçısı və şirkətin xeyrinə və onun verdiyi səlahiyyətə əsasən müəyyən bir əməliyyatı həyata keçirməlisiniz. Lakin əməliyyatı keçirmə

³¹⁹ FATF Təvsiyələri, t.9 və 12. Bu tələb ikinci dərəcəli tələblər kateqoriyasına aiddir.

³²⁰ “Fayda sahibi” məfhumunun ingilis dilindəki “beneficial owner” ifadəsindən məhz bu cür tərcümə edilməsi, fikrimizcə, daha ağılabatandır.

³²¹ Bununla bağlı, dövlətlərə tövsiyə edilir ki, monitoring subyektləri üçün müştəri olan hüquqi şəxsi idarə edənlər və onların fayda sahiblərinin kim olduğunu müəyyənəlməyə imkan yaradan tədbirlər görülsün (FATF Təvsiyələri, t.33 və 34). Bu cür tədbirlərdən biri, misal üçün, hüquqi şəxslər barədə elektron mərkəzləşdirilmiş məlumat bazasına çıxış imkanlarının yaradılması ola bilər.

prosedurunu ləngitməmək üçün onu şirkətin adından deyil, öz adınızdan həyata keçirirsiniz. Bu halda fayda sahibləri şirkətinizi idarə edən və/və ya ona sahiblik edən fiziki şəxslər sayılacaqdır. Şirkətinizi idarə edən və/və ya ona sahiblik edən hüquqi şəxslərdirsə, fayda sahibləri həmin hüquqi şəxsləri idarə edən və/və ya ona sahiblik edən fiziki şəxslər sayılacaqdır. Şirkətlərin özləri fayda sahibləri sayıla bilməz, çünki fayda sahibləri yalnız fiziki şəxslər ola bilər. Bununla belə, şirkətinizin (və varsa, şirkətinizi idarə edən və/və ya ona sahiblik edən digər hüquqi şəxslərin) sahiblik və nəzarət strukturu bank tərəfindən yenə də müəyyən edilməlidir. Qeyd olunmalıdır ki, yuxarıdakı misallarda Siz qonağınız və ya şirkətinizin adından çıxış etsəydiniz (notariusla təsdiq edilmiş etibarnamə və ya şirkət tərəfindən verilmiş sənəd əsasında), müştəri Siz deyil, qonağınız və şirkətiniz hesab olunacaqdı. Yalnız bu halda Sizin eyniləşdirməyiniz zəruri olar.³²²

Amma təsəvvür edin ki, təmsil etdiyiniz şirkətin minlərcə səhmdarı var. Bu halda sual yaranır: görəsən maliyyə təşkilatları tərəfindən bütün bu səhmdarlar da eyniləşdirilməlidirmi? Bu suala cavab olaraq müəyyən aydınlığı Avropa İttifaqının Üçüncü direktivi gətirir. Direktivə görə, hüquqi şəxsin ya aktivlərinin, ya səhmlərinin 25%+1 aktiv və ya səhmlərinə sahib olan və ya idarə edən və yaxud da hüquqi şəxsin rəhbərliyini idarə edən fiziki şəxslər həmin hüquqi şəxsin fayda sahibləri sayılmalıdır.³²³

“Fayda sahibi” anlayışını “*benefisiar*” (buna “*fəydalanan şəxs*” də demək olar) anlayışından fərqləndirmək lazımdır. *Benefisiar* anlayışı ilə pul vəsaitlərini, əmlakı, qiymətli kağızı və ya digər aktivi, bir sözlə, faydanı birbaşa alan şəxs başa düşülür;³²⁴ Ümumi olaraq xeyrinə əməliyyat həyata keçirilən fiziki və ya hüquqi şəxsə *benefisiar* demək olar; fayda sahibindən fərqi odur ki, belə şəxs hüquqi şəxs ola bilməklə yanaşı,³²⁵ müştəriyə heç bir təsir gücünə malik deyil (onu nə nəzarətdə saxlayır, nə də idarə edir). Yadda

³²² FATF-in 5-ci Təvsiyəsinin Şərh Qeydi.

³²³ Üçüncü direktiv, m.3(6).

³²⁴ www.thefreedictionary.com/beneficiary,

www.encarta.msn.com/dictionary_1861589982/beneficiary.html, 03.10.2008

³²⁵ Nəzərə alınmalıdır ki, FATF-in VIII Xüsusi Təvsiyəsinin məqsədləri üçün “*benefisiar*” (“*beneficiary*”) dedikdə, qeyri-hökumət təşkilatlarının xidmətləri nəticəsində humanitar, xeyriyyə və ya digər növ yardımları alan yalnız fiziki şəxslər və ya fiziki şəxslərdən ibarət qruplar nəzərdə tutulur (FATF, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.77).

saxlanmalıdır ki, bəzən müştəri həm *benefisiar*, həm də *fayda sahibi* və yaxud da onlardan biri ola bilər. Məsələn üçün, sığorta bazarında özünü və ya özü ilə əlaqədar hər hansı bir əmlakı sığortalayan şəxs həm *müştəri*, həm də *benefisiar* sayılacaqdır; bunu məhz öz maraqları üçün edirsə, eyni zamanda *fayda sahibi* da hesab olunacaqdır. Analoji vəziyyət bank sektorundadır – öz hesabına pulu köçürən şəxs bank üçün həm *müştəri*, həm də *benefisiar* qismində çıxış edəcəkdir, bu əməliyyatı heç kəsin təsiri olmadan həyata keçirirsə, həm də *fayda sahibinin* rolunu üstələyəcəkdir.

Nəzərə alınmalıdır ki, qanunvericiliyimizdə “benefisiar” və “fayda sahibi” terminləri yalnız bir omonimlə ifadə olunmuşdur: “benefisiar”. Belə ki, “fayda sahibi” mənasında olan *benefisiar* – “*pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əlaqədar əməliyyatlardan son nəticədə iqtisadi və ya hər hansı digər fayda əldə edən fiziki və ya hüquqi şəxs, habelə xeyrinə əqdlərin həyata keçirildiyi hüquqi şəxsin əsl sahibi və ya müştəriyə nəzarəti həyata keçirən fiziki şəxsdir*”.³²⁶ Lakin məsəl üçün, bank təcrübəsində *benefisiar* – “*vəsaiti alan*” şəxs kimi də başa düşülür.

PY-yə qarşı effektiv mübarizənin təməlini təşkil edən digər bir tələb eyniləşdirmə tədbirləri nəticəsində əldə olunmuş bütün məlumatların və əlaqədar sənədlərin, işgüzar münasibətlər kəsildiyi və ya əməliyyatlar qurtardığı vaxtdan bəri ən azı beş il ərzində müvafiq qaydada qorunub saxlanması zərurətidir.³²⁷ Ölkələrin qanunvericiliyinə əsasən, müvafiq dövlət orqanlarının tələbi ilə nəzərdə tutulmuş beş illik müddətin daha da uzadıla bilmə imkanı olmalıdır.³²⁸

Və nəhayət, birinci dərəcəli tələblərə aid digər bir tələb şübhəli əməliyyatlar barədə məlumatların MKO-ya ötürülməsi ilə əlaqədardır. Bu tələb o qədər əhəmiyyətlidir ki, o, FATF Təvsiyələrindən başqa, PY-yə qarşı mübarizə üzrə bütün əsas beynəlxalq sənədlərdə də qeyd olunur.³²⁹ Belə ki, MQTP-nin siyahısından olan kazino və rieltorlar istisna olunmaqla,³³⁰

³²⁶ Bax.: PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun, m.1.

³²⁷ FATF Təvsiyələri, t.10 və 12.

³²⁸ **FATF**, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.26, t.10.1.

³²⁹ *Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya*, m.18(b)(ii); *Palermo Konvensiyası*, m.7.1 (a); *Korrupsiyaya qarşı Konvensiya*, m.14.1 (a).

³³⁰ Bax: FATF Təvsiyələri, t.12.

maliyyə məsələləri ilə əlaqəsi olan bütün hər bir şəxs, maliyyə vəsaitlərinin cinayət fəaliyyəti nəticəsində əldə edildiyinə və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar olduğuna dair şübhələrə və ya şübhələr üçün ağılabatan əsaslara malikdirsə,³³¹ bu barədə məlumatları dərhal MKO-ya təqdim etməlidir.³³² Şübhələrə və ya şübhələr üçün ağılabatan əsaslara yalnız maliyyə vəsaitləri ilə əlaqədar deyil, həm də bu vəsaitlərlə əməliyyatlar və belə əməliyyatlara cəhdlər³³³ barədə məlumat da dərhal MKO-ya çatdırılmalıdır.³³⁴ Məlumatların açıqlanması hər hansı müqavilənin və ya qanunvericilik aktının tələblərinə zidd olsa belə, onların MKO-ya vicdanla təqdim edilməsinə görə cinayət və ya mülki məsuliyyət yarana bilməz.³³⁵ Bununla əlaqədar dövlətlərdən tələb olunur ki, maliyyə sirlərinin qorunmasına dair qanunvericilik müddəalan PY-yə qarşı mübarizədə təbiiq olunacaq tədbirlərin həyata keçirilməsinə maneə yaratmasın.³³⁶

Onu da qeyd edək ki, müvafiq məlumatlar onlara peşə sirri və ya peşəkar hüquqi imtiyazlar aid oluna bilndiyi hallarda əldə olunmuşsa, MQTP-nin siyahısından olan vəkillər, notariuslar, hüquqi xidmət göstərən digər müstəqil mütəxəssislər, habelə mühasiblər öz şübhələri haqqında

³³¹ “*Şübhə olduqda*” məlumatların təqdim edilməsi şübhəliliyin subyektiv meyarını təşkil etdiyi halda, “*şübhələr üçün ağılabatan əsaslara sahib olduqda*” məlumatların təqdim edilməsi şübhəliliyin obyektiv meyarını təşkil edir. Əgər birinci meyara görə bir şəxs əməliyyat barədə məlumatı yalnız həmin əməliyyatın cinayətkar fəaliyyəti ilə bağlı olduğuna dair yalnız öz şübhəsi əsasında ötürməlidirsə, ikinci meyara görə belə şəxs normal kamala malik bir insan tərəfindən əməliyyatın həyata keçirildiyi şəraitin həmin əməliyyatın cinayət fəaliyyəti ilə bağlı olduğuna dair nəticənin çıxarılmasına səbəb olacağı halda da məlumatı təqdim etməlidir. Ölkələr bu şübhəlilik meyarlarından ikisini və ya ən azı birini seçə bilərlər (*FATF, Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations, 27.02.2004* (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.30, istinad 25).

³³² *FATF Təvsiyələri*, t.13; Monitoring subyektləri tərəfindən əməliyyatların şübhəliyinin müəyyən edilməsi texnikası barədə daha ətraflı bax: “*Şübhəli əməliyyatların ifşa edilməsinin texnikası*” bölməsi (s. 121).

³³³ “*Şübhəli əməliyyatlar və belə əməliyyatlara cəhdlər*” bir sıra ölkələrin qanunvericiliyində (müasir üçün, ABŞ-da) bir termin olaraq “*şübhəli fəaliyyət*” kimi müəyyən edilmişdir.

³³⁴ *FATF, Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations, 27.02.2004* (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş), s.30, par.13.3.

³³⁵ *FATF Təvsiyələri*, t.14(a).

³³⁶ *FATF Təvsiyələri*, t.4.

məlumat vermək vəzifəsindən azaddırlar.³³⁷ Bu şəxslər tərəfindən şübhələr barədə məlumat verilməli olan hallarda isə həmin məlumatlar birbaşa MKO-ya deyil, MKO ilə əməkdaşlıq içində olan nəzarət orqanlarına da təqdim edilə bilər.³³⁸

Xüsusilə vurğulamaq istərdik ki, birinci dərəcəli tələblər kateqoriyasına aid etdiyimiz üç tövsiyədən də ən əhəmiyyətli məhz MKO-ya məlumatların ötürülməsi ilə bağlı FATF-ın 13-cü tövsiyəsidir. Bu qənaətə biz FATF Təvsiyələrinin ümumi strukturunun və monitorinq subyektləri üçün nəzərdə tutulmuş hər bir tövsiyənin xidmət etdiyi məqsədlərin incələnməsindən sonra gəlmişik. Belə ki, FATF Təvsiyələrindəki monitorinq subyektlərinə yönəlmiş bütün tələblər (o cümlədən eyniləşdirmə və sənədlərin qorunub saxlanması barədə tələblər) birbaşa və ya dolaylı yolla məhz 13-cü Təvsiyənin effektiv tətbiqinə xidmət edir. Başqa sözlə, FATF Təvsiyələrindən 13-cü Təvsiyənin çıxarıldığını fərz etsək, görəcəyik ki, monitorinq subyektlərinə yönəlmiş bütün digər tələblərin mənası, yəni, onların xidmət etdikləri məqsəd dərhal yoxa çıxacaqdır.

Misal üçün, ikinci dərəcəli tələblər kateqoriyasına aid FATF Təvsiyələrinin 8, 11 və 21-ci tövsiyələrinin hamısı birbaşa 13-cü tövsiyənin effektiv tətbiqinə yardım etməkdədir. Belə ki, öz fəaliyyətləri zamanı monitorinq subyektlərinin öhdəsinə aşağıdakı məsələlərə “xüsusi diqqət yetirilməsi” vəzifələri qoyulmuşdur:³³⁹

- anonimliyə imkan yarada biləcək yeni və ya inkişafda olan texnologiyalardan ortaya çıxma biləcək təhdidlərə;³⁴⁰
- açıq-aydın iqtisadi və ya hüquqi məqsəd daşmayan bütün qəliz, gözəçarpan iri əməliyyatlara və qəribə gələn hər bir əməliyyat sxeminə;
- FATF Təvsiyələrini tam və ya kifayət qədər tətbiq etməyən ölkələrin şəxsləri ilə əlaqədar bütün işgüzar münasibətlərə və əməliyyatlara.³⁴¹

³³⁷ *FATF Təvsiyələri*, t.12.

³³⁸ *FATF-ın 16-cı Təvsiyəsinin Şərh Qeydi*.

³³⁹ *FATF Təvsiyələri*, t.8, 11, 21.

³⁴⁰ Bu məqsədlər üçün monitorinq subyektləri tərəfindən müştərilərlə birbaşa əlaqədə olmayan (məsəl üçün, internet, poçt, telefon və s. üzrə) əməliyyatlar və ya işgüzar münasibətlərlə əlaqədar xüsusi siyasət və prosedurlar qəbul edilməlidir (*FATF Təvsiyələri*, t.8 və 12; **FATF**, *Money Laundering and Terrorist Financing Vulnerabilities of Commercial Websites and Internet Payment Systems*, 18.06.2008).

Məhz bu cür “xüsusi diqqətyetirmələr” nəticəsində şübhələr və ya şübhəyə əqlabatan əsaslar yarandığı hallar barədə məlumat dərhal MKO-ya təqdim edilməlidir.³⁴²

Bu üç tövsiyənin effektiv tətbiqini təmin etmək və PY riskini minimuma endirmək məqsədilə isə monitoring subyektlərinin üzərinə şərti olaraq deyə biləcəyimiz “daxili nəzarət sisteminin”³⁴³ yaradılması vəzifəsi də qoyulmuşdur.³⁴⁴

Heç bir meyardan və ya şübhədən asılı olmadan, sadəcə, müəyyən məbləğdən³⁴⁵ yuxarı nağd vəsaitlərlə bütün əməliyyatlar barədə məlumatlar da müvafiq bazaya daxil edilməsi üçün “*mərkəzləşdirilmiş milli agentliyə*” təqdim edilməlidir.³⁴⁶ Belə agentlik MKO olmaya da bilər. Həmin bazaya isə PY-yə və TM-ə qarşı mübarizə aparən müvafiq dövlət orqanlarının giriş imkanları olmalıdır.³⁴⁷ Azərbaycan qanunvericiliyində əməliyyatın belə bir limiti hələ də müəyyən edilməmişdir. Lakin bu limitdən yuxarı bütün əməliyyatlar deyil, yalnız siyahısı müəyyən edilmiş əməliyyatlar barədə məlumatlar MMX-yə təqdim edilməlidir.³⁴⁸

Məlumatların təqdim edilməsi ilə əlaqədar FATF Təvsiyələrinin digər bir tələbi odur ki, vicdanlı olaraq və nəzərdə tutulmuş çərçivələrdə məlumatların MKO-ya ötürülməsinə görə monitoring subyektləri bütün növ məsuliyyətdən azad olunsun.³⁴⁹ Ancaq nəzərə alınmalıdır ki, monitoring

³⁴¹ *FATF Təvsiyələrini* tam və ya kifayət qədər tətbiq etməyən ölkələrin şəxsləri ilə əlaqədar bütün işgüzar münasibətlərə və əməliyyatlara xüsusi diqqət yetirilməsi tələbi MQTP siyahısından olan kazinolar və rieltorlar üzərinə qoyulmamışdır (*FATF Təvsiyələri*, t.12).

³⁴² Bununla əlaqədar qeyd edilməlidir ki, qanunvericiliyin imkan verdiyi çərçivələrdə xüsusən bankların hüquq-mühafizə orqanları ilə sıx əməkdaşlıq edilməsi **Bazel Komitəsi** tərəfindən təqdirəlayiq hesab edilir (*Prevention Of Criminal Use Of The Banking System For The Purpose Of Money-Laundering*, dekabr 1988, IV).

³⁴³ Ədəbiyyatda bu anlayış ingiliscə “internal control system” və ya “compliance program/regime” kimi də tanınır. Sistem barədə daha ətraflı bax: “*Daxili nəzarət sistemi*” bölməsi (s.110).

³⁴⁴ *FATF Təvsiyələri*, t.15.

³⁴⁵ Bu məbləğ *FATF Təvsiyələri* ilə müəyyən edilməmişdir.

³⁴⁶ Bu tələb yalnız maliyyə təsisatlarına, əsasən isə banklara aiddir.

³⁴⁷ Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, FATF-ın 19-cu Təvsiyəsinin tələblərini biz üçüncü dərəcəli tələblər kateqoriyasına aid etmişik.

³⁴⁸ *PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun*, m.7.1.

³⁴⁹ *FATF Təvsiyələri*, t.14.a və 16.

subyektləri tərəfindən belə məlumatlar MKO-ya göndərilərsə, bu barədə heç kəsə bildirilməməlidir. Təsəvvür edin, banka gəlmiş və şübhəli əməliyyatları həyata keçirməyə cəhd göstərən bir şəxsə bank əməliyyatçısı tərəfindən bildirilir ki, onun və həyata keçirmək istədiyi əməliyyatlar barədə bütün məlumatlar “hansısa” kəşfiyyat orqanına veriləcəkdir. Bu halda hətta “təmiz” müştərilər də bir dəqiqə ondan qabaq planlaşdırdıqları əməliyyatlardan artıq vaz keçə bilərlər, “natəmiz” müştərilərin isə bu halda atacaqları addımı təsəvvür etmək çətin deyil. Həm bu, həm də cinayətlərin istintaqına, bir növ, yardım etmək məqsədilə beynəlxalq sənədlərin dövlətlərə yönəltdiyi digər bir tələb də odur ki, məlumatların MKO-ya ötürülməsi ilə bağlı məlumatı açıqlayan monitoring subyektləri məsuliyyətə cəlb olunsunlar.³⁵⁰ Beynəlxalq standartların bu tələbi qanunvericiliyimizdə tam əhatə olunmuşdur. Belə ki, ölkəmizdə PY-yə qarşı hər hansı tədbir barədə məlumatları yayan şəxslər cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna bilər.³⁵¹

i. Daxili nəzarət sistemi

Ümumilikdə daxili nəzarət sistemi çərçivəsində aşağıdakı tədbirlər görülməlidir:

- daxili siyasət, prosedurlar və qaydalar, o cümlədən PY-yə qarşı mübarizə sahəsində müvafiq məsələləri həll edən və işə götürülərkən işçilərin müvafiq keyfiyyətlərə cavab verdiyini yoxlayan adekvat prosedurlar işlənib hazırlanmalıdır;
- əməkdaşlar üçün dövrü əsaslarla müvafiq təlimlər keçirilməlidir;
- sistemi yoxlayan audit mövcud olmalıdır.

PY-yə qarşı mübarizə sahəsində daxili siyasət, bir qayda olaraq, monitoring subyektlərinin birbaşa rəhbəri tərəfindən müəyyən edilərək monitoring subyektinin bu sahədə ümumi fəaliyyət istiqamətlərini göstərir. Burada konkret tədbirlərdən çox ümumi məqsəd və niyyətlər, prinsiplər, gözlənilər və standartlar yer alır.

Daxili siyasətə uyğun olaraq praktiki tədbirlərin nədən ibarət olduğunu göstərən isə monitoring subyektlərinin daha aşağı strukturları

³⁵⁰ FATF Təvsiyələri, t.14.b və 16. Lakin müstəqil fəaliyyət göstərən hüquqşünas, notarius, mühəsib və digər peşəkarların öz müştərilərini qeyri-leqal hərəkətdən çəkindirməyə yönəlmiş hər hansı cəhdləri sözügedən məsuliyyətə səbəb ola bilməz (FATF-in 14-cü Təvsiyəsinin Şərh Qeydi).

³⁵¹ Bax: CM, m.316-2.

tərəfindən yazılı şəkildə müəyyən edilən daxili prosedur və qaydalardır. Həmin prosedur və qaydaların düzgün tətbiqini təmin edən müxtəlif nəzarət, o cümlədən hesabatlılıq mexanizmlərindən istifadə edilə bilər. Elə bir sistem olmalıdır ki, qaydalardan hər hansı kənarlaşma müvafiq məsul şəxs (“*complayens əməkdaşı*”) tərəfindən dərhal müəyyən edilə bilsin.

Daxili siyasət, prosedur və qaydalar aşağıdakı tədbirlərin görülməsini təmin etməlidir:

- Monitoring subyektinin rəhbərliyində, əməkdaşların tərkibində və ya strukturunda hər hansı dəyişiklikdən asılı olmadan daxili nəzarət sisteminin sabit işləməsinin təmin edilməsi;
- PY-yə qarşı mübarizə sahəsində qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş bütün tövsiyə və tələblərə vaxtında riayət edilməsi;
- Eyniləşdirmə tədbirlərinin, daxili siyasət, prosedur və qaydaların risk-əsaslı tətbiq edilməsi;
- Yüksək risk kateqoriyaları siyahılarının müəyyən edilməsi; onların dövrü əsaslarla yenilənməsi; PY-yə qarşı mübarizə sahəsində olan boşluqlar, bu sahədə edilən təşəbbüslər, ötürülən şübhəli əməliyyatlar və tətbiq edilən digər tədbirlər barədə monitoring subyektinin rəhbərinə, o cümlədən idarə heyətinə məlumat verilməsi;
- Şübhəli əməliyyatların ifşa edilməsi, məlumat verilməli əməliyyatlar barədə məlumatların verilməsi;
- Vəzifələrin bölgüsünün və daxili nəzarət mexanizmlərinin təmin edilməsi;
- Əməkdaşların işə götürülməsi zamanı ən yüksək standartların tətbiqi;
- Əməkdaşların PY-yə qarşı mübarizə sahəsində öz məsuliyyətini tam şəkildə qavramasını təmin edən müvafiq təlimlərin təşkili;
- PY-yə qarşı mübarizə sahəsində müvafiq vəzifələrin əməkdaşların vəzifə təlimatlarına daxil edilməsi və əməkdaşlar qiymətləndirilərkən həmin vəzifələrin yerinə yetirilməsi səviyyəsinin də nəzərə alınması;
- PY-yə qarşı mübarizə sahəsində məsul şəxs(lər)in (bundan sonra – *complayens əməkdaşları*)³⁵² təyin edilməsi və yaxud da bu sahədə fəaliyyət göstərəcək xüsusi departamentin yaradılması (Bu tələb xüsusilə maliyyə təsisatları üçün nəzərdə tutulub. Prinsip etibarilə *complayens əməkdaşının*

³⁵² İngiliscə – “*compliance officer*”.

vəzifələrinə maliyyə təsisatının həyata keçirdiyi gündəlik əməliyyatlara nəzarət edib onların predikativ cinayətlərlə əlaqəsi olub-olmadığını müəyyən etmək kimi funksiyalar daxildir. Həmin şəxsin daxili auditorndan fərqi ondadır ki, auditorlar yoxlamaları çoxtərəfli olub vaxtaşırı əsaslarla həyata keçirildiyi halda, məsul şəxs nəzarəti yalnız PY-yə və TM-ə qarşı tədbirlər prizmasından və gündəlik, daha dəqiq desək, “*əməliyyatlıq*” (hər bir əməliyyatdan əvvəl və ya dərhal sonra) həyata keçirir³⁵³).

Sadalanan bütün tədbirlərin spektri, təbii olaraq, risklərin və gündəlik fəaliyyətin əhatə dairəsindən asılı olacaqdır.³⁵⁴ Məsəl üçün, faktiki olaraq iki fiziki şəxsdən ibarət və gündəlik fəaliyyəti çox kiçik maliyyə vəsaitlərinin dövrüyyəsi olan hüquqi şəxslərə münasibətdə bu cür tədbirlərin tam tətbiqi heç də tələb edilmir. Təbii ki, burada qanunvericilik tələbləri də nəzərə alınmalıdır, lakin hər bir halda bütün tədbirlər risk-əsaslı olmalıdır.³⁵⁵

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, faktiki olaraq, daxili nəzarət sistemi təkcə PY və ya TM məsələlərini deyil, ümumilikdə monitoring subyektinin fəaliyyəti zamanı üzvləşə bildiyi hər cür digər risklərlə bağlı məsələləri, məsəl üçün, korporativ idarəetmə və ya risklərin idarə edilməsi məsələlərini də əhatə edə bilər.

Nəzərə alınmalıdır ki, daxili nəzarət sistemi çərçivəsində görüləcək bütün tədbirlərin effektiv tətbiqi birbaşa PY-yə qarşı mübarizə sahəsində müvafiq mədəniyyətin formalaşmasından və rəhbərliyin buna münasibətindən asılıdır. Monitoring subyektlərinin əməkdaşları tərəfindən ən çox rast gəlinən şikayət ondan ibarətdir ki, iş vaxtı onların qabağında daha əhəmiyyətli prioritetlər durur. Digər strukturlar tərəfindən komplayens əməkdaşlarının fəaliyyətinə məhəl qoyulmaması, lazımsız və heç bir fayda gətirməyən struktur kimi yanaşma və ya əməkdaşlıq edilməməsi monitoring subyekti üçün xoşagəlməz nəticələrə gətirib çıxara bilər. Monitoring subyektində çalışan hər bir əməkdaş tərəfindən PY faktlarının ifşa olunması və qarşısının alınmasına görə birbaşa məsuliyyət daşdığını hiss etdirməsi olduqca vacib məsələdir.

Ümumilikdə, daxili nəzarət sisteminin effektiv tətbiqinə görə işə, birbaşa monitoring subyektinin rəhbəri (və ya idarə heyəti) məsuliyyət

³⁵³ FATF-ın 15-ci Təvsiyəsinin Şərh Qeydi.

³⁵⁴ Bax: FATF-ın 15-ci Təvsiyəsinin Şərh Qeydi.

³⁵⁵ Risk əsaslı yanaşmaya dair daha ətraflı bax: aşağıdakı “*Risk əsaslı yanaşma*” bölməsi (s.113).

daşıyır. PY-yə qarşı mübarizə sahəsində müvafiq tədbirlərin hər bir əməkdaşının öz fəaliyyəti zamanı tətbiq edilməsinin zəruriliyi monitoring subyektinin rəhbəri tərəfindən açıq-aydın ifadə olunmalıdır. Təbii ki, rəhbərin bu sahədə ekspert olması gözlənilmir; bu sahədə rəhbərin rolu təkcə nəzarətdən ibarət ola bilər. Bununla belə, nəzərə alınmalıdır ki, monitoring subyektlərində inspeksiyalar zamanı və ya onlardan qabaq nəzarət orqanları ilə monitoring subyektinin rəhbəri arasında kontaktlar baş verir. Həmin kontaktlar zamanı monitoring subyektinin rəhbəri tərəfindən PY-yə qarşı mübarizə sahəsində zəif cavabların verilməsi, böyük ehtimalla, bu sahədə daha da dərin inspeksiyanın keçirilməsinə səbəb ola bilər.

Təbii ki, effektiv daxili nəzarət sisteminin tətbiqi müəyyən məsrəfləri tələb edəcəkdir. Çox halda bu cür məsrəflər monitoring subyektinin rəhbəri tərəfindən birinci dərəcəli prioritet məsələlərdən sayılmaya da bilər. Lakin nəzərə alınmalıdır ki, bu cür sistemin olmaması monitoring subyektinin hüquq və nüfuz risklərinin peyda olmasına gətirib çıxara bilər. Ən maraqlısı da odur ki, bu cür sistem ilk baxışdan məsrəfli görünə də, onun tətbiqindən müəyyən iqtisadi fayda əldə etmək də mümkündür. Məsələ ondadır ki, sistemin tətbiqi nəticəsində monitoring subyektinin müştəriləri barədə daha ətraflı məlumat əldə olunur; məhz bu cür məlumatlar monitoring subyektinin digər bölmələri tərəfindən də istifadə edilə bilər (misal üçün, öz müştərilərini daha yaxşı tanıyan bazar əməliyyatları departamentləri öz məhsullarını (xidmətlərini) müştərilərin tələblərinə uyğunlaşdırıb daha da effektiv satmaq imkanına nail ola bilər).

ii. Risk-əsaslı yanaşma

PY-yə qarşı mübarizə sahəsində monitoring subyektləri tərəfindən görülməli olan bütün tədbirlər risk dərəcəsinə görə olmalıdır. deyilir ki, risk-əsaslı yanaşmaya bəraət qazandıran onun üç əsas əlamətidir: elastikliyi (PY riski müxtəlif ölkələrə, müştərilərə, xidmətlərə və ümumiyyətlə vaxta görə dəyişə bilər); effektivliyi (üzləşdikləri risklərin effektiv qiymətləndirilməsində və minimuma endirilməsində qanunvericilik orqanlarındansa monitoring subyektləri daha effektiv üsullara sahibdir); mütənasibliyi (müştərilərə fərdi yanaşılır, onlara münasibətdə daha mütənasib tədbirlər görülə bilər).

Monitoring subyektinin üzləşdiyi risklər öz dərəcəsinə görə bir sıra faktordan, o cümlədən, müştərilərin (fayda sahiblərinin) kim olduğundan,

mənsub olduğu ölkələrdən və istehlak etdikləri məhsul və xidmətlərdən asılı ola bilər.³⁵⁶

Risk dərəcəsiindən asılı olaraq ölkələr, müştəri və məhsullar dörd əsas kateqoriyaya bölünə bilər: tam qadağan, yüksək, orta və aşağı riskli olanlara. Nəticədə bunlarla əlaqədar əməliyyatlara münasibətdə PY-yə qarşı mübarizə sahəsində mütənasib tədbirlər görülür. Qeyd etmək lazımdır ki, risk dərəcəsinə görə kateqoriyaların sayı daha çox ola bilər, hətta kateqoriyalar rəqəmlə də ifadə olunə bilər. Həmin rəqəmlər digər risk kateqoriyalına verilmiş rəqəmlərlə üst-üstə gəldikdə, hər hansı konkret əməliyyatların rəqəmlərlə ifadə olunmuş risk dərəcəsinə görmək də mümkün olacaqdır. Lakin yadda saxlanmalıdır ki, risk dərəcəsinə görə kateqoriyaların sayının həddindən çox olması işi daha da mürəkkəbləşdirməklə nəzərdə tutulmuş məqsədlərə xidmət etməyə də bilər.

Coğrafi risklər müştərinin və ya fayda sahibinin hansı ölkəyə aid olmasından asılı olaraq müəyyən edilir. Ölkələrin PY-yə meylliliyini göstərən hansısa rəsmi və ya müstəqil bir siyahı mövcud olmadığına görə buna dair monitorinq subyektləri tərəfindən özünəməxsus yöndəmlər tətbiq edilməlidir. Siyahı hazırlanarkən ölkənin maliyyə sisteminin və PY-yə qarşı mübarizə üzrə qanunvericiliyin müvafiq səviyyədə olub-olmaması ilə yanaşı, onun ümumi nüfuzu, siyasi stabilliyi, cinayətkarlıq və korrupsiya səviyyəsi, ofşor, narkotiklərin istehsal və ya tranzit ölkəsi kimi çıxış etməsi və bu qəbildən digər faktorlar da nəzərə alınə bilər.³⁵⁷

Bununla belə, bu cür siyahıların hazırlanmasında digər ölkələr,³⁵⁸ beynəlxalq təşkilatlar³⁵⁹ və hətta bu sahədə ixtisaslaşan özəl şirkətlər tərəfindən dövrü əsaslarla hazırlanan siyahılar (hesabatlar) da kömək edə bilər. Məsəl üçün, ABŞ Dövlət Departamenti tərəfindən ildə bir dəfə dərc etdirilən

³⁵⁶ Daha ətraflı bax: **FATF**, *Guidance on the risk-based approach to combating money laundering and terrorist financing*, 2007.

³⁵⁷ Bax: **D. Telesklaf**, *Assessing Money Laundering and Financing of Terrorism Risk*, Materials of Workshop on “Typologies of Money Laundering and Financing of Terrorism and Risk Assessment”, Sirakuza, iyun 2009.

³⁵⁸ Məsəl üçün: United Kingdom’s Financial Services Authority (www.fsa.gov.uk); U.S. Office of Foreign Assets Control (www.treas.gov/offices/enforcement/ofac); U.S. Financial Crimes Enforcement Network (www.fincen.gov); European Union (www.europa.eu/) və s.

³⁵⁹ Məsəl üçün: Dünya Bankı (www.worldbank.org); BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının Komitəsi (www.un.org/Docs/sc), MONEYVAL (www.coe.int/moneyval) və s.

və PY üzrə nəzarətin səviyyəsinə görə 100-dən çox ölkənin reytingini müəyyən edən “Narkotiklər üzrə beynəlxalq nəzarət” haqqında *Strateji Hesabatdan*³⁶⁰ və yaxud da BMT-nin Narkotiklər və Cınayət üzrə Ofisinin hazırladığı hesabatdan³⁶¹ istifadə edilə bilər.

World Drug Report 2009

The World Drug Report presents comprehensive information on the illicit drug situation. It provides detailed estimates and trends on production, trafficking and consumption in the opium/heroin, coca/cocaine, cannabis and amphetamine-type stimulants markets. This year, for the first time, the World Drug Report includes special feature sections on the quality of drug data available to UNODC, trends in drug use among young people and police-recorded drug offences. It also discusses one the most formidable unintended consequences of drug control - the black market for drugs - and how the international community best can tackle it.

Oxşar hesabat, lakin bu dəfə korrupsiyanın reytingini göstərən beynəlxalq təşkilat olan *Transparency International* tərəfindən də hazırlamır.³⁶²

TRANSPARENCY INTERNATIONAL
the global coalition against corruption

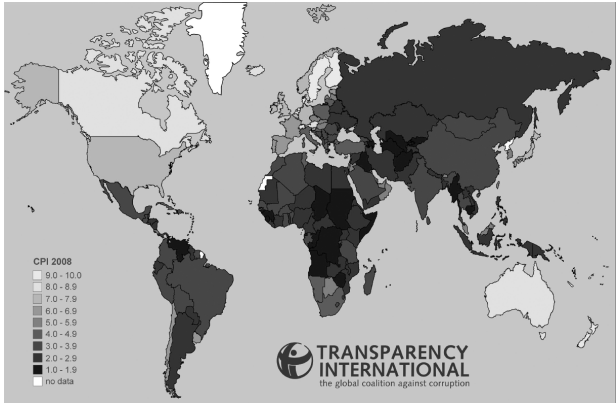
2008 CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX

country rank	country	2008 CPI score	surveys used	confidence range
1	Denmark	9,3	6	9,1 - 9,4
1	New Zealand	9,3	6	9,2 - 9,5

³⁶⁰ İngiliscə – “*International Narcotics Control Strategy Report*” (www.state.gov/p/inl/rls/nrcrpt/2009/index.htm)

³⁶¹ www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/index.html

³⁶² www.transparency.org

Ölkə qanunvericiliyi və beynəlxalq əməkdaşlığın səviyyəsi Əmlak Hüquqlarının Bərpası üzrə Beynəlxalq Mərkəzin³⁶³ məlumat bazasından öyrənilə bilər.

AGPEC | <http://www.assetrecovery.org/kc/node/1130a9-5687-11d5-8fca-7b38e20933e.html> | [Feedback](#)

GOVERNANCE International Centre for Asset Recovery
BASED INSTITUTE ON GOVERNANCE

Asset Recovery KNOWLEDGE CENTRE 1.1 BETA

[Home](#) [Country Profiles](#) [Themes](#) [Glossary](#) [Organizations](#) [Instruments](#) [Practical Tools](#) [Cases](#) [Publications](#) [Training](#)

Search show options
Find content with all of the words:

Welcome to the Asset Recovery Knowledge Centre

Navigation

- Home
- About the ICAR Knowledge Centre
- Feedback
- Submit a Case

Partners

Key topics in A

- Anti-Money Laundering
- Anti-Money Laundering

Ölkənin geosiyasi, nüfuz, maliyyə, əməliyyat, bazar, likvidlik və digər riskləri barədə daha ətraflı məlumat *Country-Check Master Index*³⁶⁴ vasitəsilə öyrənilə bilər.

³⁶³ International Centre for Asset Recovery, www.assetrecovery.org

Адрес: <http://country-check.com/country-check-home.htm>

LOG IN
Forgot your password?

HOME | ABOUT US | FEATURES | WORLD-CHECK AFFILIATION | CONTACT US

WHAT IS COUNTRY-CHECK?

Country-Check is a jurisdictional risk index that utilises established online information sources to assess 'overall' country risk for 244 countries and territories worldwide. Aggregating a range of jurisdiction-related risk considerations, Country-Check provides a comparative perspective by ranking countries according to their relative level of jurisdictional risk.

Featuring both risk ranking and banded risk profiling, the Country-Check Master Index provides a transparent and methodologically justifiable model for country-specific risk assessment.

PRECISE

Press Releases

Quick Start
Rank Risk
Analyse
Modify Weights
FAQs

Ölkənin ofşor zonaya aid olub-olmaması və ümumiyyətlə onun “ofşorluq” dərəcəsi Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF), Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və digər təşkilatlar tərəfindən müəyyən edilir.³⁶⁵

Адрес: <http://www.oecd.org/dataoecd/38/14/42497950.pdf>

Save a Copy Search 154% Adobe Reader

A PROGRESS REPORT ON THE JURISDICTIONS SURVEYED BY THE OECD GLOBAL FORUM IN IMPLEMENTING THE INTERNATIONALLY AGREED TAX STANDARD

Progress made as at 2nd April 2009 (latest version of report: www.oecd.org/tax/progressreport)

Jurisdictions that have substantially implemented the internationally agreed tax standard			
Argentina	Germany	Korea	Seychelles
Australia	Greece	Malta	Slovak Republic
Barbados	Guernsey	Mauritius	South Africa
Canada	Hungary	Mexico	Spain
China*	Iceland	Netherlands	Sweden
Cyprus	Ireland	New Zealand	Turkey
Czech Republic	Isle of Man	Norway	United Arab Emirates
Denmark	Italy	Poland	United Kingdom
Finland	Japan	Portugal	United States
France	Jersey	Russian Federation	US Virgin Islands

³⁶⁴ www.country-check.com

³⁶⁵ Misal üçün bax: BVF, *Offshore Financial Centers (OFCs): IMF Staff Assessments* (www.imf.org/external/np/ofca/ofca.asp); ATƏT, *A Progress Report on the Jurisdictions Surveyed by the OECD Global Forum in Implementing the Internationally Agreed Tax Standard*, aprel 2009 (www.oecd.org/dataoecd/38/14/42497950.pdf)

Ölkənin PY-yə qarşı mübarizə sahəsindəki qanunvericiliyinin FATF Standartlarına uyğun olmaması barədə FATF-ın Əməkdaşlıq Etməyən Ölkələrə dair Hesabatlarından³⁶⁶ öyrənilə bilər.³⁶⁷ FATF-ın “qara siyahı”sı kimi tanınan bu hesabatlarda bu gün heç bir ölkə müvafiq standartlara tam uyğun olmayan kimi qeyd edilməsə də, həmin siyahıda hər hansı bir ölkənin gələcəkdə yer alması monitorinq subyektləri tərəfindən daim izlənməlidir. Bununla belə, FATF vaxtaşırı keçirdiyi iclaslar nəticəsində müxtəlif bəyanatlarla çıxış edir. Həmin bəyanatlardan isə ölkələrin FATF tələblərinə nə qədər uyğun hərəkət etdiyini görmək mümkündür.

Ölkələrlə bağlı sanksiyaların tətbiqi üzrə məlumat BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi qətnamələrdən³⁶⁸ də alınır.³⁶⁹ Lakin sanksiyalarla bağlı qətnamələr “problemlı” ölkələrin müəyyən edilməsində yeganə deyildir, eyni zamanda şəxsləri terrorçu və ya cinayətkar kimi müəyyən edən qətnamələr³⁷⁰ də bu cür ölkələrin ifşasına kömək edə bilər.

³⁶⁶ İngiliscə – “*Non-Cooperative Countries and Territories*”. (http://www.oecd.org/findDocument/0,3354,en_32250379_32237267_1_32247550_1_1_1.00.html)

³⁶⁷ Qeyd etməyə dəyər ki, FATF tərəfindən bəzi ölkələrin “*əməkdaşlıq etməyən*” kimi qələmə verilməsi vaxtaşırı tənqidlərə məruz qalırdı. Məsələn ondadır ki, bu cür tərifi yalnız qanunvericilik və institusional tədbirlərin olmadığı ölkələr “*layiq*” görülürdü. Bu isə, iddia edilir ki, həmin ölkələrin müvafiq sahədə əməkdaşlıq etmədikləri mənasına gəlməz.

³⁶⁸ Məsələn üçün, *BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 1718 (2006), 1737 (2006), 1747 (2007) qətnamələri*.

³⁶⁹ Baxmayaraq ki, bu günədək şura tərəfindən qəbul edilmiş heç bir qətnamədə PY məsələsi əks etdirilməmişdir (bu da çox təbii, çünki Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi qətnamələr yalnız birbaşa sülh və təhlükəsizlik məsələləri ilə əlaqədar ola bilər), monitorinq subyektlərinin risk dərəcələrinin müəyyən edilməsi baxımından terrorizmin, terrorizmin maliyyələşdirilməsi, kütləvi qırğın silahlarının yayılmaması və bu qəbildən olan digər məsələlər üzrə qətnamələr nəzərə alınmalıdır. Qeyd olunmalıdır ki, müvafiq qətnamələrin tələblərinə riayət edilməsi vəzifəsi barədə AR Mərkəzi Bankı tərəfindən ölkəmizdə fəaliyyət göstərən bütün banklara da tapşırıqlar verilmişdir (məsələn üçün bax: *AR Mərkəzi Bankının məktubları 06/05-3051 (06.10.2005), 16/05-1772 (14.08.2006), 16/28-27 (28.11.2006), 06/05-1161 (02.07.2007), 06/05-1946 (08.10.2008), 06/05-1945 (04.08.2009)*).

³⁷⁰ Məsələn üçün: *BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 1267 (1999), 1333 (2000), 1363 (2001), 1373 (2001), 1390 (2002), 1452 (2002), 1455 (2003), 1503 (2003), 1534 (2004), 1526 (2004), 1566 (2004), 1617 (2005), 1624 (2005), 1699 (2006), 1730 (2006), 1735 (2006), 1737 (2006), 1803 (2008) qətnamələri*.

Belə ki, terrorçu və ya cinayətkar kimi müəyyən edilmiş şəxslərin ən çox aid olduğu ölkələr yüksək risk kateqoriyasına aid edilə bilər.

Müştərinin risk dərəcəsi onun hansı fəaliyyətlə məşğul olduğu, profili və həyatı ilə bağlı digər məlumatlar əsasında müəyyən edilir. Məsəl üçün, müştərinin kriminal keçmişinin olması onu ən yüksək risk kateqoriyasına aid edəcəkdir. Siyasi əhəmiyyət kəsb edən şəxslər də siyahının başında yer alır.³⁷¹ Tam qadağan və ya yüksək risk kateqoriyasına aid şəxslərin ayrıca siyahısını, məsəl üçün, ABŞ-ın Xəzinədarlıq Departamentinin Xarici Aktivlərə Nəzarət Ofisi,³⁷² digər ölkələrin orqanları və yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri, bu qurum tərəfindən tərtib olunmuş siyahılar əsasında da müəyyən etmək olar.

Fayda sahiblərinin müəyyən edilməsini çətinləşdirən struktura malik şirkətlər (məsəl üçün, trastlar, fondlar və s.) orta risk kateqoriyasından yuxarı kateqoriyaya aid edilməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, müştəri barədə nə qədər çox eyniləşdirmə məlumatı əldə etmək mümkün olsa, həmin müştəri bir o qədər aşağı risk kateqoriyasına aid edilə bilər. Beləliklə, kiçik və tanınmış olmayan şirkətlərdən fərqli olaraq, iri və tanınmış şirkətlər onlar barədə kifayət qədər geniş eyniləşdirmə məlumatlarına çıxış əldə edə bilmə imkanının olmasına görə daha aşağı risk kateqoriyasına aid edilir.

Həmçinin yadda saxlanmalıdır ki, müştərinin risk dərəcəsinin müəyyən edilməsində əhəmiyyətli yardım www.world-check.com kimi internet resurslarından da alınə bilər.

Hər hansı əməliyyatın risk dərəcəsinə müştərinin faydalandığı məhsul və ya xidmət növü də təsir edir. Müştəri tərəfindən istehlak olunan məhsulun (xidmətin) risk dərəcəsi məhsulun (xidmətin) bazara yeni çıxarılmış, yoxsa daha əvvəllər də mövcud olmuş, məhsulla (xidmət) bağlı əməliyyatın iri və ya qəliz olması, yaxud da üçüncü tərəflərə ödənişlər edilməsi imkanı verdiyi barədə məlumatlar əsasında müəyyən edilir. Yüksək risk dərəcəsinə, məsəl üçün, internetlə göstərilən, yaxud da müştərilər tərəfindən birbaşa müxbir

³⁷¹ Belə şəxslər üzrə siyahı müxtəlif kütləvi informasiya vasitələrindən yararlanaraq hər bir monitorinq subyekti tərəfindən müstəqil tərtib edilə bilər. Belə siyahıların hazırlanmasında və yenilənməsində Dow Jones Financial Information Services (<http://fis.dowjones.com/politically-exposed-person.html>) və ya World-Check (<http://www.world-check.com/politically-exposed-person-pep-compliance>) kimi xidmətlərdən də istifadə etmək mümkündür.

³⁷² İngiliscə – Office of Foreign Assets Control (<http://www.treas.gov/offices/enforcement/lists/index.shtml>)

hesablarından istifadəni təmin edən xidmətlər³⁷³ aid oluna bilər. Bundan başqa, monitoring subyekti bazara hər hansı məhsulu və ya xidməti çıxarmazdan əvvəl ondan sui-istifadə ehtimalı hər zaman qiymətləndirilməlidir.

Məhsulun risk dərəcəsini müəyyənləyirdikən eyni zamanda BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri nəzərə alınmalıdır. Belə ki, şuranın bəzi qətnamələri birbaşa ölkə, yaxud da fiziki və ya hüquqi şəxslərlə deyil, fiziki və ya hüquqi şəxslərin həyata keçirdikləri əməliyyatlarla və əməliyyatların predmeti olan mal və xidmətlərlə bağlıdır. Məsələn, 1737 (2006) və 1747 (2007) nömrəli qətnamələrə əsasən, İran (o cümlədən İran vətəndaşları) tərəfindən yayılmaya həssas nüvə fəaliyyətinə və hərbi sursata aid malların alqı-satqısı və bu cür əqdlər üzrə keçirilən hər hansı əməliyyat, o cümlədən maliyyə əməliyyatları birmənalı qadağan edilmişdir.

Nəzərə alınmalıdır ki, hər hansı risk kateqoriyası kütləvi informasiya vasitələrindən alınmış xəbərlərə əsasən də müəyyən edilə bilər. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, bütün kateqoriyalar üzrə risk dərəcələri daim dəyişir. Ona görə də risk reytinglərinin daim mövcud şəraitə real və mütənasib olmasına nəzarət etmək lazımdır. Beləliklə, monitoring subyektləri tərəfindən hazırlanmış siyahılara və reytinglərə ən azı rübdə bir dəfə bir daha nəzər yetirilməsi və zəruri hallarda müvafiq dəyişikliklər edilməsi israrla məsləhət görülür.³⁷⁴

Hər bir monitoring subyekti yalnız müştəriləri tərəfindən həyata keçirilən əməliyyatları deyil, həmçinin özünün məruz qala bildiyi risk dərəcəsini müəyyən etməlidir. Məsələn, ondadır ki, hər bir monitoring subyekti üçün risk səviyyəsi müxtəlif ola bilər. Məsələn, gündəlik irihəcmli maliyyə əməliyyatlarını həyata keçirən monitoring subyektləri (yəni, iri subyektlər) və ya yüksək risk kateqoriyası olan ölkədə fəaliyyət göstərən monitoring subyektləri (onların törəmə təsisatları) daha yüksək risklərə məruz qalır. Ona görə də bu cür monitoring subyektləri tərəfindən risk-əsaslı yanaşma daha da ciddi qaydada tətbiq olunmalıdır.

³⁷³ "Müştərilər tərəfindən birbaşa müxbir hesablarından istifadə edilməsini təmin edən bank hesabları" ədəbiyyatda "payable-through accounts" kimi tanınır (FATF Təvsiyələri, lüğət).

³⁷⁴ Bu barədə hətta AR Mərkəzi Bankının bütün banklara 02.07.2007-ci il tarixli 06/05-1161 nömrəli məktubu ünvanlanmışdır.

iii. Şübhəli əməliyyatların ifşa edilməsinin texnikası

1) İlk şübhələrin təsdiqlənməsi üçün görülən əlavə əyniləşdirmə tədbirləri

Müəyyən məbləğdən yuxarı olan nağd vəsaitlərlə bütün əməliyyatlar barədə məlumatların MKO-ya təqdim edilməsi monitoring subyektləri üçün böyük problemlər yaratmaz. Əsl problem şübhəli əməliyyatlar barədə məlumatların təqdim edilməsi ilə bağlı ortaya çıxır. Aydınır ki, şübhəlilik meyarları rəsmi orqanlar tərəfindən açıq-aydın müəyyən edilmədiyi halda monitoring subyektinin (onun əməkdaşlarının) istər-istəməz subyektiv görüşü əsasında müəyyən edilməli olacaqdır. Nəticədə hər bir konkret əməliyyatda şübhəyə əsas verən bir sıra subyektiv əsaslar (və ya hallar) mövcud ola bilər.

Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, bütün bu halları birləşdirən yeganə xüsusiyyət həyata keçirilən əməliyyat(lar)ın qeyri-adekvat və ya qeyri-adi olduğuna görə qəribəliklə səciyyələnməsidir.³⁷⁵ Bu cür əməliyyatlar iqtisadiyyata baxışı sağlam olan insanlarda maraq və suallar doğurur – misal üçün, “*niyə malların adi alış-verişində 3-4 əlavə vasitəçi şirkət iştirak edir, niyə müştəri vəsaitini girovda saxlamaqla həmin məbləğdə kredit alır, necə elə olur ki, biznesi olmayan tələbənin hesabına iri vəsaitlər köçürülür, necə elə olur ki, məşhur olmayan şirkətin hesabına bir sıra ölkədən çoxsaylı iri köçürmələr həyata keçirilir, nəyin əsasında sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul ola bilməyən dövlət məmurlarının və ya onların ailə üzvlərinin hesablarına iri vəsaitlər köçürülür?*”

Maraq doğuran və ya başqa sözlə desək, iqtisadi cəhətdən qeyri-adekvatlığı ilə səciyyələnen əməliyyatları, yaxud da bu əməliyyatlarla əlaqədar hər hansı halları ümumilikdə aşağıdakı başlıqlarla təsnif etmək olar (Siyahı III):³⁷⁶

- Əməliyyat həyata keçirildiyi zaman müştəri tərəfindən hər hansı məlumatın gizlədilməsi, yalan məlumatların verilməsi və ya buna cəhdlər;
- İrrasional (qeyri-tipik, qeyri-adi, qeyri-adekvat, iqtisadi cəhətdən ağılabatan olmayan) əməliyyatlar;

³⁷⁵ Məhz ona görə də, misal üçün, Hollandiya qanunvericiliyində PY ilə əlaqəsi olan əməliyyatlar “*şübhəli*” kimi deyil, “*qeyri-adi*” (“*unusual*”) kimi müəyyən edilir (**Hollandiya**, *Disclosure of Unusual Transactions (Financial Services) Act*, 16.12.1993, m. 9.1).

³⁷⁶ Siyahıda nəzərdə tutulmuş misallar beynəlxalq təcrübədə “*red flags*” kimi tanınır.

- İri (mövcud şəraitə qeyri-mütənasib) əməliyyatlar;
- Müştərilərin qeyri-adi (irrasional) davranışı;
- Qeyri-adi (qeyri-tipik) işgüzar aktivlik;
- Hüquqi şəxslər tərəfindən sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmayan şəxslərə bütün köçürmələr;
- Siyasi əhəmiyyət kəsb edən şəxslərlə əlaqədar bütün əməliyyatlar;
- Ofşor zonalarla əlaqəsi olan bütün əməliyyatlar.

Baxmayaraq ki, bu siyahı monitoring subyektləri üçün şübhəli əməliyyatların müəyyən edilməsində hansısa rəhbərlik rolunu oynaya bilər, xüsusilə vurğulanmalıdır ki, siyahı bütün şübhəli halları əhatə etmədiyinə görə monitoring subyektləri onunla kifayətlənməli deyil.

Başqa məsələdir ki, bu siyahıda nəzərdə tutulmuş əlamətləri həyata keçirilən əməliyyatlarda müəyyən etmək mümkün olsun. Axı, misal üçün, müştəri tərəfindən təqdim edilən məlumatların doğru olub-olmamasının və ya əməliyyatın qeyri-tipik olmasının yoxlanılması o qədər də asan məsələ deyildir və ümumiyyətlə, əməliyyatların qəribəliyi necə ifşa edilməli sualına əsas beynəlxalq sənədlər açıq cavab vermir. Bu halda biz həm öz ölkəmizin müəyyən araşdırma (istintaq) texnikasına, həm də digər ölkələrin bu sahədə təcrübəsinə müraciət etməliyik. Təbii ki, burada söhbət şübhəli əməliyyatların məhz monitoring subyektləri tərəfindən ifşa edilməsi texnikasından gedir. Çünki MKO şübhəli əməliyyatları ifşa etmir, onların şübhəliliyinin həqiqətə uyğun olub-olmadığını yoxlayır və müxtəlif məlumatları təhlil edir; lakin bu cür təhlil də özünəməxsus texnika ilə səciyyəlidir.³⁷⁷

Qeyd etməliyik ki, şübhəli əməliyyatların ifşa edilməsi texnikası faktiki olaraq monitoring subyektləri tərəfindən görülməli olan eyniləşdirmə üzrə əlavə tədbirlərdən ibarətdir. Çünki yalnız əlavə eyniləşdirmə tədbirlərindən sonra ilkin şübhələrin əsaslı şübhələrə çevrilməsi ehtimalı yüksək olacaqdır. Monitoring subyektlərinin özləri geniş spektrli fəaliyyətlərlə məşğul olduqlarına görə onlar tərəfindən şübhəli əməliyyatların ifşa edilməsi texnikası da bir-birindən fərqlənə bilər. Lakin bu texnikanın bütün monitoring subyektləri üçün ümumi ünsürləri də mövcuddur.

³⁷⁷ MKO-lar tərəfindən aparılan təhlil barədə daha ətraflı bax: yuxarıda “*Maliyyə Kəşfiyyat Orqanı (MKO) və istintaq apararı digər müvafiq dövlət orqanları*” bölməsi (s. 77).

Bəzi ölkələrdə müştəri tərəfindən həyata keçirilən hər hansı əməliyyat müştərinin profilinə və ya monitorinq subyektləri tərəfindən müəyyən edilmiş obyektiv meyarlara uyğun deyilsə, belə əməliyyat “qeyri-adi” hesab olunacaq. Daha sonra monitorinq subyektini həmin qeyri-adi əməliyyatın iqtisadi və ya hüquqi əsaslarının olub-olmamasına dair əlavə təhlil aparır. Və yalnız belə əsaslar olmadıqda əməliyyat “şübhəli” hesab olunaraq onun barədə məlumat MKO-ya ötürülür.³⁷⁸

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, eyniləşdirmə tədbirlərinə eyniləşdirmə məlumatlarının həqiqətə uyğun olub-olmadığının yoxlanılması (verifikasiyası) və əməliyyatın qeyri-adi olub-olmadığının müəyyən edilməsi kimi tədbirlər daxildir. Bunun üçün, təbii ki, daxili və xarici məlumat bazalarından istifadə edilməsinə zərurət yaranır. İnternetin çox böyük məlumat bazası olmasına heç kəsin şübhəsi yoxdur, lakin ondan istənilən müvafiq məlumatı almaq bacarığına hər kəs malik deyildir.

Bununla əlaqədar əlavə eyniləşdirmə tədbirlərinin görülməsi texnikasında müəyyən mərhələləri müəyyən edə bilərik. Müştərisi ilə bağlı ilkin şübhələri olan monitorinq subyektləri tərəfindən ilk atılmalı addım həmin şəxsin həqiqətən mövcud olmasını, mövcud olduğu təqdirdə isə həmin şəxsin bankın eyni müştərisi olub-olmamasını yoxlamaqdır. Çünki elə hallar olur ki, müştəri bank əməliyyatlarını həyata keçirərkən saxta sənəd və ya başqa şəxsin sənədlərini təqdim edir. Təbii ki, eyniləşdirmə zamanı şəxsiyyət vəsiqəsindən başqa eyniləşdirmə məlumatlarının təsdiqləndirilməsi üçün doğum haqqında şəhadətnamə, sürücülük vəsiqəsi, müxtəlif çeklər, qəbzlər və digər sənədlər də tələb edilə bilər; lakin nəzərə alınmalıdır ki, təqdim olunan bütün bu sənədlər birbaşa müştəridən alınır, burada müstəqil mənbələrdən istifadə olunmur. Həmin sənədlərin həqiqi və ya başqa şəxsə aid olmadığını təsdiqləmək üçün müxtəlif məlumat bazalarına müraciət etmək lazım olacaqdır. Bunun üçün telefon, qaz, elektrik, mənzil-kommunal, vergi, gömrük, ədliyyə və digər məlumat bazalarından istifadə edilə bilər.

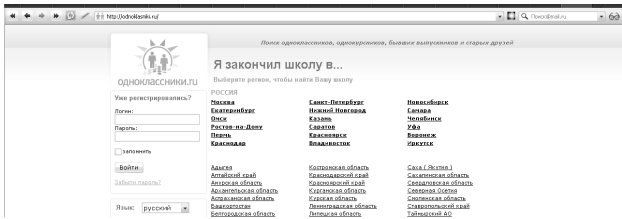
³⁷⁸ Misal üçün, **Kolumbiya**, *Circular 25 of 2003 of the Superintendency of Banks*, Chapter 11, Sections 2.3.1.3, 2.3.1.4.

Baxmayaraq ki, ölkəmizdə ümumi istifadə üçün nəzərdə tutulmuş elektron bazarlar çox məhduddur,³⁷⁹ məlumatlar müvafiq dövlət orqanlarına müraciət edilməklə əldə oluna bilər.³⁸⁰ Müəyyən ipuçlarını hətta www.odnoklasniki.ru və ya www.facebook.com kimi saytlar da verə bilər. Müştərinin qeyri-rezident olduğu təqdirdə müvafiq məlumatlar bir sıra digər internet saytlarından əldə oluna bilər (məsələn üçün, www.infospace.com, www.zabasearch.com, www.wink.com, www.photodate.ru, www.poisik.goon.ru və s.). Şəxsin ümumiyyətlə həyatda olub-olmaması da müvafiq bazadan yoxlanılmalıdır (www.db.inforeg.ru/db/search.asp, www.ssd.i.rootsweb.com və s.).

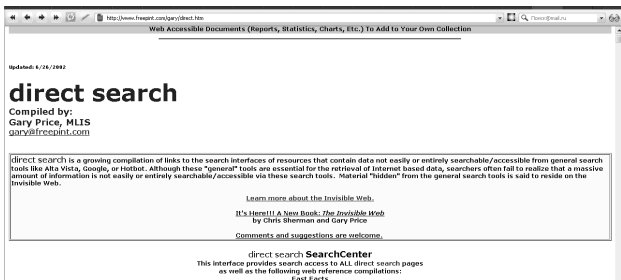
³⁷⁹ Məsələn üçün: www.rabta.az, <http://www.taxes.gov.az/?lang=&name=birpencere&bolme=reyestr>

³⁸⁰ Nəzərə alınmalıdır ki, "hər bir şəxs dövlət reyestrindəki yazılarla tanış olmaq, dövlət reyestrindən çıxarışı və qeydiyyat üçün təqdim olunmuş sənədlərin surətlərini tələb etmək hüququna malikdir. Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı istənilən maraqlı şəxsin tələbi ilə hüquqi şəxsin dövlət qeydiyyatına alınması və ya alınmaması barədə məlumat verməlidir" (Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında 12.12.2003-cü il, № 560-IIQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu).

Monitoring subyektinin növbəti addımı o olmalıdır ki, öz müştərisi barədə daha ətraflı məlumat toplansın: müştərinin siyasi əhəmiyyət kəsb edən şəxslər və ya digər risk kateqoriyasına aid olub-olmaması, onun dost-tanışlarının kim olması, hər hansı cinayət işi ilə əlaqəsinin olub-olmaması, əsas yaşayış yeri, harada fəaliyyət göstərməsi, hansı hökumət və ya qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqəli olması və əldə oluna bilən digər məlumatlar toplanmalıdır. Bir çox halda bütün bunlar müxtəlif məlumatlarla zəngin internetdən öyrənilə bilər. Başqa məsələdir ki, bu məlumatları internetdən əldə etmək üçün, əslində, xüsusi bacarıq və fərsət tələb olunur. Burada hansı axtarış sistemindən, axtarış sistemlərini birləşdirən xüsusi proqram təminatından istifadə edilməsindən, axtarış verilməsinin struktur və ardıcılığından və nəhayət, axtarışda istifadə olunacaq əsas ifadələrin hansı olacağından asılı olaraq müxtəlif axtarış metodlarından istifadə etməklə bir-birindən tam fərqli nəticələr əldə etmək mümkündür. İnternetdə axtarış bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi www.learnthenet.com, www.searchenginewatch.com, www.researchbuzz.com, www.resourceshelf.com və bu qəbildən olan digər saytlar vasitəsilə mümkündür.

Eyni zamanda, nəzərə almaq lazımdır ki, axtarılan məlumat internetin gizli səhifələrində yerləşdirilmişsə, axtarış sistemlərində istənilən axtarış metodundan istifadə edilməsindən asılı olmadan həmin məlumatın əldə edilməsi qeyri-mümkün olacaqdır. Bu cür hallarda isə www.freepint.com/gary/direct.htm saytının ödənişsiz və ya www.lexisnexis.com, yaxud da www.world-check.com kimi saytların ödənişli xidmətlərindən istifadə edilə bilər.

Aydındır ki, müəyyən təhlillər aparmadan, mülahizələr irəli sürmədən, fərziyyələrdən istifadə etmədən əlavə məlumatların əldə edilməsi ilkin şübhələrin əsaslı şübhələrə çevrilməsinə kömək etməyəcəkdir. Söylədiklərimizi misallarla izah etməyə çalışaq.

Təsəvvür edin ki, benzin stansiyasının sahibi olan və eyni zamanda bankın bir müştərisi hər həftə biznesindən əldə etdiyi 50 000 manat məbləğində vəsaiti öz hesabına yatırır. Bir çox halda bank işçisi tərəfindən bu cür əməliyyatlar şübhə doğurmaz; ən yaxşı ehtimalda isə bank işçisi “Google”da həmin şəxsin eyniləşdirmə məlumatlarını yazıb onun kim olduğu barədə daha ətraflı məlumat ala bilər. Lakin əməliyyatın şübhəli olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün bunlar kifayət olmaya da bilər. Bəlkə də benzin stansiyası sahiblərinin ümumiyyətlə bir həftə ərzində nə qədər gəlirə malik ola bilmələrini öyrənmək daha faydalı olardı. Həmin məlumat həm daxili bazalardan (mənbələrdən), həm də internetdən əldə oluna bilər. Məsəl üçün, “Google”da “*benzin stansiya gəlir*” ifadəsini yazmaqla bu mövzuda bir sıra xəbərləri, hekayələri və sair məlumatları əldə edə bilərsiniz. Bundan savayı, bu cür üsulla müştərinin benzin stansiyasının harada yerləşməsi, həmin ərazidə yaşayan əhali, fəaliyyət göstərən rəqib stansiyalar və bu qəbildən digər məlumatlar da əldə oluna bilər. Məhz həmin məlumatlar müştəri tərəfindən təqdim olunmuş və əməliyyat barədə digər məlumatlarla tutuşdurulduqda əməliyyat(lar)ın həqiqətən şübhəli olub-olmaması barədə qərar vermək mümkün olacaqdır.

İnternet araşdırmaları zamanı çox halda bir deyin, bir neçə internet saytı xidmətindən istifadə etmək lazım olacaqdır. Belə zərurət xarici bir

bankda ortaya çıxmışdı.³⁸¹ Öz hesabına mütəmadi qaydada nağd vəsait yatıran müştərinin fəaliyyəti barədə bankda şübhələr yaranmışdı. Bank şübhələndirdi ki, onun müştəri qanuni restoran biznesindən başqa qeyri-qanuni (lisensiyalaşdırılmamış) pulköçürmə sistemi üzrə xidmətlər də göstərir. Bank bu barədə məlumatı MKO-ya təqdim etməyə hazırlaşanda müəyyən etmişdi ki, məlumatın əsas hissəsi – yəni, müştərinin işlətdiyi restoranın adı barədə məlumat yoxdur. Müştəri ilə əlaqə saxlayıb ondan əlavə məlumat almaq isə müştərinin qeyri-qanuni fəaliyyəti üzrə effektiv araşdırmanı təhlükə altına salmaq kimi qiymətləndirilmişdi. Ona görə də bank internetdə müəyyən axtarışı həyata keçirdikdən sonra sözügedən restoranın adını və restoranla bağlı digər məlumatları öyrənmə bilmişdi. Axtarış belə bir fərziyyə əsasında başlandı ki, müştərinin restoranı bankın yerləşdiyi və xidmət göstərdiyi ərazi daxilində fəaliyyət göstərməlidir. Bunun üçün, ilk olaraq, internetdəki telefon məlumat bazasından (www.superpages.com) istifadə edilməklə bankın təqribən iki kilometr radiusu çərçivəsində fəaliyyət göstərən bütün restoranların siyahısı hazırlanmışdı (“GPS” və ya “Google”un <http://maps.google.com/> xidmətindən istifadə etməklə də bunu etmək mümkün olardı).³⁸²

Siyahıdakı restoranlardan hansının müştəriyə aid olduğunu müəyyən etmək üçün isə özəl şirkətlər barədə geniş məlumat bazasının formalaşdırılması üzrə ixtisaslaşan www.searchsystems.net saytının ödənişsiz

³⁸¹ ACAMS, *Study Guide for the CAMS Certification Examination*, Fourth Ed., Fəsil 5, s.294.

³⁸² Azərbaycanda <http://www.rabita.az>, www.navigator.az və digər saytların xidmətindən də istifadə edilə bilər.

xidmətindən istifadə edilmişdir (burada, eyni zamanda, pullu <http://risk.lexisnexis.com/> xidmətindən də istifadə edilə bilər).³⁸³ Restoranlar barədə məlumatlar gözdən keçirilərkən axtarışlardan biri nəticəsində sözügedən müştərinin restoran müdiri olduğu üzə çıxmışdı.

Restoranın adı öyrənilsə də, bank işçiləri tərəfindən araşdırma yenə də davam etdirilmişdi. Belə ki, həmin restoran “Google”da axtarışa verildəndən sonra restoranın saytına istinad tapılmışdı. Lakin həmin sayt artıq fəaliyyət göstərmədiyinə görə bu istinad işləmirdi. Restoran saytının ümumiyyətlə nə vaxtsa fəaliyyət göstərdiyi, kim tərəfindən və nə vaxt yaradıldığı, habelə sayt barəsində digər məlumatlar www.complethewhois.com saytının xidmətləri vasitəsilə əldə olunmuşdu.³⁸⁴

The screenshot shows a web browser window displaying the Whois Domain Tools website. The search results for 'Day.az' are as follows:

- Day.az Whois Record (Day)**
- For Sale: [TextCity.com](#) (\$1,299.00) | [DazGame.com](#) (\$900.00) | [SatersDaz.com](#) (\$1,000.00) | [KiddDaz.com](#) (\$629.00) | [Store](#)
- Domain name: Whois:
- Front Page Information**
- Website Title:** Day.Az - Bce niooim Anobalaxana
- Title Relevance:** 100%
- Meta Description:** Azərbaycan, Armenia, Gürcü, Bakı, Tbilisi, Erivan, novosti, analitika, intervyu, ofisna, foto, obitayni, prosvetstvenni, politika, ekonomika, kulturna, sayt-biznes, sport, vopros, otvety vysshaya, forum.
- Relevancy:** 63% relevant.
- SEO Stars:** 72%
- Terms:** 3664 (Unique: 1629, Unfiled: 2224)
- Images:** 295 (Alt tagi missing: 283)
- Links:** 368 (Internal: 363, Outbound: 5)
- Frames:** ? (Parts of page not indexable by most search engines.)
- Keywords:** [day.az](#) [article on Day.az](#)
- Related Sites:** [vaber.net](#)
- Indexed Data**
- DMOZ:** [1 listing](#)
- Thumbnail:** 2009-06-29
- Historical Thumbnails:** 17 records

Eyni zamanda, restoranın saytı fəaliyyət göstərdiyi zaman, yəni, keçmişdə orada hansı məlumatların yerləşdiyini görmək üçün isə <http://www.archive.org> saytının xidmətindən istifadə edilmişdi.

³⁸³ Azərbaycanda www.kompass.com saytının ödənişsiz xidmətindən istifadə edilə bilər.

³⁸⁴ Hal-hazırda bu sayt fəaliyyət göstərmir, həmin saytın göstərdiyi oxşar xidmətlərdən, misal üçün, whois.domaintools.com saytı vasitəsilə istifadə edilə bilər.

müştərinin bank hesabının bağlanması) ola bilər. Bununla belə, bugünkü rəqabət şəraiti nəzərə alınsa, bu cür qərarın qəbul edilməsi o qədər də asan olmaya bilər. Nəticədə belə qərar yalnız əsaslı şübhələrlə dəstəkləndiyi halda qəbul edilir.

Şübhəli əməliyyat və ya onunla bağlı şəxslər barədə daha ətraflı məlumatların bir sıra mənbələrdən, o cümlədən internetdən əldə edilməsi barədə danışıq da, əsas suala cavab verməmişdik – araşdırma zamanı ilkin şübhənin təsdiqləndirici və ya yanlış olması barədə heç bir əlavə məlumat əldə edilməyibsə, bu halda monitoring subyektinin atacağı növbəti addım nə olmalıdır?

Aydın ki, vaxt keçdikcə həm müştərinin həyatı, həm də ümumi işgüzar biznes münasibətləri dəyişir. Ona görə də müştəri tərəfindən həyata keçirilən əməliyyatların xarakterinin qəflətən dəyişməsi hər zaman əməliyyatın şübhəliliyinə dəlalət etmər. Bir çox halda bu cür qəfil dəyişmələr məntiqli və ağılabatan əsaslarla izah oluna bilər, lakin bunlar barədə düzgün nəticə çıxarılmasına kömək edəcək informasiya məlumat bazalarında və ya internetdə vaxtında tapılmaya da bilər. Bundan çıxış yolu isə birbaşa müştəri ilə əlaqə saxlayıb, onu görüşə dəvət etmək, görüşü sənədləşdirmək, yaxud da müştəriyə məktub yazılması ola bilər.

Səlis tərtib olunmuş məktub, sözsüz ki, müştərinin fəaliyyətində şübhə doğuran qəfil dəyişmələr barədə müəyyən aydınlıq gətirəcək və nəticədə monitoring subyekti tərəfindən atılmalı olan növbəti addımın nə olacağına dair müəyyən bir yol göstərəcəkdir. Təbii ki, məktubun üslubunu və tonunu hər bir monitoring subyekti özü müəyyən edə bilər, lakin onun tərtib olunmasında hüquqşünasların köməyindən istifadə etmək də düzgün olardı. Məktubda bu cür sorğunun monitoring subyekti üzərinə qanunvericiliyin qoyduğu vəzifələrin icra edilməsi zərurəti ilə bağlı olduğunu izah etmək müştərinin sorğu ilə bağlı ehtimal olunan narazılığını və narahatlığını qabaqlamağa kömək edəcək. Məktubun müştəri tərəfindən cavablandırılmasını asanlaşdırmaq üçün ona anket də əlavə edilə bilər.

Müştərinin cavabında müxtəlif cür izahatlar gözləmək olar: burada həm təsdiqləndirici sənədlərlə birlikdə həqiqi məlumatlar, həm belə sorğuya görə acıqlanma və narazılıq, həm də həqiqətdən uzaq və hətta gülünc görünən izahatlar ifadə oluna bilər. Ağılabatan izahatlara, misal üçün, mövcud biznesin genişləndirilməsi və ya daşınmaz əmlakın icarəyə verilməsi kimi səbəblər aid edilə bilər. Daha skeptik izahatlara isə, misal üçün, rəhmətə getmiş qohumun

evində gizli pulların tapılması və ya qumar oyunlarında əlinin gətirməsi kimi səbəblər aid edilə bilər. Alınmış izahatların nə dərəcədə inandırıcı olmasının müəyyən edilməsi isə hər bir monitoring subyektinin öhdəsinə düşən məsələdir. Ola bilər ki, müəyyən bir qərarın verilməsi üçün başqa faktorlar da mövcud olsun. Belə faktorlar yoxdursa, müştəridən əlavə məlumatlar istənilə və ya onun fəaliyyəti üzrə monitoring davam etdirilə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, məktubun göndərilməsi, cavabın alınması və müvafiq tədbirin görülməsi əksər hallarda monitoring subyektlərinin fəaliyyətinə nəzarət edən orqanları da razı salacaqdır.

Haqlı olaraq iddia edilə bilər: pulları yuyan şəxs o qədər ağılsız deyil ki, cavab versin, üstəlik də yazılı şəkildə... Lakin nəzərə alınsa ki, həbsxanalar özünü bizdən və Sizdən ağıllı hesab edən şəxslərlə doludur, bu iddiaya mənfi cavab verə bilərik. Məsələ ondadır ki, bir çox cinayətkar şübhələrə məruz qalmamaq və öz cinayət fəaliyyətini davam etdirmək üçün yazılı izahatlar verir.

Hər nədirsə, müştəri tərəfindən cavab verilməzsə, monitoring subyekti tərəfindən görülməli tədbir nə olmalıdır sualına isə belə cavab verə bilərik. Doğrudur ki, sükut qızıldır, lakin bir çox halda müştərinin susması şübhəni daha da artırır. Məktuba cavab verməməyin, misal üçün, tənbellik, vaxtın məhdudluğu, xəstəlik və indi ağılımıza gəlməyən saysız-hesabsız səbəbləri ola bilər. Cavab verilmədiyi təqdirdə monitoring subyekti tərəfindən ikinci məktubun göndərilməsinə ehtiyac olub-olmaması barədə qərar qəbul edilə bilər.

Elə də olur ki, müştəridən cavab gəlməsə də, şübhə doğuran əməliyyatlar müştəri tərəfindən artıq həyata keçirilmir və ya işgüzar münasibətlər tam kəsilir. Başqa bir variant da ola bilər ki, müştəri cavab verməyə-verməyə şübhə doğuran əməliyyatları davam etdirir. Bu hal isə monitoring subyekti həmin müştəri ilə işgüzar münasibətlərin kəsilməsi barədə qərar qəbul edilməsinə məcbur edəcəkdir. Cavab verilmədiyi təqdirdə işgüzar münasibətlərin kəsilməyi barədə hətta müştəriyə göndərilən məktubda da qeyd edilə bilərdi.

Lakin işgüzar münasibətlərin kəsilməsinin gətirdiyi ən böyük problem ondadır ki, müştəri öz biznes əlaqələrini biri ilə kəsib, digəri ilə qura bilər. Beləliklə, sözü gedən tədbirlər bir monitoring subyekti üçün problemdən qurtarmaq kimi qiymətləndirilsə də, ümumilikdə cəmiyyət üçün PY problemi hələ də gündəmdə qalacaqdır. Məhz ona görə də hər hansı səbəbə görə

könüllü və ya məcburi olaraq işgüzar münasibətlər kəsildikdə, bu barədə MKO-ya dərhal məlumat verilməlidir. Bu barədə bir neçə məlumatın bir neçə monitorinq subyekti tərəfindən MKO-ya təqdim edilməsi isə şübhələrin əsaslı olması üçün başlıca indikator rolunu oynayacaqdır.

D. Beynəlxalq əməkdaşlıq

Beynəlxalq əməkdaşlıq məsələlərinin bu kitabın son bölməsində yer almasına baxmayaraq, nəzərə alınmalıdır ki, bu məsələlər hər bir beynəlxalq sənədin və nəinki beynəlxalq sənədlərin, ümumiyyətlə, hər bir beynəlxalq qurumun ən əsas məqsədlərindən biridir.

Ümumiyyətlə, beynəlxalq münasibətlər və müvafiq olaraq müxtəlif beynəlxalq sənədlər dövlətlərin öz mənafələrini qoruyub saxlamaq ehtiyacından ortaya çıxır. Beynəlxalq aləmdə ABŞ və ya Rusiya, misal üçün, terrorizmə qarşı mübarizənin vacibliyini vurğulayarkən Hindistanda və ya Əfqanıstanda baş verən terror aktlarından daha çox, terrora qarşı mübarizə aparılmayacağı təqdirdə fəsadlarının (birbaşa əməllərin və ya hətta ideologiyanın) onların ölkələrinə də mənfə təsir göstərə biləcəyindən narahat olurlar.

PY məsələsi də həmin siyasətdə istisna deyildir. Artıq bildiyimiz kimi, PY prosesi getdikcə daha çox transsərhəd xarakteri daşımağa başlayır, yəni bu proses dünyanın bir sıra ölkələrini əhatə edə bilər. Nəticədə başqa ölkələrin köməyi olmadan bir ölkədə PY-yə qarşı effektiv mübarizə aparılması qeyri-mümkün olur. Məhz bu cür “ziddiyyətlərin”³⁸⁷ həll edilməsi ehtiyacı da PY-yə qarşı mübarizə sahəsində müəyyən beynəlxalq standartların formalaşdırılmasına səbəb olmuşdur. Misal üçün, yuxarıda sözü gedən, birbaşa dövlətə və dövlətdə fəaliyyət göstərən monitorinq subyektlərinə yönəlmiş tələblərin əsas məqsədi digər dövlətlərin sorğusu olduğu halda, indidən effektiv əməkdaşlıq zəmininin yaradılmasıdır (monitorinq subyektləri tərəfindən eyniləşdirmə tədbirlərinin görülməsi, müvafiq məlumatların qorunub saxlanması, müvafiq məlumatların MKO-ya göndərilməsi, MKO tərəfindən şübhəli əməliyyatlar barədə məlumatların toplanması və təhlil edilməsi birbaşa dövlətə yönəlmiş və bütün digər tələblərin hamısının xidmət etdiyi əsas məqsəd – beynəlxalq əməkdaşlığın

³⁸⁷ Burada “ziddiyyət” sözünü işlətməklə **Karl Marksın** maddi determinizm nəzəriyyəsi ilə paralel xəttini çəkmək istəmişik.

təmin edilməsidir). Qısa desək, əgər bu sahədəki beynəlxalq əməkdaşlığın tətbiqini nəzəri cəhətdən proqnozlaşdırmaq mümkün olmasaydı, PY-yə qarşı bütün bu tələblər beynəlxalq səviyyədə işlənilib hazırlanmazdı.

Əməkdaşlığın effektiv olması deyəndə isə məxfilik qaydalanna riayət edərək məlumatların mümkün qədər qeyri-rəsmi (yəni, bürokratiyasız) və mümkün qədər sürətlə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Əməkdaşlığın “zirvəsi” hər halda o olar ki, bir dövlət o biri dövlətin sorğusu olmadan, aidiyyəti məlumatları o biri dövlətə ixtiyari (spontan olaraq) təqdim etsin və yaxud da bu dövlətin xeyri üçün ixtiyari müvafiq tədbirlər görsün.³⁸⁸ Bu münasibətlə xüsusilə onu da vurğulamaq lazımdır ki, effektiv beynəlxalq əməkdaşlıq yalnız effektiv daxili əməkdaşlıq çərçivəsində mümkün olacaqdır.³⁸⁹

Bununla yanaşı, yadda saxlanmalıdır ki, lazımı səviyyədə əməkdaşlıq, yəni, başqa dövlətlərin hər hansı sorğusu ilə əlaqədar operativ və effektiv qaydada müvafiq cavab verilməsi və ya tədbir görülməsi beynəlxalq aləmin can atdığı “əməkdaşlıq səviyyəsindən” hələ də xəbər vermir. Həm də bu cür beynəlxalq əməkdaşlıq imkanlarından geniş istifadə edən, yəni, ehtiyac yarandıqda digər dövlətlərə sorğu göndərən dövlətlər beynəlxalq aləmin can atdığı “əməkdaşlıq səviyyəsində” uyğun hərəkət edən dövlətlər hesab oluna bilər.

Ümumi olaraq beynəlxalq əməkdaşlığın üç əsas sahədə həyata keçirilməsindən danışmaq mümkündür:

- qarşılıqlı hüquqi yardım (o cümlədən cinayət məsələlərindəki işlərin nəqli);
- əmlak hüquqlarının bərpası;
- və ekstradisiya sahələri.

Beynəlxalq normalara görə, qarşılıqlı hüquqi yardım dedikdə, faktiki olaraq, dövlətlərin hüquq-mühafizə və məhkəmə orqanları arasındakı əməkdaşlıq nəzərdə tutulur. Belə ki, qarşılıqlı hüquqi yardımın ən azı aşağıdakı məqsədlərlə həyata keçirilməsi tələb olunur:

³⁸⁸ *Strasburq Konvensiyası*, m.10; 2003 *Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.56; *Varşava Konvensiyası*, m.20.

³⁸⁹ **Jaromir Neuzil**, speech during “Study visit for the members of the newly established Financial Monitoring Service of Azerbaijan” organized by USAID and Council of Europe, Praqa, 14-15.09.2009.

- ifadə və izahatların alınması;
- məhkəmə sənədlərinin icrasının təmin edilməsi;
- axtarışın, həbsin və dondurmanın həyata keçirilməsi;
- obyektlərə, yaşayış və ya digər sahələrə baxışın keçirilməsi;
- məlumatların, materialların, sübutların və ekspert rəylərinin təqdim edilməsi;
- sənədlərin, o cümlədən hökumətə və özəl şirkətlərə aid, habelə bank və maliyyə sənədlərinin orijinallarının və ya müvafiq qaydada təsdiq edilmiş surətlərinin təqdim edilməsi;
- hüquqi yardımı xahiş edən dövlətdə şəxsin könüllü gəlib öz təqsirini boynuna almasının dəstəklənməsi;
- əmlakın, vasitə və ya alətlərin, habelə cinayət yolu ilə əldə edilmiş varidatın və ya onun mənbəyinin müəyyən edilməsi.

Dövlətlərin hüquq-mühafizə və yaxud məhkəmə orqanları arasındakı əməkdaşlıq nəinki bu orqanların arasında bağladığı iki və ya çoxtərəfli müqavilələr əsasında, həm də dövlətlərin qoşulduğu beynəlxalq sənədlər və hətta beynəlxalq (İnterpol kimi) və ya regional təşkilatlar vasitəsilə həyata keçirilməlidir.³⁹⁰

Qarşılıqlı hüquqi yardım çərçivəsində əməkdaşlıq səviyyəsinin artımına eləcə də cinayət məsələlərindəki işlərin digər ölkələrə nəql imkanı da xidmət edir. Belə ki, ölkədə başlanmış, lakin xarici elementi olan cinayət işini, onun təqibinin effektivliyini və gedişatının haqq-ədalət prinsipinə uyğunluğunu təmin etmək məqsədilə digər ölkəyə təhvil vermək tövsiyə edilir.³⁹¹ Qeyd edilməlidir ki, hələ ratifikasiya edilməsə də, Cinayət məsələlərindəki işlərin nəqli haqqında Avropa Konvensiyası Azərbaycan tərəfindən artıq imzalanmışdır (bax: *Siyahı II*).

Hüquqi yardıma dair sorğuların mümkün qədər tez və sorğuda göstərilən qaydada mümkün qədər uyğun emal edilməsinin vacibliyi barədə deməyə dəyməz. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, müəyyən hallarda və şərtlər altında bu cür sorğulara cavab verməkdən və ya tədbir görməkdən imtina

³⁹⁰ *Palermo Konvensiyası*, m.27; *2003 Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.59.

³⁹¹ *2003 Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.47.

edilə bilər.³⁹² Bu cür şərt və hallar, bir qayda olaraq, aşağıdakı kimi qəbul edilmişdir:³⁹³

- sorğu müvafiq şəkildə və qaydada verilməyi təqdirdə;
- sorğunun icra edilməsi, sorğu edilən ölkənin mülahizəsinə görə, onun suverenliyinə, təhlükəsizliyinə, asayişinə və ya digər əhəmiyyətli maraqlarına xələl yetirilməsi ilə nəticələnmə bilərsə;
- oxşar cinayətlə bağlı (əgər bu cinayət ölkənin yurisdiksiyası daxilində istintaqın, cinayət təqibinin və ya məhkəmə baxışının predmeti olsaydı) tədbirlərin görülməsi sorğu edilən ölkənin qanunvericiliyi ilə qadağan edilərsə;
- sorğunun icrası sorğu edilən ölkənin hüquq sistemində zidd olarsa.

Nəzərə alınmalıdır ki, son iki əsasə görə, bir əməlin PY cinayəti kimi hesab olunduğu ölkə bu əməlin bir cinayət kimi təsvif edilməyi ölkədən hüquqi yardıma dair sorğu etdikdə, həmin sorğunun icra edilməsinə rədd cavabı ala bilər. Məsəl üçün, Strasburq Konvensiyasına tərəfdar olmuş Azərbaycanı və digər ölkələri götürək. Belə ki, yuxarıda da məsəl olaraq qeyd etdiyimiz kimi, cinayət nəticəsində əldə edilmiş əmlakdan istifadə (məsəl üçün, oğurluq tikinti materialları ilə bina inşa etmək) ölkəmizdə cinayət sayılmadığına görə, həmin əməllərlə bağlı tədbirlərin görülməsinə dair Strasburq Konvensiyasına tərəfdar olmuş digər ölkələrin müraciətlərinə Azərbaycan tərəfindən rədd cavabı verilməsi üçün hüquqi əsaslar mövcud olacaqdır.

Beynəlxalq sənədlərdə xüsusilə qeyd edilir ki, hüquqi yardım üzrə sorğunun icrasından imtina, – yalnız ona görə ki, sorğu predmeti olan cinayətlə vergi məsələləri arasında əlaqə vardır, –əməkdaşlıq prinsiplərinə uyğun gəlməyən addım kimi qiymətləndirilir.

Beynəlxalq əməkdaşlığın digər bir sahəsini “əmlak hüquqlarının bərpası” deyilən sahə təşkil edir.³⁹⁴ Bununla da digər ölkənin sorğusu əsasında, sorğunun məzmunundan asılı olaraq, predikativ cinayətdə istifadə edilmiş və ya edilməsi planlaşdırılan vasitə və alətlərin, cinayət nəticəsində

³⁹² Daha ətraflı bax: *Vyana Konvensiyası*, m.7; *Palermo Konvensiyası*, m.8; *2003 Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.46.

³⁹³ *Vyana Konvensiyası*, m.7.15; *Palermo Konvensiyası*, m.18.21; *2003 Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.46.21.

³⁹⁴ Daha ətraflı bax: www.assetrecovery.org

əldə olunmuş əmlakın (pulun) və ya onun dəyəri ekvivalentində digər əmlakın (pulun) müəyyənləşdirilməsi, dondurulması, həbsi və ya müsadirəsi başa düşülür. Təbii ki, bu cür sorğulara *ipso facto*³⁹⁵ olaraq müsbət cavab verilməsi burada da tələb edilmir. Məsəl üçün, müəyyən şərtlər mövcuddursa, bir dövlət hər hansı bir müsadirənin həyata keçirilməsi ilə bağlı başqa dövlətin xahişini rədd edə bilər. Bu sahədəki əməkdaşlıqdan imtina edilməsi, ümumi olaraq, aşağıdakı hallarda və şərtlər altında mümkün olacaqdır:³⁹⁶

- sorğuda xahiş edilən tədbirin görülməsi sorğu edilən dövlətin hüquq sisteminin təməl prinsiplərinə zidd olarsa;
- sorğunun icra edilməsi sorğu edilən ölkənin suverenliyinə, təhlükəsizliyinə, asayişinə və ya digər əhəmiyyətli maraqlarına xələf yitirilməsi ilə nəticələnməyə bilər kimi görünürsə;
- sorğu edilən ölkənin mülahizəsinə görə, sorğuda qeyd olunan işin əhəmiyyəti sorğuda xahiş edilən tədbirin görülməsinə bəraət qazandırmırsa;
- sorğuda qeyd edilən cinayət siyasət və ya vergi sahəsindədirsə (bunların terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqəsi olmadıqda); və ya
- sorğu edilən ölkənin mülahizəsinə görə, sorğuda xahiş edilən tədbirin görülməsi “*ne bis in idem*” prinsipinə zidd olacaqsın.

Nəzərə alınmalıdır ki, sadalanan hal və şərtlərin siyahısı beynəlxalq sənədlərlə daha geniş müəyyən olunmuşdur. Məsəl üçün, sorğu edilən ölkənin qanunvericiliyinə əsasən, sorğuda qeyd olunan cinayətə görə müsadirənin nəzərdə tutulmaması bu sahədə də əməkdaşlıqdan imtina edilməsinə əsas olacaqdır. Bununla əlaqədar deyə bilərik ki, CM-də bəzi cinayətlər üçün müsadirənin nəzərdə tutulmaması oxşar cinayətlərlə əlaqədar müsadirəyə dair digər ölkələrin sorğularının rəddi üçün də hüquqi əsasların mövcudluğuna səbəb ola bilər.

Digər tərəfdən, bir neçə dövlətin əlaqələndirilmiş fəaliyyəti nəticəsində müsadirə edilmiş əmlakın həmin ölkələr arasında paylaşmasını nəzərdə tutan tədbirlərin görülməsi, əməkdaşlığa verilən dəyərin bir nümunəsini təşkil etməklə yanaşı, digər ölkələrdə yaşayan cinayət

³⁹⁵ Latıncadan “*belə faktın özü olduğuna görə*” deməkdir.

³⁹⁶ *Strasburq Konvensiyası*, m.18; *Varşava Konvensiyası*, m.28.

qurbanlarına təzminat verilməsinə, habelə qanuni sahiblərə əmlaklarının (pulların) qaytarılmasına xidmət edəcəkdir.³⁹⁷

Və nəhayət, PY-də təqsirləndirilən şəxsin məhkum edilməsi sahəsində də ölkələr arasında əməkdaşlıq olmalıdır. Beynəlxalq hüquqda bu prinsip daha çox “*aut dedere aut judicare*”³⁹⁸ ifadəsi ilə tanınır. Bunun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, ekstradisiyaya dair sorğuda qeyd edilən məsələlərlə bağlı ya cinayət işi başlanmalı, ya da ekstradisiyası tələb edilən şəxs ləngitmədən ekstradisiya edilməlidir (verilməlidir). Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, ekstradisiyaya dair sorğunun dərhal icra olunması əməkdaşlığın yüksək səviyyəsini göstərməz. Burada əsas məsələ odur ki, sorğuda qeyd olunan məsələ ilk olaraq təfərrüatlı araşdırılsın, daxili qanunvericiliyin tələb etdiyi təqdirdə və imkan verdiyi çərçivədə onun barəsində cinayət yurisdiksiyası həyata keçirilsin və yalnız bunlar mümkün olmadıqda, ekstradisiyası tələb edilən şəxs ekstradisiya olunsun. Bəlkə də ona görə ekstradisiyaya dair sorğunun rəddi üçün səbəb ola bilən halların və ya şərtlərin siyahısı beynəlxalq sənədlərdə nəzərdə tutulmamışdır.³⁹⁹ Əksinə, hansı cinayətlər üzrə və hansı hallarda cinayət yurisdiksiyasının həyata keçirilməli olduğuna dair beynəlxalq sənədlərdə imperativ normalar mövcuddur. Bununla belə, qeyd edilir ki, ekstradisiyası tələb olunan şəxsin ekstradisiya edilməsindən onun hazırda yaşadığı ölkənin vətəndaşı olduğuna əsaslanaraq rədd edilsə də, işin materialları bunları sorğu edən ölkəyə mütləq təqdim olunmalıdır. Hər bir halda şəxsin cinsinə, irqinə, əqidəsinə, milliyətinə, etnik mənşəyinə və ya siyasi fikirlərinə görə barəsində cinayət işinin aparılması və ya onun cəzalandırılması məqsədilə sorğu aparılmasına şübhə üçün sağlam əsaslar mövcuddursa, sorğu rədd edilə bilər. Lakin işin yalnız vergi məsələləri ilə bağlı olduğuna əsaslanaraq ekstradisiyadan imtina birmənalı qadağan edilir.

Bir daha vurğulamağa dəyər ki, beynəlxalq əməkdaşlıq yuxarıda sadaladığımız hüquqi yardım, əmlak hüquqlarının bərpası və ekstradisiya sahələri ilə məhdudlaşmır. Əməkdaşlığın tətbiqi yalnız iki dövlət arasında

³⁹⁷ Bax: *FATF Təvsiyələri*, t.38; *FATF-in 38-ci Təvsiyəsinin Şərh Qeydi*; *Vyana Konvensiyası*, m.5.5; *Palermo Konvensiyası*, m.14; *2003 Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.57.

³⁹⁸ Latıncadan “*ya ekstradisiya et, ya da məsuliyyətə cəlb elə*” deməkdir.

³⁹⁹ Bununla belə, hüquq nəzəriyyəsində və faktiki olaraq ölkələrin təcrübəsində ekstradisiyaya dair bir sıra prinsiplərin olmasına dair mülahizələr mövcuddur. Bu barədə, misal üçün, daha ətraflı bax: www.law-n-life.ru/arch/119/119_Lebedeva.doc (18.03.2009).

deyil, həmçinin bir neçə dövlət və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində də təqdir olunur. Məsələn, BMT-nin “PY-yə qarşı mübarizə üzrə Tədbirlər Planı”⁴⁰⁰ çərçivəsində və bir sıra beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə “IMoLIN” adlı internet əsaslı məlumat bazası yaradılmışdır.⁴⁰¹ Həmin baza dünyanın əksər ölkələrinin müvafiq sahədə qanunvericilik aktlarını və PY-yə qarşı mübarizə tədbirlərinin təqvim məlumatlarını ehtiva edir.

Bir qayda olaraq, beynəlxalq əməkdaşlıq ölkədə bu məqsədlər üçün xüsusi nəzərdə tutulmuş qurum (məsələn, Xarici İşlər Nazirliyi) vasitəsilə həyata keçirilir, lakin yuxarıdakı bölmələrdə qeyd etdiyimiz kimi, əməkdaşlığın effektivliyinin yüksək olması nəminə beynəlxalq əməkdaşlıq ölkənin digər səlahiyyətli orqanları, xüsusilə də MKO vasitəsilə həyata keçirilməlidir. Beynəlxalq standartların bu cür əməkdaşlıqla əlaqədar tələblərindən biri də odur ki, MKO yaradılmış ölkələr Eqmont Qrupunda üzvlüyə qəbul məsələsinə baxsınlar. Hər bir halda bütün ölkələr tərəfindən həmin qurumun “*Məqsədləri haqqında Bəyanat*” və “*MKO-lar arasında Məlumat Mübadiləsi Prinsipləri*” nəzərə alınmalıdır.⁴⁰² Bu münasibətlə qeyd edilməlidir ki, Eqmont Qrupunun üzvü olan MKO-lar arasındakı məlumat mübadiləsi bunun üçün xüsusilə nəzərdə tutulmuş “Eqmont Təhlükəsizlik Şəbəkəsi”⁴⁰³ vasitəsilə həyata keçirilir. Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələr arasındakı məlumat mübadiləsi isə *FIU.NET* şəbəkəsi vasitəsilə həyata keçirilir.

Müəyyən əməkdaşlıq əlaqələri ölkələrin nəzarət orqanları arasında da qurulmalıdır. Bu münasibətlə TM-ə qarşı mübarizə kontekstində olsa da, nəzarət orqanları arasında müvafiq memorandumlar imzalanı bilər.⁴⁰⁴

Hər bir halda ölkələrin həm daxili qanunvericiliklərində, həm də ümumi praktikada dövlətlər arasındakı əməkdaşlığın mümkün qədər geniş olması çox müsbət qarşılıdır.⁴⁰⁵

⁴⁰⁰ İngiliscə “*Global Programme against Money-Laundering*”.

⁴⁰¹ Bax: www.imolin.org/imolin/index.html

⁴⁰² *FATF Təvsiyələri*, t.26.

⁴⁰³ İngiliscə “*Egmont Secure Web*”.

⁴⁰⁴ Bax: **Bazel Komitəsi**, *Sharing Of Financial Records Between Jurisdictions In Connection With The Fight Against Terrorist Financing*, aprel 2002, 7.iii.

⁴⁰⁵ Daha ətraflı bax: *FATF Təvsiyələri*, t.35-40; *Vyana Konvensiyası*, m.5; *Strasburq Konvensiyası*, m.7-22; *Palermo Konvensiyası*, m.13; *2003 Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası*, m.51-56; *Varşava Konvensiyası*, IV Bölmə.

Beynəlxalq standartlarla uyğunsuzluqları baxımından xırda çatışmazlıqları nəzərə almasaq, ümumilikdə, beynəlxalq əməkdaşlığın tətbiqi sahəsində qanunvericiliyimizin kifayət qədər təkmil olduğu qənaətinə gəlik. ⁴⁰⁶ Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, Azərbaycan cinayət, o cümlədən PY-yə qarşı mübarizə üzrə əməkdaşlıq sahəsində ən əsas beynəlxalq sənədlərə tərəfdar olmuşdur. Azərbaycanın qoşulduğu bütün bu beynəlxalq sənədlər ölkəmizin “hüquq sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi”⁴⁰⁷ olub, tətbiqəmə prioriteti baxımından Konstitusiyamızdan sonra ən üstün qüvvəyə malikdir. ⁴⁰⁸ Beləliklə, bu cür beynəlxalq sənədlərdə nəzərdə tutulmuş əməkdaşlıq məsələləri qanunvericiliyimizin digər normativ hüquqi sənədlərilə tam təfərrüatı ilə əhatə olunmasa da, onların, ümumilikdə, qanunvericiliyimizdə mövcud olduğunu iddia etmək haqlı olardı.

Hər zaman yadda saxlanmalıdır ki, beynəlxalq əməkdaşlıq beynəlxalq aləm qarşısında hansısa öhdəliklər götürülməsindən daha əvvəl siyasi iradədir. Bu o deməkdir ki, konkret olan hər bir halda əməkdaşlıq etmək istəyən ölkə öhdəlik altında olmasa da, əməkdaşlıq edəcək, əməkdaşlıq etmək istəməyən ölkə isə hər zaman buna bəhanə tapacaqdır.

⁴⁰⁶ Daha ətraflı bax: *CM; CPM; Cinayət işlərinə dair hüquqi yardım haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*.

⁴⁰⁷ *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası*, m.148.II.

⁴⁰⁸ *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası*, m.151.

IV. SON SÖZ

PY ictimai bir təzahür kimi götürüldükdə, məsələyə cəmiyyətin inkişaf səviyyəsi baxımından yanaşmaq lazım olacaqdır. Yuxarıda dediyimiz kimi, PY bir təzahür olaraq eramızdan əvvəl ortaya çıxmışdır. Bu halda niyə də ona qarşı nisbətən daha effektiv mübarizə yalnız XX əsrin sonunda və yalnız bəzi ölkələrin təşəbbüsü ilə başlanmışdır? Məsələ ondadır ki, bu günlərdə inkişafda olan və inkişaf etmiş ölkələr cəmiyyətin ümumi inkişaf dövrüyyəsi baxımından eyni səviyyədə deyildir. Belə ki, inkişafda olan ölkələrlə müqayisədə inkişaf etmiş ölkələr artıq kapitalizm dövründən sosial dövlət dövrünə dönmək yolundadır; ölkə vətəndaşlarının həyatında dövlətin rolu gündən-günə daha da artırmaqdadır; cəmiyyətin naminə fərdin azadlığını məhdudlaşdıran vasitələr dövlətin əlində daha da legitim görünməyə başlayır. İnkişaf etmiş ölkələr üçün qloballaşma prosesinin gətirdiyi ən xoşagəlməz nəticə həmin ölkələrin digər ölkələrdən, hətta az inkişaf edənlərdən də asılılığının olmasıdır. Lakin bu ölkələr bu gün PY-yə qarşı bu qədər qızğın mübarizə apardıqları halda vaxt olub ki, həmin PY-nin gətirdiyi faydalardan yararlanıblar...

Bu məntiqi davam etdirsək, belə nəticəyə gələ bilərik ki, PY ilə mübarizə tarixin labüd inkişafında qaçılmaz bir prosesdir. Bu baxımdan, PY-yə qarşı mübarizənin cəmiyyətin son kapitalizm dövründən (hətta deyərdik, sosializmin birinci mərhələsindən) növbəti inkişaf dövrünə keçidini şərtləndirən ictimai təzahür olduğunu düşünürük. Başqa sözlə desək, PY-yə qarşı mübarizə daha çox sosial dövlət institutu formalaşmış ölkələrin ehtiyaclarını ödəyəcək. Belə isə, ölkəmizin mövqeyi necə olmalıdır sualı ortaya çıxır.

Ölkəmizdə PY-yə qarşı effektiv mübarizə aparmağa, yoxsa daha ciddi mənfə nəticələr baş verənə qədər PY-dən gələn xeyirlərdən faydalanmağa dair qərarın qəbul edilməsi, təbii ki, Azərbaycanın müstəsna prerogatividir.⁴⁰⁹ Lakin nəzərə alınmalıdır ki, ikinci variant seçildiyi təqdirdə

⁴⁰⁹ PY-dən faydalanmağa imkan olduqda, bu cür fürsətdən yararlanmamaq, hər halda, düzgün olmazdı. Lakin bir ölkənin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya məqsədi varsa, mübarizənin davam etdirilməsinə zərurət də var deməkdir. Bununla belə, ölkədə siyasi və iqtisadi sabitliyin qorunması naminə bu cür mübarizənin mümkün qədər yumşaq və ehtiyac yarandıqda müəyyən "amnistiyalardan" istifadə edilməklə aparılması məqsədəuyğun olardı. Qeyd edilməlidir ki, məhz yuyulmuş vəsaitlərin

uzunmüddətli perspektivdə dünyada PY-yə qarşı gedən mübarizə istiqamətində hərəkətin getdikcə daha da geniş vüsət alması səbəbindən ölkəmiz beynəlxalq aləm tərəfindən məhz yuxarıda söz etdiyimiz ofşor zonaların bir növü kimi qəbul edilə və nəticədə ölkəmizin maliyyə sisteminin nüfuzuna ciddi xələl gələ bilər.

Yuxarıda haqqında bəhs etdiyimiz, Azərbaycan tərəfindən görülmüş və gündəlik görülən bütün tədbirlər, şübhəsiz ki, ölkəmizin bu istiqamətdə güclü iradəsinin olduğuna dəlalət edir. Bununla belə, yadda saxlamalıyıq ki, Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş torpaqlarımızda bir sıra maliyyə institutlarının qeyri-qanuni fəaliyyət göstərməsi, həmin ərazilərdə İranla sərhədin nəzarətsiz qalması, iqtisadiyyatımızın dünyada ən sürətli tempdə inkişaf etməsi, ölkəmizə irihəcmli investisiyaların axını və ölkəmizin xüsusi geostateji mövqeyi ölkəmizdə PY və TM təhlükəsi ehtimalını daha da artırır.

Azərbaycanda PY prosesinin baş verib-verməməsinə dair rəsmi məlumat yoxdur. Yuxarıda söz etdiyimiz kimi, PY əməlləri ilk növbədə iqtisadi sahədə cinayətlərin baş verməsindən çıxır. Nəzərə alınsa ki, ölkəmizdə, ən azı, iqtisadi sahədəki bir neçə cinayətin üstü artıq uzun müddətdir hələ də açılmamışdır, güman etmək olar ki, bu cinayətlər nəticəsində əldə edilmiş varidat artıq yuyulmuşdur və yaxud da yuyulmaqdadır.

Nəzərə alınmalıdır ki, genişmiqyaslı vergidən yayınmalarla səciyyələnən, iqtisadiyyatları keçid və inkişaf dövrünü yaşayan ölkələrdə baş verən PY prosesi ölkədən kənara kapital qaçışı ilə sıx əlaqəlidir. Bu cür ölkələrdə vergi ödəməməkdən əldə edilmiş vəsaitlərin yuyulması klassik PY-dən onunla fərqlənir ki, buradakı yuyulma qanuni yollarla həyata keçirilə bilər. PY-yə qarşı mübarizə üzrə kifayət etməyən qanunvericilik və kifayət qədər təkmil olmayan idarəçilik kontekstində kapital hərəkətlərinin sərbəstləşdirilməsinə, dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsinə, Ümumdünya Ticarət Təşkilatına daxil edilməklə bağlı gömrük əngəllərinin qaldırılmasına və maliyyə sistemində sürətli islahatların keçirilməsinə yönəlik siyasət PY-ni xeyli asanlaşdırır.

onları əldə edənlərdən müsadirə edilməməsinə təminat verən amnistiyadan ilk dəfə 1612-ci ildə İngiltərədə istifadə edilmişdir. O vaxtlar İngiltərənin dəniz quldurlarına həm törətdikləri cinayətlərə görə məsuliyyətə cəlb olunmamağa, həm də cinayətlər nəticəsində əldə etdikləri sərvətlərin özlərində qalacağına dair təminat verilmişdir (**George Farrugia**, *Money Laundering – Why Bother?*, (http://www.fiumalta.org/pdfs/ml_why.pdf, 25.12.2008)).

Etiraf edilməlidir ki, PY məsələsi cəmiyyətimizdə, o cümlədən ölkəmizin kütləvi informasiya vasitələrində hələ də kifayət qədər ciddi nəzərə alınmış məsələ deyildir. Bu münasibətlə, sözsüz ki, ölkəmizdə PY və TM-ə qarşı mübarizəni gücləndirən daha sərt tədbirlərin görülməsinə zərurət yaranır. Tədbirlərin daha düzgün və dəqiq görülməsinə isə milli nəzəriyyə bazasının təşkil edilməsi təkan verə bilər. Bu istiqamətdə elmi tədqiqatların və araşdırmaların aparılması həmin məqsədə xidmət edəcəkdir. Bu günədək yazılmış bir çox məqalədə isə Azərbaycanda bu sahədə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi zərurətinə diqqət yetirilir. Bununla belə, Azərbaycanda, misal üçün, nəzəri cəhətdən mümkün olan PY miqyası barədə hələ də ciddi bir araşdırma aparılmamışdır. Ölkənin düzgün iqtisadi-siyasi strategiyasının seçilməsi üçün isə məhz bu cür araşdırmaya ehtiyac var.

**FATF TÖVSIYƏLƏRİNƏ ƏSASƏN HÜQUQPOZMA
KATEQORİYALARINA AİD EDİLƏN HÜQUQPOZMALARIN VƏ
QANUNVERİCİLİYİMİZƏ ƏSASƏN ONLARA UYGUN GƏLƏN
CİNAYƏTLƏRİN SİYAHISI**

#	1. İngiliscə	2. Azərbaycanca	3. CM-in müvafiq maddələri
1	Participation in an organised criminal group and racketeering	Cinayətkar birliklərdə (təşkilatlarda) iştirakçılıq və banditizm (reket)	Banditizm (m.217); Cinayətkar birlik (təşkilat) yaratma (m.218)
2	Terrorism, including terrorist financing	Terrorizm, o cümlədən terrorizmin maliyyələşdirilməsi	Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə və ya təşkilatlara hücum etmə (m.102); Terrorçuluq (m.214); Terrorçuluğu maliyyələşdirmə (m.214-1); Terrorçuluq barədə bilə-bilə yalan məlumat vermə (m.216); Hava və ya su nəqliyyatı gəmisini, yaxud dəmir yolu qatarını qaçırma (m.219); Dövlət xadiminin və ya ictimai xadimin həyatına sui-qəsd etmə (terror aktı) (m.277); Terrorçuluq əlamətləri olan CM-dəki digər cinayət növləri (misal üçün, m. 278, 279, 280, 282)
3	Trafficking in human beings and migrant smuggling	İnsan alveri və miqrantların qaçaqmalçılığı	İnsan alveri (m.144-1)
4	Sexual	Seksual xarakterli	Şəxsiyyətin cinsi

	exploitation, including sexual exploitation of children	zorakılıq hərəkətləri, o cümlədən uşaqların cinsi istismarı	toxunulmazlığı və cinsi azadlığı əleyhinə olan cinayətlər (fəsil 20)
5	Illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances	Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi	Qanunsuz olaraq narkotik vasitələri, psixotrop maddələri və ya onların prekursorlarını hazırlama, istehsal etmə, əldə etmə, saxlama, daşıma, göndərmə və ya satma (m.234); Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlər (26-cı fəslində yer alan bütün cinayət növləri bura aid edilə bilər.
6	Illicit arms trafficking	Qanunsuz silah dövriyyəsi	Qanunsuz olaraq odlu silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular əldə etmə, başqasına vermə, satma, saxlama, daşıma və gözdirmə (m.228)
7	Illicit trafficking in stolen and other goods	Oğurlanmış və digər əmlakın qanunsuz dövriyyəsi	Bilə-bilə cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakı alma və ya satma (m.194); Qanunla mülki dövriyyədə olmasına yol verilməyən (mülki dövriyyədən çıxarılmış) əşyaları qanunsuz olaraq hazırlama, əldə etmə, saxlama, daşıma, gözdirmə, başqasına vermə və ya satma (m.233-1)
8	Corruption and	Korrupsiya və	Korrupsiya cinayətləri və

	bribery	rüşvət xorluq	dövlət hakimiyyəti, dövlət qulluğu mənafeyi, yerli özünüidarə orqanlarında, habelə kommersiya və ya qeyri-kommersiya təşkilatlarında qulluq mənafeyi əleyhinə olan cinayətlər (fəsil 33)
9	Fraud	Dələduzluq	Dələduzluq (m.178)
10	Counterfeiting currency	Pul nişanlarının saxtalaşdırılması	Saxta pul və ya qiymətli kağızlar hazırlama, əldə etmə və ya satma (m.204)
11	Counterfeiting and piracy of products	Məhsul saxtakarlığı (piratlıq)	Müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozma (m.165); Əmtəə nişanlarından qanunsuz istifadə etmə (m.197)
12	Environmental crime	Ekoloji cinayət	Ekoloji cinayətlər (fəsil 28)
13	Murder, grievous bodily injury	Adam öldürmə, ağır bədən xəsarətinin yetirilməsi	Qəsdən adam öldürmə (m.120); Ananın yeni doğduğu uşağı qəsdən öldürməsi (m.121); Qəflətən baş vermiş güclü ruhi həyəcan vəziyyətində qəsdən adam öldürmə (m.122); Zəruri müdafiə həddini və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması üçün zəruri həddi aşmaqla adam öldürmə (m.123); Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə (m.124); Özünü öldürmə həddinə çatdırma (m.125); Qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma (m.126)
14	Kidnapping,	Adam oğurluğu,	Adam oğurluğu (m.144);

	illegal restraint and hostage-taking	qanunsuz azadlıqdan məhrum etmə və adamları girov götürmə	adamları girov götürmə (m.215)
15	Robbery or theft	Soyğunçuluq və ya oğurluq	Oğurluq (m.177); Soyğunçuluq (m.180); Quldurluq (m.181); Xüsusi dəyəri olan əşyaları talama (m.183); Narkotik vasitələri, psixotrop maddələri və ya onların prekursorlarını talama və ya hədə-qorxu ilə tələb etmə (m.235)
16	Smuggling	Qaçqınçılıq	Qaçqınçılıq (m.206)
17	Extortion	Hədə-qorxu ilə tələb etmə	Hədə-qorxu ilə tələb etmə (m.182)
18	Forgery	Saxtakarlıq	Vəzifə saxtakarlığı (m.313); Rəsmi sənədləri, dövlət təltiflərini, möhürləri, ştampları, blankları saxtalaşdırma, qanunsuz hazırlama, satma və ya saxta sənədlərdən istifadə etmə (m.320)
19	Piracy	Quldurluq	Dəniz quldurluğu (m.219-1)
20	Insider trading and market manipulation	Vəzifə səlahiyyətlərinin icrası ilə əlaqədar məlum olan maliyyə xarakterli məlumatlardan sui-istifadə (insayder treydingi) və bazar qiymətlərinin süni dəyişdirilməsi (bazarla manipulyasiya)	---

Qeyd: Nəzərə alınmalıdır ki, *FATF Təvsiyələri ilə* müəyyən edilən hüquqpozmalara, yalnız yuxarıdakı siyahının **3**-cü sütununda yer alan maddələrlə nəzərdə tutulmuş cinayətlər deyil, həm də qismən *CM-də* bir sıra digər maddələrlə nəzərdə tutulmuş cinayətlər də aid edilir. Məsələn, ağır bədən xəsarətinin yetirilməsi bir əməl və yaxud da digər əməlin tövsifedici əlaməti olaraq yalnız yuxarıda sadalanmış maddələrlə deyil, həm də silahlı münaqişə zamanı beynəlxalq humanitar hüquq normalarını pozma (*CM*, m.116), quldurluq (*CM*, m.181.3.3), milli, irqi, sosial və ya dini nifrət və düşmənçiliyin salınması (*CM*, m.283.2.1) və bunun kimi digər maddələrlə (maddələrdə nəzərdə tutulmuş ağırlıq dərəcəsindən asılı olaraq) əhatə oluna bilər. Və yaxud da oğurluq bir əməl, ya da digər əməlin tövsifedici əlaməti olaraq həmçinin narkotik vasitələri, psixotrop maddələri və ya onların prekursorlarını talama və ya hədə-qorxu ilə tələb etmə (m.235), casusluq (m.276) və digər maddələrlə əhatə olunur.

**AZƏRBAYCANIN QOŞULDUĞU VƏ QOŞULMASI GÖZLƏNİLƏN
BEYNƏLXALQ SƏNƏDLƏRİN SİYAHISI**

Ratifikasiya etdiyi beynəlxalq sənədlər (predmeti üzrə):

Terrorizm:

- 1999 Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya, BMT (International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism) – r.: 26/10/2001; q.m.: 10/04/2002
- Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası, AŞ (European Conventions on the Suppression of Terrorism) – r.: 11/02/204; q.m.: 12/05/2004

Cinayət məsələləri:

- BMT-nin narkotik və psixotrop maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında Konvensiyası, (20 dekabr 1988-ci il, Vyana), (qoşulma haqqında AR Milli Məclisinin 356 sayılı 28 oktyabr 1992-ci il tarixli Qərarı) (UN 1988 Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (Vienna Convention))
- Ekstradisiya haqqında Avropa Konvensiyası, AŞ, (European Convention on Extradition) + 2 Əlavə Protokolu – r.: 28/06/2002; q.m.: 26/09/2002
- Cinayət məsələlərində qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında Avropa Konvensiyası, AŞ (European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters) + Əlavə Protokol – i: 07/11/2001; r.: 04/07/2003; q.m.: 02/10/2003
- 2000 Mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı BMT Konvensiyası (Palermo Konvensiyası), BMT (UN Convention against Transnational Organized Crime) – r.: 30/10/2003
- Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Konvensiya, AŞ (Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime) – r.: 04/07/2003; q.m.: 01/11/2003

Korrupsiya:

- Korrupsiya ilə əlaqədar cinayət məsuliyyəti haqqında Konvensiya, AŞ (Criminal Law Convention on Corruption) – r.: 11/02/2004; q.m. 01/06/2004
- Korrupsiya ilə əlaqədar mülki-hüquqi məsuliyyət haqqında Konvensiya, AŞ (Civil Law Convention on Corruption) – r.: 11/02/2004; q.m.: 01/06/2004
- BMT Korrupsiya əleyhinə Konvensiya – q.m.: 30/09/2005

Ratifikasiya etmədiyi, lakin imzaladığı beynəlxalq sənədlər (predmeti üzrə):

Terrorizm:

- Terrorizmin qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyasını düzəldən Protokol, AŞ (Protocol amending European Convention on the Suppression of Terrorism) – 12/05/2004
- Terrorizmin qarşısının alınması haqqında AŞ Konvensiyası, AŞ (Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism) – 16/05/2005

Cinayət məsələləri:

- Cinayət məsələlərindəki işlərin nəqli haqqında Avropa Konvensiyası, AŞ (European Convention on the Transfer of Proceedings in Criminal Matters) – 07/11/2001

Korrupsiya:

- Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası, BMT (UN Convention against Corruption), 21/02/2004

Mənbə: AR Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi saytı, www.mfa.gov.az

Qısaltmalar:

i. – imzalanması

AŞ – Avropa Şurası

r. – ratifikasiyası

BMT – Birləşmiş Millətlər Təşkilatı

q.m. – qüvvəyə minməsi

**ƏMƏLİYYATLARIN ŞÜBHƏLİLİK İNDİKATORLARININ
NÜMUNƏLƏRİ***

(* Başlıca mənbə: **Egmont Group**, *FIU in action, 100 cases from the Egmont Group*)

- **Hər hansı məlumatın gizlədilməsi, yalan məlumatların verilməsi və ya buna cəhdlər**
 - Biznesin məqsədi, fayda sahibi vəsaitlərin mənbəyi, hesabın təyinatı və sair aspektlər barədə məlumatların/sənədlərin təqdim edilməməsi və ya təqdim edilməsindən yayınma;
 - Məlumatları gizlətmək niyyətini ehtimal etməyə əsas verən şübhələr və ya faktlar;
 - Saxta/fiktiv/oğurlanmış sənədlərdən istifadə edilməsini ehtimal etməyə əsas verən şübhələr və ya faktlar;
 - Monitoring subyektlərinə bir-birindən fərqli və ya bir-birinə zidd məlumatların təqdim edilməsi;
 - Kütləvi informasiya vasitələrində adıkeçən müştəri, onun ailə üzvləri və ya onu müşayiət edən şəxs(lər) barədə şübhə doğuran məlumatların olması.

- **İrrasional (qeyri-tipik, qeyri-adi, qeyri-adekvat, iqtisadi cəhətdən ağılabatan olmayan) əməliyyatlar**
 - Sadə maliyyə əməliyyatının həyata keçirilməsi məqsədilə ölkə sərhədlərini keçmə faktları;
 - Qeyri-tipik və ya iqtisadi cəhətdən ağılabatan olmayan yollarla vəsaitlərin köçürülməsi;
 - Müəyyən edilmiş limitdən bir qədər az məbləğdə çoxsaylı köçürmələrin həyata keçirilməsi;
 - Eyni şəxs tərəfindən yazılmış bir neçə çəkin nağdlaşdırılması;
 - Hesablar/şirkətlər arasında vəsaitlərin hərəkətinin olduqca qarışıq olması;
 - Vəsaitlərin depozitə qoyulması və çox qısa müddətdən sonra onların depozitdən çıxarılması;
 - Az əhəmiyyətli xidmətlərə (risklərə) görə qeyri-adekvat dərəcədə yüksək faizlərin ödənilməsi;
 - Qeyri-adi yolla maliyyə sənədlərinin əldə olunması;

- Bir neçə bank seyflərinə sahib olma, hesaba pul yatırılmasından əvvəl dəfələrlə bank seyfindən istifadə edilməsi.
- **İri (mövcud şəraitə qeyri-mütənasib) əməliyyatlar**
 - Yeni müştəri tərəfindən iri əməliyyat(lar)ın həyata keçirilməsi;
 - Biznes dövrüyyəsinə qeyri-mütənasib iri əməliyyatın həyata keçirilməsi;
 - Eyni profilə malik digər insanların maliyyə vəziyyəti ilə müqayisədə müştərinin olduqca geniş maliyyə imkanları;
 - Kəsib ölkənin vətəndaşı tərəfindən irihəcmli əməliyyatlar;
 - Olduqca böyük nağd vəsaitlərlə yeni hesabın açılması;
 - Müştərinin biznes-tarixçəsinə qeyri-mütənasib iri əməliyyatın həyata keçirilməsi;
 - Böyük pul vəsaitlərini ehtiva edən, lakin tanınmış olmayan maliyyə təşkilat(lar)ı tərəfindən buraxılan sənədlər (qiymətli kağızlar və s.) üzrə əməliyyatlar;
 - Nağd vəsaitlərin qeyri-tipik forma ilə (misal üçün, denominasiya olunmamış pul vəsaitləri ilə) iri əməliyyatların həyata keçirilməsi;
 - İri kreditin vaxtından əvvəl qaytarılması;
 - Sahibkarlıqla məşğul olan fiziki şəxslərə hüquqi şəxslər tərəfindən iri köçürmələr.
- **Müştərilərin qeyri-adi (irrasional) davranışı**
 - İri valyuta sərəvətlərinin şəxsi vasitələrlə və şəxsən nəql edilməsi;
 - Bir neçə müştərinin bir yerdə banka gəlməsi, lakin müxtəlif hesablardan istifadə edilməsi;
 - Eyni gündə eyni ailənin üzvləri tərəfindən müxtəlif banklardan istifadə edilməsi;
 - Əməliyyatın tezlaşdırılması (yüngülləşdirilməsi) məqsədilə yuxarı instansiyadakı hökumət orqanlarına (adamlarına) istinad edərək müştərilər tərəfindən bank əməkdaşlarına təzyiq göstərilməsi;
 - Eyni bankın müxtəlif şöbələrinə (filiallarına) çoxsaylı nağd vəsaitlərinin depozitə qoyulması;
 - Hər hansı biznes növü ilə uzun müddət məşğul olması ehtimal olunan müştərinin həmin biznes barədə elementar biliyinin (təcrübəsinin) olmaması.

- **Qeyri-adi (qeyri-tipik) işgüzar aktivlik**
 - Uzun müddət aktiv olmayan hesabın yenidən aktivləşdirilməsi;
 - Əlaqəli olması ehtimal edilən bir neçə müştəri tərəfindən eyni bank vasitəsilə bir gündə ayrı-ayrı hesablarda əməliyyatların aparılması;
 - Bir-biri ilə açıq-aydın əlaqəsi olmayan bir neçə benefisiarın hesablarına vəsaitlərin köçürülməsi;
 - Müştərinin hesabının onun profilinə uyğun gəlməyən aktivliyi (faktiki olaraq hesab təyinatının dəyişilməsi);
 - Uzun müddət şirkət hesabının işgüzar aktivliyinin yoxluğu (həmin şirkətin fiktiv olması barədə şübhələrin yaranması);
 - Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin qohumlarının hesablarına köçürmələr.
- **Hüquqi şəxslər tərəfindən sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmayan şəxslərə bütün köçürmələr;**
- **Siyasi əhəmiyyət kəsb edən şəxslərlə əlaqədar bütün əməliyyatlar;**
- **Ofşor zonalarla əlaqəsi olan bütün əməliyyatlar**

FATF TÖVSIYƏLƏRİNƏ ƏSASƏN MÜVAFIQ TƏLƏBLƏRİ YERİNƏ YETİRMƏLİ OLAN TƏSİSAT VƏ ŞƏXSLƏRİN FƏALİYYƏTLƏRİ İLƏ AZƏRBAYCAN QANUNVERİCİLİYİNƏ ƏSASƏN MƏŞĞUL OLA BİLƏN TƏSİSAT VƏ ŞƏXSLƏRİN CƏDVƏLİ

	#	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
#	Müəssisə və şəxslər Fəaliyyətlər	Banklar	Kredit itifaqları	Mikromaliyyə təşkilatları	Digər bank olmayan kredit təşkilatları	Lizinq şirkətləri	Poçt təşkilatı ("Azərpoçt")	Lombardlar	Sığorta təşkilatları	Təkrar-sığorta təşkilatları	Sığorta brokerləri	İnvestisiya Fondları	Qiymətli kağızlar bazarının brokerləri	Qiymətli kağızlar bazarının dilerləri	Fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən qiymətli kağızların idarə edilməsi fəaliyyəti	Fiziki və hüquqi şəxslərin depozit fəaliyyətləri
1	Qaytarılması şərti ilə əhəlidən əmanətlərin və ya digər vəsaitlərin qəbul edilməsi	X	X	-	X	-	X	-	-	-	-	-	-	-	X	X
2	Kreditlərin verilməsi	X	X	X	X	-	-	X	X	X	-	-	-	-	-	-

3	Maliyyə lizinqi	X	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Pulların, qiymətli kağızların və ya qiymətli daşların (metalların) köçürülməsi və ya göndərilməsi	X	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Ödəniş vasitələrinin buraxılışı və idarə edilməsi (məsələn, kredit və depozit kartları, çeklər, yol çekləri, pul tapşırıqları və bank köçürmə vəkselləri, elektron pullar)	X	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Maliyyə zəmanətləri və öhdəlikləri	X	-	-	-	-	-	-	X	X	X	-	-	-	-	-
7	Aşağıda qeyd olunanlarla əməliyyatlar: (a) pul bazarı alətləri ilə (çeklər, vəksellər, depozit sertifikatları, törəmə qiymətli kağızlar və s.); (b) xarici valyuta ilə;	X	-	-	-	-	X	-	X	X	X	-	X	X	X	-

	(c) mübadilə kursu, faiz dərəcələri və indeksləri ilə əlaqədar olan vasitələrlə; (d) köçürülmüş qiymətli kağızlarla; (e) əmtəə fyuçersləri ilə.														
8	Qiymətli kağızların emissiyasında iştirak və bu emissiyalara aid olan maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	X
9	Fərdi və kollektiv investisiya portfellerinin idarə edilməsi		-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	X	-
10	Digər şəxslərin adından nağd pul vəsaitlərinin və ya likvid qiymətli kağızların saxlanması və ya inzibati baxımdan müşayiəti	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	X
11	Digər şəxslərin adından aktivlərin və ya pul vəsaitlərinin investisiyası,	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-	X	-

	inzibati baxımdan müşayiəti və ya idarə olunması															
12	Həyat sığortası şəhadətnamələri və investisiyalarla bağlı olan digər sığorta şəhadətnamələrinin abunəsi və yerləşdirilməsi	-	-	-	-	-	-	X	X	X	-	-	-	-	-	
13	Pul və valyuta mübadiləsi	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	#	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

Qeyd: Nömrələnmiş müəssisə və şəxslərin fəaliyyətləri aşağıdakı dövlət orqanları tərəfindən lisenziyalaşdırılır və nəzarət edilir.⁴¹⁰

- 1-6** --- Mərkəzi Bank (PY-yə qarşı mübarizə kontekstində poçt təşkilatlarına nəzarət Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilir);⁴¹¹
- 7** --- Maliyyə Monitorinqi Xidməti (lombardlar tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyət lisenziyalaşdırılmır).
- 8-10** --- Maliyyə Nazirliyi;
- 11-15** --- Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsi;

⁴¹⁰ Bax: PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun, m.6; PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanunun tətbiqi ilə bağlı Fərman, m.4

⁴¹¹ Həmçinin bax: Poçt haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, m.13-2, 13-4

Qeyri-rəsmi tərcümə
Tərcümə etdi: Toğrul N. ƏLİYEV

Copyright © FATF/OECD
All rights reserved

Financial Action Task Force ♦ Groupe d'action financière
Pulların Yuyulmasına qarşı Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupu

Q I R X T Ö V S İ Y Ə

20 iyun 2003-cü il
(22 oktyabr 2004-cü il tarixli dəyişikliklərlə)

GİRİŞ

Pulların yuyulmasına qarşı həyata keçirilən preventiv tədbirlərin təkmilləşdirilməsi ilə yanaşı, bu əməlin törədilməsində tətbiq olunan üsul və vasitələr də dəyişikliyə məruz qalır. Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupu (FATF)⁴¹² tərəfindən qeyri-qanuni yolla əldə olunmuş gəlirlərə nəzarət edən şəxslərin və onların həqiqi sahiblərinin gizlədilməsi məqsədilə hüquqi şəxslərdən istifadənin artması, habelə cinayət kriminal gəlirlərin yuyulması (leqallaşdırılması) məqsədilə peşəkar şəxslərin məsləhət və yardımından istifadə hallarının çoxalması kimi daha mürəkkəb kombinasiyaların tətbiq olunması qeyd edilir. Bu amillər, həmçinin, beynəlxalq ictimaiyyətlə əməkdaşlıq etməyən dövlət və ərazilərə münasibətdə həyata keçirilən siyasət çərçivəsində FATF-in əldə etdiyi təcrübə, o cümlədən bir sıra milli və beynəlxalq təşəbbüslər FATF-ı Qırx Təvsiyəni təhlil və yenidən müzakirə etməyə təşviq etdi, nəticədə bu sahədə yeni müfəssəl kompleks tədbirlər işlənilib hazırlanmışdır. Hazırda FATF bütün dövlət və yurisdiksiyaları pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə milli sistemlərin yeni Qırx Təvsiyəyə uyğunlaşdırılması üçün müvafiq tədbirlərin qəbul olunmasına və bu tədbirləri səmərəli tətbiq etməyə dəvət edir.

FATF-in Qırx Təvsiyəsinin yenidən müzakirəsi bu qurumun üzvləri və qeyri-üzvləri, müşahidəçilər, maliyyə sektoru və digər maraqlı tərəflər üçün açıq şəraitdə keçirildi. Müzakirələrin gedişində səslənən müxtəlif fikir və təkliflər sənədin son variantında nəzərə alınmışdır.

Yenilənmiş Qırx Təvsiyə, habelə Səkkiz⁴¹³ Xüsusi Təvsiyə hazırda yalnız pulların yuyulmasına deyil, həmçinin terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə tədbirlərin hərtərəfli və ardıcıl planını təşkil etməkdədir. FATF etiraf edir ki, ölkələrin hüquqi və maliyyə sistemləri bir-birindən fərqlənir və ölkələr ümumi məqsədə nail olmaq üçün eyni tədbirlərdən istifadə edə

⁴¹² FATF pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə standartları müəyyən edən və tədbirləri hazırlayaraq tətbiq edən hökumətlərə qurumdur. Üzvləri barəsində məlumatın əldə olunması üçün bax: http://www.fatf-gafi.org/Members_en.htm

⁴¹³ Tərcüməçidən: FATF-in 8 Xüsusi Təvsiyəsinə vaxtilə 9-cu Təvsiyə də əlavə edilmişdir. Beləliklə, bu günədək FATF-in 9 Xüsusi Təvsiyəsi mövcuddur.

bilməz. Məhz ona görə də Tövsiyələrlə ölkələr üçün yalnız özlərinə xas şərait və konstitusional çərçivələr daxilində fəaliyyət göstərmək üçün minimum standartlar müəyyən edilir. Tövsiyələrlə ölkələr tərəfindən görülməli olan bütün tədbirlər, o cümlədən ölkələrin cinayət və nəzarət sistemləri, maliyyə və qeyri-maliyyə təsisatları tərəfindən görülməli olan preventiv tədbirləri, habelə beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsindəki tədbirlər əhatə olunmuşdur.

İlk dəfə FATF-ın Qırx Tövsiyəsi 1990-cı ildə maliyyə sistemlərinin narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsiindən əldə olunmuş pulların yuyulması ilə məşğul olan şəxslər tərəfindən istifadə olunmasına qarşı fəaliyyət üzrə təşəbbüs kimi hazırlanmışdır. Pulların yuyulmasının inkişaf etməkdə olan tipologiyalarının əks etdirilməsi üçün Tövsiyələrə ilk dəfə 1996-cı ildə yenidən baxılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, yenidən baxılmış Qırx Tövsiyə 130-dan çox ölkə ilə razılaşdırılıb və pulların yuyulmasının qarşısının alınması sahəsində beynəlxalq standartlar hesab edilir.

2001-ci ilin oktyabr ayında FATF terrorizmin maliyyələşdirilməsi məsələlərini də öz mandatına daxil etmiş və bununla əlaqədar Səkkiz Xüsusi Tövsiyə⁴¹⁴ hazırlamaqla ciddi addım atmış oldu. Bu Tövsiyələr terror aktlarının və terror təşkilatlarının maliyyələşdirilməsinə qarşı yönəlmiş tədbirlər məcmusunu ehtiva edir və FATF-ın Qırx Tövsiyəsini tamamlayır.

Pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq standartlara münasibətdə əsas element qismində milli sistemlərin monitorinqi və qiymətləndirilməsi meyarları çıxış edir. Bütün dövlətlər tərəfindən FATF Tövsiyələrinin səmərəli tətbiqinin təmin edilməsi baxımından FATF və FATF tipli regional qurumlar tərəfindən keçirilən qarşılıqlı qiymətləndirmələr, habelə Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı tərəfindən təşkil edilən qiymətləndirmələr həyati əhəmiyyət kəsb edir.

⁴¹⁴ FATF-ın Qırx və Səkkiz (*Doqquz*) Xüsusi Tövsiyəsi Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı tərəfindən pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq standartlar olaraq tanınmışdır.

QIRX TÖVSIYƏ

A. HÜQUQ SİSTEMLƏRİ

Pulların yuyulması cinayət əməlinin tətbiq dairəsi

1. Dövlətlər 1998-ci il dekabrın 19--da Vyana şəhərində imzalanmış BMT-nin Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında Konvensiyası (Vyana Konvensiyası) və 2000-ci il dekabrın 12--də Palermo şəhərində imzalanmış BMT-nin Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı Konvensiyası (Palermo Konvensiyası) əsasında pulların yuyulmasını cinayət əməli olaraq tanımalıdır.

Predikativ hüquqpozmaların ən geniş dairəsini əhatə etmək məqsədilə dövlətlər bütün ağır hüquqpozmaların törədilməsi yolu ilə əldə olunan pulların yuyulmasına görə cinayət məsuliyyəti tətbiq etməlidir. Predikativ hüquqpozmalar bütün hüquqpozmalara və ya ağır hüquqpozmalara, yaxud predikativ hüquqpozmaya görə tətbiq olunan azadlıqdan məhrumetmə cəzasının müddətinə şamil edilən həddə (hədd yanaşması), eləcə də predikativ hüquqpozmaların siyahısına və ya bu yanaşmaların məcmusuna istinad olunmaqla müəyyən edilə bilər.

Hədd yanaşmasını tətbiq edən dövlətlər üçün predikativ hüquqpozmalar ən azından milli qanunvericiliklə ağır hüquqpozmalara aid edilən bütün hüquqpozmaları və ya törədilməsinə görə ən azı bir il müddətinə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulan hüquqpozmaları əhatə etməlidir. Hüquq sistemlərində hüquqpozmalara görə minimal hədd müəyyən edilən dövlətlər üçün isə predikativ hüquqpozmalar dedikdə törədilməsinə görə ən azı altı ay azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulan bütün hüquqpozmalar başa düşülməlidir.

Tətbiq edilən yanaşmadan asılı olmayaraq hər bir dövlət ən azından müəyyən olunmuş hüquqpozmalar kateqoriyaları⁴¹⁵ üzrə hüquqpozmaları predikativ olaraq müəyyən etməlidir.

⁴¹⁵ Bax: FATF, lüğət, “*müəyyən olunmuş hüquqpozmalar kateqoriyaları*” anlayışı.

Pulların yuyulması üzrə predikativ hüquqpozmalar kateqoriyasına başqa dövlətin ərazisində törədilmiş və həmin dövlətdə hüquqpozma kimi tanınan və öz ərazisində törədildiyində predikativ hüquqpozma hesab oluna biləcək əməllər də daxil edilməlidir. Hüquqpozmanın öz ərazisində törədildiyində predikativ hüquqpozma hesab oluna bilməsi şərti dövlətlər tərəfindən vahid şərt kimi qəbul oluna bilər.

Milli qanunvericiliyin təməl prinsipləri ilə nəzərdə tutulmuş hallarda dövlətlər tərəfindən müəyyən edilə bilər ki, predikativ cinayəti törətmiş şəxslər pulların yuyulması cinayətinin törədilməsinə görə məsuliyyətə cəlb olunmasınlar.

2. Dövlətlər aşağıdakıları təmin etməlidir:

- a) pulların yuyulması cinayətinin sübuta yetirilməsi üçün zəruri olan qəsd və dərk etmə meyarları, o cümlədən belə psixi vəziyyət barəsində rəyin obyektiv faktiki hallar üzrə müəyyənləşdirilməsini qadağan etməyən konsepsiya Vyana və Palermo Konvensiyaları ilə müəyyən edilmiş standartlara uyğun gəlsin;
- b) hüquqi şəxslər cinayət məsuliyyətinə, bu mümkün olmadığı hallarda isə mülki və ya inzibati məsuliyyətə cəlb olunsunlar; belə növ məsuliyyətə cəlb olunması mümkün hesab olunan dövlətlərdə hüquqi şəxslərə münasibətdə paralel surətdə cinayət, mülki və ya inzibati araşdırmaların aparılması istisna edilməməlidir. Hüquqi şəxslər barəsində effektiv, proporsional və profilaktik sanksiyalar tətbiq olunmalıdır. Belə tədbirlər fiziki şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsini istisna etməməlidir.

Qətimkan tədbirləri və müsadirə

- 3. Dövlətlər vicdanlı üçüncü şəxslərin hüquqlarını pozmadan Vyana və Palermo Konvensiyalarında nəzərdə tutulmuş oxşar tədbirləri ilə yanaşı leqallaşdırılan əmlakın, pulların yuyulmasından və ya predikativ cinayətlərin törədilməsindən əldə olunmuş gəlirlərin, qeyd olunan cinayətlərin törədilməsi üçün istifadə olunan və ya bunun üçün nəzərdə tutulmuş vasitələrin, yaxud müvafiq məbləğdə əmlakın müsadirəsinə öz**

səlahiyyətli orqanlarına imkan verən qanunvericilik tədbirlərini görməlidirlər.

Belə tədbirlər aşağıdakıları ehtiva etməlidir:

- a) müsadirə edilməli olan əmlakın aşkar olunması, izlənməsi və qiymətləndirilməsi;
- b) belə əmlak barəsində bütün əqdlərin, habelə başqa şəxsə və ya barəsində sərəncam verilməsinin qarşısının alınması üçün dondurulma və həbs kimi qətimkan tədbirlərindən istifadə olunması;
- c) müsadirə edilməli olan əmlakın dövlət tərəfindən axtarıla elan edilməsinin qarşısını alan tədbirlərin ləğv edilməsi;
- d) bütün müvafiq istintaq tədbirlərinin həyata keçirilməsi.

Dövlətlər tərəfindən, cinayət icraatı qaydasında təqsirkar şəxsi məhkum etmədən əmlak və vasitələrin müsadirə edilməsini qadağan etməyən və ya təqsirkar şəxsdən müsadirə edilməli olan əmlakın əldə olunmasının (mənbəyinin) qanuniliyini sübut etməyə tələb edən normaların qəbul olunması məsələsinə, daxili qanunvericiliyin müddəalarına uyğun olaraq baxıla bilər.

**B. MALİYYƏ TƏSİSATLARI VƏ QEYRİ-MALİYYƏ
MÜƏSSİSƏLƏRİ VƏ PEŞƏKARLARI TƏRƏFİNDƏN PULLARIN
YUYULMASININ VƏ TERRORİZMİN
MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİNİN QARŞISININ ALINMASI ÜÇÜN
TƏTBİQ EDİLMƏLİ OLAN TƏDBİRLƏR**

4. Dövlətlər tərəfindən təmin edilməlidir ki, maliyyə təsisatları sirri (bank sirri və ya qanunla qorunan digər sirr) haqqında qanunvericilik FATF Təvsiyələrinin həyata keçirilməsinə mane olmasın.

Eyniləşdirmə tədbirləri və məlumatların saxlanması

5. * Maliyyə təsisatları tərəfindən anonim hesablar və ya aşkar surətdə uydurma adlara açılmış hesablar aparılmamalıdır.

Aşağıdakı hallarda maliyyə təsisatları tərəfindən eyniləşdirmə tədbirləri⁴¹⁶, o cümlədən müştərilərin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsi və yoxlanması⁴¹⁷ üzrə tədbirlər görülməlidir:

- işgüzar münasibətlər yaradıldıqda;
- birdəfəlik əməliyyatlar aparıldıqda:
 - (i) müəyyən olunmuş həddə bərabər məbləğdən yuxarı olduqda; və ya
 - (ii) VII Xüsusi Təvsiyəyə dair Şərh Qeyddə əks olunmuş hallarda pul köçürmələri olduqda;
- pulların yuyulması və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsinə dair şübhələr olduqda;
- maliyyə təsisatında müştəri barəsində əvvəllər əldə olunmuş eyniləşdirmə məlumatlarının həqiqiliyi və ya uyğunluğu barəsində şübhələr mövcud olduqda.

Eyniləşdirmə tədbirlərinə aşağıdakılar daxildir:

- a) mötəbər, müstəqil mənbələrdən əldə edilmiş sənədlərdən, məlumat bazalarından və ya məlumatlardan istifadə olunmaqla müştərinin eyniləşdirilməsi və müştərinin şəxsiyyətinin yoxlanması⁴¹⁸;
- b) fayda sahibinin⁴¹⁹ eyniləşdirilməsi və fayda sahibinin şəxsiyyətinin yoxlanması üzrə ağılabatan tədbirlərin (hansılar ki, maliyyə təsisatına fayda sahibinin kim olmasının ona məlum olduğunu hesab etməyə imkan verəcək) həyata keçirilməsi. Hüquqi şəxslərə və ittifaqlara münasibətdə bu prosedur müştərinin mülkiyyət və nəzarət strukturunun müəyyən edilməsi üzrə maliyyə təsisatları tərəfindən ağılabatan tədbirlərin həyata keçirilməsini ehtiva etməlidir;

⁴¹⁶ Tərcüməçidən: ingiliscə “*Customer Due Diligence (CDD) measures*” “*eyniləşdirmə tədbirləri*” kimi tərcümə edilmişdir.

⁴¹⁷ Tərcüməçidən: qanunvericiliyimizdə “*şəxsiyyətin yoxlanması*” (ingiliscə “*verification*”) “*fiziki şəxsin verifikasiyası*” kimi qələmə verilmişdir (bax: PY-yə qarşı Qanun).

⁴¹⁸ “*Mötəbər, müstəqil mənbələrdən əldə edilmiş sənədlər, məlumat bazaları və ya məlumat*” bundan sonra “*eyniləşdirmə məlumatları*” adlandırılacaq.

* Ulduzla işarələnmiş təvsiyə ona dair şərh qeydi ilə birlikdə nəzərə alınmalıdır.

⁴¹⁹ Tərcüməçidən: qanunvericiliyimizdə “*fayda sahibi*” (ingiliscə “*beneficial owner*”) “*benefisiar*” kimi qələmə verilmişdir (bax: PY-yə qarşı Qanun).

- c) işgüzar münasibətlərin məqsədi və ehtimal olunan xarakteri barəsində məlumatın alınması;
- d) həyata keçirilən əməliyyatların maliyyə təsisatının müştəri, onun sahibkarlıq fəaliyyəti, risk kateqoriyası və zəruri olan hallarda vəsaitlərinin mənbəyi barəsində məlumatlarına uyğun gəlməsinə əmin olmaq məqsədilə işgüzar münasibətlər üzrə eyniləşdirmə tədbirlərinin daimi əsaslarla görülməsi və belə işgüzar münasibətlər çərçivəsində həyata keçirilmiş əməliyyatların müfəssəl təhlili.

Maliyyə təsisatları tərəfindən (a)-(d) bəndlərinə uyğun olaraq yuxarıda qeyd olunan eyniləşdirmə tədbirlərindən hər biri tətbiq edilməlidir, lakin riskin qiymətləndirilməsi meyarı əsasında müştərinin, işgüzar münasibətlərin və ya əməliyyatın növündən asılı olaraq belə tədbirlərin tətbiqinin müəyyən dərəcəsini müəyyən etmək olar. Tətbiq edilməli olan tədbirlər səlahiyyətli orqanlar tərəfindən qəbul edilmiş qaydalara uyğun gəlməlidir. Yüksək risk kateqoriyalarına münasibətdə maliyyə təsisatları tərəfindən daha ətraflı eyniləşdirmə tədbirləri tətbiq edilməlidir. Müəyyən şərtlər daxilində və aşağı risk mövcud olduqda dövlətlər tərəfindən şərait yaradıla bilər ki, maliyyə təsisatları nisbətən sadələşdirilmiş eyniləşdirmə tədbirləri tətbiq etsinlər.

Maliyyə təsisatları işgüzar münasibətlər yaradılarkən, yaxud onların gedişində və ya bir dəfəlik əməliyyatdan əvvəl müştərinin və fayda sahibinin eyniləşdirilməsi üçün tədbirlər görməlidir. Dövlətlər maliyyə təsisatlarına müştərilərin yoxlanmasını işgüzar münasibətlərin qurulmasından sonra ağılabatan müddətlərdə başa çatdırmağı o halda icazə verə bilər ki, pulların yuyulması risklərinin səmərəli idarə olunması mövcud olsun və bu icazə, fasiləsiz sahibkarlıq fəaliyyətinin davam etdirilməsinin təmin olunması üçün zəruri olsun.

Maliyyə təsisatı yuxarıda sadalanan (a)-(c) bəndlərinin müddəalarını yerinə yetirə bilmədikdə, hesab açılmamalı, işgüzar münasibətlər yaradılmamalı və ya əməliyyat həyata keçirilməməlidir, yaxud işgüzar münasibətlərə xitam verilməlidir və həmin müştəri barəsində şübhəli əməliyyat haqqında məlumatın təqdim edilməsi məsələsinə baxılmalıdır.

Bu tələblər bütün yeni müştərilərə münasibətdə tətbiq olunmalıdır. Buna baxmayaraq, mövcud şəraitə və risk ehtimalına əsaslanaraq maliyyə təsisatları bu Tövsiyəni münasibət yaratdığı müştərilərinə də şamil etməli və belə münasibətlərin əğlabatan müddətlərdə yoxlanmasını həyata keçirməlidirlər.

6. * Maliyyə təsisatları tərəfindən siyasi xadimlərə münasibətdə normal eyniləşdirmə tədbirləri ilə yanaşı, aşağıdakı tədbirlər də tətbiq olunmalıdır:

- a) müştərinin siyasi xadim olub-olmamasını müəyyən etmək məqsədilə müvafiq risklərin idarə olunması sisteminə malik olmaq;
- b) belə müştərilərlə işgüzar münasibətlərin qurulması üçün yüksək rəhbərliyin razılığını almaq;
- c) maddi sərvət və vəsaitlərin mənbəyinin müəyyən edilməsi üçün əğlabatan tədbirləri həyata keçirmək;
- d) işgüzar münasibətlərin gücləndirilmiş daimi monitorinqinin həyata keçirilməsi.

7. Maliyyə təsisatları trans-sərhəd müxbir və digər oxşar münasibətlər üzrə normal eyniləşdirmə tədbirləri ilə yanaşı, aşağıdakı tədbirləri də tətbiq etməlidir:

- a) respondent təsisatın biznes fəaliyyətinin xarakteri haqqında tam məlumatın əldə edilməsi və ictimaiyyət üçün açıq olan məlumat mənbələrindən təsisatın nüfuzu və onun üzərində nəzarətin keyfiyyətinin müəyyən edilməsi üçün kifayət edən, o cümlədən onun bərsəində pulların yuyulması və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar istintaqın aparılıb-aparılmaması, yaxud tənzimləyici tədbirin tətbiq olunub-olunmaması haqqında məlumatın toplanması;
- b) respondent təsisat tərəfindən pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı fəaliyyət üzrə həyata keçirilən nəzarət tədbirlərinin qiymətləndirilməsi;
- c) yeni müxbir münasibətlərin qurulmasına qədər yüksək rəhbərlikdən icazənin alınması;
- d) hər bir təsisatın müvafiq vəzifələrinin sənəd şəklinə rəsmiləşdirilməsi;

- e) «tranzit hesablara» münasibətdə respondent bank tərəfindən müxbir bankın hesablarına birbaşa çıxışı olan müştərilərin eyniləşdirmə məlumatlarının yoxlanılmasına və eyniləşdirmə məlumatlarının mütəmadi yeniləşdirilməsi üzrə tədbirlərin görülməsinə, habelə müxbir bankın sorğusu əsasında müştəri barədə zəruri eyniləşdirmə məlumatlarını təqdim etmək imkanının olmasına dair qənaətbəxş təsdiqinin alınması.
8. Maliyyə təsisatları anonimliyə şərait yarada bilən yeni və ya inkişaf prosesində olan texnologiyalardan irəli gələn pulların yuyulması üzrə hər növ təhlükələrə xüsusi diqqət yetirməli və zəruri olduqda onların pulların yuyulması sxemlərində istifadə olunmasının qarşısını almaq üçün tədbirlər görməlidirlər. Maliyyə təsisatları, xüsusilə, tərəflərin birbaşa əlaqədə olmadıqları işgüzar münasibətlə və ya belə əməliyyatlarla bağlı olan hər növ spesifik risklərin qarşısını alacaq proqram və proseduralara malik olmalıdırlar.
9. * Dövlətlər tərəfindən maliyyə təsisatlarına aşağıdakı şərtlərə riayət olunmaqla eyniləşdirmə tədbirlərinin (a)-(c) bəndlərinin icrası, yaxud digər funksiyaların həyata keçirilməsi üçün vasitəçilərə və ya digər üçüncü şəxslərə istinad edilməsinə icazə verilə bilər. Bu cür istinad edilməsinə icazə verildikdə müştərinin eyniləşdirilməsi və eyniləşdirmə məlumatlarının yoxlanılması üzrə bütün məsuliyyət üçüncü şəxsə istinad edən maliyyə təsisatının üzərinə düşür.

Aşağıdakı meyarlara riayət edilməsi təmin olunmalıdır:

- a) üçüncü şəxsə istinad edən maliyyə təsisatı eyniləşdirmə tədbirlərinin (a)-(c) bəndlərinin icrası əsasında dərhal zəruri məlumat əldə etməlidir. Maliyyə təsisatı eyniləşdirmə tədbirlərinə dair tələblərə əsasən əldə olunmuş eyniləşdirmə məlumatlarının və digər müvafiq sənədlərin surətlərinin üçüncü şəxs tərəfindən sorğu olunduğu halda gecikdirilmədən təqdim olunacağı barədə əmin olması üçün adekvat tədbirlər görməlidir;
- b) maliyyə təsisatı üçüncü şəxsin 5-ci və 10-cu Tövsiyələrə uyğun olaraq idarə və nəzarət olunmasından, habelə eyniləşdirmə tədbirlərinə riayət etməsindən əmin olmalıdır.

Hər bir dövlət FATF Təvsiyələrini icra etməyən və ya kifayət qədər icra etməyən ölkələr üzrə məlumatı nəzərə almaqla bu şərtlərə cavab verən üçüncü şəxslərin hansı dövlətlərdə mövcud ola bildiklərini özü müəyyən etməlidir.

- 10.** * Məlumatların təqdim olunması üzrə səlahiyyətli orqanların sorğularının operativ şəkildə cavablandırılması üçün, daxili və beynəlxalq əməliyyatlar haqqında müvafiq sənədlər azı beş il müddətində maliyyə təsisatlarında saxlanılmalıdır.

Eyniləşdirmə tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə edilmiş eyniləşdirmə məlumatları (məsələn, pasport, şəxsiyyət vəsiqəsi, sürücülük vəsiqəsi və ya digər oxşar rəsmi eyniləşdirmə sənədlərinin surətləri və ya qeydiyyat göstəriciləri), hesablar və işgüzar yazışma üzrə dosyələr işgüzar münasibətlərin bitməsindən sonra ən azı beş il müddətində maliyyə təsisatlarında saxlanılmalıdır.

Eyniləşdirmə məlumatları və əməliyyatlar haqqında qeydlər müvafiq əsaslar olduqda səlahiyyətli dövlət orqanlarının sərəncamına verilməlidir.

- 11.** * Maliyyə təsisatları bütün mürəkkəb, irihəcmli qeyri-adi əməliyyatlara, eləcə də açıq-aşkar iqtisadi və ya qanuni məqsədi olmayan bütün qeyri-adi əməliyyat sxemlərinə xüsusi diqqət yetirməlidirlər. Maliyyə təsisatları tərəfindən mümkün olduğu hallarda belə əməliyyatların əsas və məqsədləri öyrənməli, əldə olunmuş nəticələr yazılı surətdə qeydə alınmalı, bütün bu məlumatların təmin edilməsində səlahiyyətli orqanlara və auditorlara yardım göstərilməlidir.

- 12.** * 5-ci, 6-cı və 8-11-ci Təvsiyələrdə əks olunmuş eyniləşdirmə tədbirlərinə və məlumatların saxlanmasına dair tələblər aşağıdakı hallarda müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatları və peşəkarlarına da şamil olunur:

- a) kazinolar – müştəri müəyyən olunmuş həddə bərabər və ya ondan artıq məbləğdə maliyyə əməliyyatı həyata keçirdikdə;
- b) daşınmaz əmlak üzrə agentlər – öz müştəriləri üçün daşınmaz əmlakın alqı-satqısı üzrə əməliyyatların aparılmasında iştirak etdikdə;

- c) qiymətli metallar üzrə dilerlər və qiymətli daşlar üzrə dilerlər – müştəri ilə müəyyən olunmuş həddə bərabər və ya ondan artıq məbləğdə nağd pulla maliyyə əməliyyatında iştirak etdikdə;
- d) vəkillər, notariuslar, digər müstəqil hüquqi xidmət göstərən şəxslər və mühasiblər – aşağıda sadalanan fəaliyyət növlərinə münasibətdə öz müştəriləri üçün əməliyyatlar hazırladıqda və həyata keçirdikdə:
 - daşınmaz əmlakın alqı-satqısı;
 - müştərinin pul vəsaitləri, qiymətli kağızları və digər əmlakının idarə olunması;
 - bank hesabları, əmanət hesabları və ya qiymətli kağızlar üzrə hesabların idarə olunması;
 - şirkətlərin təsis edilməsi, fəaliyyət göstərməsi və ya idarə olunması üçün payların ödənilməsinin təşkili;
 - hüquqi şəxslərin və ya ittifaqların təsis edilməsi, fəaliyyət göstərməsi və ya idarə olunması, eləcə də müəssisələrin alqı-satqısı;
- e) trust və korporativ xidmətləri göstərən şəxslər – Lüğətdə verilmiş anlayışda qeyd olunan fəaliyyət üzrə müştəri üçün maliyyə əməliyyatları hazırladıqda və ya həyata keçirdikdə.

Şübhəli əməliyyatlar barədə məlumatların təqdim edilməsi və müvafiq tələblərə əməl olunması

13. * Bilavasitə qanun və ya qaydalarla müəyyən olunmalıdır ki vəsaitlərin terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə və ya cinayətkar fəaliyyətdən əldə edilmiş gəlirlərlə bağlı olmasını ehtimal etdiyi, yaxud ehtimal etmək üçün ağılabatan əsaslara malik olduğu hallarda, maliyyə təsisatı öz şübhələri haqqında Maliyyə Kəşfiyyat Orqanına (MKO) hesabat verməlidir.
14. * Maliyyə təsisatları, onların direktorları vəzifəli şəxsləri və əməkdaşları:
- a) onların hətta əvvəlki cinayətkar fəaliyyətin dəqiq olaraq nədən ibarət olması barədə xəbərdar olmamağına baxmayaraq və qanunsuz fəaliyyətin real olaraq həyata keçirilib-keçirilməməsindən asılı olmayaraq MKO-ya öz şübhələri barədə vicdanla məlumat verərlərsə, müqavilə, yaxud hər hansı qanunvericilik, normativ və ya inzibati aktla müəyyən edilən məlumatların açılınması üzrə hər növ

məhdudiyətin pozulmasına görə cinayət və mülki məsuliyyətindən hüquqi müdafiə ilə təmin olunmalıdırlar;

- b)** şübhəli əməliyyat haqqında hesabat (ŞƏH) və ya onunla bağlı olan məlumatların MKO-ya göndərilməsi faktının açıqlanması qanunla qadağan olunmalıdır.

15. * Maliyyə təsisatları pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı proqramlar işləyib hazırlamalıdırlar. Bu proqramlar aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

- a)** vəzifəli şəxslərin uyğunluğunun təmin olunması üzrə müvafiq tədbirlər və əməkdaşların iş götürülməsi zamanı yüksək standartları təmin edən adekvat seçim prosedurları da daxil olmaqla daxili siyasətin, prosedurların və nəzarət formalarının işlənilib hazırlanması;
- b)** əməkdaşların təlimi üzrə daimi proqramlar;
- c)** sistemin yoxlanması üçün auditor strukturu.

16. * 13-15-ci və 21-ci Təvsiyələrdə nəzərdə tutulmuş tələblər aşağıdakı hallarda bütün müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatlarına və peşəkarlarına tətbiq olunur:

- a)** vəkillərin, notariusların, digər müstəqil hüquqi xidmət göstərən şəxslərin və mühasiblərin üzərinə öhdəlik qoyulmalıdır ki, 12 (d) Təvsiyədə nəzərdə tutulan fəaliyyətlə bağlı maliyyə əməliyyatlarında müştərinin adından və ya tapşırığı ilə iştirak etdikdə, şübhəli əməliyyatlar haqqında məlumat versinlər. Dövlətlərə təkidlə təvsiyə olunur ki, bu müddəalar mühasiblərin digər, o cümlədən audit fəaliyyətinə şamil olunsun;
- b)** qiymətli metallar və qiymətli daşlar üzrə dilerlərin üzərinə öhdəlik qoyulmalıdır ki, müştəri ilə müəyyən olunmuş həddə bərabər və ya ondan artıq olan məbləğdə nağd pulla hər hansı bir maliyyə əməliyyatında iştirak etdikdə, şübhəli əməliyyatlar haqqında məlumat versinlər;
- c)** trastların (hüquqi xidmət göstərən hüquqi şəxs), yaxud şirkətlərin təsis edilməsi üzrə xidmətlər göstərən təşkilatların üzərinə öhdəlik qoyulmalıdır ki, 12 (e) Təvsiyədə nəzərdə tutulan fəaliyyətlə bağlı

maliyyə əməliyyatlarında müştərinin adından və ya tapşırığı ilə iştirak etdikdə, şübhəli əməliyyatlar haqqında məlumat versinlər.

Vəkillər, notariuslar, digər müstəqil hüquqi xidmət göstərən şəxslər və müstəqil hüquqşünaslar kimi fəaliyyət göstərən mühasiblər müvafiq məlumatları peşə siri və ya peşəkar hüquqi imtiyazlar üzrə öhdəliklərlə bağlı olduqları hallarda əldə etdikdə, öz şübhələri haqqında məlumat verməyə borclu deyillər.

Pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması üzrə digər tədbirlər

- 17.** Hazırkı Tövsiyələrin tətbiq dairəsinə daxil olan və pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması üzrə tələbləri yerinə yetirməyən hüquqi və ya fiziki şəxslərə münasibətdə tədbirlərin görülməsi üçün effektiv, proporsional, preventiv və cinayət, mülki və ya inzibati xarakterli sanksiyaların mövcud olması dövlətlər tərəfindən təmin edilməlidir.
- 18.** Dövlətlər şel bankların təşkilinə və fəaliyyətinin davam etdirilməsinə yol verməməlidir. Maliyyə təsisatları şel banklarla müxbir əlaqələrə daxil olmamalı və ya davam etdirməməlidirlər. Bundan əlavə, maliyyə təsisatları şel banklar tərəfindən öz hesablarından istifadə etməyə imkan verən respondent xarici maliyyə təsisatları ilə əlaqələrin qurulmasından çəkinməlidir.
- 19.** Dövlətlər bankların, eləcə də digər maliyyə təsisatlarının və vasitəçilərinin müəyyən olunmuş limitdən artıq olan məbləğdə nağd pulla aparılan bütün daxili və beynəlxalq əməliyyatlar barədə məlumatların pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi işləri üzrə səlahiyyətli orqanların çıxışı və məlumatlardan müvafiq istifadəsini təmin edən tədbirlərə uyğun olan elektron məlumat bazasına malik milli mərkəzi orqana ötürülməsi sisteminin yaradılmasının məqsədəuyğunluğu və faydalılığı məsələsini nəzərdən keçirməlidir.

- 20.** Müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatları və peşəkarlarla yanaşı, FATF Tövsiyələrinin pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi riskini yaradan digər təsisat və peşəkarlara tətbiqinin mümkünlüyü məsələsi dövlətlər tərəfindən nəzərdən keçirilməlidir.

Dövlətlər, daha az pulların yuyulması riskini ehtiva edən pul vəsaitlərinin idarə olunması üzrə müasir və təhlükəsiz texnologiyaların inkişafını dəstəkləməlidir.

FATF Tövsiyələrinə riayət etməyən və ya kifayət qədər riayət etməyən ölkələrə münasibətdə tədbirlər

- 21.** Maliyyə təsisatları FATF Tövsiyələrinə əməl etməyən və ya kifayət qədər əməl etməyən ölkələrdən olan şəxslər, o cümlədən şirkətlər və maliyyə təsisatları ilə olan işgüzar münasibətlərə və əməliyyatlara xüsusi diqqət yetirməlidir. Belə əməliyyatların açıq-aşkar iqtisadi və ya qanuni məqsədi olmadığı bütün hallarda mümkün olduğu qədər həmin əməliyyatların əsası və təyinatının öyrənilməsi, aşkar olunmuş məlumatların yazılı surətdə qeydə alınması və səlahiyyətli orqanlara yardım göstərilməsi məqsədilə onlara çıxışın olması tələb olunur. Həmin dövlət FATF Tövsiyələrinə əməl etməməyə və ya kifayət qədər əməl etməməyə davam etdikdə dövlətlərin müvafiq əks-tədbirlər tətbiq etmək imkanı olmalıdır.
- 22.** Maliyyə təsisatları, yuxarıda qeyd edilən maliyyə təsisatlarına münasibətdə tətbiq olunan prinsiplərin xaricdə, xüsusən də FATF Tövsiyələrinə əməl etməyən və ya kifayət qədər əməl etməyən ölkələrdə yerləşən filiallara və əhəmiyyətli iştirak payına malik olan törəmə müəssisələrə də yerli qanunvericiliyin imkan verdiyi həddə tətbiq edilməsini təmin etməlidir. Qüvvədə olan yerli qanunvericilik onların tətbiqini mümkünsüz etdikdə, maliyyə təsisatları baş ofisinin yerləşdiyi ölkənin səlahiyyətli orqanlarına FATF Tövsiyələrini tətbiq etmək iqtidarında olmadıqları barədə məlumat verməlidirlər.

Tənzimləmə və nəzarət

23. * Maliyyə təsisatlarının adekvat tənzimləmə və nəzarət prosesləri ilə əhatə olunması və maliyyə təsisatlarının FATF Təvsiyələrini səmərəli tətbiq etmələri dövlətlər tərəfindən təmin edilməlidir. Cinayətkarların və ya onlarla birgə cinayətin törədilməsində iştirak edən şəxslərin maliyyə təsisatında səhmlərin əhəmiyyətli, yaxud nəzarət paketinə malik olmaması, yaxud fayda sahibi kimi çıxış etməməsi, habelə idarəedici vəzifə tuta bilməməsi məqsədlə səlahiyyətli orqanlar tərəfindən zəruri hüquqi və ya tənzimləyici tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Başlıca prinsiplərin (*Core Principles*) maliyyə təsisatlarına tətbiq edildiyi hallarda, prudenial məqsədlər, o cümlədən pulların yuyulması üçün əhəmiyyətli olan tənzimləmə və nəzarət tədbirləri analoji olaraq pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə məqsədləri üçün tətbiq edilməlidir.

Digər maliyyə təsisatları lisenziyalaşdırılmalı, qeydiyyatda alınmalı və müvafiq qaydada tənzimlənməlidir. Bu sektorda pulların yuyulması və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsi riski nəzərə alınmaqla, onların fəaliyyəti üzərində pulların yuyulmasının qarşısının alınması məqsədlə nəzarət, yaxud müşahidə həyata keçirilməlidir. Ən azından, pulların, yaxud qiymətliyərin köçürülməsi və ya valyuta mübadiləsi üzrə xidmətlər göstərən müəssisələr lisenziyalaşdırılmalı və ya qeydiyyatdan keçməli, habelə pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə milli tələblərə riayət olunmasının monitorinqi və təmin edilməsinin səmərəli sistemlərinə cəlb edilməlidirlər.

24. Müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatları və peşəkarlara münasibətdə aşağıdakı tənzimləyici və nəzarət tədbirləri tətbiq olunmalıdır:

a) pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə səmərəli tədbirlərin tətbiqinin təmin edilməsi üçün kazinolara münasibətdə hərtərəfli tənzimləyici və nəzarət rejimi tətbiq olunmalıdır. Ən azından:

- kazinolar lisenziyalaşdırılmalıdır;
- cinayətkarların və ya onlarla birgə cinayətin törədilməsində iştirak edən şəxslərin kazinolarda səhmlərin əhəmiyyətli, yaxud nəzarət

paketinə malik olmaması, yaxud fayda sahibi kimi çıxış etməməsi, habelə idarəedici vəzifə tuta və ya operator ola bilməməsi məqsədilə səlahiyyətli orqanlar tərəfindən zəruri hüquqi və ya tənzimləyici tədbirlər həyata keçirilməlidir;

- pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə tələblərə riayət olunması məqsədilə səlahiyyətli orqanlar tərəfindən kazinolar üzərində səmərəli nəzarətin həyata keçirilməsi təmin edilməlidir.

b) müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatları və peşəkarların digər kateqoriyalarının pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə milli tələblərə riayət olunmasının monitorinqi və təmin edilməsinin səmərəli sistemlərinə cəlb edilməsi dövlətlər tərəfindən təmin olunmalıdır. Bu riskin qiymətləndirilməsi əsasında həyata keçirilməlidir. Bu, dövlət orqanı və ya müəyyən özünüidarəetmə təşkilatı tərəfindən belə təşkilatın öz üzvlərinin pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə vəzifələrini yerinə yetirməsini təmin edə bilməsi şərti ilə həyata keçirilə bilər.

25. * Səlahiyyətli orqanlar pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə milli tədbirlərin tətbiq edilməsinə, o cümlədən şübhəli əməliyyatların aşkar edilməsinə və onlar barədə hesabatların göndərilməsinə maliyyə və müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatlarına və peşəkarlarına yardım göstərəcək təlimatlar hazırlamalı və qarşılıqlı əlaqəni təmin etməlidirlər.

C. PULLARIN YUYULMASINA VƏ TERRORİZMİN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİNƏ QARŞI MÜBARİZƏ SİSTEMLƏRİ ÜÇÜN ZƏRURİ OLAN İNSTİTUSİONAL VƏ DİGƏR TƏDBİRLƏR

Səlahiyyətli orqanlar, onların səlahiyyətləri və resursları

26. * Şübhəli əməliyyatlar haqqında hesabatların (ŞƏH), o cümlədən pulların yuyulması və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı güman edilən digər məlumatların toplanması (və icazə verildikdə sorğu olunması), təhlili və ötürülməsi üçün dövlətlər tərəfindən milli mərkəz kimi xidmət

edən MKO yaradılmalıdır. Öz funksiyalarının, o cümlədən şübhəli əməliyyatlar haqqında hesabatların təhlilinin müvafiq qaydada həyata keçirilməsi üçün MKO zəruri olan maliyyə, inzibati və hüquq-mühafizə məlumatlarına daimi əsaslarla birbaşa və ya dolaylı çıxışa malik olmalıdır.

- 27.*** Müəyyən hüquq-mühafizə orqanlarının pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi üzrə istintaqın aparılmasına görə səlahiyyəti dövlətlər tərəfindən müəyyən edilməlidir. Nəzarətli göndəriş, cinayətkar qruplara və ya kriminogen obyektlərə daxil edilmə və digər zəruri olan xüsusi istintaq metodlarının mümkün qədər geniş işlənilib hazırlanması və pulların yuyulması ilə bağlı cinayət işlərinin istintaqında tətbiq edilməsinə dövlətlər təşviq olunur. Dövlətlər həmçinin gəlirlərin axtarılması üzrə daimi və ya müvəqqəti qruplardan istifadə edilməsi, eləcə də başqa dövlətlərin müvafiq səlahiyyətli orqanları ilə birgə istintaqın aparılması kimi digər səmərəli üsullardan istifadə edilməsinə təşviq olunur.
- 28.** Pulların yuyulması və müvafiq predikativ cinayətlərin istintaqının aparılması zamanı səlahiyyətli orqanlar bu cür araşdırmalar və cinayət təqibində istifadə olunması məqsədilə sənədlər və məlumatlar əldə etmək imkanına malik olmalıdırlar. Bu səlahiyyətlərə daxildir: maliyyə təsisatlarının və digər şəxslərin sərəncamında olan məlumatların sorğu edilməsi, şəxslərin və yerlərin axtarışı, eləcə də sübutların götürülməsi və alınması.
- 29.** Nəzarət orqanları maliyyə təsisatları tərəfindən pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə tələblərə riayət olunmasının monitorinqi və təmin edilməsi üçün kifayət qədər səlahiyyətlərə, o cümlədən yoxlamalar (təftişlər) aparmaq hüququna malik olmalıdırlar. Onlar maliyyə təsisatlarından həmin tələblərə riayət olunmasının monitorinqi üçün zəruri olan hər növ məlumatların təqdim olunmasını tələb etmək və belə tələbləri yerinə yetirməməyə görə müvafiq adekvat inzibati sanksiyalar tətbiq etmək səlahiyyətinə malik olmalıdırlar.
- 30.** Terrorizmin maliyyələşdirilməsinə və gəlirlərin yuyulmasına qarşı mübarizədə iştirak edən səlahiyyətli orqanlar adekvat maliyyə, insan və texniki resurslarla dövlətlər tərəfindən təmin edilməlidir. Dövlətlər bu

orqanların personalının (işçi heyətinin) korrupsiyaya məruz qalmamalarını təmin edən işlək prosedurlara malik olmalıdır.

31. Dövlətlər MKO, hüquq-mühafizə və nəzarət orqanlarının əməkdaşlıq etməsinə şərait yaradan, habelə zəruri olduqda, pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsində siyasətin və fəaliyyətin işlənilib hazırlanması və ya həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq ölkə daxilində fəaliyyətin əlaqələndirilməsinə imkan verən işlək səmərəli mexanizmə malik olmalarını təmin etməlidirlər.
32. Dövlətlər, öz səlahiyyətli orqanlarının pulların yuyulmasına və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sistemlərinin səmərəliliyi və qənaətbəxşliliyi üzrə məsələlərə dair hərtərəfli statistikanın aparılması yolu ilə bu sistemlərin səmərəliliyini təhlil etmək imkanına malik olmalarını təmin etməlidir. Bura pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi işləri üzrə qəbul edilmiş və göndərilmiş şübhəli əməliyyatlar barədə hesabatlar (ŞƏH), istintaq, cinayət təqibləri və hökmləri, dondurulmuş, götürülmüş və müsadirə olunmuş əmlak, o cümlədən qarşılıqlı hüquqi yardım və ya əməkdaşlıq üzrə digər beynəlxalq sorğular haqqında statistika daxildir.

Hüquqi şəxslərin və təsisatların şəffaflığı

33. Hüquqi şəxslərin pulların yuyulması ilə məşğul olan şəxslər tərəfindən qanunsuz olaraq istifadə olunmasının qarşısını almaq məqsədilə dövlətlər tədbirlər görür. Dövlətlər səlahiyyətli orqanların daimi əsaslarla operativ surətdə əldə edə biləcəkləri, yaxud çıxış əldə edə biləcəkləri hüquqi şəxslər üzərində fayda sahibi mülkiyyət və nəzarət haqqında adekvat, dəqiq və təxirəsalınmaz məlumatın mövcudluğunu təmin etməlidir. Xüsusən də, adsız səhmlər buraxa bilən hüquqi şəxslərə malik olan dövlətlər onların pulların yuyulmasında istifadə olunmamasının təmin edilməsi üçün zəruri tədbirlər görməli və bu tədbirlərin adekvatlığının nümayiş etdirilməsi imkanına malik olmalıdır. Dövlətlər 5-ci Tövsiyədə nəzərdə tutulmuş tələbləri icra edən maliyyə təsisatları üçün fayda sahibi mülkiyyət və nəzarət haqqında məlumata çıxışın asanlaşdırılması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsinin məqsədamüvafiqliyini nəzərdən keçirməlidir.

34. Hüquqi təsisatların pulların yuyulması ilə məşğul olan şəxslər tərəfindən qanunsuz olaraq istifadə olunmasının qarşısını almaq məqsədilə dövlətlər tədbirlər görür. Dövlətlər məxsusi olaraq səlahiyyətli orqanların daimi əsaslarla operativ surətdə əldə edə biləcəkləri, yaxud çıxış əldə edə biləcəkləri etibar edənlər, etibar edən mülkiyyətçilər və benefisiarlar haqqında məlumatlar da daxil olmaqla, trastlar haqqında kifayət qədər, dəqiq və təxirəsalınmaz məlumatların mövcudluğunu təmin etməlidir. Dövlətlər 5-ci Tövsiyədə nəzərdə tutulmuş tələbləri icra edən maliyyə təsisatları üçün fayda sahibi mülkiyyət və nəzarət haqqında məlumata çıxışın asanlaşdırılması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsinin məqsədə müvafiqliyini nəzərdən keçirməlidir.

D. BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ

35. Dövlətlər Vyana Konvensiyası, Palermo Konvensiyası və BMT-nin Terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında 1999-cu il tarixli Beynəlxalq Konvensiyasına tərəfdar çıxmaq və tam surətdə icra etmək məqsədilə təxirəsalınmaz tədbirlər görməlidirlər. Dövlətlərə, həmçinin, Avropa Şurasının Cinayət yolu ilə əldə olunmuş gəlirlərin yuyulması, aşkarlanması, götürülməsi və müsadirəsi haqqında 1990-cı il tarixli Konvensiyasını və Amerika dövlətlərinin terrorizmə qarşı mübarizə haqqında 2002-ci il tarixli Konvensiyasını ratifikasiya və implementasiya etmək tövsiyə olunur.

Qarşılıqlı hüquqi yardım və ekstradisiya

36. Dövlətlər pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi işləri üzrə istintaqın aparılması, cinayət təqibi və aidiyyəti prosedurlarla əlaqədar olaraq təxirəsalınmadan, konstruktiv və səmərəli surətdə mümkün qədər geniş qarşılıqlı hüquqi yardım göstərməlidir. Dövlətlər, o cümlədən:

- a) qarşılıqlı hüquqi yardım göstərilməsi ilə bağlı qadağalar və ya əsaslandırılmamış məhdudlaşdırıcı şərtlər müəyyən etməməlidir;
- b) qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında sorğuların aydın və səmərəli icra prosedurlarının mövcudluğunu təmin etməlidir;

- c) cinayət əməlinin vergi məsələləri ilə bağlı olduğunu yeganə əsas kimi gətirərək qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında sorğunun icrasından imtina etməməlidir;
- d) qanunlarda maliyyə sirtininin və ya məxfiliyin qorunmasını tələb edən müddələrin mövcudluğunu əsas kimi gətirərək qarşılıqlı hüquqi yardım haqqında sorğunun icrasından imtina etməməlidir;

28-ci Tövsiyəyə uyğun olaraq, dövlətlər öz səlahiyyətli orqanlarının tələb olunan səlahiyyətlərinin, həmçinin hüquqi yardım haqqında sorğuların cavablandırılması zamanı, eləcə də daxili qanunvericiliyə zidd olmadıqda xarici məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanlarının ölkə daxilindəki tərəfdaşlarına göndərdikləri birbaşa sorğuların cavablandırılması zamanı istifadə edilə bilməsini təmin etməlidir.

Yurisdiksiya münaqişəsinə yol verilməməsi məqsədilə, birdən artıq dövlətdə məhkəmə araşdırmasının predmeti olan işlər üzrə ədalət mühakiməsi maraqları baxımından təqsirləndirilən şəxslərin məhkəmə qaydasında təqibi üçün ən uyğun gələn ərazi üzrə məhkəmə aidiyyətinin müəyyən edilməsi mexanizmlərinin işlənilməsinə və hazırlanmasına və tətbiqinə diqqət yetirilməlidir.

37. Əməlin hər iki dövlət ərazisində cinayət sayılıb-sayılmamasından asılı olmayaraq dövlətlər mümkün olduğu qədər qarşılıqlı hüquqi yardım göstərməlidir.

Qarşılıqlı hüquqi yardım və ya ekstradisiya üçün əməlin hər iki dövlət ərazisində cinayət kimi tanınması tələb olunduğu hallarda, hər iki tərəfin bu əməli hüquq pozuntusu üzrə eyni kateqoriya ilə təsnifləşdirməsindən, yaxud eyni hüquqi terminlə adlandırmasından asılı olmayaraq, bu tələb təmin olunmuş hesab edilməlidir, bir şərtlə ki, hər iki tərəf cinayətin əsasını təşkil edən əməli cinayət kimi tanısin.

38. * Pulların yuyulmasından əldə olunmuş gəlirlərin, əmlakın və ya predikativ cinayətlərin, bu cinayət əməllərinin törədilməsində istifadə olunan və ya istifadə üçün nəzərdə tutulan vasitələrin, yaxud müəyyən məbləğdə əmlakın aşkar olunması, dondurulması, üzərinə həbs qoyulması və müsadirəsinə dair xarici dövlətlər tərəfindən edilmiş sorğulara cavab

olaraq operativ tədbirlərin görülməsi üçün səlahiyyətlər mövcud olmalıdır. Bundan əlavə, müsadirə olunmuş gəlirlərin və ya əmlakın bölüşdürülməsini də ehtiva edən götürülmə və müsadirə prosedurlarının əlaqələndirilməsi üçün mexanizmlər mövcud olmalıdır.

- 39.** Dövlətlər pulların yuyulmasını ekstradisiyanın əsasını təşkil edən cinayət əməli kimi tanımalıdır. Hər bir dövlət öz vətəndaşlarının verilməsini təmin etməli; dövlət vətəndaşlıq prinsipi əsasında bunu etmədikdə isə ekstradisiya haqqında sorğu göndərmiş dövlətin tələbi əsasında sorğuda qeyd olunan cinayət təqibi məqsədləri üçün cinayət işini təxirə salmadan özünün səlahiyyətli orqanına təqdim etməlidir. Həmin orqanlar öz daxili qanunvericiliyi əsasında hər hansı digər ağır cinayət üzrə olduğu kimi qərar qəbul etməli və istintaq aparmalıdır. Təqibin səmərəli olmasının təmin edilməsi məqsədilə əlaqəli olan dövlətlər, xüsusən də prosedur və sübut etmə aspektləri üzrə bir-biri ilə əməkdaşlıq etməlidir.

Hüquq sistemini nəzərə alaraq, dövlətlər ekstradisiya haqqında sorğuların birbaşa olaraq aidiyyəti nazirliklər arasında göndərilməsinə icazə verməklə, təslimetməni yalnız order, yaxud məhkəmə qərarı əsasında həyata keçirməklə və/və ya ekstradisiya ilə bağlı olan bütün formallıqlara riayət edilməsini tələb etmək hüququndan imtina etməyə razı olan şəxslər barəsində sadələşdirilmiş prosedurlar tətbiq etməklə təslimetmə qaydasının sadələşdirilməsini müəyyən edə bilər.

Əməkdaşlığın digər formaları

- 40.*** Dövlətlər öz səlahiyyətli orqanları tərəfindən onların xarici tərəfdaşlarına mümkün qədər geniş beynəlxalq yardım göstərilməsini təmin etməlidir. Tərəfdaşlar arasında həm öz təşəbbüsləri, həm də sorğular əsasında pulların yuyulması cinayətləri, habelə müvafiq predikativ cinayətlər üzrə çevik və konstruktiv məlumat mübadiləsinin sadələşdirilməsinin dəqiq və səmərəli mexanizmləri olmalıdır. Məlumat mübadiləsi əsaslandırılmamış məhdudlaşdırıcı şərtlər olmadan həyata keçirilməlidir. Xüsusən də:

- a) sorğunun həmçinin vergi məsələləri ilə bağlı olmasını yeganə əsas kimi gətirərək səlahiyyətli orqanlar yardım göstərilməsindən imtina etməməlidir;
- b) dövlətlər yardım göstərilməsindən imtinanın səbəbi kimi, maliyyə təsisatlarından sirin və ya məxfiliyin qorunmasını tələb edən qanunlara istinad etməməlidir;
- c) səlahiyyətli orqanlar xarici tərəfdaşları adından təhqiqat və mümkün olduğu halda istintaq aparmaq imkanına malik olmalıdır.

Əgər xarici səlahiyyətli orqan tərəfindən sorğu edilmiş məlumatın əldə olunması onun tərəfdaşının səlahiyyətləri xaricində olarsa, dövlətlərə həmçinin birbaşa tərəfdaş olmayan qurumlarla çəvik və konstruktiv məlumat mübadiləsinə icazə vermələri tövsiyə olunur. Xarici dövlətin bilavasitə tərəfdaş olmayan səlahiyyətli orqanları ilə əməkdaşlıq birbaşa və ya dolayı yolla həyata keçirilə bilər. Hansı tədbirlərin həyata keçirilməsi dəqiq müəyyən olunmadıqda, səlahiyyətli orqan tərəfindən ilk növbədə öz xarici tərəfdaşlarına müraciət olunmalıdır.

Səlahiyyətli orqanlar arasında mübadiləsi həyata keçirilən məlumatın yalnız icazənin verildiyi qaydada, məxfilik və məlumatların qorunmasına dair öhdəliklərə uyğun surətdə istifadə olunmasının təmin edilməsi üçün dövlətlər tərəfindən nəzarət və zəmanətlər müəyyən etməlidir.

LÜĞƏT

Hazırkı Tövsiyələrdə aşağıdakı ixtisar və istinadlardan istifadə olunur:

«**Fayda sahibi**» dedikdə, pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əlaqədar əməliyyatlardan son nəticədə iqtisadi və ya hər hansı digər fayda əldə edən fiziki və hüquqi şəxs, habelə xeyrinə əməliyyatların həyata keçirildiyi hüquqi şəxsin əsl sahibi və ya müştəriyə nəzarəti həyata keçirən fiziki şəxs başa düşülür. Bu anlayışa həmçinin son nəticədə hüquqi şəxsə, yaxud təsisatə real nəzarəti həyata keçirən şəxslər də daxildir.

«**Başlıca prinsiplər**» dedikdə, Bazel Komitəsinin Səmərəli Bank Nəzarəti üzrə Başlıca Prinsipləri, Qiymətli Kağızlar Bazarları üzrə Komissiyaların Beynəlxalq Təşkilatının Qiymətli Kağızların Tənzimlənməsinin Məqsəd və Prinsipləri, habelə Beynəlxalq Sığorta Nəzarəti Təşkilatı tərəfindən hazırlanmış Sığorta Nəzarəti Prinsipləri başa düşülür.

«**Müəyyən olunmuş hüquqpozmalar kateqoriyaları**»:

- Cinayətkar birliklərdə (təşkilatlarda) iştirakçılıq və banditizm (reket)
- Terrorizm, o cümlədən terrorizmin maliyyələşdirilməsi
- İnsan alveri və miqrantların qaçaqmalçılığı
- Seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri, o cümlədən uşaqların cinsi istismarı
- Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsi
- Qanunsuz silah dövriyyəsi
- Oğurlanmış və digər əmlakın qanunsuz dövriyyəsi
- Korrupsiya və rüşvətخورluq
- Dələduzluq
- Pul nişanlarının saxtalaşdırılması
- Məhsul saxtakarlığı (piratlıq)
- Ekoloji cinayət
- Adam öldürmə, ağır bədən xəsarətinin yetirilməsi
- Adam oğurluğu, qanunsuz azadlıqdan məhrum etmə və adamları girov götürmə
- Soyğunçuluq və ya oğurluq
- Qaçaqmalçılıq

- Hədə-qorxu ilə tələb etmə
- Saxtakarlıq
- Quldurluq
- Vəzifə səlahiyyətlərinin icrası ilə əlaqədar məlum olan maliyyə xarakterli məlumatlardan sui-istifadə (insayder treydingi) və bazar qiymətlərinin süni dəyişdirilməsi (bazarla manipulyasiya)

Yuxarıda sadalanan kateqoriyalarda predikativ cinayətlər kimi müəyyən olunan cinayətlərin əhatə dairəsi barəsində qərar qəbul edərkən, hər bir dövlət bu cinayətləri və onları ağır cinayətlər kateqoriyasına aid edən hər hansı xüsusi elementin müəyyən edilməsində öz daxili qanunvericiliyinin müddəalarına əsaslanır.

«Müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatları və peşəkarları»:

- kazinolar (o cümlədən internet-kazinolar);
- daşınmaz əmlakla əməliyyatlar üzrə agentlər;
- qiymətli metallar üzrə dilerlər;
- qiymətli daşlar üzrə dilerlər;
- vəkillər, notariuslar, digər müstəqil hüquqşünas mütəxəssislər və mühasiblər dedikdə, həm təkbaşına, həm də tərəfdaş qismində fəaliyyət göstərən və ya peşəkar firmalara mütəxəssis kimi işə götürülən şəxslər başa düşülür. Bu anlayış, müəssisələrdə başqa sahələr üzrə quluq edən «daxili» mütəxəssislərə və pulların yuyulması üzrə tədbirlərin şamil oluna bildiyi dövlət müəssisələrində çalışan mütəxəssislərə aid deyil;
- trast və şirkətlərin yaradılması üzrə xidmətlər göstərən şəxslər – hazırkı Tövsiyələrin digər bölmələrinə daxil olmayan və sahibkarlıq fəaliyyəti çərçivəsində üçüncü şəxslərə aşağıda sadalanan xidmətlərdən birini göstərən bütün şəxsləri və ya müəssisələri əhatə edir:
 - hüquqi şəxslərin yaradılması üzrə agent qismində fəaliyyət göstərilməsi;
 - şirkətin direktoru və ya katibi, ortaqlığın tərəfdaşı qismində fəaliyyət göstərilməsi (yaxud bu istiqamətdə fəaliyyət göstərməsi məqsədilə digər hüquqi şəxslərin təşkil edilməsi) və ya başqa hüquqi şəxslərə münasibətdə analogi mövqenin tutulması;
 - qeydiyyatla alınmış ofisin, hüquqi ünvanın və ya yerin, şirkət, ortaqlıq, yaxud hər hansı digər hüquqi şəxs və ya təsisat üçün müxbir və ya inzibati ünvanın təşkil olunması;

- etibamamə əsasında fəaliyyət göstərən fondun idarəedicisi kimi fəaliyyət göstərilməsi (yaxud bu istiqamətdə fəaliyyət göstərməsi məqsədilə digər şəxslərin təşkil edilməsi);
- başqa şəxs üçün nominal səhmdar kimi fəaliyyət göstərilməsi (yaxud bu istiqamətdə fəaliyyət göstərməsi məqsədilə digər şəxslərin təşkil edilməsi).

«**Müəyyən olunmuş hədd**» dedikdə, Şərh Qeydlərində əks olunmuş məbləğ başa düşülür.

«**Maliyyə təsisatları**» dedikdə, müştərinin adından və ya onun tapşırığı əsasında sahibkarlıq fəaliyyəti qismində aşağıda sadalanan fəaliyyət növlərindən və ya əməliyyatlardan birini və ya bir neçəsini həyata keçirən hər hansı şəxs və ya təsisat başa düşülür:

1. qaytarılması şərti ilə əhalidən əmanətlərin və ya digər vəsaitlərin qəbul edilməsi⁴²⁰;
2. kreditlərin verilməsi⁴²¹;
3. maliyyə lizinqi⁴²²;
4. pulların və ya qiymətliyələrin köçürülməsi⁴²³;
5. ödəniş vasitələrinin buraxılışı və idarə edilməsi (məsələn, kredit və depozit kartları, çeklər, yol çekləri, pul tapşırıqları və bank köçürmə veksəlləri, elektron pullar);
6. maliyyə zəmanətləri və öhdəlikləri;
7. aşağıda qeyd olunanlarla əməliyyatlar:
 - (a) pul bazarı alətləri ilə (çeklər, veksəllər, depozit sertifikatları, törəmə qiymətli kağızlar və s.);
 - (b) xarici valyuta ilə;

⁴²⁰ O cümlədən özəl bank xidmətləri də daxil olmaqla.

⁴²¹ Digərləri də daxil olmaqla istehlak kreditləri, ipoteka kreditləri, repress hüququ olan və ya olmayan faktoring, habelə kommersiya əqdlərinin maliyyələşdirilməsi, həmçinin repress hüququ olmayan veksəllərin uçotu.

⁴²² İstehlak məhsullarına aid maliyyə lizinqləri istisna olmaqla.

⁴²³ Həm formal, həm də qeyri-formal sektorlar üzrə maliyyə fəaliyyəti də daxil olmaqla. VI saylı Xüsusi Təvsiyəyə dair Şərh Qeydinə bax. Pul vəsaitlərinin köçürülməsi üçün məlumat və digər sistemlərin təqdim olunması ilə məşğul olan hər bir fiziki və hüquqi şəxsə şamil olunmur. VI saylı Xüsusi Təvsiyəyə dair Şərh Qeydinə bax.

- (c) mübadilə kursu, faiz dərəcələri və indeksləri ilə əlaqədar olan vasitələrlə;
 - (d) köçürülmüş qiymətli kağızlarla;
 - (e) əmtəə fyuçersləri ilə.
8. qiymətli kağızların emissiyasında iştirak və bu emissiyalara aid olan maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi;
 9. fərdi və kollektiv investisiya portfellərinin idarə olunması;
 10. digər şəxslərin adından nağd pul vəsaitlərinin və ya likvid qiymətli kağızların saxlanması və ya inzibati baxımdan müşayiəti;
 11. digər şəxslərin adından aktivlərin və ya pul vəsaitlərinin investisiyası, inzibati baxımdan müşayiəti və ya idarə olunması;
 12. həyat sığortası şəhadətnamələri və investisiyalarla bağlı olan digər sığorta şəhadətnamələrinin abunəsi və yerləşdirilməsi⁴²⁴;
 13. pul və valyuta mübadiləsi.

Hər hansı bir fiziki və ya hüquqi şəxs tərəfindən maliyyə fəaliyyəti epizodik olaraq və ya çox məhdud miqyasda (kəmiyyət və mütləq meyarları nəzərə alınmaqla) həyata keçirilirsə və pulların yuyulması üzrə fəaliyyətin həyata keçirilməsi riski aşağı olduqda, dövlət tərəfindən qərar qəbul edilə bilər ki, pulların yuyulmasına qarşı fəaliyyət üzrə tədbirlərin tam və ya qismən tətbiqində labüdlük mövcud deyil.

Ciddi surətdə məhdudlaşdırılmış və zəruri hallarda, habelə pulların yuyulması ehtimalının sübut edilmiş aşağı riskinə əsaslanaraq dövlət tərəfindən qərar qəbul edilə bilər ki, maliyyə fəaliyyətinin yuxarıda sadalanan bəzi növlərinə münasibətdə Qırx Tövsiyələr bütövlükdə tətbiq edilməsin.

«MKO» – Maliyyə Kəşfiyyat Orqanı.

«**Hüquqi təsisatlar**» dedikdə, trast və digər analogi hüquqi təsisatlar nəzərdə tutulur.

«**Hüquqi şəxslər**» ifadəsi maliyyə təsisatları ilə daimi müştəri münasibətləri yarada bilən və ya digər üsulla əmlaka sahiblik edən korporasiyalar, fondlar,

⁴²⁴ Həm sığorta müəssisələrinə, həm də sığorta vasitəçilərinə (agentlər, brokerlər) şamil olunur.

cəmiyyət və ya assosiasiyalara, yaxud hər hansı digər analogi strukturlara şamil olunur.

«**Tranzit hesablar**» dedikdə, üçüncü tərəflərin bilavasitə öz adlarından sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün istifadə etdikləri müxbir hesablar başa düşülür.

«**Siyasi Xadim**» dedikdə, xarici dövlətdə dövlət funksiyalarını həyata keçirmiş və ya həyata keçirən şəxslər: dövlət və ya hökumət başçıları, nüfuzlu siyasətçilər, ali hökumət, məhkəmə və ya hərbi məmurlar, dövlət şirkətlərinin ali vəzifəli şəxsləri, siyasi partiyaların tanınmış xadimləri başa düşülür. Siyasi xadimlərin ailə üzvləri və ya yaxın qohumları ilə işgüzar münasibətlər siyasi xadimlərin özləri ilə işlərin aparılması zamanı yaranan risklərlə analogi risklər meydana çıxarır. Bu anlayış orta təbəqənin rəhbərlərinə və ya qeyd olunan kateqoriyalar üzrə daha az əhəmiyyət kəsb edən vəzifələr tutan şəxslərə şamil edilmir.

«**Şel bank**» dedikdə, fiziki olaraq mövcud olmadığı yurisdiksiyada qeydiyyatla alınmış və nizamlanan maliyyə qrupu tərəfindən filial kimi tanınmayan bank başa düşülür.

«**ŞƏH**» – şübhəli əməliyyatlar haqqında hesabat.

«**Nəzarət orqanları**» – pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsində tələblərə maliyyə təsisatları tərəfindən riayət edilməsinə cavabdeh olan səlahiyyətli orqanlar.

«**FATF-in Təvsiyələri**» dedikdə, hazırkı Təvsiyələr və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə Xüsusi Təvsiyələr başa düşülür.

ƏLAVƏ

**QIRX TÖVSIYƏYƏ DAİR
ŞƏRH QEYDLƏRİ**

ŞƏRH QEYDLƏRİ

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

1. Hazırkı sənəddə qeyd olunan «dövlətlər» termini «ərazilər» və «yurisdiksiyalar» ifadələrinə də şamil olunmalıdır.

2. 5-16-cı və 21-22-ci Tövsiyələrdə qeyd olunur ki, maliyyə təsisatları, yaxud müəyyən qeyri-maliyyə xarakterli müəssisələr və peşələr üzrə fəaliyyət göstərən şəxslər müəyyən tədbirlər həyata keçirməlidir. Qeyd olunanlarla əlaqədar dövlətlərdən müəyyən qeyri-maliyyə xarakterli müəssisələr və peşələr üzrə fəaliyyət göstərən şəxslərin hər bir Tövsiyəyə uyğun surətdə fəaliyyət göstərməli olduqlarını təmin edən tədbirlərin görülməsi tələb olunur. 5-ci, 10-cu və 13-cü Tövsiyələrlə nəzərdə tutulan əsas vəzifələr qanun və ya qərarla rəsmiləşdirilməlidir. Həmin Tövsiyələrin daha incələnmiş elementləri, eləcə də digər Tövsiyələr üzrə öhdəliklər qanun və fərman və ya səlahiyyətli orqanlar tərəfindən qəbul edilən və icra edilməli olan digər aktlarla müəyyən oluna bilər.

3. Məsələnin mahiyyəti ilə bağlı sübutların maliyyə təsisatını qane etməsinə istinad olunarsa, həmin təsisat öz qiymətləndirməsini səlahiyyətli orqanlar qarşısında əsaslandırmaq iqtidarında olmalıdır.

4. 12-ci və 16-cı Tövsiyələrin müddəalarına uyğunluq məqsədilə dövlətlər ayrıca olaraq hüquqşünaslar, notariuslar, mühasiblər, yaxud digər müəyyən qeyri-maliyyə xarakterli müəssisələr və ya peşələr üzrə fəaliyyət göstərən şəxslər barəsində qanunlar və ya normativ aktlar qəbul etməyə borclu deyil, bir şərtlə ki, həmin müəssisələr və ya şəxslərin fəaliyyəti müvafiq qanunlar və ya normativ aktlarla tənzimlənmiş olsun.

5. Maliyyə təsisatlarına şamil olunan Şərh Qeydləri, mümkün olduqda, müəyyən qeyri-maliyyə xarakterli müəssisələr və ya peşələr üzrə fəaliyyət göstərən şəxslərə də şamil olunur.

Tövsiyələr 5, 12 və 16

Əməliyyatlar üçün müəyyən olunmuş həddi (5-ci və 12-ci Tövsiyələrə uyğun olaraq) aşağıdakılar təşkil edir:

- maliyyə təsisatları üçün (5-ci Tövsiyəyə uyğun olaraq birdəfəlik müştərilər üçün) – 15`000 ABŞ dolları/Avro;
- kazinolar, o cümlədən internet-kazinolar üçün (12-ci Tövsiyəyə uyğun olaraq) – 3`000 ABŞ dolları/Avro;
- nağd pulla olan hər növ əməliyyatda iştirak etdikdə qiymətli metallar və qiymətli daşlar üzrə dilerlər üçün – 15`000 ABŞ dolları/Avro.

Müəyyən olunmuş həddən artıq olan maliyyə əməliyyatları əməliyyatın bir əqdi, yaxud bir-biri ilə əlaqəsi olan bir neçə əqd çərçivəsində həyata keçirildiyi halları ehtiva edir.

Tövsiyə 5

Müştərilərin müvafiq yoxlanması və xəbərdarlıq

1. Müştəri ilə münasibətlərin qurulması, yaxud həyata keçirilməsi və ya birdəfəlik əməliyyatların icrası zamanı maliyyə təsisatında əməliyyatların pulların yuyulması və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqəli olması ilə bağlı şübhə yaranarsa, həmin təsisat:
 - a) bir qayda olaraq, daimi və ya birdəfəlik olmasından, yaxud başqa halda tətbiq edilə biləcək hər hansı istisnadan və ya həddən asılı olmayaraq müştərinin və fayda sahibinin şəxsiyyətini müəyyən etməyə və təsdiq etməyə çalışmalıdır;
 - b) 13-cü Tövsiyəyə uyğun olaraq MKO-ya ŞƏH göndərməlidir.
2. 14-cü Tövsiyədə maliyyə təsisatlarına, onların direktorlarına, əməkdaşlarına və xidmət göstərən digər şəxslərə ŞƏH-in MKO-ya təqdim edilməsi faktının və ya bununla bağlı olan məlumatın açıqlanması qadağan olunur. Həmin hallarda maliyyə təsisatı tərəfindən eyniləşdirmə tədbirləri üzrə öhdəliklərin icrası zamanı müştərinin qərəzsiz olaraq bu barədə xəbərdar edilməsi riski mövcud olur. Müştərinin mümkün ola

bilən ŞƏH və ya araşdırma haqqında xəbərdar olması pulların yuyulması və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsi haqqında şübhə ilə bağlı olaraq əməliyyatın araşdırılması üzrə gələcək səylərə mane ola bilər.

3. Bu baxımdan, maliyyə təsisatlarında əməliyyatların pulların yuyulması və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı olmasına dair şübhə yaranarsa, eyniləşdirmə tədbirləri zamanı müştərinin xəbərdar edilməsi riski nəzərə alınmalıdır. Əgər maliyyə təsisatı eyniləşdirmə tədbirləri prosesinin həyata keçirilməsinin müştərinin və ya potensial müştərinin xəbərdar edilməsinə səbəb olacağını hesab edərsə, o, bu prosesi başlamamaq və ŞƏH göndərmək qərarı qəbul edə bilər. Təsisatlar öz əməkdaşlarının bu məsələlərə dair məlumatlı olmasını və eyniləşdirmə tədbirləri həyata keçirilməsi zamanı nəzərə alınmasını təmin etməlidir.

Hüquqi şəxslər və ya təsisatlara münasibətdə eyniləşdirmə tədbirləri

4. Hüquqi şəxslərə və ya təsisatlara münasibətdə eyniləşdirmə tədbirləri prosesinin (a) və (b) elementlərini həyata keçirərkən maliyyə təsisatları:
 - a) müştərinin adından fəaliyyət göstərməyə hazırlaşan hər hansı şəxsın buna səlahiyyətli olub-olmamasını yoxlamalı və onun şəxsiyyətini təsdiq etməlidir;
 - b) müştərinin şəxsiyyətini müəyyən etməli və təsdiq etməlidir – bu funksiyanın müvəffəqiyyətli icrası üçün zəruri olan tədbirlərə aid etmək olar: hüquqi şəxsin və ya təsisatın qeydiyyatı, yaxud hüquqi statusunun analoji təsdiqinə dair sübutların mövcud olması; müştərinin və etibar edilmiş şəxslərin soyadlarına, hüquqi şəxsin və ya təsisatın direktorlarına, hüquqi formasına və ünvanına, onların öhdəliklərinə münasibətdə səlahiyyətlərini tənzimləyən qaydalara dair informasiyanın mövcud olması.
 - c) digər üsullarla yanaşı əmlak və onun üzərində nəzarəti həyata keçirən struktur haqqında təsəvvürün formalaşdırılması yolu ilə fayda sahibini müəyyən edir və həmin şəxslərin şəxsiyyətinin yoxlanması üzrə ağılabatan tədbirlər həyata keçirir. Bu funksiyanın qənaətbəxş icrası üçün adətən tələb olunan tədbirlər səhmlərin nəzarət paketinə malik olan fiziki şəxslərin, hüquqi şəxsin və ya təsisatın siyasətini müəyyən edən və onun idarəetməsini həyata keçirən fiziki şəxslərin müəyyən

edilməsini tələb edir. Əgər səhmlərin nəzarət paketinə malik olan müştəri və ya şəxs qismində məlumatların açıqlanmasının tənzimlənməsi üzrə tələblərin şamil olunduğu dövlət müəssisəsi çıxış edirsə, həmin təsisatın hər hansı bir səhmdarının şəxsiyyətini müəyyən etmək və təsdiq etmək zərurəti olmur.

Müvafiq məlumat və ya göstəricilər açıq reyestrlərdən, müştəridən və ya digər etibarlı mənbələrdən əldə edilə bilər.

Şəxsiyyətin müəyyən edilməsi və yoxlanması üzrə artıq keçirilmiş tədbirlərə etibar olunması

5. Təvsiyə 5-də qeyd olunan eyniləşdirmə tədbirləri üzrə tədbirlər nəzərdə tutmur ki, maliyyə təsisatları hər bir müştərinin şəxsiyyətini hər dəfə əməliyyat həyata keçirilərkən təkrarən yoxlansın və təsdiq edilsin. Maliyyə təsisatı, məlumatların etibarlılığına dair şübhələrin yaranmasına qədər, onun tərəfindən müştərinin şəxsiyyətinin müəyyənəşdirilməsi və təsdiq olunması üzrə artıq həyata keçirilmiş tədbirlərə əsaslanmaq hüququna malikdir. Belə şübhələr üçün əsas qismində həmin müştəri ilə bağlı pulların yuyulması üzrə ehtimalların olması və ya həmin müştərinin hesabı vasitəsi ilə əməliyyatlarda onun sahibkarlıq fəaliyyəti profilinə uyğun gəlməyən dəyişikliklər çıxış edə bilər.

Yoxlamanın aparıldığı vaxt

6. Adi sahibkarlıq fəaliyyətinin dayandırılmamasının daha üstün tutulması ilə əlaqədar olaraq işgüzar münasibətlərin qurulmasından sonra yoxlamanın başa çatdırılmasının mümkün olduğu hallara nümunə kimi aşağıdakıları göstərmək olar:
 - şəxsi əlaqə olmadan sahibkarlıq fəaliyyəti;
 - qiymətli kağızlarla əməliyyatlar. Qiymətli kağızlar sektorunda fəaliyyət göstərən şirkətlər və vasitəçilər müştərinin onlarla əlaqə saxladığı anda bazar şərtlərinə uyğun olaraq əməliyyatları çox tez bir zamanda həyata keçirmək vəzifəsi daşıya bilər və əməliyyatların həyata keçirilməsi şəxsiyyətin yoxlanılmasının başa çatmasından əvvəl zəruri ola bilər.

- həyat sığortası biznesi. Həyat sığortası biznesinə münasibətdə dövlətlər sığorta şəhadətnaməsinə sahib olan fayda sahibinin şəxsiyyətinin müəyyənləşdirilməsi və yoxlanmasının şəhadətnamə sahibi ilə işgüzar münasibətlərin qurulmasından sonra həyata keçirilməsinə icazə verə bilər. Lakin, bütün belə hallarda şəxsiyyətin müəyyənləşdirilməsi və yoxlanması ödəniş tarixindən əvvəl və ya ödəniş tarixində, yaxud fayda sahibi tərəfindən ona şəhadətnamə ilə verilmiş hüquqları həyata keçirdiyi vaxt gələndə həyata keçirilməlidir.
7. Maliyyə təsisatları yoxlamanın aparılmasına qədər müştəri tərəfindən işgüzar münasibətlərdən istifadə edilməsinin mümkün olduğu şərtlərlə əlaqədar olaraq risklərin idarə olunması prosedurlarını da hazırlamalıdır. Bu prosedurlar əməliyyatların kəmiyyəti, tipləri və/və ya məbləğlərinin məhdudlaşdırılması, habelə bu növ münasibətlər üçün nəzərdə tutulan normalardan kənar həyata keçirilən iri və mürəkkəb əməliyyatların monitorinqi kimi tədbirləri əhatə etməlidir. Maliyyə təsisatları tərəfindən şəxsi əlaqə yaratmadan həyata keçirilən sahibkarlıq fəaliyyəti prosesində risklərin idarə olunması üzrə tədbirlərin nümunələri kimi eyniləşdirmə tədbirləri üzrə Bazel Sənədinin⁴²⁵ 2.2.6-cı bölməsinin müddəalarından istifadə olunmalıdır.

Mövcud müştərilərin şəxsiyyətinin təsdiq edilməsinə dair tələblər

8. Mövcud müştərilərin şəxsiyyətinin təsdiq edilməsinə dair eyniləşdirmə tədbirləri üzrə Bazel Sənədində nəzərdə tutulmuş prinsiplər bank fəaliyyəti ilə məşğul olan təsisatlar tərəfindən müştərilərin müvafiq yoxlanması prosesindən istifadə olunması zamanı rəhbərlik kimi istifadə edilməlidir. Bu Sənədin müddəaları aidiyyəti üzrə digər maliyyə təsisatlarına da münasibətdə tətbiq edilə bilər.

Eyniləşdirmə tədbirləri üzrə sadələşdirilmiş və ya qısaldılmış tədbirlər

⁴²⁵ “Eyniləşdirmə tədbirləri üzrə Bazel sənədi” – 2001–ci ilin oktyabr ayında Bank Fəaliyyətinə Nəzarət üzrə Bazel Komitəsi tərəfindən hazırlanmış müştərilərin müvafiq yoxlanmasına dair banklar üçün rəhbərlik.

9. Ümumi qayda belədir ki, müştərilərə münasibətdə fayda sahibinin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsinə dair tələblər də daxil olmaqla eyniləşdirmə tədbirləri üzrə tədbirlərin tam spektri şamil olunmalıdır. Buna baxmayaraq, pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi riskinin aşağı olduğu, müştəri və fayda sahibinin şəxsiyyəti haqqında məlumatın açıq mənbələrdən əldə edilməsi mümkün olduqda və ya müvafiq yoxlama və nəzarət mexanizmləri milli sistemin digər sahələrində mövcud olduğu hallar da vardır. Belə olduqda, müştəri və fayda sahibinin şəxsiyyətinin müəyyənəşdirilməsi zamanı maliyyə təsisatlarına eyniləşdirmə tədbirləri üzrə sadələşdirilmiş və qısaldılmış tədbirlərin tətbiq edilməsinə icazə verilməsi dövlətlər üçün daha məqsəduyğundur.

10. Eyniləşdirmə tədbirləri üzrə sadələşdirilmiş və qısaldılmış tədbirlərin tətbiq edilməsinin mümkün olduğu müştərilərə dair misallar:

- maliyyə təsisatları – FATF Təvsiyələrinə əsasən pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə tələblərin şamil edildiyi və həmin tələblərin icrası ilə əlaqədar üzərilərində nəzarətin həyata keçirildiyi hallarda;
- məlumatların açıqlanmasına dair normativ tələblərin şamil edildiyi açıq səhmdar cəmiyyətləri.
- Dövlət idarəetmə qurumları və təşkilatları.

11. Eyniləşdirmə tədbirləri üzrə sadələşdirilmiş və qısaldılmış tədbirlər sahibi müəyyən qeyri-maliyyə xarakterli müəssisələr və peşələr üzrə fəaliyyət göstərən şəxslərin olduğu birgə hesabı olan benefisiarlara bir şərtlə tətbiq oluna bilər ki, FATF Təvsiyələrinə əsasən həmin müəssisələrə və şəxslərə münasibətdə pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə tələblər tətbiq olunsun və onlar bu tələblərin icrasının səmərəli və təminedicisi sistemləri ilə ehtiva olunsunlar. Banklar həmçinin eyniləşdirmə tədbirləri üzrə Bazel Sənədinin 2.2.4-cü bölməsinə istinad edə bilər. Bu Sənəddə hesaba malik olan təsisatın öz adından və ya müştəriləri adından (yəni, bank hesabının benefisiarları) müştərilərin müvafiq yoxlanması ilə bağlı peşəkar maliyyə vasitəçisi olan müştəriyə əsaslanması halları ilə əlaqədar konkret təvsiyələr mövcuddur. Tətbiq edilməsi mümkün olan hallarda, eyniləşdirmə tədbirləri üzrə Sənəd digər

növ maliyyə təsisatlarının sahibləri olduqları analoji hesablara münasibətdə də əsas sənəd kimi istifadə oluna bilər.

12. Sadələşdirilmiş eyniləşdirmə tədbirləri və ya qısaltılmış eyniləşdirmə tədbirləri həmçinin müxtəlif növ məhsullar və ya əməliyyatlar üçün də münasib ola bilər (ancaq misal üçün):

- illik ödənişin 1`000 ABŞ dolları/avrodan, yaxud birdəfəlik ödənişin 2`500 ABŞ dolları/avrodan yuxarı olmadığı hallarda həyat sığortası şəhadətnamələri;
- güzəşt haqqında müddəanın olmadığı və şəhadətnamənin girovun təmin edilməsi üçün istifadə edilə bilmədiyi hallarda pensiya sxemləri üzrə sığorta şəhadətnamələri;
- işdən çıxdığı zaman əməkdaşlara ödəmələrin həyata keçirildiyi pensiya, yaşa görə pensiya və ya analoji sxem, ödəmələr əmək haqqından çıxma yolu ilə icra olunduqda və qeyd olunan sxemlər çərçivəsində iştirakçının faizlər üzrə yığım hissəsi digər şəxsə verilə bilməz.

13. Dövlətlər həmçinin, maliyyə təsisatlarının bu sadələşdirilmiş tədbirlərin yalnız öz yurisdiksiyaları daxilində müştərilərə münasibətdə tətbiqinə dair qərar qəbul edə bilər və ya bu tədbirləri FATF Təvsiyələrinə riayət olunması və onların səmərəli icrası baxımından sözügedən dövlətin qane olduğu hər hansı digər dövlətdən olan müştərilərə münasibətdə tətbiqinə icazə verə bilər.

Eyniləşdirmə tədbirləri üzrə sadələşdirilmiş tədbirlərin tətbiqi o halda yolverilməzdir ki, pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı şübhələr mövcud olsun və ya yüksək risk ehtimalının müəyyən təzahürləri tətbiq edildikdə.

Təvsiyə 6

Dövlətlər 6-cı Təvsiyənin tələblərinin öz dövlətlərində yüksək dövlət vəzifələri tutan şəxslərə münasibətdə tətbiq etməyə çalışsınlar.

Təvsiyə 9

Bu Tövsiyə xarici təsisat və ya müəssisələrlə münasibətlərə tətbiq edilmir.

Həmçinin bu Tövsiyə müştərilər naminə maliyyə təsisatları arasında olan münasibətlərə, hesablara və ya əməliyyatlara da tətbiq edilmir ki, həmin münasibətlər 5-ci və 7-ci Tövsiyələrdə nəzərdə tutulur.

Tövsiyələr 10 və 11

Sığorta fəaliyyətinə münasibətdə «əməliyyatlar» dedikdə, sığorta məhsulu, ödəmə və ödənişlər ifadələri başa düşülməlidir.

Tövsiyə 13

1. Tövsiyə 13-də göstərilən cinayətkar fəaliyyət anlayışı aşağıdakılara şamil olunur:

- a) müəyyən bir dövlətdə pulların yuyulması cinayət əməlinin törədilməsinə səbəb olan bütün predikativ cinayət əməlləri, yaxud;
- b) ən azından, 1-ci Tövsiyənin tələblərinə uyğun olaraq predikativ cinayət kimi qeyd olunan cinayətlərə.

Dövlətlərə birmənalı şəkildə (a) bəndinin qəbul edilməsi tövsiyə edilir. Məbləğindən asılı olmayaraq bütün şübhəli əməliyyatlar, o cümlədən əqd bağlamağa cəhdlər barəsində məlumatlar göndərilməlidir.

2. Tövsiyə 13-n həyata keçirilməsi zamanı, əməliyyatların vergi məsələləri ilə bağlı olub-olmamasından asılı olmayaraq maliyyə təsisatları bütün şübhəli əməliyyatlar barəsində məlumat verməlidir. Dövlətlər həmçinin onu da nəzərə almalıdır ki, maliyyə təsisatları tərəfindən şübhəli əməliyyat haqqında məlumatın göndərilməsinin qarşısını almaq məqsədilə pulların yuyulmasını həyata keçirən şəxslər əqdlərinin vergi məsələləri ilə bağlı olmasını da bildirə bilər.

Tövsiyə 14 (xəbərdar etmə, eyham vurma)

Vəkillərin, notariusların, hüquqi məsələlərlə məşğul olan digər müstəqil mütəxəssislərin və hüquqi məsələlərlə məşğul olan müstəqil mütəxəssislər qismində fəaliyyət göstərən mühasiblərin müştərini qanunsuz fəaliyyətdə iştirakdan çəkindirməyə yönəlmiş cəhdləri xəbərdar etməyə bərabər tutulmur.

Tövsiyə 15

Tövsiyələrdə nəzərdə tutulmuş tələblərdən hər biri üzrə həyata keçirilməli olan tədbirlərin növü və əhatə dairəsi pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi riski ilə müəssisənin fəaliyyət istiqamətlərinə münasibətdə uyğunluq təşkil etməlidir.

Maliyyə təsisatları üçün riayət etmənin tənzimləmə mexanizmi özündə idarəetmə səviyyəsində riayət etmə məsələləri üzrə əməkdaşın təyin edilməsini də nəzərdə tutmalıdır.

Tövsiyə 16

1. Vəkil sirri və ya peşə sirrinin qorunmasına dair üstünlüklərin şamil olunduğu məsələlər üzrə qərar hər bir dövlət özü qəbul edir. Bu, adətən vəkillərin, notariusların və ya hüquq sahəsi üzrə digər müstəqil mütəxəssislərin öz müştərilərindən və ya onlar vasitəsilə aldıkları aşağıdakı məlumatları əhatə edir:

- (a) öz müştərisinin hüquqi statusunun müəyyən edilməsi zamanı və ya;
- (b) məhkəmə, inzibati, arbitraj və ya vasitəçi, yaxud onlarla əlaqəli olan baxışlarda həmin müştərinin müdafiəsi və təmsil olunması üzrə vəzifələrinin icrası zamanı.

Bu qəbildən olan öhdəliklər mühasiblərə şamil olunduqda, onlardan da şübhəli əməliyyatlar barəsində məlumat verilməsi tələb olunmur.

2. Dövlətlər vəkillərə, notariuslara, hüquqi məsələlər üzrə müstəqil mütəxəssislərə və mühasiblərə öz ŞƏH-ni müvafiq özünüidarəetmə

orqanlarına göndərməyi icazə verə bilər, bir şərtlə ki, bu təşkilatlar və MMB arasında aidiyyəti qarşılıqlı fəaliyyət formaları mövcud olsun.

Tövsiyə 19

1. Kapital hərəkətinin sərbəstliyinə hər hansı zərər yetirilmədən nağd pulla aparılan əməliyyatların aşkar edilməsi və monitorinqinə yardım olunması məqsədilə dövlətlər müəyyən olunmuş həddi keçən məbləğdə bütün transsərhəd köçürmələrə münasibətdə məlumatların yoxlanması, idarə edilməsi, monitorinqi, bəyan edilməsi və ya saxlanması üzrə tələblərin aid edilməsi məsələsinə baxa bilər.
2. Əgər bu və ya digər dövlət pul vəsaitlərinin, qiymətli metalların və ya daşların və s. qeyri-adi beynəlxalq köçürməsinə aşkar edirsə müvafiq qaydada göndərən və ya alan dövlətin gömrük, yaxud səlahiyyətli orqanlarına məlumat verilməsi məsələsinə baxmalıdır və belə göndərişin mənbəyi, təyinatı və ya məqsədini müəyyən etmək və müvafiq tədbirlər görmək məqsədilə zəruri tədbirlər görülməsi məqsədilə əməkdaşlıq etməlidir.

Tövsiyə 23

23-cü Tövsiyə yalnız pulların yuyulmasına qarşı fəaliyyət məqsədləri üçün maliyyə təsisatlarında səhmlərin nəzarət paketinin lisenziyalaşdırılması üzərində mütəmadi nəzarət sisteminin aparılmasını deyil, eyni zamanda FATF Təvsiyələri baxımından maliyyə təsisatlarında (xüsusən də bank və qeyri-bank təsisatları) nəzarət səhm paketinə malik olan şəxslərə münasibətdə müvafiq nəzarətin məqsədəuyğun olmasını qeyd edən Tövsiyə kimi şərh olunmalıdır. Buna görə də səhmdarların uyğunluğuna dair testlərin (və ya «uyğunluq və qanunilik») mövcud olduğu hallarda nəzarət orqanlarının diqqəti onların pulların yuyulmasına qarşı fəaliyyət məqsədləri baxımından əhəmiyyətliyinə yönəlməlidir.

Tövsiyə 25

Cavab məlumatının təqdim edilməsinin təmin olunması haqqında məsələyə baxılarkən dövlətlər maliyyə təsisatlarına və hesabat təqdim edən digər

şəxslərə cavab məlumatların təqdim edilməsinin təmin olunması üzrə FATF Təvsiyələrini nəzərə almalıdır.

Təvsiyə 26

Hər hansı bir dövlət MKO yaratmışdırsa, o, «Eqmont Qrupu»nda üzvlüklə bağlı müraciət olunması məsələsinə baxmalıdır. Dövlətlər «Eqmont Qrupu»nun məqsədləri haqqında Bəyanat və pulların yuyulması işləri üzrə MKO-lər arasında məlumat mübadiləsi Prinsiplərini nəzərə almalıdır. Bu sənədlərdə MKO-nin rolu və funksiyaları haqqında zəruri təvsiyələr verilir və MKO-lər arasında məlumat mübadiləsi mexanizmləri müəyyən edilir.

Təvsiyə 27

Dövlətlər pulların yuyulması işləri üzrə araşdırma aparən səlahiyyətli orqanlarına aidiyyəti şəxslərin müəyyən edilməsi və ya məlumatların toplanması məqsədilə şübhəli şəxslərin həbsini təxirə salmaq və ya şübhəli şəxslərin həbsi, yaxud pul vəsaitlərinin götürülməsini həyata keçirməkdən imtina etmək imkanı verən qanunvericilik tədbirləri də daxil olmaqla, milli səviyyədə müvafiq tədbirlərin görülməsinin mümkünlüyünü nəzərdən keçirməlidir. Bu cür tədbirlərin olmadığı təqdirdə nəzarətli göndəriş və məxfi əməliyyatlar kimi prosedurların tətbiqinə maneələr yarana bilər.

Təvsiyə 38

Dövlətlər tərəfindən aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məsələsinə baxılmalıdır:

- (b) hüquq-mühafizə fəaliyyəti, səhiyyə, təhsil və digər müvafiq məqsədlər üçün müsadirə olunmuş əmlakın tam və ya qismən istifadə edilməsi zamanı müsadirə olunmuş vəsaitlərin fondunun yaradılması məsələsinə;
- (c) müsadirə olunmuş əmlakın digər dövlətlərlə bölüşdürülməsi üçün zəruri olan tədbirlərin implementasiyası, o cümlədən o hallarda ki, müsadirə əlaqələndirilmiş hüquq-mühafizə fəaliyyətinin birbaşa və ya dolayı nəticəsidir.

Tövsiyə 40

1. Bu Tövsiyənin məqsədləri üçün:

- «Tərəfdaşlar» dedikdə analoji öhdəliklər və funksiyalara malik olan orqanlar başa düşülür.
- «Səlahiyyətli orqan» dedikdə pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizəyə cəlb olunmuş bütün inzibati və hüquq-mühafizə orqanları, o cümlədən MKO və nəzarət orqanları başa düşülür.

2. Cəlb edilmiş səlahiyyətli orqanın statusundan, əməkdaşlığın xarakteri və məqsədlərindən asılı olaraq məlumat mübadiləsi üçün müxtəlif əlaqələrdən istifadə edilə bilər. Məlumat mübadiləsində istifadə edilə bilən mexanizm və ya əlaqələrə aid etmək olar: ikitərəfli və ya çoxtərəfli saziş və ya müqavilələr, qarşılıqlı anlaşma memorandumları, qarşılıqlılıq əsasında və ya müvafiq beynəlxalq, yaxud regional təşkilatlar vasitəsilə mübadilələr. Lakin bu Tövsiyənin müddəaları ilə beynəlxalq hüquqi yardımın və ya ekstradisiyanın həyata keçirilməsi əhatə edilmir.

3. Tərəfdaşlardan başqa xarici orqanlarla dolayı məlumat mübadiləsi haqqında qeyd, sorğu olunmuş məlumatın sorğu edən orqan tərəfindən qəbul edilməsinə qədər xarici orqandan öz dövlətində və ya xaricdə bir və ya bir neçə orqan vasitəsilə ötürülməsi hallarını əhatə edir. Məlumatı sorğu edən səlahiyyətli orqan hər zaman sorğunun hansı məqsədlər üçün və kimin adından göndərilməsini dəqiq qeyd etməlidir.

4. Maliyyə əqdlərinin təhlilinin icrası ilə əlaqədar MKO xarici tərəfdaşların adından sorğu etmək hüququna malik olmalıdır. Sorğularda ən azından aşağıdakılar əks olunmalıdır:

- şübhəli əməliyyatlar haqqında məlumatlarla bağlı öz məlumat bazaları üzrə axtarışın həyata keçirilməsi;
- hüquq-mühafizə orqanlarının məlumat bazaları, inzibati məlumat bazaları, açıq və ödənişli məlumat bazaları da daxil olmaqla birbaşa,

yaxud dolayı çıxışının olduğu digər məlumat bazaları üzrə axtarışın həyata keçirilməsi.

Müvafiq məlumatın əldə edilməsi məqsədilə və səlahiyyətləri daxilində MKO-lər digər aidiyyəti orqanlar və maliyyə təsisatları ilə də əlaqə saxlamalıdır.

Qeyri-rəsmi tərcümə
Tərcümə etdi: Toğrul N. ƏLİYEV

Copyright © FATF/OECD
All rights reserved

Financial Action Task Force ♦ Groupe d'action financière
Pulların Yuyulmasına qarşı Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupu

TERRORİZMİN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİNƏ QARŞI
MÜBARİZƏ ÜZRƏ
XÜSUSİ TÖVSIYƏLƏR

22 oktyabr 2004-cü il

TERRORİZMİN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİNƏ QARŞI MÜBARİZƏ ÜZRƏ FATF-IN XÜSUSİ TÖVSIYƏLƏRİ

Terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizənin müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq, FATF pulların yuyulmasına qarşı mübarizə üzrə 40 Təvsiyəyə əlavə olaraq növbəti Təvsiyələri qəbul etmişdir ki, bunlar da terrorizmin maliyyələşdirilməsinin və terror aktlarının müəyyən edilməsi, qarşısının alınması və dayandırılması⁴²⁶ əsaslarını təşkil edir.

I. BMT-nin normativ aktlarının rətiifikasiyası və tətbiqi

Hər bir dövlət BMT-nin 9 dekabr 1999-cu il tarixli «Terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında» Beynəlxalq Konvensiyasının müddələrinin tam tətbiqi üçün təxirəsalınmaz və təcili tədbirlər görməlidir.

Dövlətlər, həmçinin, BMT-nin terrorizmin maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması və dayandırılması üzrə Qətnamələrinin müddələrinin, xüsusən də BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 1373 nömrəli Qətnaməsinin müddələrinin təxirə salınmadan tətbiqini həyata keçirməlidirlər.

II. Terrorizmin maliyyələşdirilməsinin və onunla bağlı olan pulların yuyulmasının kiminalaşdırılması

Hər bir dövlət öz daxili qanunvericiliyində terrorizmin maliyyələşdirilməsini, terror aktlarının törədilməsi və terror təşkilatlarının yaradılmasını cinayət əməli qismində tanıması (kriminalaşdırılması) üçün tədbirlər görməlidir. Dövlətlər tərəfindən təmin edilməlidir ki, cinayət təqibi prosesində, bu növ əməllər pulların yuyulması cinayətinə münasibətdə predikativ cinayətlər kateqoriyasına aid edilsin.

III. Terrorçuların vəsaitlərinin dondurulması və müsadirə edilməsi

BMT-nin terrorizmin maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması və dayandırılması üzrə Qətnamələrinə uyğun olaraq hər bir dövlət, terrorizmi və

⁴²⁶ Tərcüməçidən: İngiliscə “suppression” “aradan qaldırma” və ya “yox edilmə” kimi tərcümə edilə bilər. Burada isə bu ifadə “dayandırma” kimi tərcümə edilmişdir.

terror təşkilatlarını maliyyələşdirən terrorçuların vəsaitlərinin və digər aktivlərinin təxirə salınmadan dondurulması mexanizminin yaradılması üzrə tədbirlər həyata keçirməlidir.

Terrorizmin maliyyələşdirilməsində, terror aktlarında və ya terrorçu təşkilatlarında istifadə olunmuş və ya istifadə olunması üçün nəzərdə tutulmuş aktivlərin, habelə terrorizmin maliyyələşdirilməsi və ya terror aktlarının törədilməsi nəticəsində əldə olunan və ya terrorçu təşkilatının əldə etdiyi gəlirlərin həbs edib müsadirə etməyə səlahiyyətli orqanlarına imkan verən tədbirlər, o cümlədən qanunvericilik tədbirləri, hər bir dövlət tərəfindən görülməlidir.

IV. Terrorizmə dair şübhəli əməliyyatlar haqqında hesabatlar

Pulların yuyulmasına qarşı fəaliyyət üzrə öhdəliklərin subyekti olan maliyyə təsisatları, habelə pul vəsaitləri ilə əməliyyatlar aparan digər təsisatlar vəsaitlərin terrorizm, terror aktları və terror təşkilatları ilə əlaqəli olması və ya sadalananlar üçün nəzərdə tutulması haqqında şübhələrə və ya bundan şübhələnmək üçün kifayət qədər əsaslara malikdirlərsə, onlar öz şübhələri barədə təxirə salınmadan səlahiyyətli orqanlara məlumat verməlidir.

V. Beynəlxalq əməkdaşlıq

Hər bir dövlət müqavilə, saziş və ya qarşılıqlı hüquqi yardım və məlumat mübadiləsi haqqında digər mexanizm əsasında digər dövlətə terrorizm, terror aktları və terror təşkilatlarına aid edilən cinayət və mülki icraat, inzibati araşdırma, sorğular və prosedurlar üzrə mümkün qədər ətraflı yardım göstərməlidir.

Dövlətlər terrorizmin, terror aktlarının və terror təşkilatlarının maliyyələşdirilməsində təqsirləndirilən şəxslərin öz ərazilərində sığınacaq almasına imkan verilməməsi məqsədilə bütün mümkün tədbirləri görməli, habelə mümkün olduqda həmin şəxslərin ekstradisiyası üzrə müvafiq proseduralara malik olmalıdır.

VI. Alternativ pul köçürmə sistemləri

Hər bir dövlət pul və ya qiymətlilərin köçürülməsi ilə məşğul olan bütün fiziki və hüquqi şəxslərin, o cümlədən agentlərin, habelə pul və qiymətlilərin köçürülməsi üzrə qeyri-rəsmi şəbəkə və ya sistemlərinin lisenziyalaşdırılması və ya qeydiyyatla alınması, eləcə də FATF-ın banklar və bank olmayan maliyyə təsisatları üçün nəzərdə tutulmuş Tövsiyələrinə uyğunluğun təmin edilməsi üçün tədbirlər görməlidir. Hər bir dövlət bu qəbildən olan pul köçürmələri ilə qanunsuz məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərin inzibati, mülki, yaxud cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması üzrə tədbirlər görməlidir.

VII. Elektron köçürmələr

Dövlətlər maliyyə təsisatları, o cümlədən pul köçürmələri ilə məşğul olan təsisatlar tərəfindən ödəniş tapşırığına dair və pul köçürməsinə həyata keçirən şəxs barəsində tam və etibarlı məlumatın (adı, ünvanı, hesab nömrəsi) təqdim edilməsini təmin etmək üçün tədbirlər görməli və həmin məlumat həyata keçirilən köçürmənin bütün mərhələlərində köçürmə və ödəniş tapşırığı ilə birgə saxlanmalıdır.

Dövlətlər maliyyə təsisatları, habelə pul köçürmələri ilə məşğul olan təsisatlar tərəfindən köçürmə həyata keçirən şəxs barəsində kifayət qədər məlumatı (adı, ünvanı, hesab nömrəsi) ehtiva etməyən şübhəli pul köçürmələrinə xüsusi diqqət yetirilməsi və onların monitorinqinin təmin edilməsi üçün tədbirlər görməlidir.

VIII. Qeyri-kommersiya təşkilatları

Dövlətlər terrorizmin maliyyələşdirilməsi üçün istifadə edilə bilən təsisatlara şamil olunan qanunvericilik və normativ aktların mütnenasibliyini təhlil etməlidir. Xüsusi diqqət qeyri-kommersiya təşkilatlarına yetirilməlidir, onlardan aşağıdakı hallarda sui-istifadə edilməsinə yol verilməməsi üçün dövlətlər tərəfindən tədbirlər görülməlidir:

- (i) özlərini qanuni təşkilat kimi təmsil edən terror təşkilatları tərəfindən;
- (ii) aktivlərin dondurulmasının qarşısının alınması məqsədi də daxil olmaqla, terrorizmin maliyyələşdirilməsini ört-basdır etmək üçün;

(iii) qanuni məqsədlər üçün nəzərdə tutulmuş maliyyə vəsaitlərinin terrorçu təşkilatların maliyyələşdirilməsinə bilərəkdən yönəldilməsinin gizlədilməsi və ört-basdır edilməsi üçün.

IX. Nağd pul daşıyan şəxslər

Dövlətlər, valyutanın və daşına bilən adsız qiymətli kağızların fiziki olaraq sərhəddən keçirilməsini müəyyən edilməsi üçün bəyannamə sisteminə və ya digər hesabat xarakterli öhdəlikləri nəzərdə tutan tədbirlərə malik olmalıdır.

Dövlətlər səlahiyyətli orqanlarını terrorizmin maliyyələşdirilməsi və ya pulların yuyulması ilə əlaqəli olması şübhə edilən, yaxud bəyan edilməyən/aşkar edilən valyutanın və ya daşına bilən adsız qiymətli kağızların keçirilməsinin qarşısının alınması və ya məhdudlaşdırılması üçün hüquqi səlahiyyətlərə malik olmasını təmin etməlidir.

Dövlətlər, üzərində valyuta və ya daşına bilən adsız qiymətli kağızlar aşkar edilən, habelə bəyan etməkdən yayınan şəxslərə qarşı tətbiq edilməsi üçün təsirli, mütənasib və xəbərdaredici sanksiyalara malik olmalıdır. Valyutanın və ya daşına bilən adsız qiymətli kağızların terrorizmin maliyyələşdirilməsi və ya pulların yuyulması ilə əlaqəli olduğu hallarda, dövlətlər həmin vəsaitlərin müsadirəsini mümkün edən Tövsiyə 3 və Xüsusi Tövsiyə III uyğun olaraq tədbirlər, o cümlədən qanunvericilik tədbirləri həyata keçirməlidir.

Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Bu Qanun cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı hüquqozmaların aşkar edilməsi və qarşısının alınması üçün hüquqi mexanizmin yaradılmasına, belə pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi məqsədi ilə maliyyə sistemindən istifadə olunması imkanlarını istisna edən şəraitin yaradılmasına, bu sahədə dövlətin və cəmiyyətin maraqlarının qorunmasına yönəlmişdir.

Fəsil 1. ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1. Əsas anlayışlar

1.0. Bu Qanunda aşağıdakı anlayışlardan istifadə edilir:

- 1.0.1.** *cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitləri və ya digər əmlak* - Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində təsbit edilmiş cinayətlərin törədilməsi nəticəsində birbaşa və ya dolaylı yolla əldə olunmuş hər hansı pul vəsaitləri, daşınar və ya daşınmaz, maddi və ya qeyri-maddi əmlak, mülkiyyət hüquqlarını təsdiq edən hüquqi sənədlərdir;
- 1.0.2.** *cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması* - cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitləri və ya digər əmlaka qanuni status vermək, onların əldə edilməsinin həqiqi mənbəyini gizlətmək məqsədilə belə pul vəsaitləri və ya əmlakdan istifadə etməklə maliyyə əməliyyatlarının və ya digər əqdlərin həyata keçirilməsidir;
- 1.0.3.** *pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyat* - pul vəsaitləri və ya digər əmlakla bağlı mülki hüquqların əldə edilməsi, həyata keçirilməsi, dəyişdirilməsi və ya onlara xitam verilməsinə yönəlmiş əməllərdir;

- 1.0.4.** *terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi* - pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın tamamilə və yaxud qismən, birbaşa və ya dolaylı yolla terrorçuluğun törədilməsinə qəsdən yönəldilməsi və ya pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın qəsdən həmin məqsədlə toplanmasıdır;
- 1.0.5.** *maliyyə monitorinqi orqanı* - cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması sahəsində müvafiq səlahiyyətləri həyata keçirən dövlət orqanıdır;
- 1.0.6.** *monitorinq* - pul vəsaitləri və ya digər əmlakla aparılmış əməliyyatlar barədə monitorinq iştirakçıları, monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər və ya nəzarət orqanları tərəfindən təqdim edilən, eləcə də mənbəyi məlum digər məlumatlar əsasında maliyyə monitorinqi orqanı tərəfindən həyata keçirilən nəzarət tədbirləridir;
- 1.0.7.** *monitorinq iştirakçıları* - cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasının və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin qarşısını almaq məqsədi ilə bu Qanunun 9-12-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş tədbirləri həyata keçirən, bu Qanunun 4-cü maddəsində nəzərdə tutulan şəxslərdir;
- 1.0.8.** *monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər* - cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasının və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin qarşısını almaq məqsədi ilə bu Qanunda nəzərdə tutulmuş tədbirləri həyata keçirən vəkillər, notariuslar, hüquqi xidmət göstərən digər şəxslər və ya auditor xidməti göstərən şəxslərdir;
- 1.0.9.** *nəzarət orqanları* - monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər tərəfindən bu Qanunun 9-12-ci maddələrinin tələblərinə əməl edilməsinə nəzarəti həyata keçirən orqanlardır;
- 1.0.10.** *daxili nəzarət sistemi* - hüquqi şəxs olan monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər tərəfindən həyata keçirilən cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı fəaliyyət üzrə bu Qanunun 12-ci maddəsində nəzərdə tutulan kompleks daxili nəzarət tədbirləridir;
- 1.0.11.** *müştəri* - pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əlaqədar əməliyyatın həyata keçirilməsinə dair monitorinq iştirakçıları və ya monitorinqdə iştirak edən digər şəxslərin hər hansı xidmətindən istifadə edən fiziki və ya hüquqi şəxsdir;

- 1.0.12.** *benefisiar* - pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əlaqədar əməliyyatlardan son nəticədə iqtisadi və ya hər hansı digər fayda əldə edən fiziki və ya hüquqi şəxs, habelə xeyrinə əqdlərin həyata keçirildiyi hüquqi şəxsin əsl sahibi və ya müştəriyə nəzarəti həyata keçirən fiziki şəxsdir;
- 1.0.13.** *valyuta sərvətləri* - nağd xarici valyuta, xarici valyutada qiymətli kağızlar, qiymətli daşlar, qiymətli metallar, o cümlədən qiymətli daşlardan və ya qiymətli metallardan hazırlanmış zərgərlik və ya digər məişət məmulatlarıdır;
- 1.0.14.** *xarici dövlətlərin siyasi xadimləri* - hər hansı xarici dövlətdə mühüm ictimai vəzifə tutan və ya əvvəllər belə vəzifəni tutmuş şəxslər (dövlət və ya hökumət başçıları, nüfuzlu siyasətçilər, hökumət üzvləri, yuxarı instansiya məhkəmələrinin hakimləri, yüksək rütbəli hərbi qulluqçular, dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin rəhbər vəzifəli şəxsləri, siyasi partiya vəzifəli şəxsləri), onların ailə üzvləri və yaxın qohumları.

Maddə 2. Qanunun tətbiq dairəsi

- 2.1.** Bu Qanun cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı əməllərin aşkar edilməsi və qarşısının alınması məqsədilə pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyat həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları, əcnəbilər, vətəndaşlığı olmayan şəxslər, hüquqi şəxslər, habelə Azərbaycan Respublikasının ərazisində pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyatların aparılmasına nəzarəti həyata keçirən orqanların münasibətlərini tənzimləyir.
- 2.2.** Bu Qanun cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar olan və Azərbaycan Respublikasının yurisdiksiyasından kənarında həyata keçirilən fəaliyyətə münasibətdə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə müvafiq qaydada tətbiq olunur.

Fəsil 2. CİNAYƏT YOLU İLƏ ƏLDƏ EDİLMİŞ PUL VƏSAİTLƏRİNİN VƏ YA DİGƏR ƏMLAKIN LEQALLAŞDIRILMASININ VƏ YA TERRORÇULUĞUN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİNİN QARŞISININ ALINMASI

Maddə 3. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı tədbirlər

- 3.0.** Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı tədbirlərə aşağıdakılar aiddir:
- 3.0.1.** monitoring;
 - 3.0.2.** hüquqi şəxs olan monitoring iştirakçıları və monitoringdə iştirak edən digər şəxslər tərəfindən daxili nəzarət sisteminin hazırlanması və tətbiq edilməsi;
 - 3.0.3.** cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı həyata keçirilən tədbirlər haqqında müştərinin və ya digər şəxslərin məlumatlandırılmasının qadağan olunması;
 - 3.0.4.** Azərbaycan Respublikasının qanunları və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri ilə müəyyən edilmiş digər tədbirlər.

Maddə 4. Monitoring iştirakçıları

- 4.0.** Monitoring iştirakçıları aşağıdakılardır:
- 4.0.1.** kredit təşkilatları;
 - 4.0.2.** sığortaçı, təkrarsığortaçı və sığorta vasitəçiləri;
 - 4.0.3.** qiymətli kağızlar bazasının peşəkar iştirakçıları olan brokerlər, qiymətli kağızların idarə olunması üzrə peşəkar fəaliyyəti həyata keçirənlər;
 - 4.0.4.** lizinq xidmətləri göstərən kredit təşkilatları;
 - 4.0.5.** pul vəsaitlərinin köçürülməsi ilə məşğul olan poçt xidməti göstərən müəssisələr və digər təşkilatlar;
 - 4.0.6.** lombardlar;
 - 4.0.7.** investisiya fondları;
 - 4.0.8.** qiymətli daşların, qiymətli metalların, o cümlədən qiymətli daşlardan və ya qiymətli metallardan hazırlanmış zərgərlik və ya

- digər məişət məmulatlarının alqı-satqısı ilə məşğul olan hüquqi şəxslər;
- 4.0.9.** öz fəaliyyətinin tərkib hissəsi kimi vəsait alan, toplayan, verən və ya vəsait köçürən hər hansı qeyri-hökumət təşkilatı və ya dini təşkilat;
 - 4.0.10.** lotereya təşkilatçısı;
 - 4.0.11.** daşınmaz əmlakın alqı-satqısı üzrə vasitəçilik xidmətləri göstərən hüquqi şəxslər.

Maddə 5. Monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər

- 5.1.** Vəkillər, notariuslar, hüquqi xidmət göstərən digər şəxslər və ya auditor xidməti göstərən şəxslər öz müştərilərinin aşağıdakı əməliyyatlarının aparılması zamanı bu Qanunun müştərinin və benefisiarın eyniləşdirilməsi, verifikasiyası, məlumatın sənədləşdirilməsi, saxlanılması tələblərinə və bu Qanunun 7.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş məlumatların təqdim edilməsi ilə bağlı tələbinə riayət etməlidirlər:
 - 5.1.1.** daşınmaz əmlakın alqı-satqısı ilə əlaqədar əməliyyatlar;
 - 5.1.2.** müştərinin pul vəsaitlərinin, qiymətli kağızlarının və ya digər əmlakının idarə olunması ilə əlaqədar əməliyyatlar;
 - 5.1.3.** müştərinin bank və ya qiymətli kağız hesablarının idarə olunması ilə əlaqədar əməliyyatlar;
 - 5.1.4.** hüquqi şəxslərin yaradılması, onların fəaliyyətinin təmin və idarə edilməsi, bu məqsədlərlə pul vəsaitlərinin toplanmasının təşkil edilməsi, habelə hüquqi şəxslərin alqı-satqısı ilə əlaqədar əməliyyatlar.
- 5.2.** Maliyyə monitorinqi orqanına məlumat vermiş vəkillər, notariuslar, hüquqi xidmət göstərən digər şəxslər və ya auditor xidməti göstərən şəxslər bu barədə informasiyanı yaymamalıdırlar.
- 5.3.** Bu Qanunun 5.1-ci maddəsinin müddəaları vəkil və ya peşə sirrini təşkil edən məlumatlara şamil edilmir.

Maddə 6. Nəzarət orqanları

- 6.1.** Nəzarət orqanlarına aşağıdakı orqanlar daxildir:
 - 6.1.1.** kredit təşkilatları, həmçinin lizinq xidmətləri göstərən kredit təşkilatları üçün - Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı;
 - 6.1.2.** qiymətli kağızlar bazasının peşəkar iştirakçıları olan brokerlər, qiymətli kağızların idarə olunması üzrə peşəkar fəaliyyəti həyata keçirənlər, lotereya təşkilatçısı, investisiya fondları üçün - qiymətli

- kağızlar bazarına nəzarəti həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı;
- 6.1.3.** sığortacı, təkrarsığortacı və sığorta vasitəçiləri, qiymətli daşların, qiymətli metalların, o cümlədən qiymətli daşlardan və ya qiymətli metallardan hazırlanmış zərgərlik və ya digər məişət məmulatlarının alqı-satqısı ilə məşğul olan hüquqi şəxslər üçün - müvafiq icra hakimiyyəti orqanı;
 - 6.1.4.** poçt xidməti göstərən müəssisələr üçün - poçt xidməti göstərən müəssisələrə nəzarəti həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı;
 - 6.1.5.** öz fəaliyyətinin tərkib hissəsi kimi vəsait alan, toplayan, verən və ya vəsait köçürən qeyri-hökumət təşkilatları və dini təşkilatlar üçün - müvafiq icra hakimiyyəti orqanları;
 - 6.1.6.** notariuslar və hüquqi xidmət göstərən digər şəxslər üçün - müvafiq icra hakimiyyəti orqanı;
 - 6.1.7.** vəkillər üçün - öz səlahiyyətləri daxilində Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası;
 - 6.1.8.** auditor xidməti göstərən şəxslər üçün - öz səlahiyyətləri daxilində Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası.
- 6.2.** Monitoring iştirakçılarının və monitoringdə iştirak edən digər şəxslərin fəaliyyətinə nəzarət edən orqan nəzərdə tutulmadığı halda, bu Qanunun tələblərinin yerinə yetirilməsinə nəzarət maliyyə monitorinqi orqanı tərəfindən həyata keçirilir.
- 6.3.** Nəzarət orqanları monitoring iştirakçıları və monitoringdə iştirak edən digər şəxslər tərəfindən bu Qanunun 9-12-ci maddələrinin tələblərinə əməl edilməməsinə aşkar edərsə, onlara qarşı inzibati və ya qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər tədbirləri tətbiq etməli və bu barədə maliyyə monitorinqi orqanına məlumat verməlidirlər.
- 6.4.** Lisenziya əsasında fəaliyyət göstərən monitoring iştirakçıları və monitoringdə iştirak edən digər şəxslər tərəfindən bu Qanunda nəzərdə tutulmuş tələblərin pozulması Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş qaydada onların lisenziyasının dayandırılması və ya ləğv edilməsinə, yaxud Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş digər tədbirlərin tətbiq olunmasına səbəb ola bilər.

Maddə 7. Monitoring olunmalı pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyatlar

- 7.1.** Siyahısı və ümumi məbləğinin minimal həddi (bundan sonra - limit) Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı tərəfindən müəyyən edilən pul

vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyatlara dair məlumatlar monitorinq iştirakçıları tərəfindən maliyyə monitorinqi orqanına təqdim olunur.

7.2. Məbləğindən asılı olmayaraq aşağıdakı pul vəsaitləri və ya digər əmlak, onlarla əməliyyatlar və ya belə əməliyyatların aparılmasına cəhdlər monitorinq olunur:

7.2.1. pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın cinayət yolu ilə əldə edilməsi və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı olmasına şübhə və ya belə şübhə üçün kifayət qədər əsaslar yaradan hallar;

7.2.2. bu Qanunun 7.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan dövlətlərin (ərazilərin) vətəndaşları ilə, qeydiyyat, yaşayış və ya əsas fəaliyyət yeri həmin dövlətdə (ərazidə) olan şəxslərlə, eləcə də göstərilən dövlətlərdə (ərazilərdə) qeydiyyatdan keçmiş bankda hesaba malik olan şəxslərlə əlaqədar pul vəsaitləri və ya digər əmlakla hər hansı əməliyyatlar;

7.2.3. xarici dövlətlərin siyasi xadimlərinin bank hesablarından həyata keçirilən əməliyyatlar;

7.2.4. Azərbaycan Respublikasının yurisdiksiyasından kənardakı anonim hesabdən pul vəsaitlərinin daxil olması və ya Azərbaycan Respublikasının yurisdiksiyasından kənara anonim hesaba pul vəsaitlərinin köçürülməsi.

7.3. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasında, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsində, transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığı, habelə silahlı separatizmi, ekstremizmi və muzdluluğu dəstəkləməsində, narkotik vasitələrin və ya psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsində iştirakı ehtimal olunan, maliyyə əməliyyatlarının aparılması zamanı eyniləşdirmə məlumatlarının açıqlanması tələb olunmayan dövlətlərin siyahısı maliyyə monitorinqi orqanı tərəfindən müəyyənləşdirilir. Həmin siyahı maliyyə monitorinqi orqanı tərəfindən birbaşa və ya müvafiq nəzarət orqanlarının vasitəsilə monitorinq iştirakçılarına və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslərə göndərilir.

Maddə 8. Valyuta sərəvlərinin Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi və ya Azərbaycan Respublikasından çıxarılmasının monitorinqi

8.1. Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı aşağıdakı əməliyyatlar barədə məlumatları dərhal maliyyə monitorinqi orqanına təqdim etməlidir:

- 8.1.1. bu Qanunun 7.2.2-ci maddəsində göstərilən şəxslər tərəfindən valyuta sərəvətlərinin Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi və ya Azərbaycan Respublikasından çıxarılması;
- 8.1.2. ilkin çıxış məntəqəsi bu Qanunun 7.3-cü maddəsində göstərilən dövlət (ərazi) olan valyuta sərəvətlərinin hər hansı şəxs tərəfindən Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi və ya Azərbaycan Respublikasından çıxarılması.
- 8.2. “Valyuta tənziimi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən keçirilən valyuta sərəvətləri barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təqdim olunan məlumatlar həmçinin maliyyə monitorinqi orqanına göndərilir.
- 8.3. Bu Qanunun 8.1-ci maddəsində göstərilən məlumatların tərtib olunma forması müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyənləşdirilir.

Maddə 9. Müştərilərin və benefisiarların eyniləşdirilməsi

- 9.1. Monitorinq iştirakçıları aşağıdakı hallarda müştərinin və benefisiarın eyniləşdirilməsi üçün tədbirlər görməlidir:
 - 9.1.1. işgüzar münasibətlər yaradılmasından əvvəl;
 - 9.1.2. limitdən artıq məbləğdə həyata keçirilməsi gözlənilən hər hansı birdəfəlik əməliyyatdan əvvəl;
 - 9.1.3. hesab açılmadan həyata keçirilməsi gözlənilən pul köçürməsindən əvvəl.
- 9.2. Əməliyyatın ümumi məbləği əməliyyatın icra olunmasından əvvəl məlum deyilsə, müştərinin və benefisiarın eyniləşdirilməsi əməliyyatın məbləğinin limitdən artıq olduğu müəyyənləşdiyi anda həyata keçirilir.
- 9.3. Hüquqi şəxsin eyniləşdirilməsi onun nizamnaməsinin və dövlət qeydiyyatına alınması haqqında sənədin notariat qaydasında təsdiq olunmuş surəti əsasında aparılır.
- 9.4. Fiziki şəxsin eyniləşdirilməsi şəxsiyyəti təsdiq edən sənəd əsasında aparılır.
- 9.5. Hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxsin eyniləşdirilməsi şəxsiyyəti təsdiq edən sənəd və müvafiq vergi orqanı tərəfindən verilmiş şəhadətnamə əsasında aparılır.
- 9.6. Müştərinin adından çıxış edən səlahiyyətli nümayəndələr onların səlahiyyətlərini təsdiq edən sənədləri, habelə müştərinin fiziki və ya hüquqi şəxs olmasından asılı olaraq, bu Qanunun 9.3-9.5-ci maddələrində nəzərdə tutulan sənədləri təqdim etməlidirlər.
- 9.7. Eyniləşdirmə üçün təqdim olunan şəxsiyyəti təsdiq edən sənədin surəti, habelə müvafiq vergi orqanı tərəfindən verilmiş şəhadətnamənin,

nümayəndənin səlahiyyətlərini təsdiq edən sənədin, hüquqi şəxsin nizamnaməsinin və dövlət qeydiyyatına alınması haqqında sənədin notariat qaydasında təsdiq olunmuş surətləri monitorinq iştirakçısında saxlanılmalıdır.

- 9.8.** Monitorinq iştirakçıları bu Qanunun 9.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan hallarda etibarlı mənbələr vasitəsilə müştəri və benefisiar barəsində əldə olunmuş eyniləşdirilmə məlumatlarının verifikasiyası üçün tədbirlər görməlidir.
- 9.9.** Hüquqi şəxsin verifikasiyası üçün tətbiq edilən tədbirlər aşağıdakılardır:
- 9.1.4.** hüquqi şəxsin təqdim etdiyi məlumatların hüquqi şəxslərin dövlət reyestrinə daxil edilən məlumatlarla üzləşdirilməsi;
- 9.1.5.** hüquqi şəxsin fəaliyyəti barədə kütləvi informasiya vasitələrindən, internet informasiya ehtiyatlarından və ya rəsmi nəşrlərdən məlumatların əldə olunması;
- 9.1.6.** əldə olunan yeni məlumatların əvvəllər təqdim edilmiş eyniləşdirmə məlumatları ilə üzləşdirilməsi.
- 9.10.** Fiziki şəxsin verifikasiyası üçün tətbiq edilən tədbirlər aşağıdakılardır:
- 9.1.7.** doğum haqqında şəhadətnamə, pasport, sürücülük vəsiqəsi və ya digər rəsmi sənəd əsasında doğum tarixinin təsdiqlənməsi;
- 9.1.8.** mənzil-kommunal xidməti və ya qeyri-yaşayış sahələrindən istismar haqqı üçün mədaxil qəbzləri, yaxud mülkiyyət hüququnun dövlət qeydiyyatına alınması haqqında daşınmaz əmlakın dövlət reyestrindən çıxarış, order, icarə və ya kirayə müqaviləsi əsasında yaşayış yeri üzrə qeydiyyatın təsdiqlənməsi.
- 9.11.** Monitorinq iştirakçıları müştərinin işgüzar münasibətləri və həyata keçirilmiş əməliyyatlarına dair əldə olunmuş məlumatların mütəmadi qaydada yeniləşdirilməsi üzrə tədbirlər görməlidir.
- 9.12.** Monitorinq iştirakçıları müştərinin və benefisiarın eyniləşdirilməsi üçün aşağıdakı hallarda əlavə eyniləşdirmə tədbirlərini tətbiq etməli və bu Qanunun 11-ci maddəsinə uyğun olaraq maliyyə monitorinqi orqanına məlumat verməlidirlər:
- 9.12.1.** bu Qanunun 7.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan hallarda;
- 9.12.2.** müştəri və ya benefisiarla bağlı əvvəllər təqdim edilmiş eyniləşdirmə məlumatlarının doğru olmadığı aşkarlandıqda;
- 9.12.3.** müştərinin öz adından fəaliyyət göstərməməsi və ya üçüncü şəxsin adından çıxış etməsi barədə şübhə üçün kifayət qədər əsas yarandıqda.
- 9.13.** Monitorinq iştirakçıları tərəfindən tətbiq olunan əlavə eyniləşdirmə tədbirləri aşağıdakılardır:

- 9.13.1.** hesablarnın və işgüzar əlaqələrin yoxlanması və ya digər üsullarla əməliyyatın həyata keçirilməsi məqsədinin və əməliyyatın mahiyyətinin aydınlaşdırılması;
- 9.13.2.** hüquqi şəxs olan müştərinin səhmdarlarının və onların iştirak paylarının öyrənilməsi;
- 9.13.3.** digər etibarlı mənbələr vasitəsilə müştəri, benefisiar və əgər mümkündürsə pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın mənbəyi barədə daha dəqiq məlumatların əldə edilməsi və üzləşdirilməsi.
- 9.14.** Əməliyyatın tərəflərini bu Qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada dəqiq eyniləşdirmək mümkün deyilsə və ya müştəri və ya benefisiar barədə eyniləşdirmə məlumatlarının təqdim edilməsindən imtina edilirsə, monitoring iştirakçıları müvafiq əməliyyatı həyata keçirməməlidirlər.
- 9.15.** Monitoring iştirakçılarının fəaliyyətinin xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq müştərinin və benefisiarın eyniləşdirilməsi üçün qanunla müəyyən edilmiş qaydada əlavə sənədlərin təqdim olunması tələb edilə bilər.
- 9.16.** Qiymətli daşların, qiymətli metalların, o cümlədən qiymətli daşlardan və ya qiymətli metallardan hazırlanmış zərgərlik və ya digər məişət məmulatlarının alqı-satqısı ilə məşğul olan hüquqi şəxslər və daşınmaz əmlakın alqı-satqısı üzrə vasitəçilik xidməti göstərən hüquqi şəxslər bu maddədə nəzərdə tutulmuş eyniləşdirmə tədbirlərini yalnız limitdən yuxarı məbləğdə nağd şəkildə aparılan əməliyyatlar həyata keçirilərkən tətbiq etməlidirlər.

Maddə 10. Eyniləşdirmə sənədlərinin və pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyatlara dair sənədlərin saxlanması öhdəliyi

- 10.0.** Monitoring iştirakçıları bu Qanunun 9-cu maddəsində qeyd olunan eyniləşdirmə sənədlərinin və pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyatlara dair sənədlərin qanunvericiliklə daha uzun müddət nəzərdə tutulmayıbsa, aşağıda göstərilən müddət ərzində məlumat daşıyıcılarında və ya elektron formatda saxlanmasını təmin etməli və həmin sənədləri zərurət yarandığı təqdirdə maliyyə monitoringi orqanına təqdim etməlidirlər:
- 10.0.1.** müştərinin, benefisiarın və ya səlahiyyətli nümayəndənin eyniləşdirmə sənədləri - müştərinin hesabının bağlanmasıdan və ya müştəri ilə hüquq münasibətlərinə xitam verildikdən sonra ən azı beş il;
- 10.0.2.** müştəri tərəfindən həyata keçirilmiş pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyatlara dair sənədlər (hesabdan çıxarışlar, əməliyyatların aparılması üçün əsas və s.) və bu Qanunun 11-ci

maddəsi üzrə hazırlanan məlumatlar - əməliyyat başa çatdıqdan sonra ən azı beş il.

Maddə 11. Monitoring iştirakçıları tərəfindən məlumatların maliyyə monitoringi orqanına təqdim olunması

- 11.1.** Monitoring iştirakçıları bu Qanunun 7-ci və 9.12-ci maddələrində göstərilən hallarda aşağıdakı məlumatları maliyyə monitoringi orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada ona təqdim etməlidirlər:
- 11.1.1.** əməliyyatın növü;
 - 11.1.2.** əməliyyatın həyata keçirilmə tarixi;
 - 11.1.3.** həyata keçirilən əməliyyatın məbləği;
 - 11.1.4.** əməliyyatı həyata keçirən hüquqi və ya fiziki şəxsin eyniləşdirilməsi üçün monitoring iştirakçıları tərəfindən bu Qanunun 9.3-9.5-ci maddələrinə əsasən alınmış zəruri məlumatlar;
 - 11.1.5.** benefisiar haqqında məlumatlar;
 - 11.1.6.** əməliyyatın mahiyyətini, məqsədini, o cümlədən xronologiyasını təsvir edən məlumatlar;
 - 11.1.7.** əməliyyatın şübhəli olmasını şərtləndirən əsaslar.
- 11.2.** Bu Qanunun 7.1-ci maddəsində göstərilən əməliyyatlara dair məlumatlar həmin əməliyyatın icra olunması haqqında sifarişin (tapşırığın) alınmasından sonra 3 iş günü ərzində təqdim edilməlidir.
- 11.3.** Bu Qanunun 7.2-ci və 9.12-ci maddələrində göstərilən əməliyyatlara dair məlumatlar həmin əməliyyatın icra olunmasından əvvəl təqdim edilməlidir. Əməliyyatın icra olunmaması mümkün deyildirsə və ya əməliyyatın icra olunmamasının benefisiarın müəyyənləşməsinə maneə yaradacağı məlumdursa, monitoring iştirakçıları əməliyyatın icrasından dərhal sonra maliyyə monitoringi orqanına məlumat verməlidirlər.
- 11.4.** Monitoring iştirakçıları pul vəsaitləri və ya digər əmlakla əməliyyat barədə bu Qanunun 7.2-ci və 9.12-ci maddələrində göstərilən əməliyyatlara dair məlumatı maliyyə monitoringi orqanına təqdim etdiyi vaxtdan iki iş günü ərzində həmin əməliyyatı icra etməməlidirlər. Bu müddət ərzində əməliyyatın dayandırılması barədə maliyyə monitoringi orqanının göstərişi daxil olmazsa, monitoring iştirakçıları əməliyyatı icra edirlər.
- 11.5.** Bu Qanunun 11.1-ci maddəsində qeyd olunan məlumatlar vəziyyətin təxirəsalınmazlığı nəzərə alınaraq, şifahi şəkildə maliyyə monitoringi orqanına verilə bilər. Həmin məlumatların dərhal yazılı şəkildə maliyyə monitoringi orqanına təqdim olunması təmin edilməlidir.

- 11.6.** Bu Qanunun tələblərinə əsasən maliyyə monitorinqi orqanına verilən məlumatlar məxfi saxlanılır. Monitorinq iştirakçılarından göstərilən məlumatlar yalnız cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar tərəfindən cinayət təqibi ilə əlaqədar tələb edilə bilər. Bu halda göstərilən məlumatlar yalnız məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında verilir.
- 11.7.** Azərbaycan Respublikasının qanunlarında nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı həyata keçirilən tədbirlər haqqında müştərinin və ya digər şəxslərin məlumatlandırılması qanunla müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur.

Maddə 12. Hüquqi şəxs olan monitorinq iştirakçılarının və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslərin cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı fəaliyyət üzrə daxili nəzarət sistemi

- 12.1.** Hüquqi şəxs olan monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı daxili nəzarət sistemini hazırlamalı və həyata keçirməlidirlər. Bu sistem ən azı aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:
- 12.1.1.** cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı fəaliyyət üzrə daxili qayda və prosedurların hazırlanması;
 - 12.1.2.** müştərilərin, onların adından çıxış edən səlahiyyətli nümayəndələrin, benefisiarların, əməliyyatların eyniləşdirilməsinə və verifikasiyasına imkan verən daxili, mərkəzləşdirilmiş arxivin yaradılması;
 - 12.1.3.** məlumatların sənədləşdirilməsi və məxfiliyin təmin edilməsinə dair qaydaların hazırlanması;
 - 12.1.4.** cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı fəaliyyət üzrə əməkdaşlara mütəmadi təlimlərin keçirilməsi;
 - 12.1.5.** monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslərin fəaliyyətinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, monitorinq olunmalı əməliyyatların aşkarlanması meyarlarının müəyyən edilməsi;

- 12.1.6.** əməliyyatın həyata keçirilməsinin dayandırılması ilə əlaqədar meydana çıxıbiləcək problemlərin həlli istiqamətində tədbirlər;
- 12.1.7.** bu Qanunla tələb olunan qaydaların monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər tərəfindən təbiiq olunmasının səmərəliliyini yoxlayan daxili audit mexanizmi;
- 12.1.8.** hüquqi şəxs olan monitorinq iştirakçılarındə və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslərdə rəhbərlik, habelə struktur bölmələrinin rəhbərliyi səviyyəsində cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı fəaliyyət üzrə daxili qayda və prosedurların həyata keçirilməsinə nəzarət etməyə, maliyyə monitorinqi orqanı ilə məlumat mübadiləsini həyata keçirməyə, həmçinin monitorinq olunmalı əməliyyatlarla bağlı müvafiq hesabatları hazırlamağa və təqdim etməyə məsul şəxsin təyin edilməsi;
- 12.1.9.** fəaliyyət xüsusiyyətindən asılı olaraq, iş qəbul və işçilərin yoxlanılması mexanizmlərinin, habelə xarakteri şübhə doğuran hər hansı əməliyyatın aşkarlanması, qarşısının alınması və lazımi məlumatların bu Qanunun 11-ci maddəsinə əsasən maliyyə monitorinqi orqanına təqdim olunması üzrə digər mexanizm və qaydaların hazırlanması.
- 12.2.** Hüquqi şəxs olan monitorinq iştirakçılarındə və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslərin strukturu daxilində bu Qanunun 12.1.8-ci maddəsində qeyd olunmuş məsul şəxs yalnız hüquqi şəxsin rəhbərliyinə hesabat verməlidir.
- 12.3.** Hüquqi şəxs olan monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər daxili nəzarət sistemlərini maliyyə monitorinqi orqanının tələblərinə uyğun olaraq hazırlamalıdırlar.
- 12.4.** Rüblik dövriyyəsi əlli min manatdan az olan monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər daxili nəzarət sisteminin hazırlanması tələbindən azadırlar.

Maddə 13. Nəzarət orqanları tərəfindən məlumatların maliyyə monitorinqi orqanına təqdim edilməsi

Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasının və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması məqsədi ilə maliyyə monitorinqi orqanı məlumat əldə etmək üçün nəzarət orqanlarına sorğu ilə müraciət edə bilər. Bu zaman müvafiq məlumatlar maliyyə monitorinqi orqanına təqdim olunmalıdır.

Maddə 14. Monitoring olunmalı əməliyyat barədə məlumatın təqdim edilməsinə görə məsuliyyətdən azad olunma

Monitoring iştirakçıları və monitoringdə iştirak edən digər şəxslər, onların əməkdaşları, habelə nəzarət orqanlarının əməkdaşları monitoring olunmalı əməliyyatlar barədə məlumatları bu Qanunun tələblərinə uyğun olaraq maliyyə monitoringi orqanına təqdim etdikdə, bank sirri və ya qanunla qorunan digər sirin yayılmasına, eləcə də məlumatın yayılması nəticəsində dəymiş maddi və mənəvi ziyana görə məsuliyyətə cəlb oluna bilməzlər.

Maddə 15. Əməliyyatın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar məsuliyyətdən azad olunma

Əgər monitoring olunmalı əməliyyat həyata keçirilmişdirsə və həmin əməliyyatın icrasına sərəncam vermiş monitoring iştirakçılarının səlahiyyətli şəxsləri və ya monitoringdə iştirak edən digər şəxslər ilə müştəri və ya benefisiar arasında cinayət törətmək üçün sövdələşmə mövcud deyildirsə, eləcə də monitoring olunmalı əməliyyat haqqında məlumat bu Qanunun 11-ci maddəsinə müvafiq qaydada maliyyə monitoringi orqanına təqdim olunmuşdursa, monitoring iştirakçıları və monitoringdə iştirak edən digər şəxslər, habelə onların əməkdaşları məsuliyyətə cəlb oluna bilməzlər.

Maddə 16. Məlumatın verilməsindən imtina olunmasının qadağan edilməsi

- 16.1.** Bank sirlinin və ya qanunla qorunan digər sirin qorunması rejiminə əsaslanaraq bu Qanunun 11.1-ci maddəsində göstərilən məlumatların maliyyə monitoringi orqanına təqdim edilməsindən imtina oluna bilməz.
- 16.2.** Bu Qanunun tələbləri dövlət sirlini təşkil edən məlumatlara şamil edilmir.

Fəsil 3. MALİYYƏ MONİTORİNQİ ORQANININ FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLİ

Maddə 17. Maliyyə monitoringi orqanı

- 17.1.** Maliyyə monitoringi orqanının səlahiyyətlərini həyata keçirən dövlət orqanını müvafiq icra hakimiyyəti orqanı müəyyən edir.
- 17.2.** Maliyyə monitoringi orqanı monitoring iştirakçıları, monitoringdə iştirak edən digər şəxslər, nəzarət orqanları və bu Qanunun 8.1-ci

maddəsində nəzərdə tutulan müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təqdim olunan məlumatları toplayır və təhlil edir.

- 17.3.** Maliyyə monitorinqi orqanı monitorinq olunmalı əməliyyat barədə mənbəyi məlum olan məlumat aldıqda, araşdırma məqsədi ilə müvafiq sorğu göndərməklə monitorinq iştirakçılarından, monitorinqdə iştirak edən digər şəxslərdən, nəzarət orqanlarından və bu Qanunun 8.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müvafiq icra hakimiyyəti orqanından bu Qanunun 11.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş məlumatları əldə etmək, habelə öz səlahiyyətləri daxilində aparılan təhlil zamanı zərurət yarandığı halda onlardan və digər dövlət orqanlarından əlavə məlumat almaq hüququna malikdir.
- 17.4.** Maliyyə monitorinqi orqanı təqdim olunmuş məlumatların məxfiliyini və yalnız bu Qanunla nəzərdə tutulmuş məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün istifadəsini təmin etməli, habelə bu məlumatların təhlükəsizliyinin təmin olunması sistemini təşkil etməlidir.
- 17.5.** Maliyyə monitorinqi orqanı aparılmış təhlil nəticəsində həyata keçirilən əməliyyatda cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinin əlamətlərini müəyyən etdikdə cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması ilə bağlı məlumatları prokurorluq orqanlarına, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı məlumatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim etməlidir.
- 17.6.** Maliyyə monitorinqi orqanı öz vəzifə səlahiyyətlərini icra edərkən monitorinq iştirakçıları və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslər tərəfindən bu Qanunun tələblərinə əməl edilməməsinə dair məlumat əldə edərsə, həmin məlumatı göstərilən şəxslərə qarşı inzibati və ya qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər tədbirlərin tətbiq edilməsi üçün müvafiq nəzarət orqanına təqdim edə bilər.
- 17.7.** Maliyyə monitorinqi orqanının səlahiyyətləri bu Qanunla və müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilən Əsasnamə ilə müəyyən edilir.

Maddə 18. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı hüquqpozmalar barədə statistik məlumatların toplanması

- 18.1.** Statistik məlumatların mərkəzləşdirilməsi məqsədi ilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı və prokurorluq orqanları öz səlahiyyətləri daxilində cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər

əmlakın leqallaşdırılması və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı hüquqpozmalar barədə statistik məlumatları altı ayda bir dəfə maliyyə monitorinqi orqanına təqdim etməlidirlər.

- 18.2.** Bu Qanunun 18.1-ci maddəsində göstərilən məlumatların təqdim olunma forması müvafiq dövlət orqanları ilə razılaşdırılmaqla maliyyə monitorinqi orqanı tərəfindən müəyyən olunur.

Maddə 19. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə şübhə yaradan əməliyyatın icrasının dayandırılması

- 19.1.** Maliyyə monitorinqi orqanı cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə şübhə yaradan əməliyyat haqqında ona təqdim edilmiş məlumatlar əsasında həmin əməliyyatın icrasının dayandırılması barədə iki iş günü ərzində əsaslandırılmış qərar qəbul edə bilər. Bu halda maliyyə monitorinqi orqanı dərhal həmin əməliyyatı icra edən monitorinq iştirakçılarında və monitorinqdə iştirak edən digər şəxslərə müvafiq göstəriş göndərir.
- 19.2.** Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə dair şübhə yaradan əməliyyatın icrası maliyyə monitorinqi orqanı tərəfindən 72 saatdan artıq olmayan müddətə dayandırıla bilər.
- 19.3.** Maliyyə monitorinqi orqanı əməliyyatın icrasının dayandırılması barədə qərar qəbul etdikdə həmin qərarı və müvafiq sənədləri dərhal cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitləri və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi sahəsində cinayət təqibini həyata keçirən orqanlara göndərməlidir. Həmin orqanlar bu Qanunun 19.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan müddət ərzində əməliyyatın icrasının daha uzun müddətə dayandırılması üçün cinayət-prosesual qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görə bilər.
- 19.4.** Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə dair şübhə yaradan əməliyyatın icrasının dayandırılmasına dair müştəriyə məlumat verilməməlidir.

Maddə 20. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq

- 20.1.** Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsində fəaliyyət göstərən dövlət orqanları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə müvafiq olaraq xarici dövlətlərin müvafiq səlahiyyətli orqanları ilə cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitləri və ya digər əmlakın leqallaşdırılması, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi, habelə həmin pul vəsaitləri və ya digər əmlakın əldə edilməsi üçün törədilən cinayətlər barədə məlumatların mübadiləsi, cinayət təqibi və məhkəmə qərarlarının icra olunması sahəsində əməkdaşlıq edirlər.
- 20.2.** Maliyyə monitorinqi orqanı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə müvafiq qaydada bu Qanunun 20.1-ci maddəsində qeyd olunan məlumatlara dair xarici dövlətin müvafiq səlahiyyətli orqanlarına sorğular verə, habelə onların müvafiq sorğusu və ya öz təşəbbüsü əsasında göstərilən məlumatları təqdim edə bilər.
- 20.3.** Məlumat xarici dövlətin müvafiq səlahiyyətli orqanına yalnız Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə ziddiyyət təşkil etmədiyi və milli maraqlarına zərər vurmadiği halda, belə məlumatın verilməsi xarici dövlətin müvafiq səlahiyyətli orqanına cinayət təqibini başlamağa və ya müvafiq sorğunu göndərməyə əsas yaratdıqda verilə bilər.
- 20.4.** Məlumat xarici dövlətin müvafiq səlahiyyətli orqanına o şərtlə verilir ki, həmin məlumatdan sorğuda göstərilməyən məqsədlər üçün istifadə olunmayacaqdır.
- 20.5.** Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar hüquqi yardım haqqında müvafiq sorğuların icrası, habelə bu sahədə xarici dövlətlərin məhkəmələrinin qərarlarının tanınması və icrası Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq həyata keçirilir.
- 20.6.** Bu Qanunun 20.5-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının ərazisində müsadirə edilmiş pul vəsaitləri və ya digər əmlak Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və Azərbaycan

Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq tam və ya qismən müvafiq məhkəmə qərarının çıxarıldığı dövlətə verilə bilər.

Fəsil 4. YEKUN MÜDDƏALAR

Maddə 21. Qanunun pozulmasına görə məsuliyyət

Bu Qanunun tələblərini pozan şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq məsuliyyət daşıyırlar.

Maddə 22. Qanunun qüvvəyə minməsi

Bu Qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

**Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti**

İlham Əliyev

Bakı şəhəri, 10 fevral 2009-cu il.
№ 767-IIIQ

«Azərbaycan» qəzetində dərc edilmişdir
(25 fevral 2009-cu il, № 44).

ABREVIATURALAR VƏ QISALTMALAR

ABŞ	Amerika Birləşmiş Ştatları (United States of America)
AR	Azərbaycan Respublikası
AŞ	Avropa Şurası (Council of Europe)
b.	bənd(lər)
bax.	baxın
BMT	Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (United Nations)
BVF	Beynəlxalq Valyuta Fondu (International Monetary Fond)
CM	Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi
CPM	Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi
FATF	Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupu (Financial Action Task Force)
m.	maddə(lər)
MKO	Maliyyə Kəşfiyyat Orqanı
MONEYVAL	Avropa Şurasının Pulların Yuyulmasına və Terrorçuluğun Maliyyələşdirilməsinə qarşı Tədbirlərin Qiymətləndirilməsi üzrə Ekspertlər Komitəsi (Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism)
MQTP	Müəyyən edilmiş qeyri-maliyyə təsisatları və peşəkarları
MM	Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi
MMX	Maliyyə Monitorinqi Xidməti
müvafiq dövlət orqanları	hüquq-mühafizə orqanları, prokurorluq və cinayətlərin təqibi və araşdırılması üzrə fəaliyyət göstərən digər səlahiyyətli dövlət orqanları
nəşr.	nəşriyyat
Palermo Konvensiyası	Mütəşəkkil Cinayətkarlığa qarşı BMT Konvensiyası, 2002 (UN Convention against Transnational Organized Crime)
par.	paraqraf
PY	Pulların yuyulması
PY-yə qarşı mübarizə	Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın ləqallaşdırılmasına və terrorçuluğun

haqqında Qanun	maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 10.02.2009, № 767-IIIQ
PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanunun tətbiqi ilə bağlı Fərman s.	Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 23.02.2009
Strasburq Konvensiyası	Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Konvensiya (Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime)
TM	Terrorizmin maliyyələşdirilməsi
Üçüncü direktiv	26.10.2005-ci il tarixli 2005/60/EC nömrəli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi məqsədləri ilə maliyyə sistemindən istifadə edilməsinə qarşı Avropa Birliyinin direktivi (Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing)
Varşava Konvensiyası	Terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi və cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası (Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism)
Vyana Konvensiyası	BMT-nin narkotik və psixotrop maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında Konvensiyası (UN 1988 Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances)

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏSAS MƏNBƏ VƏ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNVERİCİLİYİ:

Məcəllələr

- Cinayət Məcəlləsi
- Cinayət-Prosessual Məcəllə
- İnzibati Xətalar Məcəlləsi
- Mülki Məcəllə
- Vergi Məcəlləsi

Qanunlar

- Auditor Xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 882, 16.09.1994
- Banklar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 590-IIQ, 16.01.2004
- Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 767–IIIQ, 10.02.2009
- Cinayət işlərinə dair hüquqi yardım haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 163-IIQ, 29.06.2001
- Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 560-IIQ, 12.12.2003
- Qiymətli metallar və qiymətli daşlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 924-IIQ, 10.06.2005
- Notariat haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 762-IQ, 26.11.1999
- Poçt haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 714-IIQ, 29.06.2004
- Varidata təminat verilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 457, 15.01.1993
- Vəkillər və vəkillik haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, № 783-IQ, 28.12.1999

Digər

- Konstitusiyə
- Azərbaycan Respublikasında iqtisadi cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 27.01.2008
- Azərbaycan Respublikasında iqtisadi cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 21.01.1998
- Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 23.02.2009
- Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Poçt göndərişlərində göndərilməsi qadağan olan malların və əşyaların Siyahısının və Poçt göndərişlərinin saxlanması, açılması, satışı və məhv edilməsi Qaydalarının təsdiq edilməsi barədə Qərar № 191, 09.12.2004
- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 19.09.1995-ci il tarixli 1115 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası haqqında Əsasnamə
- Azərbaycan Respublikasının Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi haqqında Əsasnamə
- Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi haqqında Əsasnamə
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 16 oktyabr tarixli, 469 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Müsadirə edilmiş əmlakın bir hissəsinin hüquq-mühafizə və digər orqanların maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılmasına yönəldilməsi Qaydaları
- Azərbaycan Respublikasında qiymətli metallarla əməliyyatların aparılması və əqdlərin bağlanması Qaydaları
- Azərbaycan Respublikasında rezident və qeyri-rezidentlərin valyuta əməliyyatları rejimi haqqında Qaydalar
- Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının məktubları 06/05-3051 (06.10.2005), 16/05-1772 (14.08.2006), 16/28-27 (28.11.2006), 06/05-1161 (02.07.2007), 06/05-1946 (08.10.2008), 06/05-1945 (04.08.2009), 06/05-1161 (02.07.2007)

BEYNƏLXALQ SƏNƏDLƏR

BMT

- Adamların girov götürülməsinə qarşı mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya, 17.12.1979 (International Convention against the Taking of Hostages)
- Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə, o cümlədən diplomatik agentlərə yönəlmiş cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya, 14.12.1973 (Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents)
- Bomba terrorizmi ilə mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya, 15.12.1997 (International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings)
- Korrupsiyaya qarşı BMT Konvensiyası, 31.10.2009 (Convention against Corruption)
- Mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı BMT Konvensiyası, 2000 (Convention against Transnational Organized Crime)
- Narkotik və psixotrop maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında Konvensiya, 20.12.1988 (Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances)
- Nüvə terrorçuluğu əməlləri ilə mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya, 13.04.2005 (International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism)
- Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə haqqında Beynəlxalq Konvensiya, 10.01.2000 (International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism)
- BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 1267 (1999), 1333 (2000), 1363 (2001), 1373 (2001), 1390 (2002), 1452 (2002), 1455 (2003), 1503 (2003), 1534 (2004), 1526 (2004), 1566 (2004), 1617 (2005), 1624 (2005), 1699 (2006), 1718 (2006), 1730 (2006), 1735 (2006), 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008) qətnamələri (UN Security Council Resolutions)

FATF

- Təvsiyələr + Lüğət + Şərh Qeydləri
- Report on Money Laundering Typologies, 02.2002

- Best Practices Paper on Trade Based Money Laundering, 20.06.2008
- Money Laundering and Terrorist Financing Vulnerabilities of Commercial Websites and Internet Payment Systems”, 18.06.2008
- Laundering the Proceeds of VAT Carousel Fraud, 23.02.2007
- Guidance for Financial Institutions in Detecting Terrorist Financing, 24.04.2002
- Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş)
- Providing feedback to reporting financial Institutions and other persons – Best practice guidelines, 02.06.1998
- Report on Money Laundering through the Football Sector, iyul 2009
- Guidance on the risk-based approach to combating money laundering and terrorist financing, 2007
- Money Laundering and Terrorist Financing Vulnerabilities of Commercial Websites and Internet Payment System, 18.06.2008
- Guidance on the risk-based approach to combating money laundering and terrorist financing, 2007
- Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations, 27.02.2004 (fevral 2008-ci il tarixdə yenilənmiş)
- Proliferation Financing Report, 18.06.2008
- Annual Reports on Non-Cooperative Countries and Territories

Avropa Şurası

- Terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi və cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası, 16.05.2005 (Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism)
- Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında Konvensiya, 08.11.1990 (Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime)

- Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə haqqında Avropa Konvensiyası, 27.01.1977 (European Convention on the Suppression of Terrorism)

Digər təşkilatlar

- **ACAMS**, *Study Guide for the CAMS Certification Examination*, Fourth Ed.
- **ATƏT**, *A Progress Report on the Jurisdictions Surveyed by the OECD Global Forum in Implementing the Internationally Agreed Tax Standard*, aprel 2009
- **Avropa Birliyi**, 26.10.2005-ci il tarixli 2005/60/EC nömrəli *Pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi məqsədləri ilə maliyyə sistemindən istifadə edilməsinə qarşı Avropa Birliyinin direktivi (Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing)*
- **Avropa Birliyi**, *Cinayət nəticəsində əldə edilmiş varidatın, alət və vasitələrin müəyyənləşdirilməsi, mənbəyinin müəyyən edilməsi, dondurulması, həbsi və müsadirəsi haqqında Avropa Birliyinin Şura Qərarı № 2001/500/JHA*, 26.06.2001 (*Council of the EU Framework Decision on money laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime*)
- **Avropa Birliyi**, *Report on Feedback on money laundering and terrorist financing cases and typologies*, 22.04.2008
- **Bazel Komitəsi**, *Core Principles for Effective Banking Supervision*, 1997 (www.bis.org/bcbs/index.htm)
- **Bazel Komitəsi**, *Customer due diligence*
- **Bazel Komitəsi**, *Prevention Of Criminal Use Of The Banking System For The Purpose Of Money-Laundering*, dekabr 1988
- **Bazel Komitəsi**, *Sharing Of Financial Records Between Jurisdictions In Connection With The Fight Against Terrorist Financing*, aprel 2002
- **Bazel Komitəsinin** 85 nömrəli sənədinə əlavə, *General Guide to Account Opening and Customer Identification*, fevral 2003
- **BCBS, IAIS, IOSCO**, *Initiatives by the BCBS, IAIS and IOSCO to Combat Money Laundering and the Financing of Terrorism*, yanvar 2005
- **BVF**, *Offshore Financial Centers (OFCs): IMF Staff Assessments* (www.imf.org/external/np/ofca/ofca.asp)

- **BVF, Dünya Bankı**, *Financial Intelligence Units: An Overview*, 23.07.2004
- **Egmont Group**, 1995, *The First International Meeting of Organizations Devoted to Anti-Money Laundering* (Brussels)
- **Egmont Group**, *Information Paper on Financial Intelligence Units and the Egmont Group*
- **IAIS**, *Examples of money laundering and suspicious transactions involving insurance*, Appendix to the IAIS Guidance paper on anti-money laundering and combating the financing of terrorism, oktyabr 2004
- **MONEYVAL**, *Detailed Assessment Report on the Russian Federation*, 11.07.2008
- **MONEYVAL**, *Third Round Detailed Assessment Report on Moldova*, 02.10.2007

DİGƏR ÖLKƏLƏRİN SƏNƏDLƏRİ

- **ABŞ**, *Financial Crimes Enforcement Network (Fin-CEN) guidelines*
- **ABŞ Dövlət Departamenti**, *International Narcotics Control Strategy Report*
- **ABŞ Senatı**, *Money Laundering and Foreign Corruption: Enforcement and Effectiveness of the Patriot Act, a case study involving Riggs Bank*, 15.07.2004
- **Australian Human Rights and Equal Opportunity Commission**, *Comments on Anti-money Laundering and Terrorist Financing Bill 2006 and draft consolidated AML/TF Rules*, avqust 2006
- **Bolqarıstan**, PY-yə qarşı mübarizə haqqında Qanun
- **Hollandiya**, *Disclosure of Unusual Transactions (Financial Services) Act*, 16.12.1993
- **Kanada Ədliyyə Departamenti**, *Electronic Money Laundering: An Invironmental Scan*, 04.10.2002, www.ww2.ps-sp.gc.cpublicationscrim_jusmoney_laundering_e.asp
- **Kolumbiya**, *Circular 25 of 2003 of the Superintendency of Banks*, Chapter 11, Sections 2.3.1.3, 2.3.1.4

- **Ukrayna Maliyyə Kəşfiyyat Orqanı**, Typologies report on legalization (laundering) of the proceeds from execution of financial transactions involving unmarketable securities, 2007

KİTAB, JURNAL VƏ MƏQALƏLƏR

- **A.F.Salmanov**, *Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərini və ya digər əmlakı leqallaşdırma əməlinin cinayət-hüquqi təhlili*, “Qanunçuluq” jurnalı, fevral 2007
- **Agence France Presse**, *Tiny Pacific Island Is Facing Money-Laundering Sanctions*, dekabr 6, 2001 (<http://www.globalpolicy.org/nations/laundry/general/2001/1206nauru.htm>)
- **Aleksey Frenkelin** açıq məktubu *Как Центральный Банк с отмыванием денег борется* (<http://bankir.ru/analytics/antilegal/1362444>, 23.01.2007)
- **Aleksey Komaxa**, məqalə, <http://www.business.ua/i641/a21920>
- **Alldrige, P.**, *The Moral Limits of the Crime of Money Laundering*, Buffalo Criminal Law Review, Vol. 5:279, 2002 ([http://wings.buffalo.edu/law/bclc/bclrarticles/5\(1\)/Alldrige.pdf](http://wings.buffalo.edu/law/bclc/bclrarticles/5(1)/Alldrige.pdf), 18.11.2008)
- **Andrew Adler-Herrera**, *Offshore Financial Centers in the Pre and Post-September 11th, 2001 International Regulatory Context*, Comparative Business-Government Strategies, Professor Murphy, 16.12.2002
- **Bartlett B. L.**, *The negative effects of money laundering on economic development*, “Platypus” jurnalı, No. 77, Dekabr 2002
- **Boorman, J., Ingves, S.**, *Financial System Abuse, Financial Crime and Money Laundering.* BVF-ın sənədi – Background Paper, 2001
- **Brigitte Unger və qeyrilər**, *The amounts and the effects of money laundering*, Report for Ministry of Finance of Netherlands, 16.02.2006
- **Bruno M. Tondini**, *Enron case: Money laundering, Corruption and... Capitalism?*, Centro Argentino de Estudios Internacionales Programa Derecho Internacional

- **Camdessus, M.**, *Money Laundering: the importance of International Countermeasures*, Plenary meeting of the FATF, Paris, 10.02.1998 (<http://www.imf.org/external/np/speeches/1998/021098.htm>, 18.11.2008)
- **Charles Falciglia**, *Suspicious activity? Go straight to the source*, ACAMS Today jurnalı, senyabr-oktyabr 2007
- **D.Telesklaf**, *Assessing Money Laundering and Finacing of Terrorism Risk*, Materials of Workshop on “Typologies of Money Laundering and Financing of Terrorism and Risk Assessment”, Sirakuza, iyun 2009
- **D.Telesklaf**, “*Pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizəyə dair bank nümayəndələri üçün*” seminarın materialları, Bakı, 03.09.2009
- **E.Bağırzadə**, *İqtisadiyyatda çirkli pul probleminin bəzi nəzəri-konseptual aspektləri*, (“Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizədə nəzarətin rolu və əhəmiyyəti” adlı beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları, Bakı, 18-19.09.2008), İqtisadiyyat və audit jurnalı, 2008
- **F.Y.Səməndərov**, *Cinayət hüququ*, Ümumi hissə, Dərslük, “Hüquq Ədəbiyyatı” nəşr., 2002
- **F.Y.Səməndərov**, *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası*, Digesta nəşr., 2003
- **George Farrugia**, *Money Laundering – Why Bother?* (http://www.fiumalta.org/pdfs/ml_why.pdf, 25.12.2008)
- **Graycar A., Grabosky, P.**, *Money Laundering in the 21st Century: Risks and Countermeasures*, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series, 1996
- **İqor Ponomaryov**, “*Финразведчики всех стран объединяются в борьбе против древнейшей системы денежных переводов*”, Национальный Банковский Журнал, №10(33), oktyabr 2006
- **İnönü Akgün ALP**, *Karararannın MakroEkonomik Etikileri*, 19.04.2004 (http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_116.htm, 18.11.2008)
- **Jeffrey Robinson**, *The Laundrymen, The Merger and The Sink*
- **Jaromir Neuzil**, speech during “*Study visit for the members of the newly established Financial Monitoring Service of Azerbaijan*” organized by USAID and Council of Europe, Praqa, 14-15.09.2009
- **Keh, D.I.**, *Economic Reform and Criminal Finance, Transnational Organized Crime*, 1996, s.7

(http://www.unodc.org/pdf/technical_series_1996-01-01_2.pdf,
18.11.2008

- **L.H.Hüseynov**, *Beynəlxalq hüquq*, “Hüquq Ədəbiyyatı” nəşr., 2000
- **Mackrell, N.**, *Economic Consequences of Money Laundering*, 1997
- **Mariano-Florentino Cuéllar**, *The tenuous relationship between the fight against money laundering and the disruption of criminal finance*, 0091-4169/03/9302-0311, *Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 93, Nos. 2-3, Northwestern University, School of Law, 2003
- **Michael J. McIntyre**, *Offshore Banking and Gresham's Law*, avqust 1990,
(http://www.law.wayne.edu/McIntyre/text/archives/Offshore_banking_Gresham.pdf, 12.11.2008)
- **Peter J. Quirk**, *Money Laundering: Mudding the Macroeconomy*, BVF-in sənədi 96/66, 1997
- **Tanzi V.**, *Macroeconomic Implications of Money Laundering*, Harwood Academic Publishers, 1997
- **Walker J.**, *Estimates of the Extent of Money Laundering in and through Australia*, Sənəd “Australian Transaction Reports and Analysis Centre” üçün hazırlanmışdır, sentyabr 1995
- **William C. Gilmore**, *Dirty Money: The Evolution Of Money-Laundering Counter-Measures*, 2nd ed. (Strasbourg: Council of Europe Press), 1999
- **Z.N.Hacıh**, *Çirkli pulların yuyulması üzrə predikativ cinayətlərə dair bəzi aspektlər*, Qanunçuluq hüquq jurnalı, №12, dekabr 2008
- **Z.N.Hacıh**, *Pulların yuyulmasına qarşı mübarizənin əhəmiyyəti*, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri H.Əliyevin anadan olmasının 86-cı ildönümünə həsr edilmiş “Heydər Əliyev – Azərbaycan dövlətçiliyinin banisidir” mövzusunda elmi-praktik konfransın materialları, 2009
- **Zoe Lester**, *M-Payments: Money Laundering goes mobile*, ACAMS Today jurnalı, sentyabr-oktyabr 2007
- **Александр Шварев**, *Технология денежной стирки. В камере собралась интеллигентные люди...*,
<http://www.vremya.ru/2000/97/5/38.html>, 07.08.2000
- **Виталий Шапран, Наталья Шапран**, *Схемы отмывания, о которых знают в FATF*, <http://www.forextimes.ru/article/a14722.htm>, 19.03.05
- **Волженкин Б. В.**, *Экономические преступления*, "Юридический центр Пресс" nəşr., 1999

- **Волженкин Б.В.**, *Отмывание денег: Серия Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе*, Санкт-Петербургский Юридический Институт Генеральной Прокуратуры Российской Федерации, ISBN 589094-055-4, ББК 67.99(2)8, СПб., 1998
- **Калинин А.П.**, *Экономическая преступность, отмывание и вывоз денег за рубеж*, <http://law.edu.ru/script/matredirect.asp?matID=1123213>, 15.06.2008
- **Кернер Х.-Х., Дах Э.**, *Отмывание денег. Путеводитель по действующему законодательству и юридической практике*. М., 1996
- **Освальдо Кукуца**, *“Отмывание денег и мировая экономика”*, <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/osnovi/geoeconomics/clear-out/>, 15.08.2008
- **Роман Шлейнов**, *Акции «Газпрома» можно купить в обход президентского указа?*, <http://2001.novayagazeta.ru/nomer/2001/08n/n08n-s11.shtml>, 05.02.2001
- **Ю.И.Скуратов**, *Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации*, Норм-Инфра пэгр., 1999
- *“Таможенная служба хочет отсудить у Bank of New York астрономическую сумму – 22,5 млрд долларов”*, <http://www.newsru.com/finance/17may2007/bony.html>, 18.05.2007
- *Bank of New York за 38 млн долларов уладил дело об отмывании денег*, <http://www.newsru.com/finance/09nov2005/bony.html>, 09.11.2005
- Concise Oxford Dictionary of Quotations, Oxford, 1986
- *Money Laundering Methods – Black Market Colombian Peso Exchange*, <http://money.howstuffworks.com/money-laundering1.htm>, 03.10.2008
- *The effects of money laundering*, <http://money.howstuffworks.com/money-laundering3.htm>, 03.10.2008
- *The effects of money laundering*, <http://money.howstuffworks.com/money-laundering3.htm>, 03.10.2008
- *В Европе прошла крупнейшая операция против российской мафии*, <http://www.newsru.com/world/11jun2002/mafia2.html>, 11.06.2002
- *Казусы скрининга. В Швеции заработал первый исламский финансовый фонд и специализированный банк, который в*

частности позволит избежать... дискриминации в «обычных» банках, <http://bankir.ru/analytics/antilegal/404/150859>, 15.09.2008

- Уголовное дело о крупной контрабанде и отмывании денег направлено в суд, http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_34_aId_447519.html, номер 17 (464) от 25.04.2008
- ЦБ усилит контроль над операциями с векселями, http://lawlinks.ru/view_data.php?id=156230

INTERNET

Bevnoxalq tashkilatlar

- www.assetrecovery.org (International Centre for Asset Recovery)
- www.bis.org/bcbs/index.htm (Bank for International Settlements)
- www.cfatf.org (Caribbean Financial Action Task Force)
- www.coe.int (Council of Europe)
- www.coe.int/moneyval (MONEYVAL)
- www.egmontgroup.org (Egmont Group)
- www.esaamlg.org (Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group)
- www.eurasiangroup.org (Eurasian Group)
- www.europa.eu (European Union)
- www.fatf-gafi.org (Financial Action Task Force)
- www.financialstabilityboard.org (Financial Stability Forum)
- www.giaba.org (Inter Governmental Action Group against Money Laundering in West Africa)
- www.iaisweb.org (International Association of Insurance Supervisors)
- www.imolin.org/imolin/index.html (International Money Laundering Information Network)
- www.iosco.org (International Association of Securities Commissions)
- www.oecd.org (Organisation for Economic Co-operation and Development)
- www.transparency.org (Transparency International)
- www.un.org/Docs/sc (United Nations Security Council Committee)
- www.wolfsberg-principles.com/index.html (Wolfsberg Group)
- www.worldbank.org (World Bank)

Digər

- whois.domaintools.com
- www.bis.org/list/bcbs/tid_64/index.htm
- www.country-check.com
- www.ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/crime/lauding/doc_crime_lauding_en.htm, 17.11.2008
- www.en.wikipedia.org/wiki/Money_lauding
- www.en.wikipedia.org/wiki/Offshore
- www.encyarta.msn.com/dictionary_1861589982/beneficiary.html, 03.10.2008
- www.e-terror.ru/it2b2.view5.page15.html, 24.03.2009
- www.fincen.gov (U.S. Financial Crimes Enforcement Network)
- www.fsa.gov.uk
- www.hrc.az/news/laws/292-v601kill601r-kollegiyas305na-252zv1252k.html, 09.07.2008
- www.imf.org/external/np/exr/facts/aml.htm, 17.11.2008
- www.law-n-life.ru/arch/119/119_Lebedeva.doc (18.03.2009)
- www.money.howstuffworks.com/money-lauding.htm, 03.10.2008
- www.navigator.az
- www.offshore4business.com
- www.projects.ex.ac.uk/RDavies/arian/emoney.html, 31.08.08
- www.rabita.az
- www.taxes.gov.az/?lang=&name=birpencere&bolme=reyestr
- www.thefreedictionary.com/beneficiary
- www.treas.gov/offices/enforcement/lists/index.shtml
- www.treas.gov/offices/enforcement/ofac (U.S. Office of Foreign Assets Control)
- www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/index.html
- www.unodc.org/unodc/en/money-lauding/laundrycycle.html

Müəllif barədə qısa məlumat:

Zaur Nadir oğlu Hacı, Beynəlxalq Hüquq və Beynəlxalq Münasibətlər üzrə magistratura pilləsində təhsil almış Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı yanında Maliyyə Monitorinqi Xidmətinin böyük mütəxəssisi, analitik.

E-mail: aml.azerbaijan@gmail.com
